

moartea palicarului

antologia nuvelei neogrecești

moartea palicarului

antologia nuvelei neogrecești

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI NOTE DE
MARIA MARINESCU-HIMU

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Ilustrația copertei : *Harry Guttman*

PREFAȚĂ

Prezentarea pentru prima dată a unor aspecte ale literaturii neogrecești impune obligația de a trasa în linii mari dezvoltarea acestei literaturi, cunoscută la noi în țară prin medalioane sporadice și ocazionale, consacrate în special unor scriitori contemporani. Socotim această încercare a noastră drept un început care se cere curînd sporit prin prezentări ample, în care cercetătorii acestui domeniu să scoată în evidență coordonatele majore ale literaturii unui popor de care sîntem legați printr-o veche și bogată tradiție și căruia i-a fost hărăzit să transmită peste veacuri cele dintîi înălțătoare mesaje de umanism.

Literatura neogreacă constituie un fenomen unitar începînd de la Homer și pînă în zilele noastre și se prezintă ca un proces amplu și variat, în plină desfășurare. Faza modernă a literaturii neogrecești, care urmează celei bizantine, întregind perioadele arhaică, clasică, elenistică și romană, este considerată începînd cu anul 1204, anul căderii Constantinopolului sub stăpînirea cruciaților, iar principalele perioade ar putea fi astfel delimitate : de la 1204—1453, adică de la căderea Constantinopolului în mîinile apusenilor și pînă la căderea acestuia sub jugul otoman ; de la 1453—1669, adică de la căderea imperiului bizantin sub jugul otoman și pînă la înlăturarea supremației venețiene din insula Creta ; de la 1669—1821, de la înlăturarea stăpînirii venețiene din Creta și pînă la revoluția greacă din 1821, de la 1821—1888, adică de la revoluția greacă și pînă

la apariţia lucrării lui Ianis Psiharis, intitulată *Călătoria mea*, care mobiliza conştiinţa neamului pentru introducerea limbii vorbite, a limbii demotice ca limbă literară ; de la 1888 şi pînă la 1922, perioadă în care domină figurile poeţilor Anghelos Sikilianos şi Costas Varnalis.

A şasea perioadă este a literaturii dezvoltate între cele două războaie cu reprezentanţii ei de seamă : prozatorul Stratis Mirivilis şi poeţii Costas Karyotakis, Ghiorghios Seferis şi Ianis Riţos. Ultima perioadă, cea postbelică este ilustrată de prozatorul Nicos Kazantzakis şi de Dimitrios Hagis.

Dintr-o trecere în revistă a operelor create în primele trei perioade desprindem următoarele caracteristici : poezia cunoaşte o apreciabilă înflorire sub influenţa directă a literaturii italiene ; ea are ca centre de dezvoltare insulele Greciei : Creta, Ciprul, Rodosul şi Insulele Ionice [1] ; operele în proză de certă valoare artistică sînt inexistente, făcîndu-şi apariţia abia către sfîrşitul veacului al XIX-lea, reluînd astfel peste secole vechea tradiţie a nuvelei şi romanului, ajunse la o adevărată înflorire în epoca romană a literaturii greceşti (sec. I î.e.n.—VI e.n.) ; Grecia continentală nu participă decît într-o foarte mică măsură la dezvoltarea spirituală. Un examen amănunţit al acestor opere este adevărat că scoate în evidenţă o pletoră de termeni, nume proprii, obiceiuri şi un climat spiritual care mărturisesc din plin un contact strîns cu literatura italiană, dar acelaşi examen îmbie pe cercetător să pornească pe urmele originalului, dîndu-i satisfacţia descoperirii unor note dominante proprii.

Acestui început al literaturii neogreceşti îi aparţin poeme cu conţinut eroic-cavaleresc, poeme de dragoste şi altele, legate de întîmplări ocazionale : o expediţie, un cutremur. Unul dintre ciclurile vestite de poeme este *Ciclul akritic*, pe care folcloristul grec Nicolaos Politis îl evalua la 1500 de cîntece compuse pentru slăvirea faptelor de arme ale „akriţilor", tineri războinici

---

[1] Insulele Ionice numite şi Eptanez sînt alcătuite din şapte insule mări şi numeroase insule mici. Insulele mari sînt Kerkyra, Paxi, Leucada, Ithaka, Kefalonis, Zante şi Cythera. Au o populaţie de 229.000 locuitori şi o suprafaţă de 2236 km.p.

înrolați în detașamente însărcinate cu paza hotarelor imperiului bizantin.[1] Eroii amintiți în acest ciclu sînt Armuris, Bardas, Andronikos, dar mai ales Vasilios Dighenis Akritas, la a cărui stingere din viață „pămîntul se înfioară, din cer tună și fulgeră, iar lumea adîncurilor își deschide porțile. Temeliile se zdruncină iar lespedea care-l va acoperi se sperie că va închide sub ea pe Vultur, viteazul vitejilor."

După *Ciclul akritic* se cuvin menționate *Poemele lui Prodromos*, operă colectivă, și nu individuală, după opinia manifestată de savanții G. Hagidakis și D. C. Hesseling, avînd ca temă satirizarea oamenilor de cultură săraci care, în schimbul unor foloase bănești, pot ridica în slăvi pe protectori.

Cronica Moreii povestește în versuri dezvoltarea unor state „frînce" în Peloponez, după cruciada a patra. Din această cronică avem, pe lîngă două versiuni grecești, una franceză, alta italiană și alta aragoneză, versiunea cea mai veche aflîndu-se într-un manuscris din Copenhaga și numărînd 9000 de versuri.[2] Tabloul sinoptic al operelor create în această vreme se cuvine completat cu *Povestirile de dragoste*, cum ar fi aceea a lui Imberios și a Margaronei, care amintesc de aproape pe Pierre de Provence și pe Belle Maguelonne, cu *Povestirile despre animale*, cu *Povestirile despre Alexandru cel Mare*, în mii de versuri de 15 silabe, și, în fine, cu Cîntecele de dragoste din Rodos, editate de W. Wagner în 1879, la Lipsca. Tot din acest răstimp datează poemul lui Manuel Sklavos, alcătuit cu prilejul unui cutremur, survenit în 1508 și a cărui povestire prilejuiește poetului preamărirea Cretei, „regină a insulelor și purtătoare de steme imperiale".

În general, producția literară amintită este făcută în versuri numite politice, de 15 silabe, cu cezură după silaba a 8-a și cu accente obligatorii la sfîrșitul fiecărui hemistih, cu o singură excepție, *Frumoasa păstoriță*, scrisă în 498 de endeca-

---

[1] Corpul akriților a fost organizat de împăratul bizantin Herakleios (575—641), preocupat de a apăra imperiul împotriva incursiunilor arabilor.

[2] *Istoria literaturii neogrecești*, Atena, 1924, pp. 170—171.

silabi, cu rimă care apare ca un ecou al poeziei pastorale italiene, ca *Pastor fido* al lui Guarini, sau chiar ca un ecou îndepărtat al poeziei theocriteene. Din mijlocul producției cretane se detașează cu totul *Erotocritos*, în 11.000 de versuri politice, poem compus în limba comună cretană în secolul al XVI-lea și închinat prieteniei, statorniciei și tuturor virtuților pe care le implică ideea de cavalerism. Poemul are ca erou central pe Erotocritos, fiu de nobil, îndrăgostit de prințesa Aretusa și care nu-și poate împlini visul inimii datorită cruzimii regelui. După nenumărate piedici puse în calea eroilor îndrăgostiți — ca în cunoscutele romane făurite în epoca romană a literaturii grecești, *Ethiopica, Efesiaca* — și pe care eroii le înving, regele consimte la căsătoria fiicei lui, întrucît Erotocritos cîștigase o mare victorie. Poemul s-a bucurat de o primă ediție în anul 1713 și de o ediție științifică în 1915.[1] Personajele acestui poem: Heracles, regele Atenei, soția lui, regina Artemis și, mai ales fiica lor unică, Aretusa, cea îndrăgită de Erotocritos, au devenit legendare.

De un interes aparte se bucură producția dramatică a secolelor al XVI-lea și al XVII-lea reprezentată, în primul rînd, prin *Sacrificiul lui Avram*, editat pentru prima oară la Veneția în 1535, și superioară prin dramatismul ei operelor *Repprésentatione di Abramo ed Isac* a lui Feo Balcari, tipărită la Florența în 1485, ca și lucrării lui Theodore de Bèze, intitulată *Tragedie française du sacrifice d'Abraham*, apărută la Lausanne, în 1550.

Tragedia *Erofili* în cinci acte a lui Ghiorghios Hortatzis din Rethymno (Creta), publicată în 1637, a trezit un puternic ecou atît în Creta cît și în restul lumii grecești. Ceea ce se poate susține în mod cert cu privire la această operă este faptul că Hortatzis, autorul *Erofilei*, era un adînc cunoscător al literaturii italiene și că opera lui se ridica la valoarea unei opere originale, în care însă este preponderent elementul liric. Între acte există intermedii și tablouri dramatice care ofereau prilej

---

[1] Stefanos Xantudidis, *Erotocritos*, Atena, 1915.

de relaxare și care constituiau, de asemenea, o modă italiană, inaugurată de Grazzini din Florența, în 1550, în drama sa *Gelosia*. Piesa este o glorificare a dragostei plină de credință, element care o apropie de o altă lucrare celebră, deja amintită, *Erotocritos*. Concomitent cu proslăvirea dragostei găsim exprimat sentimentul de satisfacție pentru pedepsirea tiranilor, care provocau repulsie grecilor.[1] În comparație cu insula Creta, în care s-a zămislit producția literară amintită, regiunile Greciei continentale gem în bezna robiei musulmane. Opere de valoare întîlnim din nou în Insulele Egeice, cărora nu le-a fost hărăzită soarta imperiului bizantin, întrucît încă de pe vremea cruciadelor căzuseră sub stăpînirea apusenilor, rămînînd multă vreme în această situație.

Emanoil Gheorghillas, un poet originar din Rodos, care a trăit în primii ani ai secolului al XVI-lea, a povestit cu multă vigoare, într-un poem lung, ciuma izbucnită în Creta în anii 1498 și 1499. Superioare din punct de vedere artistic se prezintă poemele cipriote care au ca temă dragostea neîmplinită. În urma publicării unui mare număr de poeme de dragoste cipriote, în 1881, de către neoelenistul Legrand, după manuscrise aflate în biblioteca Marciana din Veneția, și a culegerii integrale a poemelor făcută de Institutul francez din Atena în 1952, sub titlul *Poemes d'amour* s-a dovedit că aceste cîntece au în vedere tehnica sonetului petrarchian.[2] Poezia cipriotă născută dintr-o fuziune fericită a unor elemente occidentale cu bogate elemente grecești se ridică la o valoare artistică deosebită, înfățișîndu-ne pe autorii rămași anonimi ca pe poeți înzestrați și pe deasupra abili cunoscători ai limbii italiene și ai versificației Renașterii.

„Cine de dragoste n-a fost încercat
nu-i știe suferința vicleană.
Cine n-a fost mistuit de ea
și nu-și simte încă pieptul arzînd,

---

[1] *Istoria literaturii neogrecești*, Atena, vol. I, pp. 59—60.
[2] Ianis Kordatos, *op. cit.* pag. 48.

cine de dragoste nu poartă-n inimă rană,
și încă mărturisește,
să nu deschidă aste puține file,
căci, o știu, nu le înțelege."

Dar influența apuseană n-avea să se exercite nicăieri mai puternică decît în Insulele Ionice, și ea va contribui cu trei secole mai tîrziu la renașterea literară a Greciei. Unui poet originar din insula Zante, Ioanis Koroneos, îi datorăm un poem epic de 5000 de versuri, compus la Veneția, în care sînt preamărite faptele de arme ale unui condotier albanez aflat în slujba serenisimei republici.

Grecia continentală și Constantinopolul rămîn în această perioadă statornic legate de cultura tradițională, de limba greacă veche și de cea nouă arhaizantă care perpetuează amintirea unui trecut glorios, dar care nu zămislește nici o operă poetică valoroasă. Tomurile compacte din această perioadă sînt în cea mai mare parte tratate îmbibate de erudiția teologică, compendii de geografie și de istorie, care nu atrag masele largi de cititori, fiind redactate de apărători fanatici ai limbii grecești arhaizante (Katharevusa).

Primele indicii ale unei renașteri spirituale în Grecia continentală pot fi semnalate pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, cînd numirea unui număr mare de greci culți în posturi de o deosebită însemnătate, ca și învestirea altora ca dragomani și medici de curte are ca urmare înființarea a numeroase școli în orașele lor de reședință. Eforturile acestor învățați urmăresc din plin reînvierea unei civilizații trecute și, deși ei luptă cu ochii ațintiți spre trecut, au contribuit la o înflorire spirituală.

După anul 1774, și anume după terminarea războiului ruso-turc, traficul maritim al Greciei contribuie la creșterea nivelului de trai al grecilor. Contactul cu lumea Occidentului, prin porturile de la Livorno și Marsilia, nu are ca urmare numai creșterea bunăstării materiale a grecilor, ci prilejuiește în același timp și familiarizarea lor cu literatura franceză.

Începînd din veacul al XVIII-lea grecii nu mai sînt atrași de cultura italiană ci de cea franceză. O singură excepție prezintă sub acest aspect Insulele Ionice. Este epoca bogatelor tălmăciri din Molière, Racine, Montesquieu, Fénelon, Fontenelle, iar mai apoi din Voltaire și Rousseau. La această acțiune participă cu entuziasm fanarioții. Concomitent devin cunoscute literaturile engleză și germană prin transpuneri izbutite din Goldsmith, Locke, Wieland, Schiller, Goethe, fără a trezi însă același interes ca literatura franceză. Traducerile sînt făcute în limba greacă arhaizantă, cu neînsemnate concesii făcute limbii vorbite. Numele unora dintre acești traducători sînt legate de țara noastră: este vorba de Constantin Dapontes, născut în 1707, în insula Skopelos, instruit la școala Domnească din București, și de Rigas Fereos, născut în 1757, cel dintîi martir în lupta pentru independența Greciei, și tălmăcitor al lui Matastasio, Marmontel, Gesner și Barthélémy. Amîndoi și-au dezvoltat activitatea sub influența puternică a enciclopedismului francez.[1]

În perioada care începe cu anul revoluționar 1821 este de remarcat faptul că primele manifestări ale unei vieți literare nu se întîlnesc în Grecia continentală, eliberată de sub otomani, ci din nou în Grecia insulară, și anume în Insulele Ionice care, după ce au stat sub stăpînirea venețiană timp de trei secole au intrat din nou sub stăpînirea englezilor (1815—1861). Limba folosită de literații insulari ionieni era limba italiană care avea să cedeze întîietatea limbii grecești abia în 1851, în urma unui decret al autorităților grecești. In acest mediu de cultură occidentală și de naționalism grec s-a născut în 1798 Dionysios Solomos, părintele poeziei grecești moderne. După cursurile audiate la Universitățile din Cremona și Pavia, unde s-a dedat studierii aprofundate a limbilor italiană și latină și unde a fost puternic influențat de Monti, a cărui prietenie o cîștigase, Manzoni și Foscolo[2], a compus poezii în limba italiană, dar a nutrit neîncetat dorința de a ajunge un

[1] Ianis Kordatos, *op. cit.*, p. 104.
[2] Ianis Kordatos, *op. cit.*, p. 186.

scriitor de limbă greacă. A repudiat limba pe care o auzea vorbindu-se în jurul lui, bogată în italienisme, nu dintr-o atitudine puristă față de limbă, ci din convingerea că adevăratul suflet grec se revelează în poezia cleftilor[1], a pescarilor și a oamenilor de la munte, fapt plin de semnificație, întrucît zantioții bogați vorbeau numai italienește și aveau un dispreț hotărît pentru limba greacă „limba popolarilor"[2]. Poetul Solomos s-a manifestat cu prilejul marii încleștări a poporului grec în vederea revoluției de la 1821, pe care zantioții alături de întreaga suflare grecească au urmărit-o cu entuziasm și emoție și care a inspirat poetului *Imnul către libertate (Imnos is tin elefterian)*, apărut în 1825 la Mesolonghi, și care, pus pe note de Nicolaos Mantzaros (1795—1873) avea să devină *Imnul național* al Greciei[3]. Este un fapt plin de semnificație că tocmai în anul în care a fost tipărit *Imnul către libertate* a apărut în Franța *Chants populaires de la Grèce moderne*[4] a lui Claude Charles Fauriel (1772—1844), în a cărei introducere — model de critică literară —, Solomos a văzut confirmarea propriilor sale convingeri privitoare la limba și poezia populară. Solomos dispunea, de altfel, de o mare bogăție de imagini, pe care i le-a inspirat cunoașterea temeinică a limbii grecești vechi și a celei populare, a căror aprofundare avea să-l ducă la o exprimare pe cît de simplă, pe atît de naturală și de sugestivă.

Opera lui Solomos și a emulilor săi a fost susținută de viața intensă a Kerkyrei și a Zantelui, în special, unde ființau tipografii, ziare, reviste, care au impulsionat puternic literatura și

[1] Haiduci retrași în munți, protagoniști în lupta împotriva turcilor. Faptele lor de arme au inspirat cele mai frumoase poezii populare.

[2] K. Sathas, *Familiile alese din Zante*, 1867, p. 4, citat la I. Kordatos, *op. cit.*, p. 4.

[3] Acest imn este o capodoperă, numărînd 158 de strofe, formate din patru versuri, în care poetul redă, printr-o suită bogată de imagini înflăcărate, suferințele poporului grec. Imnul a fost tradus în limbile franceză, italiană și engleză.

[4] *Chants populaires de la Grèce moderne*, vol. I—II, au apărut la Paris, în 1824—1825.

arta. La Kerkyra apăreau din 1803 ziare şi reviste ca *Melissa*, *Hermis Loghios*, iar la Zante *Antologia ioniană*, 1834, *Spınthir*, 1847, *Anthodesmi*, 1852, *Ziarul literar al tineretului*, 1857, *Hipocrini*, 1862 şi altele [1]. La înflorirea vieţii culturale a Zantelui avea să-şi aducă contribuţia ei de preţ celebra Academie Ioniană, înfiinţată de englezul Guilford (1766—1827), academie care a durat de la 1824—1864, prima universitate din ţinutul Balcanilor şi care avea să impună un avînt deosebit literelor. De altfel, tradiţia culturală a Insulelor Ionice avea să se perpetueze glorioasă pînă în vremea noastră, fapt dovedit de bogatele manifestări culturale şi festivalurile internaţionale organizate, cum este cel de la Leucada [2], desfăşurat în august 1966.

Şcoala poetică creată de Solomos a grupat în jurul ei un mare număr de literaţi, adepţi ai demoticismului, ca Antonios Metesis (1794—1875), Dionysos Gryparis (mort în 1861), Iulios Typaldos (1814—1883), admirator fanatic al lui Solomos şi Rigas, Iacovor Polylas (1826—1896), Gherasimos Marcoras (1826—1911), Ghiorghios Zalocostas (1805—1856) şi alţii. [3]

Avîntul luat de poezie determină organizarea unor concursuri dotate cu premii importante, primul concurs fiind iniţiat de Ambrosios Rallis, în 1850. Iniţiativa generoasă a lui A. Rallis a găsit imediat numeroşi imitatori, organizîndu-se repetate concursuri purtînd numele organizatorilor. [4]

Perioada de la 1821—1885 se dezvoltă sub influenţa puternică exercitată de muza populară şi de lucrarea lui Ianis Psiharis, *Călătoria mea*, apărută în 1888 [5], în care scriitorul re-

---

[1] Kordatos, *op. cit.*, p. 246.

[2] Una dintre cele şapte Insule Ionice, cu o populaţie de 30.000 de locuitori. Are drept capitală Leucada (Aghia Marra), cu 6.000 de locuitori.

[3] I. Kordatos, *op. cit.*, pp. 247—272.

[4] *Idem*, pp. 282—292.

[5] Ianis Psiharis s-a născut la Odesa, în 1854, şi a trăit cea mai mare parte a vieţii lui la Paris, unde a fost profesor la Şcoala de limbi orientale. Pe lîngă activitatea lui lingvistică a dezvoltat şi o bogată activitate literară. S-a stins din viaţă la Paris, în 1929.

aducea în actualitate problema bilingvismului ce frîna dezvoltarea literaturii greceşti.

Sub semnul triumfului răsunător al cărţii lui Psiharis[1] şi în entuziasmul stîrnit pentru limba vorbită, îşi face apariţia proza neoelenă, care se dezvoltă după o perioadă de îndelungă înflorire a poeziei neogreceşti. De aceea, aşa cum subliniază pe bună dreptate în introducerea la *Anthologie de la prose néo-hellénique*, André Mirambel, profesor de limbă neoelenă la Sorbona şi la Şcoala de limbi orientale de la Paris, în aprecierea prozei neogreceşti se cuvine să fie luate în considerare condiţiile speciale în care aceasta s-a dezvoltat.[2] În comparaţie cu poezia, care cunoaşte o bogată înflorire în Cipru, Rodos, Creta, Insulele Ionice şi Eptanezul, aşa cum am avut prilejul să spunem, proza neogreacă îşi face apariţia în mijlocul eforturilor depuse pentru ridicarea limbii vorbite la rangul de limbă literară. Şi, totuşi, începutul prozei se face sub influenţa nemijlocită a scolasticismului tradiţionalist, care cunoscuse o mare înflorire în tot cuprinsul secolului al XVIII-lea la Constantinopol ; este cunoscut sub eticheta de scolasticism fanariot, după numele cunoscutului cartier constantinopolitan „Fanar".

Elementele componente ale acestui scolasticism sînt o înclinare accentuată spre erudiţie, o anume predominare a spiritului ştiinţific asupra realizării artistice şi, în al doilea rînd, un cult exagerat faţă de virtuţile trecute, decretate unice, singurele capabile să întreţină sentimentul naţional într-o epocă de cumplită sclavie şi înapoiere. Această situaţie îndreptăţea în 1826 pe scriitorul şi criticul literar Rizos Neroulos (1778—1850) să deplîngă inexistenţa în Grecia a unei proze narative originale. Situaţia avea să prezinte un profil cu totul diferit la o jumătate de secol distanţă.

În cuprinsul veacului al XIX-lea, nuvela şi romanul ajung să se bucure de consideraţia de a fi creaţiile de frunte ale prozei neogreceşti, iar evoluţia acestor două specii poate fi urmărită

[1-2] André Mirambel, *Anthologie de la prose néo-hellénique* (1884—1961), Paris, Klincksieek, 1962, p. XII.

pînă în zilele noastre, remarcîndu-se un paralelism între ele.[1] Izvoarele lor de inspirație sînt la început identice. Unele străvechi, cum este elementul narativ, existent mai întîi în epopee, întreținut în epoca alexandrină și romană a literaturii grecești, și prezent într-un șir de romane, începînd cu *Minunile de dincolo de Thule*. Alte izvoare de inspirație sînt mai noi, unele avînd un caracter etnic și popular, iar altele străine. Prin izvoare străine înțelegem acele numeroase traduceri publicate la sfîrșitul veacului al XIX-lea, dintre care se cuvin amintite *Robinson Crusoe* al lui Daniel de Foe, *Paul et Virginie* al lui Bernardin de Saint Pierre sau *Voyage du jeune Anarcharsis* al abatelui Barthélémy.

Sub aceste auspicii s-au creat nuvelele lui Adamandios Corais, ale lui Mavrocordatos și Rangavis, romanele fraților Soutzos, ale lui Leon Melas, Zambelios și Pavlos Caligas. Acesta din urmă este primul scriitor atras de viața mizeră a țăranilor, pe care a redat-o în romanul *Thanos Vlecas*, publicat în 1855 și retipărit în 1923 de casa de editură „Elefterudakis". În urma apariției lucrării de răsunet a lui Ianis Psiharis, *Călătoria mea*, în operele literare își face masiv apariția un personaj nou, insuficient cunoscut pînă atunci, „poporul", care departe de a fi o abstracție, devine o temă concretă și o realitate convingătoare. Literatura greacă se angajează pe calea realismului și fenomenul nu se petrece izolat, ci strîns legat de tot ceea ce se petrece în vestul Europei, unde romantismul cedează în fața realismului. Este momentul cînd în Grecia se difuzează masiv operele lui Zola și cînd, paralel cu literatura franceză, literaturile germană, italiană și rusă își exercită influența asupra literaturii neogrecești. Atenția scriitorilor se îndreaptă insistent asupra provinciei grecești. Varietatea subiectelor abordate în nuvelă constituie — după expresia fericită a profesorului André Mirambel — un fel de panoramă sau geografie literară a Greciei : Arghyris Eftaliotis se consacră descrierii vieții din Lesbos ; Ianis Vlahoianis este atras de viața epiroților și rumelioților ;

[1] André Mirambel, *op. cit.*, p. X.

Grigorios Xenopoulos de viaţa Zantelui, iar Andreas Karkavitzas de viaţa marinarilor. Viaţa din Tesalia o descrie Hristovasilis ; a muntenilor din Laconia, Pasaianis şi a Dodecanezului, Paroritis.[1] Dar, cu timpul, interesele şi înclinările legate de un anumit „teritoriu" cedează în faţa unui interes mult mai general pentru „natura" Greciei, care merge paralel cu interesul pentru istorie, pentru psihologia personajelor, pentru mediul social.

Înainte de a evoca pe reprezentanţii de seamă ai nuvelei neogreceşti, socotim util să poposim asupra unui fenomen unic în dezvoltarea limbilor şi a literaturilor, bilingvismul sau existenţa paralelă în Grecia a două limbi, una vorbită de masele largi, şi alta, cultă, la îndemîna numai a oamenilor cu o pregătire superioară, şi să arătăm dintr-un început că procesul de adaptare a limbii vorbite ca limbă literară se produce cu o mare întîrziere, abia la sfîrşitul veacului al XIX-lea.[2] Cu toate că în primele secole ale Bizanţului constatăm existenţa unei limbi populare scrise, trebuie să ajungem tocmai în secolul al XIX-lea pentru a vedea instaurată această limbă în general în literatură. Din ceea ce vom expune mai departe se va desprinde faptul că, cu toate momentele favorabile care ar fi putut marca triumful limbii vorbite, cu mult mai devreme decît s-a produs, s-a exercitat continuu tirania limbii arhaizante. Limba comună sau koine, deşi consfinţită în anul 535 e.n. de către împăratul Justinian ca limbă oficială, nu serveşte ca mijloc de exprimare decît unui număr mic de scriitori, şi printre ei

---

[1] André Mirambel, *op. cit.*, p. XIV.

[2] Literatura generată de problema diglosiei sau a bilingvismului este impresionant de bogată. Un studiu succint al problemei se datoreşte prof. Em. Kriaras de la Universitatea din Salonic, pe care l-am avut în vedere în primul rînd în prezentarea noastră. Acest studiu a fost publicat în *Revue des études sud-est européennes*, tome III, 1965, nr. 1—2, Bucureşti, pp. 155—164.

pe primul loc se situează Ioan Malalas, un grec de origine siriană.[1] Limba aceasta, în care formele arhaizante sînt puţine, este întrebuinţată în cronici universale, redactate de feţe bisericeşti fără pretenţii mari de cultură, în *Vieţile sfinţilor*, specie mult cultivată şi care se bucură de o mare trecere în faţa publicului, în lucrări cu caracter enciclopedic şi în monografia ecleziastică.

În opoziţie cu aceşti adepţi ai limbii koine, limba greacă arhaizantă este reprezentată de istorici de vază, ca Procopios şi Agathias, de Ioan din Damasc, care a activat la sfîrşitul veacului al VIII-lea şi începutul celui de al IX-lea, de Photios şi Arethas, oameni de litere din secolul al IX-lea şi începutul celui de al X-lea şi, mai ales, de Mihail Psellos. Un alt moment favorabil instaurării limbii vorbite ca limbă literară îl marchează secolul al XII-lea, şi el este determinat pe de o parte de scăderea nivelului învăţămîntului după cucerirea Constantinopolului de către frînci, în 1204, şi de decăderea politică a lumii greceşti, iar pe de altă parte de exemplul oferit de literatura franceză, care păşise la făurirea unei literaturi naţionale pornind de la limba populară. Dar şi în această împrejurare, limba vorbită întîmpină opoziţia arhaizanţilor, printre care amintim pe Theodoros Prodromos, autorul *Cronicii Moreii*.

În secolele al XIV-lea şi al XV-lea limba este supusă unui proces de descentralizare lingvistică, avînd ca rezultat formarea de idiomuri care vor deveni de sine stătătoare ; o astfel de situaţie se creează în insulele Cipru şi Creta, adică în două regiuni desprinse de timpuriu de trunchiul bizantin şi care, supuse unor influenţe străine, au generat o literatură interesantă, care-şi trăieşte apogeul în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea prin creaţiile amintite care pot fi considerate primele opere importante ale Greciei moderne.

În acest timp în Grecia continentală se erijează ca limbă scrisă limba greacă arhaizantă, depărtată de popor, şi această orientare se săvîrşeşte din iniţiativa unor învăţaţi arheomani.

[1] Em. Kriaras, *op. cit.*, p. 155.

Limba cultivată de ei este limba puristă neogreacă, cunoscută şi sub numele katharevusa. Cotitura decisivă în evoluţia problemei limbii greceşti scrise se produce abia în preajma revoluţiei din 1821, prin poeţii Dionysios Solomos, Athanasios Christopoulos, Ioanis Vilaras şi cu eforturile conjugate ale unor învăţaţi ca Grigorios Constandas, Daniil Filipide şi alţii. Toţi aceşti promotori ai ridicării limbii vorbite la rangul de limbă literară constată că se află în faţa unei limbi apte de a fi întrebuinţată în literatură.

Adaptarea limbii vorbite ca limbă literară a permis unor scriitori cum au fost Kazantzakis sau Kavafis, să devină cunoscuţi peste hotarele patriei lor.[1]

Drumul parcurs de nuvela greacă începe cu Ghiorghios Viziinos. Din datoria pe care ne-o impune figura înaintaşului prozei neogreceşti, poposim asupra lui în rîndurile ce urmează.

Ghiorghios Viziinos (1849—1896), originar din Vizii, localitate în Tracia răsăriteană, a exercitat o influenţă considerabilă asupra dezvoltării nuvelei greceşti, iar prin versurile lui dezvoltă poezia cu caracter intimist. Prin nuvelele sale *Păcatul mamei mele*, *Prima călătorie din viaţa mea*, şi prin *Moscov Selim* îmbogăţeşte proza neogreacă, înzestrînd-o cu elemente noi, ca prezentarea izbutită a personajelor, observaţii psihologice, care lipseau înaintaşilor săi.

Aceleaşi elemente se regăsesc la *Em. Roidis* (1835—1904), care prin *Povestiri siriene* şi prin romanul *Papisa Ioana* tradus şi în româneşte a dobîndit un loc de frunte în istoria literaturii neogreceşti. Romanul acesta l-a făcut cunoscut pe autor pînă dincolo de fruntariile Greciei şi a stîrnit un val de mînie din partea sinodului bisericii greceşti şi nesfîrşite discuţii din pricina atitudinii ireverenţioase faţă de religie. Lucrarea abundă în informaţii istorice, pe care Roidis pare a le fi sprijinit pe do-

---

[1] Em. Kriaras, *op. cit.*, p. 158.

cumente demne de încredere, descoperite în bibliotecile din Apus. Atît prin compunere cît şi prin spiritul ce se degajă din cuprinsul ei *Papisa Ioana* rămîne o creaţie valoroasă a literaturii greceşti. Nuvelele lui Em. Roidis sînt fie amintiri legate de viaţa petrecută în Italia, fie povestiri mai ample în care nota hazlie se împleteşte cu observaţia psihologică fină şi pătrunzătoare. Sînt caracteristice în această privinţă *Psihologia soţului sirian*, *Povestea unui cal*, *Povestea unei maimuţe*. Lucrările lui Roidis sînt scrise în limba katharevusa, cu excepţia lucrării *Mărul*, redactată în limba vorbită. Scriitorul, deşi a pledat prin lucrările sale *Idolii şi cercetări lingvistice* pentru limba populară, a scris însă în limba pură katharevusa, ca şi mulţi urmaşi ai lui.[1]

Scriitorii mai sus amintiţi, la care se adaugă *Dimitrios Vikelas* (1835—1909), originar din Hios şi care a trăit în Anglia, pot fi consideraţi ca înaintemergători ai nuvelei neogreceşti care a strălucit prin *Alexandros Papadiamandis* (1851—1911).

Sfîrşitul veacului al XIX-lea reprezintă în evoluţia literaturii neogreceşti un moment decisiv, marcat prin apariţia „manifestului demoticist" al lui Ianis Psiharis şi intitulat *Călătoria mea*. Lucrarea, rod al unei îndelungi cercetări susţine drept limbă literară, unică şi justificată, limba greacă vorbită. Odată cu apariţia acestei lucrări s-au alăturat lui Ianis Psiharis, Arghiris Eftaliotis, Alexandros Pallis, Costas Hagiopoulos şi mulţi alţi scriitori care au militat pentru răspîndirea limbii greceşti vorbite, au întrebuinţat-o cu zel în opere originale şi traduceri. La falanga scriitorilor greci susţinători ai limbii vorbite aveau să se ralieze învăţaţi de reputaţie consacrată ca A. Thumb şi Karl Krumbacher. Cu toată opoziţia dîrză manifestată de frontul adepţilor limbii katharevusa în frunte cu prof. G. Hagidakis, începînd cu anii 1900—1904 mişcarea demoticistă capătă amploare atrăgînd un număr din ce în ce mai mare de literaţi. În prima decadă a secolului nostru mişcarea demoticistă determină înfiinţarea „Cercului" şi a revistei *Panathinea*, sub con-

---

[1] I. Kordatos, *op. cit.*, pp. 276—280 ; vezi şi D. C. Hesseling, *op. cit.*, pp. 93—96.

ducerea lui Kimon Mihailidis (1864—1917), care reprezintă stadiul de tranziţie de la literatura puristă la cea demoticistă. Revista, prin conferinţele organizate, prin simpozioane, cercetări şi studii a contribuit la ridicarea vieţii spirituale a Greciei şi la răspîndirea demoticismului. O altă revistă considerată citadelă a demoticismului între anii 1907—1922 a fost *Numas*, care a întrunit colaboratori din toate colţurile lumii locuite de greci. Directorul acestei reviste a fost D. Tangopoulos (1872—1926) care a lăsat o operă bogată constînd din proză şi teatru.

Literatura dintre cele două războaie reflectă evenimente de importanţă capitală pentru întreaga omenire, iar în ceea ce priveşte Grecia evenimente de un zguduitor dramatism, generate de expediţia nefastă a grecilor în Asia Mică, soldată cu un eşec total şi cu desrădăcinarea a milioane de greci din centrele microasiatice înfloritoare. În decada 1920—1930 viaţa spirituală a Greciei este dominată de două curente: pesimismul rezultat din năruirea speranţelor puse în război, considerat ca un factor generator al unei vieţi mai bune, şi realismul ancorat în nenorocirea socială şi în spiritul antirăzboinic. Proza cunoaşte o mare dezvoltare favorizată de organizarea diferitelor concursuri. În 1926 Casa de editură Zikaki a organizat un concurs la care au participat 125 de tineri prozatori. Este adevărat că multe din lucrări erau scrise într-o limbă cu numeroase concesii făcute limbii katharevusa, fapt care denotă că limba vorbită nu se impusese încă în drepturile ei de limbă literară. Cu acest prilej au fost premiate nuvelele lui Stratis Mirivilis, Thrasos Kastanakis, Ilias Venezis şi alţii.

Lucrările prezentate la concurs au fost înmănunchiate într-un volum care a apărut în 1929 sub titlul *Noii prozatori*.

În jurul anului 1930 se dezvoltă o proză bogată pe care istoricul literar G. Valetas o evocă asemuind-o cu literatura secolului de aur al Greciei. Lucrările se disting atît în ceea ce priveşte calitatea, cantitatea, cît şi varietatea. Apariţia masivă a atîtor prozatori în cuprinsul unei singure decade este rezul-

tatul unei dezvoltări ce se manifestă în toate sectoarele vieții politico-economice-sociale determinată de ascensiunea burgheziei.

Literatura, presa și în general viața spirituală cunosc o puternică înviorare. Scriitorii vîrstnici se grupează alături de cei tineri la Atena și împreună cu ei toate forțele spirituale dispersate pe alte meleaguri în afara Greciei. Paralel are loc întemeierea Universității din Salonic. Se dezvoltă lucrările de critică literară și se organizează predarea și studierea științifică a literaturii neogrecești prin eforturile lui Nicos Beis, Fanis Mihalopoulos, Linos Politis, G. Th. Zora, E. Kriaras, D. Zakythinos, G. Katzimbalis, G. Megas, K. Th. Dimaras, Leandros Vranusis, N. Tomadakis, Sofia Antoniadi, M. Valsa și alții, a căror deviză este întoarcerea la izvoarele originale, cercetarea, editarea și valorificarea moștenirii spirituale naționale.

Scriitorii promovați în jurul anului 1930 sînt Anghelos Terzakis, Gh. Theotokas, Th. Kornaros, Menelaos Ludemis și alții.

Un moment crucial în dezvoltarea literaturii grecești îl marchează literatura Rezistenței care a mobilizat sub înălțătoarea lozincă a eliberării pămîntului străbun și a respectării demnității umane atît generația veche a scriitorilor cuprinzînd pe Palamas, Varnalis, Sikelianos, Xenopoulos, Vutiras, cît și tînăra generație de scriitori. Cuprinsul operelor Rezistenței constituie o lecție de înalt patriotism, un mesaj care mobilizează masele în lupta lor pentru cucerirea drepturilor democratice. Cei ce au trăit evenimentele înfricoșătoare ale stăpînirii fasciste se înfioară sub povara grea a amintirilor, iar cei tineri rămîn extaziați în fața măreției pline de tragism de care au dat dovadă înaintașii lor.

Numărul scriitorilor situați pe poziții democratice și progresiste, conștienți de rolul pe care-l poate juca arta în marea bătălie împotriva forțelor războiului și ale întunericului și care și-au pus talentul în slujba luptei pentru cîștigarea drepturilor democratice în Grecia, dedicîndu-i întreaga lor creație artistică, se ridică în 1957 la 205, iar numărul operelor create la 301.

Alţi 160 de scriitori au dedicat Rezistenţei numai o parte din opera lor.[1]

Literatura Rezistenţei cuprinde pe lîngă opere în versuri, romane ca *Afluenţii* de Elli Alexiu, *Morţii aşteaptă* de Dido Sotiriu, *Cerul întunecat de fum* de Costas Kotzias, *Străzile Atenei* de Efi Pliatsika Panselinu, *Nopţi şi zori* de Mitsos Alexandropoulos ; nuvele ca *Margarita Perdicari* a lui Dimitrios Hagis ; satire ca a lui D. Sathas, care, cu un umor sarcastic dezvăluie „dreptatea fascistă" ; povestiri, cum sînt ale scriitoarei Lilica Nacu, inspirate din viaţa copiilor pe vremea stăpînirii fasciste. Dintre aceşti copii, mulţi au pierit de foametea căreia i-au căzut jertfă 500.000 de greci, în iarna plină de dureroase amintiri a anului 1941.

Dintre figurile de eroi consacrate de literatura Rezistenţei trebuie menţionată în primul rînd figura Ilectrei Apostolu, ucisă de nemţi în 1944, de la care, cu toate schingiuirile la care au supus-o, n-au putut afla nimic despre ea şi tovarăşii ei de luptă. Figura ei, de o măreţie neasemuită, apare sub numele de Iro în *Străzile Atenei*, romanul scriitoarei Efi Pliatsika Panselinu, ca şi în *Grecoaicele străjere ale Greciei*[2] de Melpo Axioti.

Dar eroul devenit simbol al Rezistenţei este *Manolis Glezos*, care în noaptea de 31 mai 1941, alături de prietenul său, Apostolos Santas, cuprinşi de fiorul sacru al iubirii pămîntului străbun pîrjolit şi pîngărit de hoardele fasciste, a escaladat zidul abrupt al Acropolei, stînca tutelară a Atenei, de unde a smuls steagul cu zvastică la care priveau zilnic cu indignare şi ură sutele de mii de greci, îngenuncheaţi pe nedrept.

Scriitorii Rezistenţei au ca temă schimbările bruşte petrecute în viaţa poporului grec o dată cu atacul şi ocupaţia fascistă, înfometarea cruntă din iarna anului 1941, protestul vehement

---

[1] Elli Alexiu în *Ultimele curente din proza greacă*, în *Berliner Byzantinische Arbeiten*, V, vol. 17 citat de Rita Dobroiu în *Reflectarea luptei de rezistenţă în literatura greacă contemporană*, Analele Universităţii, seria Ştiinţe sociale, 23, 1961, p. 517, notă.

[2] Vezi : Rita Dobroiu, *op. cit.*, p. 523.

împotriva războiului care a făcut atîtea victime, schingiuiri, distrugeri de așezări, entuziasmul și puterea de jertfă a maselor. Varietatea și bogăția temelor abordate de scriitori se explică ușor dacă luăm în considerare faptul că „participarea activă și directă la lupta de Rezistență a constituit pentru scriitori o școală și un izvor necesar de inspirație."[1] Din cuprinsul fiecărei opere se desprinde încleștarea dramatică a celor două lumi, una sortită năruirii sub legea implacabilă a istoriei, iar cealaltă ridicîndu-se mîndră și triumfătoare, marcînd biruința noului asupra vechiului.

Printre scriitorii Rezistenței — autori de nuvele — se numără Sofia Mavroidi-Papadaki, care a descris contribuția valoroasă a tineretului la lupta împotriva fasciștilor cotropitori, contribuția mamelor și surorilor care-și dau seama că, în lupta pe care o duc „moartea merge mînă în mînă cu lupta".

Chipul mamei, care jertfește totul pentru binele patriei îl prezintă, pe lîngă Sofia Mavroidi-Papadaki, *Galateea Kazantzakis*, *Hristos Levandas* și *Thrasos Kastanakis*.

O nuvelă care are darul de a oferi un tablou veridic al anilor zbuciumați ai Rezistenței este cea intitulată *Amintiri* a lui Georgios Sideris. În cele 35 de pagini, autorul ne prezintă episoade legate de lupta turbată a cotropitorilor, de incendierile satelor, de lupta pentru cîștigarea recoltei. Povestirea începe din momentul invadării Greciei prin Albania, de către trupele italiene și se termină cu luptele dîrze date cu prilejul retragerii trupelor germane, cînd eroul nostru, grav rănit, își deapănă povestea vieții lui.

Schimbările ce se petrec în conștiința oamenilor datorită vechiului ce se năruie și a noului care se înfiripă în condițiile stăpînirii fasciste constituie tema povestirii lui Dimitrios Hagis, *Margarita Perdicari*.

Încrederea poporului în lupta dreaptă pe care o duce, cu toate piedicile puse în cale de vrăjmaș, formează subiectul schiței : *Tăceți, s-auzim ce spune „Cel-de-sus"* a lui Menelaos

---

[1] *Ibidem*, p. 523.

Ludemis. Credința în izbîndă stăruia atît de adînc în sufletele oamenilor simpli care luptau în munții Greciei, încît o socoteau un glas și o chemare divină. Această credință o împărtășea poporul, pecetluind-o cu propria-i viață învățătorul satului, eroul povestirii.

În momentul de față, în proza neogreacă se schițează cîteva linii de orientare, cîteva direcții către care se îndreaptă cu predilecție scriitorii. Un mare număr de prozatori sînt atrași către redarea prefacerilor sociale ; se arată preocupați să expună soarta omului contemporan, aflat la o răspîntie a istoriei. Reprezentanții acestei orientări vor putea crea opere de interes deosebit, exprimînd originalitatea sufletului grec.

O a doua categorie de prozatori se arată înclinați spre analiza sufletească, spre multiplicitatea stărilor sufletești, în care se include oroarea pentru catastrofele atomice, ajungînd să îmbrățișeze agonia metafizică și temele nonexistenței și ale paradoxului

În fine, un număr de prozatori sînt atrași de problemele generate de perioada adolescenței.

Fără ca prin aceste delimitări să fi prezentat orientarea prozei grecești în liniile ei decisive, putem spune că ea a pășit într-un stadiu nou de dezvoltare, că, indiferent de domeniul din care se inspiră, rămîne legată, în majoritatea ei, de problematica vremii și că scriitorul grec este preocupat de ideea găsirii unui echilibru între realitatea locală, națională și cea internațională.

MARIA MARINESCU-HIMU

TABEL CRONOLOGIC
(al prozei neogrecești)

1798 S-a născut la Zante, în Eptanez, Dionysios Solomos, cîntărețul luptei pentru libertate a poporului grec în preajma revoluției din 1821. Este inițiatorul curentului pentru ridicarea limbii vorbite la rangul de limbă literară. Curentul aceasta a favorizat dezvoltarea unei proze inspirate din realitățile grecești.

1829 Scuturarea jugului otoman și cucerirea independenței au un efect salutar și mobilizator asupra literaților greci.

1835 Anul nașterii lui Dimitrios Vikelas, unul dintre înaintemergătorii nuvelei neogrecești.
Anul nașterii lui Em. Roidis, nuvelist și autorul romanului *Papisa Ioana.*

1849 Anul nașterii lui Ghiorghios Viziinos, înaintaș al nuvelei neogrecești.
S-a născut la Odesa Ianis Psiharis, promotor al curentului pentru promovarea limbii vorbite ca limbă literară. După anii copilăriei, petrecută la Constantinopol, s-a stabilit în Franța, unde a ajuns profesor la Școala de limbi orientale. În

urma unei călătorii întreprinse în Grecia, unde a cunoscut limba vorbită din numeroase regiuni, a ajuns la ideea necesităţii ridicării limbii vorbite la rangul de limbă literară în locul limbii arhaizante.
S-a născut Arghyris Eftaliotis, povestitor al vieţii insulelor greceşti şi un entuziast apărător al limbii vorbite de popor. Şi-a cîştigat un merit deosebit realizînd o traducere a *Odiseii* în limba vorbită.

1851 Anul naşterii lui Alexandros Papadiamandis, în insula Skiathos.

1859 S-a născut, la Patras, Costis Palamas, poet a cărui faimă a trecut de mult hotarele patriei lui.

1862 S-a născut Grigorios Xenopoulos, scriitor poligraf, cronicarul vieţii Atenei şi a Zantelui, patria poetului.

1866 Se naşte la Lehena, în Elida, Andreas Karkavitzas, povestitorul neîntrecut al vieţii marinăreşti greceşti.
Se naşte Pavlos Nirvanas, la Marianopol, în Rusia. S-a impus maselor cititoare în special prin colaborarea lui regulată şi activă în paginile revistei ateniene *Estia* unde a deţinut cronica mult apreciată *Din viaţă şi din natură.*

1868 Se naşte Costas Hagiopoulos, unul dintre cei dintîi scriitori greci iniţiaţi în ideile marxismului.

1869 Se naşte la Syraco, în Epir, Costas Krystallis, scriitor înclinat spre notarea aspectelor realiste ale vieţii.

1875 An care marchează începutul unor schimbări politico-sociale. Se formează noi partide politice, iar burghezia se află în ascensiune. În această perioadă apar primii socialişti. Toate aceste schimbări sînt oglindite în paginile revistelor *Rambagas* (1876—1895), *Evdomas* şi *Estia* (1876—1895), în care tinerii literaţi manifestă o puternică opoziţie faţă de „aşa-zisele valori consacrate".

1876 Apare revista săptămînală *Estia* care a contribuit la dezvoltarea vieţii culturale.

1878 Se naşte Costas Paroritis, promotor al ideilor socialiste în Grecia şi format sub influenţa demoticismului lui Ianis Psiharis.

1879 Se naşte, în Kerkyra, Constantinos Theotokis, a cărui operă este inspirată de ideile socialiste ale vremii.

1884 Anul naşterii lui Dionysios Kokkinos, la Pyrgos.

1885 Anul naşterii lui Nicos Kazantzakis.

1886 Anul naşterii scriitoarei Galateea Kazantzaki.

1888 Apare lucrarea de răsunet a lui Ianis Psiharis *Călătoria mea* care marchează începutul luptei pentru introducerea limbii vorbite în literatură.

1889 Debutul lui Arghyris Eftaliotis.

1891 Apare nuvela *Moartea palicarului* a lui Costis Palamas.

1892 Se naşte Stratis Mirivilis, la Mitilene. Opera lui este pusă în slujba triumfului păcii în lume şi a apropierii între popoare. Scriitorul dezvoltă la Atena o vie activitate pentru întărirea relaţiilor de prietenie dintre Grecia şi România.

1894 Anul apariţiei *Povestirilor insulelor* ale lui Arghyris Eftaliotis.

1896 Moare scriitorul Ghiorghios Viziinos.

1899 S-a născut scriitoarea Elli Alexiu, reprezentantă de frunte în falanga scriitoarelor grecoaice.

1901 Se naşte prozatorul Thrasos Kastanakis, a cărui operă îmbrăţişează nu numai aspecte tipice greceşti, ci şi probleme şi aspecte de interes larg uman. Scriitorul dezvoltă o susţinută activitate literară şi didactică fiind colaboratorul profesorului André Mirambel, la Paris.

1902 Debutează nuvelistul Demosthene Vutiras prin nuvela *Langas*.

Apare volumul de nuvele *Cuvintele prorei* al lui Andreas Karkavitzas, închinat vieţii marinăreşti.

1903 Apare nuvela *Ucigaşa*, a lui Alexandros Papadiamandis.

Apare revista *Numas*, sub conducerea lui P. Tangopoulos, tribună de dezbatere a ideilor înnoitoare ale vremii.

1904 Anul naşterii lui Hristos Levandas, la Pireu, considerat urmaş al lui A. Papadiamandis şi A. Karkavitzas.

Moare Em. Roidis.
S-a născut la Aivali, în Asia Mică, Ilias Venezis, romancier şi nuvelist, a cărui operă este inspirată de expediţia grecilor în Asia Mică din 1922 şi de urmările ei nefaste.

1906 Începe organizarea muncitorilor greci în principalele centre: Atena, Pireu, Patra, Volo şi Kerkyra.

1909 Apar în traducerea românească a lui Vasile Costopol *Dreptatea mării* şi *Puterea mării* de A. Karkavitzas.

1911 Moare Alexandros Papadiamandis.

1920 Poetul Costis Palamas înmănunchează în volum nuvelele sale.

1921 Moare Costas Hagiopoulos.

1922 Literatura se dezvoltă sub influenţa consecinţelor expediţiei greceşti în Asia Mică, împotriva turcilor, care creează serioase dificultăţi interne, instaurînd seria dictaturilor militare. Literatura capătă o coloratură social-politică.
Moare Andreas Karkavitzas.
Moare Arghyris Eftaliotis.

1923 Debutează Hristos Levandas prin volumul *Critică şi artă.*
Moare Constantinos Theotokis.

1924 D. C. Hesseling-Pernot publică *Histoire de la littérature grecque moderne,* Paris, Belles Lettres.

Apare romanul antirăzboinic *Viață în mormînt* al lui Stratis Mirivilis.

1925 Aristos Cambanis publică la Alexandria *Istoria literaturii neogrecești.*

1929 Moare Ianis Psiharis.

1933 Apare romanul *Viață în mormînt* al lui Stratis Mirivilis în traducerea franceză a lui A. Protopazi și Louis Charles Bonnard.

1934 Apare la Atena studiul lui A. Katzimbalis asupra lui Alexandros Papadiamandis.
Apare o culegere antologică din nuvelele lui Alexandros Papadiamandis, traduse în franceză, cu o amplă prezentare realizată de Octave Merlier, sub titlul *Skiathos, L'ile grecque.*

1939 Începutul stăpînirii fasciste în Grecia determină în literatură o orientare spre teme majore, de interes social-politic.

1944 Moare Costis Palamas.

1945 Apare traducerea în franțuzește a romanului lui Ilias Venezis intitulat *Numărul 31.328* realizată de Hélène și Henri Boissin, sub titlul *La grande pitié*, Editions du Paris.

1946 Apare traducerea în franțuzește a romanului lui Ilias Venezis intitulat *Terre Eolienne,* realizată de P. și L. Amandry, Gallimard.
Apare romanul lui Nicos Kazantzakis, *Viața și isprăvile lui Alexis Zorbas.*

1947 Apare la Roma traducerea italiană a romanului lui Ilias Venezis *Numărul 31.328* sub titlul *La grande pieta.*

1948 Apare la Atena studiul lui G. Peranthis asupra lui Alexandros Papadiamandis, intitulat O *Cosmocalogheros.*
S. Tzirkas : *Prozatorul Demosthene Vutiras,* Alexandria.

1950 Apare studiul lui A. Mirambel, *J. Pischaris* (1854—1920) *et les études néo-helléniques,* în *Annales de L'Université de Paris,* 20, 1950.

1950 A. Mirambel publică *La littérature grecque moderne,* Paris (P.U.F.).

1951 Moare Grigorios Xenopoulos.
Moare Demosthene Vutiras.
Apare studiul lui A. Mirambel, *La doctrine bilinguistique de J. Psichari,* în *Nouvelle Clio,* 31, Paris.

1954 Petros Haris, *Prozatori greci,* Atena.

1955 Apare culegerea antologică din opera lui Thrasos Kastanakis, realizată de André Mirambel, sub titlul *Tasso Tassouli et autres nouvelles. Choix de nouvelles présentées et traduites par André Mirambel,* Paris, Belles Lettres.

1957 Moare Nicos Kazantzakis.

1962 Apare lucrarea lui André Mirambel, *Anthologie de la prose néo-hellénique* (1884—1961), Paris, Klnicksieck 1962.

1962 Ianis Kordatos, *Istoria literaturii neogrecești*, vol. I—II, Atena.

1963 Apar, în traducere românească, romanele *Viață în mormînt*, de Stratis Mirivilis, și *Un copil numără stelele* de Menelaos Ludemis.

1965 Andreas Karkavitzas, *Chemarea mării*, în românește de Polixenia Karambi, E.L.U., București.

1966 Apare biografia lui Nicos Kazantzakis de Elli Alexiu.
Apare *Istoria literaturii grecești* de Gheorghios Valetas.
Apare *Antologia literară închinată Rezistenței grecești*, întocmită de Elli Alexiu, vol. I, proză, 1941—1944, Academia din Berlin.

M. M. H.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Cele mai multe dintre nuvelele prezentate în această antologie figurează în culegerile de largă circulaţie şi în revistele de mare acces. Ele s-au bucurat de asemeni de tălmăciri în diferite limbi.

Dintre nuvelele cuprinse în acest volum şase au fost selectate din antologia — în limba greacă — întocmită la Paris de prof. A. Mirambel, în 1962, şi anume :

Marea *de A. Karkavitzas*, Defilarea *de D. Vutiras*, Păcatul Fotiniei *de G. Kazantzaki*, Război *de S. Mirivilis*, Alexis Vizitiul *de D. Kokinos şi* Casa cu nr. 22 *de H. Levandas.*

Nuvela lui Costis Palamas Moartea palicarului *este cuprinsă în volumul apărut la Atena în 1920, în tipografia „Ivi". Nuvelele lui A. Papadiamandis sînt incluse în volumele tipărite la Atena, în 1912, de Casa de editură „Fexi". Nuvelele lui Gr. Xenopoulos, A. Eftaliotis şi P. Nirvanas aparţin ciclurilor publicate de I. Kollaros la Atena, în anii 1919, 1921 şi 1922.*

Nuvelele avînd ca temă Rezistenţa ne-au fost accesibile în revistele greceşti de mare circulaţie ca Estia, Ellinika Gramata *şi altele.*

În cadrul volumului nostru autorii sînt orînduiţi cronologic, ţinîndu-se seama de data naşterii.

M.M.H.

ARGHYRIS EFTALIOTIS

Sub acest pseudonim a activat în domeniul literaturii negustorul Cleanthis Mihailidis, născut la Molyvo, în Mytilene, în 1849 și decedat în 1924, la Antibes, în Franța. Ca și prietenul său Alexandros Pallis, talentatul traducător al *Iliadei*, Arghyris Eftaliotis a activat în cadrul Casei comerciale grecești Ralli din Anglia și la sucursala acesteia din Indii. Ulterior s-a stabilit la Liverpool. Aici, pe lîngă obligațiile impuse de profesie, s-a ocupat de literatură. A început să publice în 1889, probabil sub influența prietenului său Alexandros Pallis. O culegere de poezii compuse în anii tinereții, dar publicate abia în 1909, și o *Istorie a elenismului*, apărută în 1901, atrag prin vioiciunea stilului și spontaneitatea sentimentelor. Lucrările care l-au impus ca scriitor sînt *Povestiri ale insulelor* (1894), *Filadele lui Moș Dimos* (1897) și traducerea *Odiseii* în limba greacă populară, socotită

o izbîndă a limbii populare împotriva limbii arhaizante.

Povestiri ale insulelor cuprind povestiri de întindere mică, în care trăiesc, vii, viaţa, obiceiurile şi tradiţiile insulelor greceşti, în special ale Lesbosului, patria poetului. O temă frecventă este expatrierea în vederea unui trai mai bun, cu toate riscurile şi repercursiunile ei nefaste pentru viaţa individului şi a familiei sale. *Filadele lui Moş Dimos* cuprind mărturisirile scriitorului cu privire la limba cultă şi la cea vorbită, al cărei susţinător entuziast a fost.

Scriitorul este bine cunoscut dincolo de hotarele patriei sale prin tălmăcirile realizate de N. Pernot, Phileas Lebesque şi Karl Dietrich.

CĂPITANUL GHEORGHE

Aţi pomenit vreodată o aşezare de oameni, un schit părăsit, o măgură ori un turn, care să nu-şi aibă „stafia" lui ? De cînd este lumea şi pămîntul, aşa a fost. Cercetînd cu mare băgare de seamă, vedem că aproape nu se află casă în care să nu sălăşluiască cîte un duh rău. Într-una seceră moartea, într-alta patima urîtă a beţiei, şi tocmai acolo unde ai crede că traiul se scurge în fericire, un duh rău pîndeşte la tot pasul.

În insula noastră, „stafia" locului a fost vreme îndelungată căpitanul Gheorghe. Azi, sărmanul, odihneşte în pace, împăcat în sine că şi-a găsit un vrednic urmaş. Cu douăzeci de ani în urmă, în locurile acestea se înălţa un oraş mîndru, străjuit de cete de viteji, iar oamenii înălţau altare de închinăciune, cioplite numai în marmură. Azi, toată acea măreţie a trecutului s-a năruit, s-a prefăcut în praf şi pulbere. În partea dinspre miazănoapte s-a ridicat reduta ce se vede în zare, o altă parte s-a schimbat în decursul vremii în cimitir, iar la mijloc se ţin ogoarele, frumos orînduite. Deseori, în după-amiezile ploioase, cînd porneam să adun verdeţuri de salată ori melci, mă întorceam cu pumnii plini de obiecte ruginite, medalii vechi şi opaiţe sfărîmate. Satul este sus pe dîmb. De-acolo, oriunde ţi-ai arunca privirea, ai în faţă o pri-

velişte minunată. În dreapta, cît poate cuprinde ochiul, se întinde nesfîrşitul mării. În faţă ai portul, iar în depărtare, dealurile şi pădurea cu măslini, prin care şerpuieşte un rîuleţ. Bătrînii spun că este pădurea în care în vremuri legendare a poposit cîntăreţul Orfeu[1], spînzurîndu-şi lira de un tei ; deatunci s-au pornit să cînte acolo privighetorile, cu neîntrecută măiestrie, pînă acum un an sau doi, cînd, de prigoana turcilor, s-a năruit teiul. Tot de-atunci a secat şi rîul. Bietele păsărele ! S-au dezlipit anevoie de locurile în care ne-au desfătat treizeci de veacuri.

Dar să nu uităm de căpitanul Gheorghe. Era un bărbat între două vîrste, de statură potrivită, cu trăsături regulate, cu faţa şi trupul arse de soare. Trupu-i era negru, căci nu se îmbrăca decît cu zdrenţe. Dacă îi da careva de pomană vreun surtuc, se aşeza în apropierea vreunei stînci, îl spinteca mai întîi în fîşii, pe care le prindea cu acul şi apoi le îmbrăca. Cu toate că nu destăinuise niciodată nimănui pricina acestei ciudăţenii, noi o ştiam cu toţii. Căpitanul Gheorghe era nebun, vorbea o limbă pe care o înţelegea numai el. Din cuvintele ce-i ieşeau fără nici o noimă din gură rareori prindeai cîte unul. Grav şi totdeauna dus pe gînduri, pînă şi rîsul lui — dacă se întîmpla să rîdă — era ciudat. Părea că-şi zicea necontenit în gînd : „Bucurie, bucurie, te cunosc bine şi ştiu cît eşti de amăgitoare, de-acum încolo nu mă mai poţi înşela". Venea în sat numai cînd îl răzbea foamea sau cînd ducea lipsă de ceva. Adăpostul lui era sub cerul liber, în bătaia vîntului, pe ruinele vechiului oraş. Întîlnindu-l printre dărăpănături, îţi părea că ai în faţă umbra vreunui străbun, deşteptată să plîngă starea nenorocită a oraşului. Cine era acest căpitan Gheorghe nu am

---

[1] Cîntăreţ şi erou legendar, prin ale cărui cîntece puteau fi îmblînzite chiar şi animalele sălbatice.

putut afla nicicînd de la concetăţenii mei. Iar pe el dacă îl întrebam ceva, drept răspuns se întorcea cu faţa spre mare, mormăind cuvinte greu de înţeles, şi ar fi rămas o veşnică taină pentru mine toată povestea lui, dacă n-aş fi coborît o dată în port, să cumpăr peşti şi să văd o corabie străină, ce se adăpostea în apele noastre. Ca să-ţi dai seama de bucuria ce simţeam la ivirea unei corăbii străine, este destul să te gîndeşti la entuziasmul ce-l stîrneşte azi sosirea unui transatlantic. Mare zarvă se ridica atunci din pricina peştilor. Pînă şi geamurile caselor se cutremurau. Ca orice om, aveam şi eu slăbiciunea mea. Îmi plăceau, ce-i drept, peştii, dar mă prăpădeam cu firea privind corabia, cu şiragul el de lopeţi şi pe dreapta, şi pe stînga. În răstimpuri regulate, lopeţile se cufundau în apă, alteori lunecau în gol, mişcîndu-se fără folos. Ţi se părea că tinerii care le mînuiau erau puşi direct sub comanda ta. Rotocoalele ce le desena năvodul pe suprafaţa lină a apei mă duceau cu gîndul la tulburarea din adînc, la visul ciudat ce trebuie să-l fi avut peştişorii în ajun, vis care-i mîna zăpăciţi încoace şi încolo, pînă cădeau prinşi ; şi, gîndindu-mă la primejdia ce-i ameninţa continuu, fără s-o poată niciodată înlătura, îmi venea să strig, să îndepărtez undiţa ucigaşă.

După o jumătate de ceas, barca se afla legată la ţărm. Lupii mării, înşiraţi pe două rînduri, trăgeau otgonul de mijloc, întorcîndu-se apoi, rînd pe rînd, să strîngă sfoara. Se prindeau din nou la otgon şi iar trăgeau. Cîtă voinicie şi graţie, în piepturile de oţel ale marinarilor, în gîturile lor încordate, în capetele lor întoarse spre mare, în mîinile sprijinite pe otgon ! După o jumătate de ceas de aşteptare, corabia se zări din nou. Peştii luceau în năvod, asemenea stelelor pe întinsul bolţii cereşti. Flăcăii adunaţi în jur deşertau în coş smaride, calamari, sardele, barbuni şi multe alte

bunătăţi de-ale mării. În năvod se rătăcise şi o sinagridă [1], grea de vreo oca. Un vechi cunoscut al meu, căpitanul Iani, se grăbi să-i treacă un capăt de sfoară în urechi, o legă şi mi-o aduse zîmbind. Om darnic din fire, nu primi nici un fel de răsplată, de aceea mă simţii îndatorat şi-l poftii la mine, să-l cinstesc după cuviinţă.

Seara, căpitanul Iani răspunse invitaţiei. După ce îşi lăsă papucii în cerdac, intră. Purta cercel de aur în ureche, fes lunguieţ pe cap şi batistă roşie, prinsă sub vestă. Avea cincizeci de ani şi era ruşinos ca o fată mare. După schimbul de cuvinte obişnuit în asemenea ocazii, sosi şi trataţia.

— Ura ! Să trăiţi şi bine v-am găsit ! închină căpitanul Iani.

Împreună cu ceilalţi dădu mastica pe gît, apoi luă cîteva migdale şi le sparse. În timp ce le curăţa cu degetele-i noduroase, povesti cîteva întîmplări hazlii. Mai sorbirăm cîteva rînduri de mastică şi apoi ne aşezarăm la masă. Căpitanul Iani, cu şervetul prins cu un capăt de guler, se ospăta ca un voinic. Vinul îl sorbi cu mai mult curaj, aşa cum le stă bine oamenilor mării. Cînd se ridică de la masă, ochii lui aveau sclipiri de foc. Sfiala de la început îi pierise ca prin farmec şi ne desfăta cu felurite istorioare şi întîmplări minunate. Din vorbă în vorbă, pomenirăm şi de căpitanul Gheorghe. Dar norii ce-i împresurară deodată fruntea arătau că întrebarea nu-i era pe plac. Mă bătu atunci gîndul că acest om ştia neapărat ceva despre „stafia" noastră şi căutai să-l descos. La început se împotrivi, dar după stăruitoare rugăminţi şi făgăduieli că vom fi muţi ca peştii, şi numai după ce

---

[1] Categorie de peşti din apele greceşti, avînd o carne deosebit de gustoasă.

se retraseră femeile, căpitanul își șterse fruntea de sudoare și ne povesti următoarele :

— Gheorghe mi-e consătean. Mi-e chiar cumnat. Din tinerețe, măcar că era fiu de pescar, îl muncea o neîntrecută ambiție. Îi căzuse dragă o fată, care la rîndu-i îl iubea, și pe bună dreptate, căci Gheorghe era un tînăr chipeș, cum rar se vede. Dar flăcăul nu se putea însura lesne, căci socotea de a lui datorie să-și mărite întîi surorile, și apoi să agonisească și pentru el puțină avere. Băiatul se învoi cu fata să aștepte cîțiva ani, și apoi s-o pețească. Cu astfel de gînduri, porni Gheorghe în lumea largă. Muncind fără preget, izbuti, la sfîrșitul anului, să-și aibă caicul lui. Cu ce agonisi în anul următor își cumpără o corabie. Cînd se împlini anul, căpitanul se întoarse vesel din străinătăți, cugetînd să-și mărite, rînd pe rînd, surorile. Și, Doamne, ce nuntă mîndră le-a făcut ! Dar oricît de mare va fi fost bucuria mirelui și a miresei, a lui era și mai mare, căci îl făcea să întrezărească mai aproape timpul hărăzit propriei lui fericiri. Soarta voise ca eu să-i fiu cel de-al treilea cumnat. Gheorghe se gîndi să pețească chiar atunci fata, și ce bine-ar fi făcut ! Dar n-avu curajul, deși tot satul îl știa om de ispravă, și acest lucru era destulă chezășie pentru el. Îl muncea cumplit gîndul că-și ipotecase casa. Trebui s-o facă și pe asta, ca să ridice casele fetelor ! Îl sfătuirăm, de aceea, cu toții să mai umble un an prin țări străine și apoi să pețească fata, al cărei tată era cunoscut ca un om peste fire de mîndru.

Îl văd parcă și acum, trecînd, în puterea nopții, cu lăutarii pe sub ferestrele fetei, cu grijă mare să nu prindă de veste ai casei. Iată cum îi cînta :

„Te las cu bine, albă porumbiță,
Ieși, te rog, la fereastră,
Să mi se însenineze gîndurile !"

Fereastra catului de sus se deschidea, în semn de încuviinţare. În ziua următoare Gheorghe ridica ancora şi-şi saluta logodnica cu focuri de armă. Timp de unsprezece luni nu primirăm nici o veste de la el. Cînd să se împlinească anul, o veste grozavă se răspîndi ca fulgerul printre vecini. Fata cea bogată se logodea tot cu un bogătaş, venit de pe alte meleaguri. Cununia era fixată pe curînd, iar fata trebuia să-şi urmeze logodnicul. Cu toate rugăminţile şi cu toată împotrivirea fetei, zvonul se adeveri. Într-o săptămînă totul fu împlinit, şi străinul pornea cu fata şi cu zestrea la el acasă. Întîmplarea ne întristă pe toţi peste măsură, mai ales că fata se îmbolnăvi de piept şi după cîteva luni se prăpădi.

Corabia lui Gheorghe intra în port tocmai în clipa cînd, din partea cealaltă a satului, pornea convoiul de înmormîntare. Noaptea era liniştită, iar pe colinele dimprejur se auzeau salve de puşcă. În port mă grăbii să-l întîmpin eu cel dintîi — singurul care-i ştiam taina —, de frică să nu-şi piardă minţile, din pricina neprevederii cuiva.

Căpitanul întrerupse aici povestirea, ca să-şi şteargă din nou sudoarea de pe frunte.

— Jupîne, cuvintele mele nu-ţi pot arăta ce noapte chinuitoare am petrecut. Matelоţii strîngeau pînzele, Gheorghe îi da zor cu cîntecul şi cu salvele de puşcă, în timp ce eu aşteptam în port, frămîntat de gînduri negre. Şi, cum corabia aştepta să-şi facă drum printre caicele de pescuit, Gheorghe porni nerăbdător cu barca şi, în cîteva clipe, fu în faţa mea. Văzîndu-mă pe gînduri, mă întrebă : „Mă Iani, ce ţi s-a întîmplat ? A murit careva ? Hai, vorbeşte odată !“ Aflînd că nu era vorba de nici o moarte, mă descusu să vadă ce aveam şi dacă nu cumva fata se măritase. Pe mine, mă podidiră lacrimile. Gheorghe mă privi atunci în ochi, mut şi galben ca ceara. Muşcîndu-şi

furios mustaţa, sări în barcă şi porni îndărăt. În zăpăceala ce mă cuprinse, nu putui să sar după el. Îl strigai, îl rugai stăruitor, în numele părinţilor, să se întoarcă. Dar nici gînd să mă asculte. Curînd, corabia se pierdu în larg.

Corabia lui Gheorghe pluti în voia valurilor, pînă ce vîntul o duse în locul numit de voi Plati Ialo. Era noapte, la două mile depărtare de uscat. Gheorghe plăti marinarilor simbria şi le porunci să plece cu barca oriunde vor voi. La început, băieţii s-au împotrivit, dar văzînd că Gheorghe nu glumea şi că-i ameninţa cu puşca, se supuseră şi porniră în larg, fără să piardă însă o clipă din vedere pe căpitanul lor, cu care înţeleseră că se petrece ceva ciudat. Nu trecu mult, şi corabia cu pînzele umflate de vînt se lovi de o stîncă, la jumătate milă depărtare de port. Barca flăcăilor porni pe urmele lui, spre stîncă. Dar, cînd s-o ajungă, caicul lui Gheorghe se şi duse la fund. Unul dintre mateloţi se grăbi să-l ridice şi-l duse în barcă, mai mult mort decît viu. Cu toate că respiraţia îi revenise, nu mai putea vorbi şi nici gîndi. Băieţii au încercat să-l ducă într-o casă, pînă să vină unul dintre ai noştri, dar el s-a împotrivit. L-am găsit stînd pe ţărmul mării. L-am îndemnat să se întoarcă cu mine acasă. Zadarnic. Vorbeam cu el ca şi cu o piatră. Din cuvintele ce le îngăima, am înţeles că nu-şi mai putea veni în fire. Într-una din zile, l-am urcat cu sila într-o corabie, el însă a sărit în apă, a înotat şi a ieşit. Îl vizitez o dată sau de două ori pe an. Îl găsesc de obicei în cimitir. Cu toate că nu mai este cu mintea întreagă, se fereşte să afle lumea că mi-e rudă. Vrea să-şi ducă zilele necunoscut de nimeni. De cîte ori viu, îi aduc şi cîte o haină, pe care o îmbracă numai după ce o sfîşie. Este şi el ca o corabie cu catargele rupte. I s-a oprit mintea în loc,

ca şi corabia care s-a dus la fund, cu toate comorile ei.

Buzele căpitanului Iani tremurau.

— Mai dă-mi, jupîne, un vinişor, doar s-o duce amărăciunea la fund. Asta-i lumea, deşertăciune!

— Noroc să dea Dumnezeu, jupîne, să ne vedem cu bine!

Sorbi vinul în picioare, căutînd cu tot dinadinsul să-şi înghită amarul. A doua zi, cînd corabia pornea, văzui pe căpitanul Gheorghe sfîşiind o haină şi murmurînd ceva de neînţeles, cu ochii aţintiţi spre mare.

MARINOS CONDARAS

Dragi mi-au fost din tinereţe călătoriile pe mare. Oricînd aveam o clipă de răgaz, luam frînghiile şi undiţa la subţioară, porneam ţintă spre ţărm şi săream în cea dintîi luntre ce-mi ieşea în cale. Cînd aveam poftă de pescuit şi bătea vînt prielnic, aşezam antena, desfăceam pînza, porneam în larg şi ancoram unde se nimerea, pe ţărmul din faţa noastră. Ce mă făcea să debarc acolo era dorinţa mea de a afla noutăţi. Într-o zi vîntul m-a scos la Nerohori. Dacă veţi poposi vreodată la Hloronisi, veţi afla şi dumneavoastră unde se află acest Nerohori.

Cînd ajunsei pe ţărm, mă gîndii să mă duc să aprind şi eu o lumînare la biserica Sf. Nicolaie, sfîntul ocrotitor al satului.

Urcam tocmai dealul, cînd, ce să vezi? Mă pomenii faţă în faţă cu un convoi de înmormîntare. Convoiul pornise de la o căsuţă aflată la marginea satului şi se îndrepta spre biserică. „E semn rău“ îmi

spusei, dar cînd îmi dădui seama că moarta era o biată bătrînică, binecuvîntai pe Cel-de-sus. În urma dricului păşea sprijinit de o parte şi de alta, un bătrîn gîrbovit, care nu se mai putea ţine pe picioare, cîteva băbuţe şi vreo doi-trei bărbaţi. Mă amestecai şi eu printre ei şi intrarăm cu toţii în biserică. „Minunată petrecere" îmi spusei. Iese omul să răsufle oleacă şi se trezeşte tocmai în cimitir. Mai încearcă apoi să adormi, căci imaginea convoiului trist stăruie mereu în faţa ochilor tăi.

În sat nu se afla decît o singură biserică cu hramul Sf. Nicolaie, mică, joasă şi întunecoasă. După socoteala mea, trebuie să fi avut cam o sută de ani. Zidurile nu se sprijineau pe coloane, n-avea turlă de piatră care să sclipească în soare, iar acoperişul se întindea neted ca o terasă. Lumina zilei îşi croia drum anevoie prin cîteva ochiuri de fereastră. Pe jos, nici o podoabă, doar pămînt gol. Grilajul ce împrejmuia locul orînduit femeilor şi stranele erau toate înnegrite de fum. Iconostasul, însă, din lemn de nuc, înalt cît acoperişul, era lucrat cu migală de o mînă de meşter. Podoabele care-l îngreuiau preţuiau cît o zestre împărătească, iar icoana sfîntului Nicolaie avea mult mai multe podoabe decît a Sfintei Fecioare. Candela din dreptul sfîntului Nicolaie era făcută dintr-un bulgăre mare de argint, iar cununiile şi celelalte podoabe cu greu le puteai număra : caice suflate cu aur, ancore de aur şi alte lucruri, care abia mai lăsau să se zărească faţa sfîntului.

Abia apucai să privesc în jurul meu, că mortul a şi fost adus în biserică. Psalmodiile încetară o clipă, şi nu se mai auzi decît pîlpîitul făcliilor şi al lumînărilor. Era un moment care-ţi da fiori. Cînd preotul începu slujba înmormîntării, mă întorsei şi privii spre moşneag. Era un bătrîn ciudat. Îi tremurau şi mîinile, şi picioarele şi-l sprijineau ca pe un om ridicat din pat

după o suferinţă grea. Galben la faţă, dar înalt încă, deşi aplecat, cu sprîncenele mari şi stufoase, ce-i cădeau pe ochi, cu buzele care-i tremurau clipă de clipă, cu părul şi mustăţile albe ca neaua, bătrînul avea o înfăţişare plăcută, dar se vedea că ajunsese într-o strare de decădere.

Nu trecu o jumătate de ceas, şi intrarăm în cimitirul ce se afla alături de biserică. Peste cîteva clipe, slujba sfîrşindu-se, în groapa proaspăt săpată căzură primii bulgări de pămînt. Pe bătrîn nu-l mai ţinură picioarele. Se aşeză pe iarbă, bolborosi cîteva cuvinte neînţelese şi tăcu. Îl stropiră oamenii cu apă ca să-şi revină, îl sculară de jos, dar degeaba. Dus în locuinţa preotului, holbă ochii mari şi apoi, după ce aruncă o privire spre icoana sfîntului Nicolaie, îşi dădu sfîrşitul.

Nu mai aveam ce face şi ieşii afară. Apoi pornii spre ţărm. Înainte de a fi ajuns acolo se şi răspîndise vestea că Marinos Condaras îşi dăduse sfîrşitul, doborît de durerea copleşitoare care-l lovise prin moartea soţiei lui dragi, Lemoni.

Stam pe scaun în apropierea ţărmului şi-mi fumam liniştit narghileaua, cînd mă pomenii faţă în faţă cu „căpitan Tănase", care-mi dădu ziua bună. Îl cunoşteam de pe vremea cînd zăbovea ceasuri întregi pe malul nostru aducîndu-ne peşte. Îl cinstii cu un păhărel de mastică, ce-i plăcu, şi-l făcui să se aşeze lîngă mine. Apoi, ca unul care-i cunoşteam meteahna, mai poruncii un rînd. Atunci, inspirat de păhărelele băute, îşi dezlegă limba, în aşteptarea altor rînduri de mastică. Noutăţi, slavă Domnului, erau destule. Murise doar bătrînul Condaras, lupul mării de care altădată se temuse Anatolia, de la un capăt al ei la altul. Şi povestea căpitanului începu să se depene :

— Asta s-a petrecut de mult ; eram un copilandru şi slujeam ca mus pe caicul căpitanului Manole — ierte-l Domnul —, cînd a apărut la noi corabia lui

Marinos Condaras. Alungat, Dumnezeu ştie de unde, căpitanul ancorase la noi, în căutarea unei ascunzători, căci, luaţi aminte, avea mereu cîte o încurcătură. În barca ce rămăsese priponită la ţărm adusese cîţiva octapozi, cîţiva arici de mare şi cîteva stridii, spre a-i îndreptăţi venirea.

Pricina adevărată care-l adusese pe meleagurile noastre n-am aflat-o niciodată. Căpitanul era un om ciudat. Cuţitu-i, nelipsit de la brîu, era mereu pătat de sînge, cîteodată chiar cu sîngele lui, căci, ori de cîte ori trăgea mai mult la măsea, îşi astîmpăra dorul de vitejie înfigîndu-l, fără milă, în propriul lui trup. Căpitanul era, pe deasupra, şi un om frumos. De-abia ajuns cu barca la noi, o porni spre via lui Grigore Fisechi, ca să-şi potolească foamea. După ce luă struguri după pofta inimii, sări zidul înapoi şi se pregăti să plece liniştit, de parcă n-ar fi săvîrşit nimic nelalocul lui. Dar, cînd să coboare, îl simţi stăpînul, un om voinic în adevăratul înţeles al cuvîntului, care trecea drept viteazul satului, dar căruia i se dusese faima de mare scandalagiu. Marinos Condaras porni spre barca lui rîzînd, în timp ce Fisechi se luă după el, cu ţipete şi ameninţări, ca după un răufăcător. Vecinii, treziţi din somn, alergară cu toţii, în grabă, spre ţărm. Marinos apucase să intre în barcă şi se ospăta cu poftă, împreună cu tovarăşii lui, fără să-i pese de nimic. Văzînd furia cu care se năpusteau ai noştri, flăcăul ieşi liniştit pe ţărm şi, cu mîna pe cuţit, strigă :

„— Blestemaţilor ! Ştiţi voi cu cine aveţi de-a face ? Cu Marinos Condaras."

La auzul numelui, un fior de groază străbătu mădularele tuturor. Lui Fisechi nu-i veni totuşi să lase o astfel de cutezanţă nepedepsită. S-ar fi făcut de ruşine, în primul rînd, în faţa prietenilor lui.

— „Dar de mine n-ai auzit pînă acum ? Sînt Grigore Fisechi, şi dacă te încumeţi să te măsori cu

mine, zvîrle cuţitul şi vino să ne luptăm în luptă dreaptă !"

Marinos îşi privi vrăjmaşul drept în faţă şi zîmbi. Aruncă vesta cu cuţit cu tot la pămînt, măsură din ochi locul şi-şi agită mîinile, de parc-ar fi intrat în horă. Fisechi se pregătea şi el.

„— Cine va cădea învins îi va cinsti pe toţi.

— Zis şi făcut. Ba mai mult, vom chefui pînă la ziuă.

— Fie precum spui ! Cu lăutari ?

— Da, şi cu lăutari."

Cu ochii arzînd de ură, cei doi oameni porniră vajnic unul împotriva celuilalt. Cît ai zice „amin", Marinos cuprinse pe Fisechi de mijloc şi-l culcă la pămînt.

„— De-ajuns, Grigore ! Te-ai tăvălit destul pe jos", îi strigară ai noştri.

Ruşinat, Grigore se ridică, îşi îndreptă oasele şi apoi îmbrăcă vesta. Se gîndea c-ar fi fost mai bine să fi renunţat la struguri.

Seara, cîrciuma lui Teohari gemea de lume ; lume multă şi cheltuitoare, dornică să vadă pe voinicul ce doborîse pe Grigore. Flăcăul, după ce dăduse dovada vitejiei lui, se odihnea, blînd ca o mieluşea.

— Ascultă, jupîne ! Voinici ca Marinos Condaras nu se mai întîlnesc decît la Mosconisia [1]. Uite, parcă-l văd şi-acum : înalt cît un chiparos, cu mijlocul subţire de să-l cuprinzi cu un inel, cu ochii mari de fată, cu mustăcioara neagră şi îngrijită, stînd pe scaun şi admirat de toţi. Închina paharul liniştit în sănătatea lui Grigore, pe care-l privea ca pe un frate de cruce, măcar că-i fusese vrăjmaş.

Nu uita să laude nici bunătatea de struguri. Grigore,

---

[1] *Mosconisia* sau *„Insulele Moscului"* (Insulele parfumate) sînt 30 de insule situate în faţa insulei Mytilene, la intrarea în golful Adramyti.

la rîndul lui, se silea să nu rămînă nici el mai prejos. Cu toate că-l învinsese, începu să-i arate toată grija cuvenită unui voinic.

Căpitanul se opri.

— Jupîne, povestea nu s-a sfîrşit, dar, fiindcă bag de seamă că nu-ţi place, nu vreau să mă dau bătut, cu toate că mi s-a cam uscat gîtlejul.

Căpitanul mai trase un păhărel de mastică, zorit să nu piardă şirul.

— Voinicii se aşezară pe chef, în aşteptarea unui vestit taraf de lăutari, iar cînd răsunară în depărtare scripcile şi cobzele, scoaseră batistele, se prinseră în horă şi jucară pînă spre miezul nopţii. Marinos se dovedi tot timpul jucător neîntrecut. Cînd hora se sparse, flăcăii porniră cu toţii să facă o serenadă pe uliţa ce ducea tocmai la casa lui Grigore. Băiatul locuia cu soră-sa şi cu mama lui vitregă. Acolo, Marinos nu primi să-l cinstească altcineva decît sora lui Fisechi, Lemoni. Fata, ascultătoare din fire — ea nu călcase nicicînd cuvîntul fratelui —, cu toate că abia aţipise, se sculă şi alergă să se gătească cît mai frumos, ca să fie pe lac mai ales unui flăcău pe care fratele pusese ochii pentru ea. În sfîrşit, iat-o cu tablaua cu dulceaţă. Să tot fi avut optsprezece ani. Părul îi era galben ca beteala, iar ochii, negri ca mura, de simţeai că-ţi dogoresc inima cu privirea lor. Cînd o văzură, flăcăii uitară de petrecere. Dar cel ce-şi pierdu cumpătul mai mult fu Marinos Condaras. De neastîmpăr, îşi răsucea mereu mustaţa şi, măcar că încerca să-şi ascundă în tot chipul neliniştea, ochii-i erau mereu îndreptaţi asupra fetei. Grigore nu bănui nimic, căci avea mare încredere în cuminţenia ei. De altfel, nu se temea de nimic. Era om curat la suflet, chiar mîndru, văzînd flăcăii toţi cu ochii pe ea.

Fata cinsti oaspeţii în mai multe rînduri în timpul petrecerii. Lăutarii începură din nou cîntecul, dar lui Condaras nu-i mai ardea de glume. Se prefăcu beat. Retras într-un colţişor, îşi simţea sufletul greu, plin de o tulburare adîncă. Spre ziuă, Fisechi îl băgă cu sila în horă, zicîndu-i :

„— Marine, Marine, degeaba vă lăudaţi, băiete ! V-aţi deprins voi, ce-i drept, cu marea, dar la băutură sînteţi slabi !"

Mai mult ca să-şi astîmpere focul, din ce în ce mai aprins, Marinos prinse să joace în hora ce se încinsese din nou, şi jucă ca un îndrăcit. Zvîrli lăutarului o piesă de argint, poruncindu-i un cîntec nemaiauzit în satul nostru. De-atunci, nu e nuntă la care să nu-l auzi : *„Blondino, cu ochii ca mura şi aluniţa pe obraz"*... Ce să ţi-l mai înşir ? Cînd ţi-l aminteşti, îţi pierzi capul ! La sfîrşit, Marinos căzu din nou pe gînduri. Chemă pe Fisechi deoparte şi-i zise :

„— Frate Grigore, nu mă mai ţin picioarele. Am totuşi o rugăminte : să mai vină o dată soră-ta, să ne mai cinstească, şi apoi mă duc !"

Grigore, beat mort, chema fata necontenit. De-aici i s-a tras fetei ponosul ! Cînd o văzu Marinos cît era de frumoasă, se ridică de pe scaun şi, ţinînd în mînă paharul, îi vorbi ca şi cînd n-ar mai fi fost nimeni de faţă :

„După struguri dulci am intrat în vie,
Dar n-a fost chip să găsesc strugure
Mai dulce ca guriţa ta trandafirie."

Şi voinicul se repezi s-o sărute.

Asemenea ruşine nu se mai auzise pînă atunci în preacinstitul nostru sat. Fata, roşie ca para focului, ieşi, degrabă în ogradă şi plînse amarnic. Mama vitregă apăru în prag. Auzind cele întîmplate, tăbărî cu gura pe Grigore. Toată gloata de oameni amuţi

ca la un semn. După plecarea lăutarilor, porni fiecare la casa lui. Grigore, trezit parcă dintr-un vis urît, privi mai întîi de jur împrejur şi, cînd îşi reveni, se răsti la Marinos. Flăcăul se sălbătici cumplit la chip. Smulgîndu-şi cuţitul de la brîu privi furios pe Grigore. Doi-trei băieţi alergară şi i-l luară din mîini. Apoi, scoţîndu-l din casă, îl duseră drept la ţărm, unde ştiau că era priponită barca. Ceilalţi flăcăi se duseră pe la casele lor şi se înarmară cu ce găsiră la-ndemînă : pistoale, cuţite, securi. Se înşirară, rînd pe rînd, în port şi-i strigară lui Condaras să pornească degrabă în larg cu ceata lui de marinari, căci altfel cine ştie ce s-ar mai fi putut întîmpla. Băieţii erau puţini la număr şi, pe deasupra, ameţiţi de băutură. Marinos, fără a-şi pierde cumpătul, desfăcu funia şi porni înainte. Rîzînd cu amărăciune, le zise :

„— Să ne vedem cu bine !“ şi apoi porni în larg. În clipa aceea sosi şi Grigore Fisechi, înarmat cu o carabină. Cînd zări barca în larg, se zvîrli pe urma vrăjmaşului, spumegînd de mînie. Avu noroc că flăcăii se aruncară în apă după el şi-l întoarseră la mal.

Căpitanul Tănase îmi făcu semn din nou. Apoi, cu gîtlejul răcorit, continuă :

— Jupîne, pînă acum a fost cum a fost, de-acum începe romanul adevărat. N-am fost de faţă la aceste întîmplări, dar le-am auzit de-atîtea ori, povestite chiar de el. Pe mare, mai ales, Marinos era de nerecunoscut. Era sălbatic ca fiara. Rămase un timp tăcut şi apoi, adresîndu-se marinarilor, le zise :

„— Fraţilor, ştiţi prea bine că v-am scăpat din multe încurcături. Iată, a venit vremea să-mi daţi şi voi o mînă de ajutor. Mă bate gîndul să fur fetişcana asta, şi apoi să mă cunun cu ea. Ascultaţi-mi cuvîntul.

Am străbătut lumea în lung şi-n lat şi nu m-a pălit pînă azi dragostea. Socot că aş fi un om de nimica dacă aş lăsa-o să-mi scape din mîini. Sau o iau de nevastă, sau pierim şi eu, şi Grigore. V-o jur pe sfîntul Nicolae."

Băieţii ştiau bine că Marinos nu glumea.

„— Dar dacă nu te vrea fata", îndrăzni unul dintrei ei.

„— Ce-ai zis ? Nu mă vrea ? De asta să n-ai grijă ! Măi blegule, n-ai văzut cum roşea cînd o priveam ? Sănătos să fii ! Vorbeşti de parcă n-ai fi cunoscut nici o femeie pînă acum. Băieţi, să tragem barca în dreptul promontoriului ! Deseară sîntem la Terma şi ancorăm ! Eu voi porni singur în sat, îmbrăcat în haine de cerşetor, iar voi să mă aşteptaţi la ţărm !"

Zis şi făcut. Cînd începu a se amurgi de-a binelea, cerşetorul bătea la uşa lui Fisechi. Flăcăul era dus la cîrciumă, unde mai zăboveau cîţiva lăutari. Bătrîna pălăvrăgea cu vecinele. În casă, Lemoni pregătea cina. Biata fată ! Îşi petrecuse ziua întreagă gîndind la ruşinea păţită, iar ochii-i erau roşii de-atîta plîns. Un singur lucru îi mai îndulcea durerea : prietenele ei bune veniră rînd pe rînd şi o încredinţară că n-o vor bîrfi niciodată, iar la clevetirea gurilor rele nici să se gîndească. Doar nu din vina ei se întîmplase ce se întîmplase. Îmbărbătată de cuvintele fetelor, Lemoni îşi reveni spre seară. „Ce bine-ar fi fost dacă Marinos şi-ar fi mărturisit pe faţă, de la început, dragostea lui, aşa cum face orice om cuminte", gîndea fata. „Pe Grigore l-ar fi putut îndupleca cu blîndeţe, căci, vorba ceea, nu e om pe lume cu care să nu poţi ajunge la o înţelegere. Acum, totul e zadarnic. N-avea să-l mai vadă şi nici să mai audă de el !"

Tocmai cînd gîndea astfel, Marinos bătea la uşă.

„— Cine e ? întrebă copila.

— Copilă dragă, ierte-ţi bunul Dumnezeu toate păcatele ! Fie-ţi milă şi dă-mi şi mie de pomană. Nu am vedere ; aud numai..."

Fata crăpă uşa, întinzîndu-i un codru de pîine.

Marinos dădu buzna în casă. Lemoni, recunoscîndu-l, leşină. Dar băiatul n-avea vreme de pierdut. Roti ochii de jur împrejur, scoase batista din buzunar şi, legîndu-i gura, o săltă pe umeri. Străbătu în grabă curtea, încălecă zidul din spatele casei, ieşi prin nişte dărăpănături şi, în cele din urmă, ajunse sub un pom, unde stropi faţa fetei, spre a o mai răcori, cu puţină apă de flori, pe care o avea la el. Fata deschise puţin ochii şi avu o licărire de conştiinţă. Se vedea răpită, dar răpită de cine îi era drag. Ce să facă ? Să strige, să cheme în ajutor, sau să se lase în voia soartei ? Articulă aproape în mod instinctiv cîteva cuvinte neînţelese, probabil pentru a protesta, apoi închise iarăşi ochii. Marinos o legă din nou la gură, o luă cu el şi fugi spre barcă. Meteloţii aşteptau cu mîna pe vîsle, pentru orice împrejurare.

Nu trecu un ceas, şi ajunseră aproape de Calohori. După îndelungi îngrijiri, fata îşi reveni. Marinos o privea cu nesaţiul cu care o mamă îşi priveşte primul-născut. Îi vorbi cu blîndeţe, îi făgădui că o ia de soţie, ferindu-se tot timpul să-i spună vreo vorbă care să-i aducă măcar o umbră de mîhnire. Încetul cu încetul, fata se linişti. Inima îi şoptea ceva ce-i domolea cugetul. Deodată, însă, îi răsăriră în minte casa părintească, fraţele, satul ei, dar mai ales cîntecul. Cumplita ruşine a cîntecului o frămînta aprig. Copila leşină din nou, şi flăcăul o stropi iar cu apă de flori. Marinos pătrunsese tainele ce se depănau în căpşorul ei bălan şi-i vorbi iarăşi, cu multă duioşie.

Martori îi erau băieţii ! Deşi începuse să se zărească Calohorul, Lemoni nu scosese nici o vorbă, o înnăbuşea plînsul şi tremura din tot trupul. Marinos îi aminti că nu mai aveau vreme de pierdut. Cînd flăcăul aruncară căngile ca să ancoreze în dosul portului, Lemoni prinse curaj şi-i vorbi cu hotărîre :

„— Primesc să-ţi fiu soţie, dacă te legi cu jurămînt în faţa icoanei sfîntului Nicolaie şi a Sfîntei Fecioare, în faţa preotului că de azi încolo vei începe un trai liniştit, ca vorbele pe care mi le spui acum, că vei sfîrşi cu călătoriile pe mare, că vei zvîrli cuţitul ce-l porţi la brîu, că te vei întoarce în satul nostru, împreună cu preotul, care să mărturisească că m-a primit în mîinile lui neprihănită, şi că vei rămîne totdeauna cu mine în sat."

Lui Marinos îi fură de-ajuns cuvintele fetei. Era hotărît să făgăduiască totul pentru dragostea ei.

Porniră amîndoi, pe drumeaguri întunecoase, spre bisericuţa Calohorului. Marinos bătu la uşa chiliei preotului şi-i povesti întîmplarea. La început, preotul se împotrivi. Dar la gîndul că flăcăul avea cuţit la el, se înduplecă şi, trecîndu-şi patrafirul după gît, îi binecuvîntă, legîndu-le viaţa ca soţ şi soţie. Jură de două ori, prima dată pe *Evanghelie*, a doua oară pe icoana sfîntului Nicolaie, de care Marinos se temea mai mult decît de *Evanghelie*.

„— Să mergem, părinte, zise Marinos."

Cu un ceas înainte de a se lumina de ziuă, barca se afla în portul nostru. Mateloţii aşteptau înarmaţi pînă-n dinţi, să poată face faţă împrejurărilor, dacă ar fi prins cumva de veste ai noştri. Înainte păşea preotul, îndreptîndu-se spre casa lui Grigore. Acolo era zarvă mare. Bieţii oameni nu-şi găseau liniştea nici în miezul nopţii : cîţiva săteni aşteptau în faţa casei cu felinarele aprinse, iar alţii erau gata să pornească prin satele de prin împrejurimi, în căutarea

fetei. Preotul izbuti să-i liniştească pe toţi. Intră în casă, se îndreptă spre Grigore. Flăcăul sta cu coatele sprijinite pe genunchi, cu faţa ascunsă în mîini, cu privirea dusă în alte lumi.

„— Fiul meu, nu fi îngrijorat, începu preotul. Binecuvîntarea Domnului să fie cu tine. Sora ta este neprihănită şi cinstită ca şi în clipa în care s-a născut. Străinul care a răpit-o s-a schimbat mult, nu mai este omul pe care-l ştii. Iată jurămîntul făcut de el. Ascultă-l de la mine, poate că nu ştii carte: «Jur că din clipa în care mă voi însoţi cu Lemoni, fata jupînului Vasile din Nerohori, şi pînă în cel din urmă ceas al vieţii mele, voi părăsi marea şi nu mă voi mai atinge de cuţit, voi trăi cu ea la Nerohori şi mă voi feri de orice vorbă rea. Vom trăi şi vom muri împreună, în pace şi dragoste deplină. Semnat Marinos Condaras.»"

Fisechi fierbea de mînie. Preotul, om de ispravă, care trecuse prin multe în viaţa lui, porunci tuturor să plece şi stătu de vorbă cu Grigore aproape un ceas. Spre dimineaţă, cearta se potolise, şi cei doi începură să chibzuiască ca oamenii. Cînd soarele dimineţii prinse să lumineze, sus de tot, creasta dealului, preotul, rudele toate şi cîţiva vecini porniră, în cîntecele lăutarilor, la ţărmul mării, spre a aduce acasă ginerele şi mireasa. Văzîndu-i pe Marinos şi pe-ai lui, îi podidiră lacrimile şi plînseră de bucurie ca nişte copii. Mişcată, Lemoni leşină pentru a nu ştiu cîta oară. De data asta, Grigore însuşi îngriji de ea. Satul, de la un capăt la altul, prinsese de veste şi alerga la ţărm. Am pornit în sunetele cîntecului miresei. Drumul acela va rămîne de pomină. Întîi, ne-am abătut pe la biserica Sf. Nicolaie, unde Marinos a făgăduit să închine sfîntului o candelă de argint cu banii ce i-ar fi luat vînzîndu-şi barca. Cred că aţi văzut azi candela acolo. Apoi, după ce s-au închinat la biserică, au pornit spre

casa lui Fisechi, unde femeile aşteptau să gătească mireasa. Cheful ţinu zile şi nopţi de-a rîndul. Atunci mă prinsei şi eu în horă pentru prima oară. Eram tînăr, abia îmi mijeau mustăţile, de-aceea îmi amintesc de cele întîmplate cum nu se poate mai bine. De-ar fi să-ţi povestesc totul, jupîne...

Rugai pe moş Tănase să se oprească. Îmi erau de-ajuns noutăţile date pentru ziua aceea. De altfel, şi ceasurile erau înaintate. L-am cinstit cu un pahar şi m-am despărţit de el, urîndu-i noapte bună.

— Jupîne, dar tot n-ai aflat povestea întreagă, zise el. Aproape că nici nu-ţi vine să crezi ce om de treabă a devenit mai tîrziu fiara aceea cu chip de înger... Ce trai fericit au dus împreună! De mare folos le-a fost şi viişoara ce i-o dăduse Grigore fetei ca zestre. Numai tîrziu, înduplecat de preotul din Calohori, care-i cununase şi care-i povesti că văzuse în vis pe sfîntul Nicolaie mîhnit de faptul că Marinos nu mai pescuia, Marinos cuteză să pună din nou mîna pe prostovol, spre a pescui cîteodată pentru nevestica lui.

Jupîne, aşa s-au petrecut lucrurile şi au trăit cincizeci de ani în dragoste deplină. O singură părere de rău i-a muncit: că n-au avut copii. De toate celelalte bucurii ale vieţii s-au împărtăşit din belşug. Aşa a vrut soarta, ca o fecioară să mîntuie sufletul voinicului. Să îndrăznească apoi careva să mai cîrtească împotriva femeilor... Sînt, totuşi, femei şi femei! Priveşte, de pildă, şi la strigoaica mea, şi judecă dacă nu fac bine uitîndu-mi necazurile prin cîrciumi...

— Noapte bună, căpitane! Mă duc să aprind o lumînare şi apoi pornesc la drum, căci mi-e că se mînie nevastă-mea, dacă mai întîrzii.

Mă ridicai şi pornii, deci, spre biserică. Mai era un ceas pînă la asfinţitul soarelui. În cimitir, linişte

adîncă. Poarta era închisă. Preotul şi paznicul lipseau. Intrai şi mă îndreptai spre mormîntul Lemoniei. Am găsit două morminte alăturate, străjuite de două cruci, cioplite fără măiestrie. Mi-am plecat genunchii cu smerenie în faţa lor, rugînd pe bunul Dumnezeu să umple pămîntul cu astfel de perechi de oameni, care-şi încep viaţa îmbrăţişaţi şi coboară în pămînt ţinîndu-se de mînă.

MOARTEA LUI TRAMUNDANAS

Bătrînul Tramundanas avea un trup tare ca de fier şi un suflet călit, cum e oţelul. Pornise de tînăr pe meleaguri străine. Pricina ce l-a făcut să se înstrăineze în ţara aceasta, cu cer de plumb şi cu aer neprimitor, în care nu găseşti nici un suflet care să te mîngîie la ceas de suferinţă, este anevoie de ghicit. Doar dacă se întîmplă să nimereşti într-un spital poţi afla vreo mîngîiere, unde o soră îmbrăcată în alb îţi mai poate alina aleanul... Pe aceste meleaguri străine, chiar dacă îndrăgeşti pe cineva, dragostea aceasta nu face decît să toarne venin peste o alta mai veche. Ca să nu mori de foame, trudeşti tot timpul, în afară de ceasurile hărăzite odihnei. Aici e cu neputinţă să rămîi neprihănit, de vreme ce şi aerul pe care-l respiri este pe jumătate întunecat de fum, iar plămînii se înnegresc o dată pentru totdeauna. Pricina ce l-a îndemnat pe Tramundanas să-şi poarte tinereţea în ţara aceasta de la miazănoapte, în care l-am întîlnit după mulţi ani, asemenea unei stînci de piatră, de parcă n-ar mai fi gîndit la nimic, fără să ducă cu el nici o amintire decît faţa lui arsă de soare, am căutat

adesea s-o aflu. Motivul care l-a zvîrlit în depărtarea aceea cu atîta lume este şi va fi o taină, pentru a cărei dezlegáre am întrebat pe atîţia şi-atîţia ca tine.

Venise pe aceste meleaguri lipsit de avere, fără nici o posibilitate de a-şi cîştiga pîinea zilnică, fără vreun alt gînd decît acela de-a dovedi gradul la care poate ajunge sminteala grecească şi de a putea demonstra adevărul zicalei „are grijă Cel-de-sus", ca şi cînd ar fi înnebunit şi Dumnezeu alături de ei.

Unii zic că ceea ce-i îndeamnă pe greci să părăsească pămîntul lor de baştină ar fi spiritul pătrunzător al neamului acestuia, acest spirit care-i împinge de la spate, care-i aruncă la mari depărtări, pînă la San Francisco şi pînă-n Polynezia, şi care-i înşiră ca nişte biete lăcuste moarte pe orice ţărm. Pe unii îi obligă să vîndă rahat, pe alţii să trudească din greu, pe alţii-i supune la fel de fel de cazne, pentru ca, în cele din urmă, să fie absorbiţi de atotputernica fiară anglo-saxonă, şi în sfîrşit să dispară fără urmă.

Aşadar, unul dintre aceşti eroi era şi Tramundanas. Întîmplarea a făcut să-l întîlnesc destul de des pe meleagurile străine în care poposise. La el acasă n-am fost, ce-i drept, niciodată. Auzisem însă că o ducea vai şi-amar împreună cu nevastă-sa, de fel din Irlanda, căreia îi plăceau băutura şi chefurile cu vecinele ei, stăpînite şi ele de aceeaşi patimă. Tramundanas, la rîndul lui, avea patima jocului de cărţi. Seară de seară se ducea acasă la un concetăţean de-al lui, care le aranja un joc de cărţi, în special în cinstea celor nou-veniţi pe aceste locuri. Ducînd o astfel de viaţă, Tramundanas nu prea ştia ce însemna viaţa de familie şi nu avea trai bun cu bătrînica lui. Cu toate acestea muncea cît era ziulica de mare. Muncă şi iar muncă! Uneori îl vedeai descărcînd lăzi, alteori vînzînd dulceţuri şi fructe. Cum în ti-

nereţe fusese marinar, ştia să înfrunte crivăţul, stînd ceasuri întregi la răscruce în bătaia vîntului, în faţa unei tarabe încărcate de mărfuri, invitînd pe fiecare trecător să cumpere dulciurile lui învechite. Îl priveam cîteodată de la depărtare şi căutam să-l văd în închipuirea mea tînăr, aşa cum plecase din casa lui sărăcăcioasă, ducînd cu sine, drept singură bogăţie, binecuvîntarea bietei lui mame.

— Ce te-a îndemnat să vii în colţul ăsta îndepărtat de lume ? l-am întrebat o dată.

— Acelaşi motiv care te-a îndemnat şi pe dumneata. Uite, am plecat în lumea largă, să-mi caut norocul.

— Şi cînd crezi că te vei întoarce acasă la ai tăi ?

— La ai mei ? şi a început să hohotească de rîs. Ai mei toţi sînt duşi de pe lumea aceasta. La moartea mamei mă aflam de cinci ani printre străini. Pe tata nu l-am cunoscut. Fraţii mei s-au împrăştiat care într-o parte a lumii, care în alta, pînă cînd n-am mai auzit de ei. Ce să caut acasă ? De ce să mă apuc acolo ? Rudele mele sînt acum aici. Aici mi-am dus viaţa, aici voi muri.

— Dar nu ţi se face şi ţie cîteodată dor de satul tău, de frumuseţile lui ?

— Ascultă, jupîne ! Tot ce-mi înşiri e frumos, dar la noi în patrie nu poţi cîştiga un ban. Aici, chiar dacă voi cădea la pat, de bine, de rău găsesc un spital.

— Nu, să nu-ţi sfîrşeşti viaţa pe meleagurile acestea. Să te întorci la tine acasă, să ţi se odihnească oasele alături de-ai tăi.

— Dar cu bătrîna mea ce să fac ?

— O iei şi pe ea cu tine.

Şi Tramundanas s-a pus din nou pe rîs.

Şi-a frecat mîinile lui pline de noduri, să le încălzească, şi a început să îndemne trecătorii să cumpere fructe.

*

Într-una din zile a venit la mine un portărel, mi-a dat o scrisoare şi m-a invitat să mă duc la spital. Luai o trăsură şi pornii într-acolo. Administratorul m-a înştiinţat că în spital zace grav bolnav un compatriot de-al meu. În starea lui de toropeală, aiura în limba lui. Vestitorul mai spunea că nevasta stă la căpătîiul lui, beată turtă, imaginîndu-şi că bătrînul îi dă sfaturi şi mai ales că-i vorbeşte de nişte bani, pe care bătrînul i-ar ţine ascunşi.

M-a chemat, aşadar, să fiu de faţă şi să-i ascult testamentul. Urcai sus şi intrai în odaia bătrînului. Tramundanas aiura, trăgînd să moară, iar bătrîna îşi smulgea părul.

— Ce spune ? Ce spune ? strigă deodată bătrîna spre mine.

Luai o bucăţică de hîrtie şi un creion, îi îndemnai să facă linişte şi începui a însemna.

„— ...Măi Iani, hai să căutăm cuiburi, să prindem mierloi şi să-i punem în colivie. I-ai auzit cum ciripesc în grădina lui moş Lefteris ? Cîntă acolo sus, pe scări, în crengile alea stufoase. Cum ? Nu poţi să te caţări într-un măslin mic ca ăsta ? Ce-ai zice dacă m-ai vedea cocoţat în paltinul ăsta ? Cît ai bate din palme, m-am şi urcat în pom ! Am întîrziat, măi omule, şi mama o să fie îngrijorată. Stăi, pune-l în coş şi acoperă-l bine, să nu zboare. Acum să mergem drept acasă, că altfel o păţesc. Mama o să se ducă la şcoală şi o să întrebe ce s-a întîmplat cu noi... Cu profesorul cel nou nu e de glumit. Eu îmi fac lecţia pe drum. O clipă, şi am şi învăţat-o ! Pri-

veşte la Marioara... iar stă la fereastră. Fata asta mă face să-mi pierd minţile. Micuţa mea, mama i-a făgăduit măicuţei tale, încă de cînd te-a născut, că vei fi soţia mea. Dar chiar de nu i-ar fi făgăduit, tot te-aş fi luat. Draga mea, voi pleca în ţări străine, voi face avere şi mă voi întoarce în sat. Pleci... Dar bagă de seamă că pun eu mîna pe tine în grădină, la udatul florilor. Atunci te omor cu pişcăturile.

Clătite ! Sînt ani de cînd tot aştept să mănînc clătite. Nu s-a luminat încă de ziuă, şi clătitele aşteaptă pe mescioară, învăluite în aburi. Unde e Iani ? Dar Frusina ? Leneşă mai e ! Doarme încă. Hai s-o sculăm ! Unde e buretele ? Nu cumva s-o speria ? Uite, e fragedă ca sticla şi o să se spargă. Şmechera ! Ce mîndreţe de papuci mi-a brodat ! Ai dreptate ! Trebuie să ne gîndim şi la zestrea ei. Ah ! Dragostea mea ! Lumina vieţii mele ! Am făgăduit că voi rămîne cinci ani printre străini şi alţi cinci ca să agonisesc bani pentru zestrea surorii mele. Cinci ani şi alţi cinci fac tocmai zece. Acum am cincisprezece ani. Peste zece ani voi fi de douăzeci şi cinci de ani, iar tu vei avea douăzeci şi doi. Tocmai bine. Hai să te pişc ! Dar cum să pun mîna pe o sfîrlează ? Voi spune Frusinei s-o piştе ea în locul meu... La cules ! La cules ! Vai de umărul meu... cîte coşuri am mai ridicat ! Lăudat fie Domnul că m-am săturat de cîţi struguri am mîncat. Nu struguri de ăştia de care vînd eu... Măi englezilor, luaţi struguri, să mîncaţi, şi o să vedeţi cît sînt de dulci. Priveşte la cele două codobaturi, cum strivesc strugurii în jgheab. Iată şi mama... frămîntă mereu aluat... Parcă ar şti biata de ea că la anul nu voi fi lîngă ea. Călătorie... plec în călătorie... Mi-a pregătit batiste şi ciorapi... mi-a pus pînă şi ac cu aţă... Uite şi-o gutuie galbenă ! E destul să-i simţi mirosul, că te-ai şi înviorat. Uite, mi-a pregătit şi papucii ! Nu vreau să-i privesc

acum... mă uit la ei mai tîrziu, ca să-mi aducă aminte de casa mea.

Vai, ce noapte cumplită am petrecut ! N-am închis ochii nici o clipă. Dar mi se pare că nimeni n-a dormit. Mi-au pregătit și mîncare pentru drum. Bătrînei ce să-i spun ? Uite-o, s-a pus din nou pe plîns ! O să mă prefac că sînt bucuros s-o mîngîi !

Măicuță dragă, să nu fii îngrijorată ! Mă voi întoarce peste cinci ani... vom serba nunta Frusinei. Apoi voi pleca din nou alți cinci ani, și după aceea vom face și nunta mea.

M-a sărutat de mii de ori. Rămîi cu bine, măicuță, rămîneți sănătoși cu toții, Frusino, Iani, și tu, draga mea, rămîneți cu bine ! Ce amară este despărțirea asta blestemată !

Un nod mi se pune aici în gît."

Și Tramundanas nu mai scoase nici un cuvînt.

ALEXANDROS PAPADIAMANDIS

Alexandros Papadiamandis este socotit creatorul nuvelei greceşti. S-a născut la 3 martie 1851, la Skiathos, insulă din grupul Sporadelor, şi a murit în 1911. După studiile secundare, pe care le-a urmat în insulă, a urmat cursurile Facultăţii de filozofie din Atena, fără să le fi absolvit însă. Este autorul a numeroase povestiri şi nuvele de proporţii reduse, cu excepţia unei singure nuvele, *Ucigătoarea de copile,* care atinge proporţiile unui roman şi care impresionează prin dramatismul ei.

Întreaga operă a lui Papadiamandis vădeşte ataşament faţă de tradiţie, cult faţă de natură, şi în mod special faţă de natura insulei Skiathos, ca şi dragoste profundă faţă de concetăţenii lui insulari. Eroii lui sînt recrutaţi în majoritatea cazurilor din lumea simplă a insulei Skiathos, sau din mici burghezi, pe care scriitorul îi avea continuu sub ochi, cu care se întreţinea şi de care era adînc legat sufleteşte. Trăsătura caracteristică pen-

tru întreaga creaţie a lui Papadiamandis rămîne faptul că se află totdeauna de partea oamenilor simpli, pe care-i vede cufundaţi în neştiinţă şi sărăcie, victime ale clicilor politice care se perindau la putere, exploatîndu-i fără milă şi ţinîndu-i în cumplită înapoiere. O temă frecventă în opera lui este situaţia femeii în societate. S-ar putea spune că Papadiamandis a fost un entuziast apărător al drepturilor femeii în Grecia. Sub acest aspect se bucură de mare actualitate nuvelele *Tată în casă*, *„Americanul"* şi altele. O altă temă ce ne întîmpină frecvent în opera lui şi căreia i-a consacrat aproape o treime din creaţia sa este problema expatrierii, problemă de actualitate dramatică şi astăzi, dacă luăm în considerare faptul că numai în ultimii ani s-a înregistrat un exod din Grecia atingînd cifra de 400.000 de oameni. El însuşi ni se destăinuie în *Dascăl în biserică, de Paşti*, mărturisind că tot ceea ce scrie cu privire la expatriaţi se bazează pe realitate.

Opera lui care evocă frumuseţea morală a insularilor skiathioţi este reprezentativă pentru literatura greacă, integrîndu-l pe scriitor în falanga literaţilor neogreci, luptători pentru marile împliniri umaniste.

„SLUJNICA"

În ajunul Crăciunului din anul... Urania, fiica lui barba[1] Diomas, în vîrstă de optsprezece ani, copilă oacheşă şi frumuşică, se închisese devreme în casa rămasă pustie. Tatăl ei, bătrînul barba Diomas, om fără noroc, care fusese pe vremuri, rînd pe rînd, negustor şi corăbier, sărăcise de tot şi, împins de nevoia cea aprigă, se apucase la bătrîneţe de cărăuşie pe mare.

Pornise cu corabia către prînz, socotind să poată ancora în insula Ţungria, aflată la depărtare de trei mile, iar de-acolo să transporte în orăşel cîte ceva de-ale mîncării, în vederea sărbătorilor. Barba Diomas făgăduise să se întoarcă acasă pe înserate, dar din păcate, deşi se înnoptase, încă nu apăruse.

Urania era orfană de mamă. Singura ei mătuşă dinspre mamă, care-i ţinuse altădată tovărăşie şi a cărei casă era despărţită doar de un zid de casa fetei, se certase cu ea pentru două pogoane de pămînt şi nu-şi mai vorbeau. Fata aprinsese focul în vatră şi aştepta sosirea tatălui. Cum sta atentă să poată surprinde orice zgomot care s-ar fi strecurat printre cîntecele vesele ale copiilor ce se jucau în

[1] Unchi, moş, cuvînt grecesc intrat şi în vocabularul marinarilor şi pescarilor români din Marea Neagră.

uliţă, fusese cuprinsă de o mare nelinişte din pricina întîrzierii părintelui ei. Ceasurile se scurgeau anevoie unul după altul, şi bietul om nu se vedea. Fata luă hotărîrea să stea trează, şi rămase astfel plecată asupra vetrei.

Trecuse de miezul nopţii şi începură să bată clopotele bisericilor, chemînd creştinii la slujba dătătoare de bucurie a Învierii. Sufletul fetei era năpădit de o mare amărăciune.

— A trecut de miez de noapte, iar tata tot nu se arată !

În timp ce-şi făcea astfel de gînduri triste auzi zgomot afară. Vecinii se treziseră şi ieşeau cu toţii din casă, îndreptîndu-se spre biserică.

Biata Urania nu mai putu să se stăpînească şi luă hotărîrea să iasă în balconul casei, acoperit cu scînduri. Aici, la adăpostul întunericului, îşi scoase capul prin uşă. O vecină guralivă se deşteptase cea dintîi şi începu a ţipa, căutînd să trezească pe toţi vecinii, al căror somn nu se dăduse biruit de zgomotul clopotelor. De fapt, încercase să-şi trezească bărbatul şi copiii. Soţul femeii, Daradimos, avea nevoie de un „suport“ ca să se ţină pe picioare. Uşa casei lor era peste drum de uşa casei lui barba Diomas. Urania privea peste drum la femeia cu felinarul în mînă, care se milostivea să facă lumină în drumul vecinilor şi călătorilor. În bezna nopţii simţeai bătînd un vînt uşor, ce aducea de pe vîrfurile munţilor acoperiţi de zăpadă frig şi îngheţ. Tocmai în clipa aceea trecu pe drum un om, pe care Urania îl cunoştea. Fata abia-şi stăpîni un zîmbet :

— Cum ? Pînă şi Arghirakis se duce la biserică ? ! murmură fata.

Arghirakis al Garufalei, care se bucura de privilegiul de a purta numele soţiei lui, avusese odată o vorbă, care se moştenise printre oameni ca un pro-

verb: „Ori de cîte ori mă duc la biserică, se nimerește ca preotul să împartă salcie". De data aceasta îl trezise brusc Garufalia și-i poruncise să se ducă la biserică, fiindcă — după cîte spunea femeia — avusese un vis rău. Intrase frica în Garufalia ca nu cumva țigăncile (peste drum de căsuța ei erau vreo cinci-șase familii de țigani, de curînd botezați) să-i fi făcut farmece. Și dacă s-ar fi întîmplat să se prindă de ea farmecele, ar fi fost vai și-amar! Cine oare s-ar fi priceput să lipească cuptorul în toate casele vecine, mai ales acum, în preajma sfintelor sărbători ale Anului nou și la celelalte zile mari? Întreaga ei făptură, de altfel, amintea de acea mamă pomenită în basme care frămînta cu sînii și cocea cu palmele.

Arghirakis, cel pururea supus poruncilor nevestei și care abia dacă-i ajungea femeii la umăr, se trezise. Își puse pe cap scufia, se încinse cu un brîu roșu, lat de trei palme, își încălță sandalele și ieși în drum.

În același timp ieși din casă și Daradimos și intră în vorbă cu Arghirakis al Garufalei:

— Acum îmi placi, vecine... să nu cumva să rămîi netămîiat de preot, că e rușine. Luna nu e încă plină, ca să te temi noaptea de umbra ei...[1]

Daradimos știa să vorbească într-o limbă aleasă.

— Ce să mai facem și noi, vecine... răspunse Arghirakis, cu umilință.

Daradimos ieși în drum. Nevasta mergea înainte, luminîndu-i calea cu felinarul.

— Nu cred să fi venit vecinul nostru, spuse în clipa aceea nevasta lui Daradimos, aruncîndu-și privirea spre casa lui barba Diomas.

— Tăceți din gură, spuse Arghirakis, ducîndu-și

[1] Cuvintele sînt spuse într-o greacă pretențioasă, dar schimonosită, care stîrnește hazul.

degetul la gură. Merge vorba că s-a dus la fund corabia...

— Cum ? ! întrebă nevasta lui Daradimos.

Arghirakis se pregătea tocmai să povestească de unde auzise vorbele astea, dar, în aceeaşi clipă, dinspre casa către care priveau cei trei se auzi un vaiet care-ţi rupea inima. Cum sta ascunsă de ochii oamenilor în balconul împrejmuit, biata Urania auzise cuvintele lui Arghirakis şi scoase ţipătul care se auzise. Mătuşa ei, femeie rece la inimă, care de un an şi mai bine nu-i dăduse fetei nici măcar „bună ziua", auzi acel ţipăt dureros şi, uitînd supărarea stîrnită de cele două pogoane de pămînt, alergă în ajutorul fetei îndurerate.

În ziua aceea, către prînz, bietul barba Diomas îşi pusese pe cap fesul lui cel vechi şi drept, care-i venea pînă peste urechi, apoi pantalonii cei largi şi coborîse la ţărm ; aici dezlegase barca lui mică, uşoară şi putredă, puse mîna pe vîsle şi pornise în larg, spre Ţungria, insuliţa dinspre miazăzi. Urania rămăsese singură în casă, iar barba Diomas pornise şi el tot singur. În călătorie avea să fie vîslaş, cîrmaci şi căpitan.

Barba Diomas se apucase de meseria de marinar încă de la vîrsta de doisprezece ani. Avusese, rînd pe rînd, scune, goelete şi bricuri ; mai tîrziu ajunsese să aibă o braţeră, pentru ca, în cele din urmă, să ajungă stăpînul acestei bărci, cu care făcea curse scurte, fie pentru a pescui, fie de plăcere. Cu ceea ce îi prisosea de pe urma trudei lui venise în ajutorul altor prieteni, pe care-i pîndise nenorocul în călătoriile lor pe mare. La bătrîneţe nu-i rămăsese altă avere decît o sănătate de fier, datorită căreia mai putea face faţă caznelor mării, spre a-şi putea agonisi prin muncă pîinea cea de toate zilele.

Uneori, neavînd cu cine sta de vorbă, își povestea durerile vîntului și valurilor. „Bre, am fost și la autoritățile din Atena și mi-au dat la mînă două plicuri, cu care să mă înfățișez la spital, în fața unei comisii. M-am dus și la comisie. Unul dintre doctori m-a găsit sănătos tun, altul mi-a spus că sînt dărîmat... nici ei nu știau ce e cu mine... m-am întors apoi la minister, unde mi-au spus : «Du-te acasă, că-ți trimitem noi acolo pensie». Plec de-acolo, vin acasă și aștept. Trece o lună, și sosesc actele la căpitănia portului. De-acolo mă îndeamnă să plec iar la Atena, să-mi facă un nou control. Mă împrumut cu treizeci de drahme de la un vecin, fiindcă n-aveam cu ce să scot biletul pentru vapor, vin la Atena pe vreme de iarnă. Aici, din nou autoritățile mă pun pe drumuri, trimițîndu-mă de la un șef la altul, iar de-aici la spital, ca în cele din urmă să-mi spună : «Du-te acum acasă și o să-ți vină hotărîrea». Plec de la Atena și vin acasă, și de-atunci aștept și tot aștept... (Cu ochii spre un presupus ascultător :) Așa cum ai văzut tu pensia, am văzut-o și eu. M-am îmbarcat acum pe «Slujnica» și mă trudesc să-mi cîștig existența". „Slujnica" era numele cu care-și botezase corabia. După ce-a încetat monologul, a început să cînte, cu glasul lui răgușit și monoton :„ *Trupul meu zbuciumat, tinerețea mea necăjită !*", apoi s-a oprit.

Plecînd pe mare, spre frumoasa insulă Țungria, barba Diomas încărcase pe „Slujnica" lui vreo cincișase perechi de găini, cîteva coșuri cu ouă și brînză, doi-trei curcani și alte lucruri. Se pregătea tocmai să pună mîna pe vîsle, să pornească. Dar în clipa aceea sosise cumătrul lui, Stataros, cioban din Țungria, și-l rugase să ia drept tovarăș de drum „odrasla unui animal" bun de încălecat, ca să-l ducă la unul dintre numeroșii lui cumetri din tîrg. Barba Diomas s-a

gîndit la greutate şi a aruncat o privire plină de neliniște spre spațiul strîmt al „Slujnicei" lui, ca şi spre lemnăria ei şubredă. S-a gîndit că o drahmă, cît costa transportul măgarului, însemna ceva pentru el, acoperind costul tutunului şi al vinului de care ar fi avut nevoie în cele trei zile de sărbătoare ale Crăciunului. De aceea s-a hotărît să ia măgăruşul cu el.

Cumătrul Stataros, drept mulțumire, i-a dat cîteva ouşoare, un burduf de brînză, iar barba Diomas a încărcat măgăruşul, a luat vîslele şi şi-a îndreptat prova spre port. S-a îndepărtat, pînzele s-au întins şi a înaintat mai mult de-o milă : era la jumătatea drumului spre Ţungria. Cu toate că vîntul sufla dinspre nord-vest, ajuta din laturi corabia, deoarece barba Diomas se străduia s-o îndrepte după vînt. Dar măgăruşul, care păştea liniştit iarbă şi care nu părea îngrijorat în privința călătoriei, ridică deodată un picior, izbind în scîndurile putrede, şi podeaua bărcii se crăpă. Apa începu să pătrundă înăuntru, iar barca să se scufunde. Cu iuțeala fulgerului, barba Diomas zvîrli de pe el surtucul lui greu, pe care-l îmbrăcase numai cît stătuse la cîrmă, se plecă pe partea stîngă a bărcii şi izbuti să-i redea echilibrul.

Mare a fost învălmăşeala sub barca răsturnată... Găini, curcani, coşuri şi însuşi cel „vinovat" de această nenorocire, măgarul, toți se duseră la fund.

Barba Diomas, care înota ca un peşte, avea drept sprijin „Slujnica", pe care o împiedicase să se ducă la fund. Timp de două ceasuri a stat barba Diomas pe marginile corăbiei, neîndrăznind să se sprijine cu tot trupul, ci doar cu o mînă de scînduri, căci altfel barca s-ar fi dus la fund. În cele din urmă, deoarece se mai vedea încă datorită reflecției dealurilor din jur, acoperite cu zăpadă, apăru în depărtare o corabie. Barba Diomas începu să strige cu bruma de putere ce-i mai rămăsese. Vîntul era prielnic, şi co-

rabia încărcată plutea de la răsărit spre apus. Ţipetele lui barba Diomas nu puteau fi auzite, căci vîntul le împingea departe, între sud-vest. Corabia totuşi se apropia, şi trupul cel negru şi puţintel al ei se desprindea asemenea unui cuib de alcioni pe valuri. Şi, pe măsură ce se apropia, se puteau auzi glasuri, fiindcă barca răsturnată, mînată de valuri, fusese împinsă cu mult spre sud-vest, şi bătrînul corăbier contribuise şi el la aceasta cu mîinile şi cu picioarele.

În cele din urmă, corabia se apropie şi eliberă barca. Barba Diomas auzi zgomot de vîsle în jurul lui ; le auzi numai, căci apoi leşină. Cei doi vîslaşi scoaseră pe barba Diomas rece ca gheaţa, aproape mort, şi-l ridicară pe corabie. După ce-i schimbară veşmintele şi după ce-i făcură exerciţii de respiraţie şi-i fricţionară trupul, căutară să-l readucă în simţiri. Căpitanul porunci să întoarcă corabia cu prova spre port, ca să-l predea viu ori mort familiei. În cele din urmă, bietul marinar deschise ochii. Ceilalţi marinari săriră să-i dea să bea punci şi alte băuturi calde. Dar cum deschise ochii, barba Diomas zări butoaiele, căci corabia avea drept încărcătură butoaie cu vin.

— Nu vreau punci, spuse, cu glasul sugrumat. Daţi-mi vin !

Marinarii îi dădură o sticlă plină cu vin negru, plăcut la gust, pe care barba Diomas îl sorbi fără să respire.

Începea de-acum sărbătoarea Crăciunului. Mătuşa făcea încercări zadarnice ca s-o mîngîie pe Urania, căzută pradă durerii. Dar nevasta lui Darodimos veni cu vestea că barca lui barba Diomas, deşi a naufragiat, se salvase în cele din urmă şi că el sosise în port teafăr. Arghirakis şi cîţiva ţărani văzuseră pesemne din de-

părtare cum se răsturnase barca cu barba Diomas şi răspîndiseră vestea că bătrînul se şi înecase. Dar din pricina întunericului nu apucară să vadă şi corabia salvatoare, purtătoare de vin.

Barba Diomas se afla după puţin timp acasă la el şi-şi îmbrăţişa fiica cu acea bucurie simplă, dar supremă, a omului sărac. Urania plînse, dar de data asta nu de amărăciune, ci de bucurie. Tatăl ei nu-i adusese nici ouă, nici burduf de brînză şi nici găini, în schimb era acasă, cu fiinţa-lui trudită şi bătută de valuri şi cu mîinile lui vînjoase şi pricepute, cu care era în stare să mai muncească încă vreo cîţiva ani pentru el şi fiica lui.

INSULA URANIŢEI

Trecuseră ani mulţi şi grei peste mătuşa Folio. O ştii doar, e fiica lui Matarona şi văduvă după Iani Carpeti. Dar cu toţi anii ei cei mulţi, bătrîna îşi păstrase întreagă agerimea minţii, se ţinea încă bine şi vorba îi era totdeauna aşezată. Acum vreo zece ani, tuşa Folio — a murit acum cinci ani — mi-a povestit o întîmplare din insula noastră, de care mi-am amintit şi eu deunăzi şi pe care o aştern pe hîrtie acum, în luna lui ianuarie a anului 1902.

„Dragul mamei, mama mea rămăsese văduvă cînd l-a luat pe tata, care şi el era văduv. Stăpînul meu — căci aşa-i ziceam pe-atunci tatălui meu — rămăsese cu doi copilaşi de la prima-lui nevastă. Cel mare era băiat şi-i zicea Costandi. Costandi a pierit ucis de mîna turcilor, la Stambul, fără să i se mai dea de urmă. S-a răspîndit zvonul că după întîm-

plarea asta a devenit sfînt. Îmi amintesc de toate aceste lucruri ca prin vis. Abia eram de-o șchioapă, cînd Costandi s-a însurat și a pornit cu corabia la Stambul, de unde nu s-a mai întors. Mama avea și ea de la primul ei bărbat o fată, cu numele de Uranița. De asta îmi amintesc cum nu se poate mai bine. Cînd Uranița noastră sta să împlinească șaisprezece ani, ei au logodit-o cu Spiru, fiul mătușii Bernița. Îți vorbesc de lucruri ce s-au petrecut cu cinci sau șase ani înainte de revoluție[1]. După cum era obiceiul locului, părinții Uraniței au încuviințat venirea ginerelui în casa noastră, cînd i-ar fi fost voia.

În cîteva săptămîni, ginerele, pe nume Spiru, s-a pregătit să pornească cu corabia fratelui său spre bogazul de la Stambul, și de-acolo mai departe pe Marea Neagră. Spiru nu era la prima lui călătorie. O pornea adesea într-acolo, ducînd cînd untdelemn, cînd vin. Într-o zi, pe înserate, cînd tocmai se pregătea de plecare la drum lung, socoti nimerit să se înțeleagă cu mama lui cu privire la fată.

— Maică dragă, dumneata crești sub acoperișul casei copii de trei feluri, fără să te plîngi de greutăți. Oricît i-ar fi de dragă Uranița tatălui ei vitreg, el n-o poate iubi ca pe copiii lui adevărați. Casa voastră e asemenea unui cuib cu păsări de tot felul în care fiecare pasăre cîntă pe limba ei. Ce-ar fi dacă i-ai da voie Uraniței să se mute acasă la mama ? O să-i țină tovărășie, căci și-așa e singură. Cît voi lipsi de-acasă, va sta cu ea, iar cînd m-oi întoarce din călătorie, mă cunun cu ea.

Auzind aceste vorbe, mama dădu din umeri.

— Nu știu ce să-ți spun, dar să vedem care este și părerea socrului tău.

---

[1] Este vorba de revoluția din 1821 împotriva turcilor, în urma căreia grecii și-au cîștigat independența.

— Ce-o să spună socrul meu? adăugă Spiru. E destul să vrei dumneata.

Socrul era stăpînul meu, tatăl vitreg al Uraniței. Omul nu s-a împotrivit, căci eram multe guri în casă, fiind chiar primejdie să se mai și înmulțească.

— Sînt și eu de părere că n-ar fi rău să se mute la cuscra Bernița, spuse tata.

— Atunci, să se ducă, adăugă mama.

Se părea că și Uraniței îi convenea acest lucru. Cuscra Bernița era văduvă și nu avea decît o fată măritată, cu doi copii, și pe Spiru. Iar cînd Spiru lipsea de-acasă, femeia rămînea singură. De aceea s-a arătat dornică să primească în casă pe viitoarea ei noră. Uranița și-a pregătit lucrurile, iar a doua zi s-a și mutat în casa soacrei. Spiru era gata de plecare, dar, cum vîntul pornise să sufle năprasnic, se întoarse de la chei. Tăria vîntului nu se molcomea, și corabia aștepta neputincioasă vremea bună. Mai tîrziu, cînd marea s-a domolit și au început să sufle vînturile dinspre miazăzi, Spiru s-a îmbarcat și a plecat. Timp de două-trei luni, sora mea Uranița și tușa Bernița — soacra ei — trăiră în bună înțelegere. Cuscra era binevoitoare și cu mama mea, și cu toții ne simțeam mulțumiți. În fiece zi așteptam scrisoare de la Spiru. Ai casei ne făceam socoteala că la începutul toamnei, o dată cu reîntoarcerea corăbiilor pentru iernat, și-ar fi luat și Spiru drumul spre casă și ar fi făcut nunta. Trecuse Paștele, sosise maiul, luna florilor, apoi iunie cel cu spicele aurite... iulie cu căpițele de fîn, și la începutul lui august, pe neașteptate, într-o dimineață, cuscra Bernița observă că noră-sa o privea tăinuitoare și înfricoșată... Mirată, femeia începu s-o descoase:

— Ce se petrece, fată, cu tine?

Uranița și-a lăsat capul pe pieptul cuscrei și începu să plîngă. I-a cuprins apoi mijlocul, genunchii,

vrînd parcă să i se destăinuie. Dar glasul îi tremura şi nu putea scoate nici măcar un cuvînt.

— Spune-mi, fata mea, ce te apasă pe suflet ?

Uraniţa nu mai putea vorbi. Abia putu să îngăime :

— Ştii că Spiru a plecat şi apoi s-a întors din pricina vremii. Dumneata lipseai de-acasă. Erai plecată la cumnata dumitale. Se înserase...

Uraniţa voia să mărturisească că logodnicul ei o găsise acasă singură, atunci cînd, împiedicat de furtună, se întorsese din port. Tuşa Berniţa nu voi însă să creadă nimic.

— De ce-mi ascunzi păcatul de-atîta amar de vreme ?

— Nu mi-am dat nici eu seama pînă acum, spuse Uraniţa, plîngînd.

— Spui numai minciuni, îi reteză vorbele cu sălbăticie Berniţa. Nu este cu putinţă ca lucrul ăsta să se fi petrecut încă de pe vremea plecării fiului meu ! Oi fi păcătuit cu vreun altul !...

Cuvintele amare ale soacrei căzură în sufletul Uraniţei cu asprimea unui cuţit, ca un trăsnet de moarte. Fata tremura din creştet pînă-n picioare, se îngălbeni la faţă, sudoarea îi curgea, iar respiraţia i se opri.

— O să beau otravă, îngăimă fata.

— Sticla cu otravă este sus pe raft, îi spuse soacra, cu un ton aspru. Ia şi bea.

Apoi tuşa Berniţa îi întoarse spatele.

Aşa s-au petrecut lucrurile, ţi le-am povestit amănunţit, copilul meu, continuă bătrîna Folio, după ce-şi întrerupse povestirea timp de cîteva minute. În dimineaţa următoare vestea se răspîndise, iar sora

mea Uranița a fost găsită pe pragul casei, cu picioarele înăuntru și cu capul spre curte, galbenă, cu ochii stinși pentru totdeauna. Mătușa Bernița a început să strige, și la țipetele ei alergară vecinele. Puțin după aceea sosi și mama mea, cu capul descoperit și smulgîndu-și părul. Am alergat și eu, ținîndu-mă de fusta mamei. Cum eram un copil de opt ani, plîngeam fără să-mi dau seama de cele ce se petreceau. Ai casei au pregătit-o pe Uranița de înmormîntare, plîngînd-o încet, fără s-o bocească. Tușa Bernița n-avea curajul să spună în fața mamei adevărul gol-goluț. Fiindcă Uranița își luase ea singură viața, trebuia îngropată, după obiceiul locului, înainte de apusul soarelui. Pe vremea aceea satele nu erau gospodărite de primari, ci de bătrîni, și chiar Anagnostis, primul dintre bătrînii satului, un om cu privirea mereu încruntată și cu sprîncenele împreunate, nu îngăduia în ruptul capului ca o fată otrăvită să fie îngropată la locul numit Mnimuria, considerat sfînt, și unde erau îngropați cei ce-și sfîrșeau viața creștinește. Preotul bisericii, care împărtășea vederile bătrînului satului, nu voia să citească pentru biata fată nici măcar *Trisaghionul*[1]. După cîte mi-a povestit mai apoi preotul, măsurile astea aspre aveau ca scop să nu dea altora pildă rea. Trecuseră de altfel ani mulți de cînd nu se mai auzise ca cineva să-și ia singur viața...

Sora mea Uranița a fost cel dintîi suflet care și-a curmat viața. Mai erau încă vreo cîțiva oameni care susțineau că nu trebuie îngropată în acest loc, ca nu cumva să se prefacă în strigoi și să se întoarcă înapoi, căci strigoiul poate trece peste tot, dacă nu-i

[1] Imn care precede slujba înmormîntărilor.

iese în drum o apă sărată. Vezi insulele acelea mici, care fac fala şi podoaba portului nostru? Acolo e şi insula ce-i zice azi Marango. Asta era numele ei la început, şi acum oamenii îi zic din nou Marango. A fost însă o vreme cînd insula purta numele surorii mele. Vecinul nostru Ghialunghis şi prietenul lui, Franguli al Balenei, au luat trupul surorii mele, l-au aşezat într-un coş şi l-au coborît spre barcă. După ei veneam mama şi cu mine. Ne-a însoţit multă lume pînă la ţărm, căci lumea e curioasă. Erau unii care spuneau şi vorbe urîte: căţeaua, mortăciunea! Cei doi au început să vîslească. A plecat cu ei şi un om cu arma la cingătoare, cu pistoale şi cu un toiag gros. Omul avea mustaţă mare şi plete lungi. Pe cap purta o scufie neagră. Era aprod al sfatului bătrînilor. Îl trimisese bătrînul satului să ne însoţească. Au luat cu ei două sape şi un tîrnăcop. În barcă n-au mai îngăduit pe nimeni. Pe mama au alungat-o de-acolo şi s-a întors plîngînd. Celelalte femei cînd vin de la înmormîntare încetează cu bocetele. Mama abia atunci a început. Plîngea fără mîngîiere şi mă făcea şi pe mine să plîng. Din cînd în cînd întrebam: «Unde o duc pe Uraniţa noastră?»

Peste un an au urcat pe dealul insulei Marango, pe unde nu se abate decît rareori cîte un om, cîţiva pescari. Căutau, pare-se, crengi uscate sau lemne să aprindă focul, că aveau peşte de fript.

De-acolo, dintre tufişuri, se răspîndi pe neaşteptate o mireasmă neobişnuită. La rădăcina unei stînci într-un loc în care pămîntul ieşea în afară, ca de un cot şi jumătate în lungime şi de patru palme în lăţime, înflorise o floare frumoasă, cu boboci albi şi gălbui aşa de mulţi, că puteai umple aproape zece coşuri. De-atunci, insulei Marango i-au zis insula Uraniţei."

În seara aceea prăvălia lui Berde îţi făcea impresia unei corăbii surprinse de furtună, biciuită aprig dintr-o parte de valuri, pe unde apa îşi croia drum prin copastă, făcîndu-i pe călători să simtă fiorul răcelii. În prăvălie rolul „cîrmaciului" şi al „marinarului" îl aveau negustorul şi băiatul de prăvălie care se arătau peste măsură de grijulii, dînd şi primind încontinuu comenzi într-o limbă anevoie de înţeles.

Primul, asemenea unui cîrmaci trudea grăbit la timonă, în timp ce al doilea ca un adevărat marinar lega şi dezlega pînzele. Munca lor era un neîncetat dute-vino de la pupă la proră, băgînd frica în călătorii neobişnuiţi cu furtuna, răcoriţi de valuri şi siliţi să soarbă din apa sărată a mării ai cărei stropi le ajungeau la nări.

Era doar în ajunul Crăciunului şi toţi muşteriii se grăbeau să-şi facă cumpărăturile trebuincioase. Chir Dimitris Berde alerga de colo pînă colo, vindea clienţilor vin botezat cu apă, cîntărea cu lipsă la cîntar purtînd întipărită pe faţă spaima ce ţi-o provoacă furtuna, iar în suflet împăcarea deplină. Glasurile clienţilor îl încîntau în timp ce zgomotul făcut de bănişorii ce se rostogoleau prin deschizătura superioară a sertarului zăvorît, asemenea vrăbiilor ce cad prinse în laţ, îl entuziasma. Hristos, nepotul lui de soră, în vîrstă de cincisprezece ani, care servea în prăvălie, abia dacă mai prididea umplînd sticlele la butoi, cîntărind cu lipsă untul din putinei sau turnînd mierea păstrată în burduful de piele de capră. Ţinea şorţul strîns în dreptul pieptului şi striga continuu cu glas răguşit : îndată, îndată. Cuvîntul „amesos", [1] rostit

[1] Îndată (gr.)

în opt tonuri şi înălţimi diferite izbutise să-l stîlcească, transformîndu-l în „ames" apoi în „mes" pentru ca, în cele din urmă, să-l reducă la un simplu *es*.

Într-un colţ al prăvăliei, un grup de cinci bărbaţi stau şi beau cîte un păhărel de mastică, ca apoi să se despartă şi să se îndrepte fiecare spre casa lui, la masă. Toţi erau căpitani de corabie de prin partea locului şi se aflau în aşteptarea sărbătorii Bobotezei cînd, după datină, preotul arunca crucea în apa mării. După aceasta ar fi pornit şi ei în călătorie pe mare.

În seara aceea se întîlniseră cu un alt tovarăş de-al lor, care tocmai sosise şi el cu corabia. Se numea căpitan Iani Imbriotul. Au făcut cinste cu mastică, comandînd cîte un rînd fiecare, iar la sfîrşit urma să facă şi el cinste, după obicei. După ce se cinstiră pentru a doua oară, o luară iar de la început, şi căpitanul nou sosit căuta să nu rămînă mai prejos.

Vorbiră veseli despre meseria lor, despre navluri [1], despre treburile care mergeau prost, despre răgazul ce-l aveau pentru descărcarea mărfurilor pe chei, despre încărcături, despre naufragii şi avarii. Căpitan Iani povestea pe larg despre ultima lui călătorie, cînd fără voia lui, din pricina lipsei de înţelegere a autorităţilor turceşti, fusese nevoit să rămînă cîteva zile la Volo [2], unde acostase la ţărm să descarce o parte din mărfuri.

— Nu v-am povestit despre un călător pe care l-am luat de la Volo.

— Ai luat vreun călător de la Volo? îl întrebă unul dintre prieteni.

[1] *Navlu*, sumă de bani plătită pentru închirierea unei corăbii în vederea diferitelor transporturi.

[2] Oraş în Grecia continentală, capitală a judeţului Magnezia cu o populaţie de 70.000 de locuitori.

— E unul care n-a vrut să debarce şi a rămas pe corabie. I-am spus că-l iau ca oaspete la mine în casă, dar omul n-a vrut în ruptul capului.

— Unde se ducea ?

— Deocamdată a venit pînă aici. L-am întrebat, dar n-a vrut să-mi dea nici un răspuns.

— Ce vînt îl aducea la noi ?

— Ce fel de om este ?

— Cum ţi s-a părut ?

Iată întrebări pe care i le puneau, una după alta, ceilalţi căpitani de corabie.

— Omul nostru poartă barba şi mustaţa rase ; sub bărbie şi pe gît îi atîrnă cîteva fire de păr. Ai putea crede că e sau englez, sau american, dar n-ai putea jura nici că e englez şi nici american sadea. Mi-a adresat cîteva cuvinte pe greceşte, dar le-a pronunţat cu greutate şi numai după ce s-a gîndit mult. Totuşi, vorba lui nu părea să fie cu totul şi cu totul străină de-a noastră, de parcă ar fi ştiut cîndva greceşte şi ar fi uitat limba. De cele mai multe ori ne-am înţeles cu bruma de italienească pe care o mai ştiu şi eu.

— Ţi-a spus cum îl cheamă ?

— În acte l-am trecut cu numele de John Stadison, după paşaportul lui american. În clipa aceea, căpitan Iani, cum sta cu spatele sprijinit de zid şi cu privirea spre uşă, strigă brusc : Uite-l !

Îşi îndreptară cu toţii privirea spre uşă.

În faţa lor apăru un om înalt, bine îmbrăcat ; să tot fi avut vreo patruzeci şi cinci de ani. Era frumos, deschis la suflet, cu mustaţa şi barba rase, afară de cîteva fire crescute în bărbie şi pe gît ; purta la piept un lanţ de aur gros, de care atîrna o amuletă mică şi cîţiva ciucuri tot de aur.

Era greu de ghicit din ce neam de oameni se trăgea şi de pe ce meleaguri venise. Părea să fi avut cîndva o altă culoare a feţei : culoarea ce-o avea acum era

parcă un semn că trăise pe meleaguri cu o altă climă, că dusese un trai bun şi o altă viaţă ; sub noua lui înfăţişare continua să rămînă ascunsă adevărata lui origine. Păşea cu un pas nesigur şi arunca o privire şi mai nesigură spre oamenii şi lucrurile din jur, ca şi cînd ar fi căutat să se dumirească unde se află.

Cu toate că înainte de apusul soarelui — după cele povestite de căpitanul Iani Imbriotul — refuzase să debarce în orăşel, cum se înnoptase rugase pe marinarul rămas pe corabie care, fiind străin şi neavînd pe nimeni rămăsese paznic al corăbiei, să-l debarce pe uscat. Străinul lăsă bagajul, adică cele trei lăzi uriaşe în încăperea de la proră şi debarcă. Cînd se văzu în piaţa din preajma ţărmului îşi aruncă privirea de jur împrejur, ca un om care nu-şi dădea seama unde se află. Pe afară nu se mai vedea nici ţipenie de om din pricina frigului, iar munţii din jur erau acoperiţi de zăpadă. Era ziua de 24 decembrie a anului 1878. S-a uitat atent în două-trei cărciumi şi cafenele apoi în două-trei băcănii pline cu de toate, cum e obiceiul pe la sate. Părea nemulţumit că nu le recunoscuse şi-şi văzu mai departe de drum. Apoi a urcat spre piaţa cea mică din faţa bisericii Trei Ierarhi. Ajungînd acolo i se păru că recunoaşte locul. Dar nu făcu semnul crucii ci, pe întuneric, îşi scoase doar pălăria ca şi cînd şi-ar fi salutat un prieten de demult. Apoi îşi îndreptă privirea spre stînga, văzu prăvălia lui Berde şi se apropie. Privi o clipă înăuntru. În cele din urmă se hotărî să intre. E adevărat că nu-l observase pe căpitanul Iani Imbriotul, care deşi privea spre uşă, nu putea fi văzut din pricina confraţilor alături de care se aşezase la băutură, cu spatele spre intrare ; îl mai acoperea pe căpitan şi un alt grup care, de asemenea sta în picioare şi bea lîngă tejghea, în faţa căreia se înşirau sticlele cu băuturi. Dacă l-ar fi văzut, poate că n-ar fi intrat.

— Îl vezi? Ăsta-i americanul, repetă căpitan Imbriotul, arătîndu-l colegilor lui de breaslă.

Cei patru căpitani își întoarseră privirile către omul care deabia pășise în prăvălie și priviră stăruitor spre el.

— *Bono pratigo, signore!* [1] strigă căpitan Imbriotul. Văd că te-ai hotărît să debarci!

Străinul îi salută ridicînd mîna.

— *Please, capitan!* [2] i se adresă căpitanul Timios Kurasanos, proprietarul unui bric mare, care străbătuse în două rînduri oceanul, pînă la Londra și învățase vreo opt sau zece expresii englezești.

— *Thank you, sir* [3], răspunse străinul, cu politețe. Apoi puse zece bani pe tejghea, cerînd vînzătorului un rom. Luă apoi paharul și, ca să nu dea impresia că ocolește în mod sistematic pe oameni se apropie și li se adresă în grecește, cu greutate în pronunțare, căutînd să rotunjească cuvintele: Vă mulțumesc domnilor! Nu pot stau vorbă. De altfel, grea este pentru mine conversația pe grecește.

— Ce spune? întrebă încruntat căpitan Timios Kurasanos. Nu vrea să stea de vorbă cu noi?

Străinul auzi și se grăbi să îndrepte neînțelegerea ivită.

— Am spus că nu sînt în stare să întrețin o conversație pe grecește, asta am spus.

— Vrea să spună că-i e greu să converseze în limba noastră, îi lămuri căpitan Imbriotul, prinzînd înțelesul celor spuse de străin.

— Da, spuse străinul, să vorbesc grecește. Am uitat vorbele grecești.

— *And where you kame?* [4] întrebă Kurasanos.

---

[1] Bună treabă, domnule! (ital.)
[2] Poftiți, căpitane (engl.)
[3] Vă mulțumesc, domnule (engl.)
[4] De unde vii? (engl.)

— Deocamdată am venit aici, răspunse americanul ; pe urmă nu ştiu ce-o să fac. O să plec şi în alte părţi.

Căpitan Kurasanos îl privi, dar nu înţelese nimic.

— De ce nu rămîi la noi *siniore ?* Crezi că e mai bine în altă parte ?

— Nu rămîn, mă duc să fac *goc* adică o plimbare, cum se zice pe greceşte.

— Să faci adică un *spatio ?*

— Bine zici, să fac un *spatio*, adăugă străinul. Văd că dacă unul nu adaugă cîteva cuvinte pe italieneşte celălalt nu înţelege greceşte.

Făcu apoi un semn de salut şi porni spre uşă. Cei cinci căpitani de corabie după conversaţia avută, rămaseră să plutească într-o şi mai mare nedumerire ca aceea în care intraseră în urma lămuririlor colegului lor Imbriotul.

Ieşind din prăvălie străinul se îndreaptă spre Kolona, peste drum de Trei Ierarhi, în locul în care erau legate frînghiile corăbiilor cînd iernau în port. „Americanul" îşi roti privirea încoace şi-ncolo şi în cele din urmă şi-o îndreptă stăruitor asupra unei căsuţe, la care privi mai mult timp ca şi cînd ar fi vrut să-şi amintească de ea, să recunoască ceva. Apoi porni spre o străduţă care străbătea cartierul şi nu se mai văzu. Dacă cineva l-ar fi urmărit ar fi observat că după ce a făcut cîţiva paşi, a înaintat, a trecut pe lîngă alte patru case, mai sus de căsuţa pe care o privise stăruitor mai întîi. Aici se deschidea un loc viran, acoperit în parte de dărîmăturile a două ziduri. Se vedea că erau rămăşiţele unei case care fusese dărîmată de puţină vreme. Străinul, după ce privi în jur să vadă dacă nu-l observă cineva intră printre dărîmăturile acelea, unde, în colţul format de cele două ziduri, se vedea o scobitură înnegrită, ca şi cînd acolo ar fi fost mai demult o vatră. El păşi cu capul descoperit

ţinînd pălăria în mînă, îngenunche, sprijinindu-şi fruntea pe pietrele acelea reci din colţ şi, după ce rămase în genunchi timp de trei minute, se ridică, îşi şterse ochii şi se depărtă cu paşi mari.

Reîntorcîndu-se, se opri în mijlocul străduţei, nu departe de casa la care se uitase. După ce-şi aruncă privirea de jur împrejur să vadă dacă nu cumva îl urmărea cineva, trase cu urechea. Ce asculta oare? Poate că asculta cîntecele copiilor din vecini care se încrucişau şi porneau în diferite direcţii, ca un ciripit al vrăbiilor pe vreme de iarnă. Copiii porniseră să colinde pe la casele oamenilor, cîntînd cîntece de Crăciun. În timp ce într-o parte răsunau stihurile:

„E Crăciunul, e sărbătoarea cea mare a anului. Ieşiţi cu toţii şi ascultaţi; aflaţi că se naşte Cristos", de cealaltă parte răspundeau alte stihuri:

„Pe fiica ta, cucoană, pe fiica ta cea scumpă..." şi în fine, mai departe:

„Să albeşti ca Olimpul, ca porumbelul cel alb".

Aşa răsunau, pline de bucurii, glasurile nevinovate şi vesele.

Deodată, străinul se văzu silit să se dea în lături, deoarece doi copii, dintre care unul cu un felinar în mînă coborîseră de pe o scară şi se îndreptau spre el. Străinul făcu cîţiva paşi îndărăt, în direcţia de unde venise. Copiii se urcară tocmai pe treptele casei în dreptul căreia străinul se oprise, cercetînd-o îndelung.

Văzîndu-i se întoarse iar, vădind o mare curiozitate. Stătu şi ascultă.

Copiii bătură la uşă.

— Mătuşică putem să venim să vă facem o cîntare?

Nu trecu o clipă şi se auziră înăuntru paşi, uşa se dădu în lături şi o bătrîioară, cu basma neagră pe cap, se plecă şi le spuse, cu glasul întristat:

— Nu, dragii mei copii, nu vă osteniţi să ne faceţi nouă cîntare. Noi nu avem pe nimeni, sîntem singure. Să vă aducă noroc anul cel nou, duceţi-vă la alţii !
Bătrîna le dădu un ban de cinci în mînă, iar copiii plecară, mulţumiţi că izbutiseră să cîştige cinci bănuţi fără prea mare osteneală urcînd doar şi coborînd scara.

Străinul, care nu putea fi văzut din colţul în care se afla, izbuti să observe faţa plină de zbîrcituri a femeii şi să-i audă glasul. Scoase un oftat, de parcă s-ar fi uşurat de povară, de parcă s-ar fi bucurat.

Atunci îi veni în minte un gînd pe care îl şi puse în aplicare fără să întîrzie prea mult. Bătrîna închise uşa şi dispăru iar copiii au coborît scara şi au schimbat cîteva cuvinte între ei.

— Măi, frate Gligore, acum avem o drahmă şi şaizeci şi cinci de părăluţe.

— Cît ni se cuvine la fiecare ? întrebă celălalt, care făcea pe casierul. Cîte optzeci de bănuţi.

— Nu împărţim între noi şi bănuţul ce ni l-a dat bătrîna ?

— Da, măi Tănase, îl împărţim : unul ia optzeci, şi celălalt tot optzeci. Cu bănuţul bătrînei cumpărăm nuci şi le împărţim între noi !

— Dacă luăm cinci nuci, cîte ni se cuvin la fiecare ?

Deodată, străinul îşi făcu apariţia în faţa copiilor, întinzînd mîna şi arătîndu-le un taler.

Copiii care nu mai văzuseră pînă atunci un om cu mustăţile şi cu barba rase, rămaseră uimiţi, iar unul dintre ei care ţinea felinarul, dădu un ţipăt, în timp ce celălalt, în al cărui buzunar răsunau banii, o luă la fugă. Atunci Tănase, bănuind că Gligore care fugise, a doua zi se putea ascunde ca să nu-i dea socoteala, lăsă jos felinarul şi fu cît p-aci să pornească în urmărirea fugarului. Cu multă prezenţă de spirit,

„americanul“ îi arătă copilului talerul pe care-l ţinea în mînă şi-i spuse : „Stai, ia dolarul !“

Copilul, frămîntat de teamă dar şi de curiozitate se opri, neştiind ce să facă. Genunchii îi tremurau, iar la faţă părea oarecum înfricoşat.

— Două cuvinte vreau spune : cine locuieşte în casa în care a fost urcat ?

Copilul nu înţelese ce i-a spus.

— Ce spui, nene ?

Copilul căpătase puţin curaj.

Străinul îi puse în mînă talerul şi căută să-i pună o întrebare mai clară.

— Aţi fost acolo sus, bătrîna la uşă ? Cine cu ea mai stă ?

Copilul tot nu înţelegea. Totuşi, cum luă talerul, îi dispăru orice frică.

— Aici sus locuieşte mătuşa Kiraţo care ne-a dat cinci bănuţi. Mai e cineva cu ea, dar nu ştiu ce rudă îi este.

— Fata ei stă cu ea ?

— Da. Trebuie să fie fata ei.

— Este măritată ?

— Nu ştiu dacă e măritată, dar nu pare să aibă bărbat.

— Şi cîţi ani are ?

— Nu ştiu cîţi ani o avea. Atîţia cîţi au trecut de la naşterea ei pînă acum.

Şi, apucînd din nou felinarul, copilul o luă la fugă, strîngînd talerul în pumn, neavînd curaj să-l pună în buzunar. Zorea să-l ajungă pe Gligore, să-i ceară partea lui de cîştig.

Străinul nu încercă să-l împiedice.

După aceasta, americanul s-a îndepărtat ; ajuns în piaţa din preajma ţărmului unde văzu cîteva cafenele luminate, căută să vadă în care erau mai puţini

clienţi şi intră într-una în care nu observase decît un singur om : pe cafegiu ! Bătrînul, ras proaspăt, cu mustaţa răsucită, cu pantaloni scurţi, ghete înalte şi şorţ curat, se pregătea să tragă obloanele, dar cînd văzu pe „american", se apucă să-l cerceteze plin de curiozitate. Acesta îi aruncă o monedă de zece bani pe tejghea şi ceru un rom. Barba Anagnostis văzu banul de zece şi voi să-i înapoieze cinci, dar omul spuse : „Nou, nou !" Atunci cafegiul îi mai turnă un rom în contul banilor, aşa cum socoti el că trebuie să facă. Dar străinul aruncă pe tejghea încă un ban de zece. „N-o fi ştiind omul greceşte", gîndi Barba Anagnostis. Ca să-şi dea seama dacă era ori nu aşa, îi adresă cuvintele :

— Aţi sosit poate de curînd !

— Azi sosit cu goeleta căpitan Iani.

— A cui ? A lui Căpitan Iani Imbriotul ?

— Da ! Dar dumneata faci punci ?

— Cu plăcere, spuse barba Anagnostis.

Omul căută să-şi reîmprospăteze vechile lui cunoştinţe şi încercă să-i prepare un punci, dar romul nu lua foc, aşa că dădu străinului băutura cum se nimeri. Străinul nu făcu nici o obiecţie, ci-i aruncă un şiling de argint pe masă.

Barba Anagnostis îl luă.

— Ce valoare are ?

— Nu cunosc moneda de-aici, spuse necunoscutul.

Bătrînul deschise sertarul şi căută să vadă dacă avea destul mărunţiş ca să-i dea rest, dar nu găsi mai mult de optzeci de bani în bănuţi de cîte zece, de cîte cinci şi doi bani. Totuşi, nu-l răbdă inima să-l păcălească pe client şi-i spuse :

— N-aveţi un ban de douăzeci, domnule ?

— N-am altă monedă decît Anglia şi America, spuse străinul.

— N-am destul mărunţiş ca să vă dau restul. Luaţi-vă banul de argint. Moneda asta valorează cam unu şi treizeci şi cinci sau unu şi patruzeci. Mîine îmi mai daţi douăzeci de bani.

— Ţine şilingul ! N-am nevoie de rest !

Barba Anagnostis rămase nedumerit, privind la străin fără să se mai sature. Dar în clipa aceea intră un grup de trei oameni care se opriră în faţa tejghelei şi cerură de băut. Unul dintre ei cînta :

„Vasilico, drăcuşor, întinde-mi braţul, să adorm uşor...“

Al doilea, cu pieptul gol şi desculţ cu tot frigul de-afară, privea pe străin cu ochi cercetători.

— L-am mai văzut eu pe omul ăsta pe undeva, spuse, măcinîndu-şi vorba între dinţi.

Cei trei erau hamalii tîrgului ; făceau însă şi pe aprozii alcătuind „grupul vesel al celor trei“, ce-şi petreceau vremea bînd seara ceea ce cîştigau în timpul zilei. Cîntăreţul îşi schimbă deodată ritmul şi melodia şi repetă :

„Căţea ce eşti ! Căţea ce eşti ! Ieşi să-l vezi pe cel ce-l urgiseşti !“

— *Vivat*, băieţi ! spuseră ei, ciocnind zgomotos paharele.

Cel cu picioarele şi pieptul gol nu înceta să privească spre necunoscut. Cel dintîi cîntă din nou :

„Vasilica mea cu pistoale, cu ce le-ai umplut, că grele sînt, blestematele !“

În clipa aceea se auziră paşi grei pe scara de lemn ce ducea în sus, spre casa astupată cu scînduri şi care forma un colţ cu cafeneaua. Se deschise o uşiţă şi apăru un cap cu scufie albă, cu mustaţă albă şi cu trăsături viguroase.

— De cîte ori nu ţi-am spus Anagnostis pînă acum : tu strici odihna gospodarilor. Era glasul femeii care-şi arătase capul prin uşiţă. Glasul acesta

gros completa de minune trăsăturile ei energice. Ne aşteaptă o zi mare, şi tu te ţii iar de cîntece şi ţipi într-una. Dar cît e ceasul acum ?

Era opt şi jumătate. Cîntăreţul grupului alcătuit din cei trei hamali luă cuvîntul şi, cu o seriozitate comică spuse :

— Căpitan Anastase, acum ne ducem, nu vrem să vă stricăm liniştea.

— Boule ! Tu să taci ! îi strigă Anastase.

— Închide îndată, spuse căpitan Anastase.

— Îţi dai seama că nu pot goni oamenii, strigă cafegiul.

— Aşa feţe cinstite ! strigă, rîzînd tare prin uşiţă, căpitan Anastase. Cu ei trebuie să fii ceremonios, nu e de glumit.

— Căpitan Anastase, noi nu vrem să vă jignim, dar dumneata cum văd, nu te dai în lături să ne jigneşti, spuse hamalul. Apoi a urmat cu glas domol : Chiria o vrei toată, o ceri chiar înainte. Or, dacă bietul om nu cîştigă şi el un ban, cum să ţi-o poată plăti ?

— Tăceţi ! Omul are dreptate, căci începe sărbătoarea Crăciunului, spuse stăpînul cafenelei, fire conştiincioasă.

Alteori, omul lui Dumnezeu se arăta crud.

Între timp, capul cu scufia cea albă nu se mai arătă în dreptul uşiţei, iar barba Anagnostis se pregătea să închidă. Cei trei hamali ieşiră ţinîndu-se de mînă şi cîntînd. Străinul făcu un semn de salut şi ieşi înaintea lor, dar stăpînul cafenelei îl chemă şi-i spuse :

— Unde dormiţi în seara asta ? Aveţi unde să dormiţi ? Unde aţi tras ? Eu mă culc aici, în cafenea. Dacă dormiţi pe corabie, e bine ; dacă nu, rămîneţi aici, unde e cald.

— Nu mi-e somn, spuse străinul. Dau o raită, şi apoi mai vedem ce e de făcut.

— Cînd credeți, bateți în ușă și eu vin să vă deschid. Dacă voiți, am și lenjerie să vă dau.

De data asta, „americanul" se îndreptă „întracolo", luînd-o pe o altă străduță, și-și ținea ochii mereu ațintiți asupra casei ce da spre miazăzi și răsărit și care constituia obiectul neliniștii lui. Peste drum de căsuță, la colțul unei case vecine se afla un morman de lemne și de pietre care zăceau acolo cine știe de cîți ani adunat de pe urma unei case dărîmate sau a unei ruine. În partea aceea da o ferestruică, cu o parte închisă, iar cu cealaltă deschisă. Prin geam puteai privi înăuntru, urcînd pe o grămadă de moloz. Străinul văzînd că drumul era pustiu și că nu se vedea umbra nici unui trecător, se urcă pe grămada aceea de moloz și, cu inima bătînd, examină interiorul căsuței.

În fața ferestrei era vatra în care ardea un foc slab cu un tăciune scînteind, iar sus, în fața sfintelor icoane, atîrna o candelă aprinsă. Alături de vatră sta o femeie încă tînără după cîte se părea, cu capul sprijinit pe mînă, dusă pe gînduri și amărîtă. Buzele i se mișcau iar glasul ei murmura ceva asemănător cu un cîntec cîntat de o voce slabă, clară, nevinovată, dar amărîtă. La urechile străinului ajunseră clar aceste două versuri :

„Vai și-amar e dorul, Amară e înstrăinarea marinarului..."

Străinul simți o durere în suflet și o lacrimă picurîndu-i. Îi veni atunci brusc în minte gîndul să coboare de pe grămada aceea, să alerge și să urce în casă. Dar ce urma să facă ? Nu știa nici el. Se abținu. În aceeași clipă auzi un zgomot ușor pe podea, un scîrțîit ca și cum cineva s-ar fi urcat pe scara interioară, ca și cînd s-ar fi închis un chepeng. O fe-

meie bătrînă, adusă de umeri, cu o basma neagră pe cap veni spre vatră, îngenunche şi aruncă cîteva lemnişoare pe foc. Era femeia care dăduse un bănuţ de cinci copiilor şi apoi îi îndemnase să plece.

— Vino-ţi fata mea, odată în fire! Cît ai să mai plîngi? Cît ai să mai jeleşti? Cînd te-aud plîngînd mereu, nu ştiu ce-mi vine să fac. Nu mai e nimeni ca noi! Nu eşti singură pe lume... Ţi-aduci aminte cîţi băieţi te cereau atunci cînd a plecat nepricopsitul ăla în America... De ce n-ai vrut să te măriţi cu nici unul? Ţi-am spus, te-am sfătuit, ca o mamă ce-ţi sînt. Acum, că au trecut anii, cine-i de vină? Nu eşti singura care-a rămas nemăritată. Sînt altele mai în vîrstă ca tine. Migdalio, fata lui Maho, Kristalo, fata Georginei...

Străinul asculta cu atenţie şi bănuia mai de grabă vorbele bătrînei decît putea să înţeleagă ajutat de puţinele lui cunoştinţe în ale limbii greceşti.

În clipa aceea se auziră paşi şi discuţii în marginea drumului. Doi oameni se îndreptau spre el. Cel ce asculta se grăbi să coboare din „postul lui de observaţie" şi să se îndepărteze. Ajunse astfel la capătul drumului şi luînd-o la dreapta, se găsi din nou în piaţa mică din faţa bisericii Trei Ierarhi.

Cîrciuma în care avusese loc discuţia de faţă era încă deschisă. Dimitris Berde nu dispreţuia nici cele mai mici cîştiguri, nici un ban de cinci, nici măcar unul de doi. Cîştigurile astea le numea „momeli mărunte". Celelalte cîştiguri pe care le avea le numea „plase". Orice cîştig, fie că rezulta din undiţă sau din prostovol, nu era de dispreţuit. Se purta frumos cu aprodul, cu jandarmii, cinstea cu vin botezat paza de noapte şi garda municipală de noapte care-i îngăduiau să ţină prăvălia deschisă pînă la orele unsprezece căci se simţeau mai bine acolo la căldură, decît să cutreiere tîrgul şi să răcească.

In ceasul acela, negustorul sta la tejghea numărînd banii de zece, monede de douăzeci şi cinci de lei cu efigia regelui Otho[1] şi bani de douăzeci. Băiatul de prăvălie, Hristos, cu şorţul legat aproape de subsuori, moţăia în picioare asemenea unei bărci cu două vîsle ce se zbate legată de braţera ancorată şi legănată de vîntul uşor ce bătea dinspre miazăzi. Uneori îl trezea zgomotul ce-l făcea negustorul cu piciorul care repeta cu glas puternic comenzile clienţilor care se cinsteau. Atunci, ca şi cînd ar fi fost un somnambul, se mişca, cinstea, încasa bănuţii, îi zvîrlea mecanic pe tejghea şi se întorcea să-şi continue somnul.

În zgomot de orchestră, în ţipete şi vociferări, pătrunse în cafeneţa grupul vesel al celor trei hamali din oraş care fuseseră izgoniţi din cafeneaua lui barba Anagnostis. Unul dintre cei trei, pe nume Stoianis Dobros, sîrb din Macedonia, după origine, făcea pe ursul şi juca ; al doilea, Pavlos Halkias care mai înainte cînta îşi mînjise faţa şi făcea pe ursarul. Al treilea, care era şi un fel de preşedinte al asociaţiei, Vanghelis Pahumis, cu pieptul gol şi desculţ, cu pantalonii de obicei suflecaţi puţin deasupra genunchiului, poate din pricina faptului că era obligat să se ude mereu la descărcarea mărfurilor din corăbii, nu-şi putea lua gîndul de la „american". „Mereu mi se învîrte în minte", spunea.

Dar iată că nu trecu mult şi în prăvălie intră personajul care era obiectul preocupării lui. Se îndreptă spre tejghea, comandă un rom şi zvîrli un şiling de aur pe tejgheaua de cositor. Berde luă şilingul.

— Cît valorează ?

Americanul făcu un gest de nepăsare şi spuse :

— Nu cunosc moneda de aici.

---

[1] *Otho I* (1832—1862) primul rege al Greciei.

— Şilingul nu e echivalent cu moneda noastră şi n-are curs! îi spuse negustorul. Dacă vreţi, îl socotesc o drahmă.

— *I don't kear!*[1] murmură americanul. Apoi spuse pe greceşte:

— Nu-mi pasă de asta!

Berde îi înapoie nouăzeci şi cinci de bănuţi. În acest timp Vanghelis Pahumis nu-şi mai luă ochii de la „americanul" necunoscut. Dar în clipa aceea se întoarse spre cei din cîrciumă şi spuse cu glas tare:

— Măi băieţi, vă amintiţi careva de Iani al lui barba Stati Motonios care a plecat în America acum douăzeci de ani?

Auzind acest nume, străinul tresări de bucurie şi fără să vrea îşi întoarse privirea spre cel ce vorbea. Totuşi căuta să se arate nepăsător şi veni să se aşeze într-un colţ al cîrciumii. Aprinse o ţigară de foi şi fumă.

La întrebarea pusă de hamal nu răspunse nimeni, întrebare căreia nu-i pricepu nimeni sensul.

— Cum să vă amintiţi? Toţi sînteţi mai tineri ca mine, în afară de barba Triandafilos, care nu e de pe la noi. De altfel, şi eu mă apropii de patruzeci de ani. Cînd a plecat în străinătate feciorul lui Motonios eram cam de vreo optsprezece ani iar el era de aproape douăzeci şi cinci de ani. Dacă l-aş fi văzut acum, l-aş fi recunoscut pe loc. De dorul lui Iani, s-au prăpădit şi mama lui şi barba Stati, tatăl lui. Dumnezeu să-i ierte! Casa lor a rămas pustie şi e o ruină, numai cu doi pereţi, aici sus în mahalaua bisericii şi cu o scobitură în colţ pe locul unde pe vremuri era vatra. Fiul lor n-a mai dat semne de viaţă. Ca peste tot şi în America îşi pierde omul urma. Ştiţi că era logodit?

---

[1] Nu-mi pasă, mi-e indiferent! (Engl.)

— Cu cine ? întrebă, indiferent, aprodul primăriei, care era şi şeful gărzii municipale.

Străinul asculta cu atenţie desăvîrşită, dar se ferea totuşi să întoarcă privirea spre cel ce vorbea.

Era logodit cu Melahro, fiica Kiraţei Mihalena. După ce-a plecat logodnicul în America şi au mai trecut vreo trei ani, pe fată au cerut-o mulţi, căci era tare frumoasă ; era cuminte, era harnică, ştia să brodeze ca nimeni alta şi avea şi zestre mare. Dar Melahro n-a vrut să aleagă pe nici unul şi anii au trecut şi fata s-a trezit bătrînă ! Tot oftînd, a slăbit, a pierdut culoarea feţei dar, cum bine ştiţi, femeia îmbătrîneşte cu greu, dacă osul e bun. Deşi are acum, fraţilor, peste treizeci şi cinci de ani, nu-i dai mai mult de douăzeci şi cinci. Am văzut-o întîmplător într-o zi cînd le-am cărat un sac cu făină. Cu cît te uiţi mai mult la ea, cu atîta îţi place mai mult.

— Măi, Vangheli, încetează cu astea, îi spuse aspru aprodul de la primărie. Nu se cade să vorbim în prăvălie despre chestiuni familiare şi despre fete.

— Că bine zici, barba Triandafilos, spuse hamalul. Dar vezi, n-am spus-o cu răutate.

Faţa americanului se însenină şi bucuria străbătu masca cea rece pe care o purta veşnic pe faţă şi despre care am pomenit la început.

Barba Triandafilos împreună cu jandarmul şi cu cei doi guarzi se ridicară. Apoi barba Triandafilos îi spuse cîrciumarului :

— Grăbeşte-te, Dimitri. Iar voi băieţi, liniştiţi-vă, lăsaţi jocul şi cîntecele, doar nu sîntem în Carnaval. Ce zi e mîine ? Închide repede, Dimitri, să se poată culca oamenii. Trebuie să se trezească la două din noapte să se ducă la biserică. Domnul are unde să se ducă ? întrebă pe Dimitri, arătînd spre „american".

— Fii fără grijă, barba Triandafilos, îi spuse Vangheli ! L-a invitat barba Anagnostis, cafegiul, să vină

la el la cafenea, să se culce. Nu-i purta „domnului" de grijă ! În timp ce vorbea, îi arunca aprodului o privire. Poate să tragă oriunde.

— Dar despre ce e vorba ? întrebă misterios aprodul.

— „Americanul" e de pe la noi, îi şopti la ureche Pahumis.

— De unde ştii ?

— De unde ştiu, de unde nu ştiu, vorba e că l-am recunoscut.

— Al cui e ?

— Este Iani, feciorul lui barba Stati Motonios. Cînd ai venit dumneata şi te-ai statornicit la noi, omul plecase de-aici. Iată cum se face că nu-l cunoşti. Dar pe tatăl lui, pe barba Stati, mi se pare că l-ai apucat.

— Cum de nu ? Grăbeşte Dimitri, repetă aprodul cu voce tare.

Apoi ieşi.

Cei doi tovarăşi de meserie ai hamalului Vanghelis sfîrşiră cu cîntecul şi cu jocul şi erau gata de plecare. Dar deodată, Vanghelis se apropie de „american" şi-i spuse cu glas domol :

— Jupîne, cît îmi dai să duc vestea cea bună ?

Străinul nu puse mîna în buzunar. În mîna dreaptă strîngea o liră englezească. O aruncă îndată în palma lui Vanghelis cu bucurie mare, ca şi cînd el era cel care primea, nu cel ce da.

Cînd vecinii tuşii Kiraţo Mihalena se treziră în miez de noapte să se ducă la biserică, în sunetul clopotelor şi cînd trecură în dreptul casei bietei văduve rămaseră înmărmuriţi. Casa care nu primise pe colindători, casa care-i alungase sub cuvînt că „nu avea pe nimeni pe lume" strălucea, cu toate luminile aprinse, cu ferestrele larg deschise, cu geamurile stră-

lucind de curăţenie ; uşa se deschidea în fiecare clipă iar pe balcon erau atîrnate două felinare la a căror lumină se vedeau trecînd vecinii unul după altul, ţipînd şi făcînd zgomot.

— Ce se întîmplă ? Despre ce e vorba ?

Şi se lămureau îndată. Cei ce nu aflaseră vestea cea bună de la vecini o aflau la biserică, iar cei ce nu fuseseră la biserică o aflau de la ai lor, care se întorceau în zori acasă, după sfînta liturghie.

Logodnicul cel plecat printre străini, cel ce lipsise douăzeci de ani de-acasă, care de zece ani nu mai dăduse nici un semn de viaţă, care nu scrisese nici măcar un rînd, care pe meleagurile pe unde trăise nu întîlnise nici un compatriot, care timp de cincisprezece ani nu auzise graiul patriei, se întorsese în cele din urmă acasă. Cutreierase mult în „lumea cea nouă“ muncise în mine, fusese supraveghetor de plantaţii. Acum se întorsese cu cîteva mii de taleri în locul lui de baştină, unde-l aştepta credincioasa lui logodnică pe care, deşi trecuseră anii, o regăsi totuşi încă tînără.

Timp de cincisprezece ani nu primise decît o singură veste : aceea a încetării din viaţă a părinţilor lui. Cît priveşte logodnica, avea convingerea că se căsătorise de mult, totuşi mai păstra oarecare nădejde. Dintr-o frică superstiţioasă cu cît se apropia de patrie tot amîna să întrebe de logodnica lui şi nu arătase că recunoaşte pe vreunul dintre compatrioţii pe care-i întîlnise întîmplător, atunci cînd ajunsese în Grecia. Prefera să nu ştie ce se întîmplase cu ea pînă în ultima clipă, cînd ar fi debarcat în locul lui de naştere şi cînd s-ar fi dus să viziteze cu pietate ruinele rămase, pe locul unde se înălţa altădată casa părintească.

La trei zile după Crăciun au serbat cu bucurie şi cuviinţă căsătoria lui Ioanis Evstatiu Motonios cu Melahri Mihail Kumburdgi.

Tuşa Kiraţo, după atîţia ani, îşi puse pe cap, pentru cîteva clipe doar, basmaua colorată ca să sărute cununiile.

În ajunul Anului nou se aşeză la balcon, de unde îndemna grupurile de copii, să vină cu colindul :

— Veniţi să colindaţi, copii.

TATĂ ÎN CASĂ

— Nene, m-a trimis mama, să-mi torni puţin untdelemn în sticlă, căci noi nu avem tată în casă.

— Cum ? Fără bani ?

— Da, fără bani.

— Dar ce s-a întîmplat cu tăticu ?

— S-a dus, să-şi caute altă nevastă !

Cel ce venise după untdelemn era un copil vioi de cinci anişori, cu ochi mari, îmbrăcat în zdrenţe.

Cu un zîmbet sfîşietor în nevinovăţia lui, rostea de fiecare dată fraza aceasta — al cărei sens nu-l putea pricepe —, în aşa fel, încît oameni ca mine, care nu aveau de multe ori de lucru, îl chemau lîngă ei, ca şi băcanul din apropiere, şi-i puneau întrebarea de mai sus, numai şi numai ca să audă din gura lui răspunsul : „S-a dus, să-şi caute altă nevastă !"

Nu-l vedeam pe copil pentru prima dată. Din întîmplare, în ziua aceea eram bogat, deoarece izbutisem, după ce mă rugasem de cinci ori şi fusesem refuzat de patru, izbutisem, zic, să primesc optzeci de drahme din cele ce mi se datorau ca răsplată pentru

o lucrare literară la care trudisem cinci săptămîni încheiate. În astfel de zile, care erau tot atîtea la număr ca şi apariţiile lunii pe cer, mi se întîmpla să plătesc o parte din datorii, să cheltuiesc într-o zi două treimi din suma ce fusese oarecum ameninţată şi să păstrez, ca un om cu socoteală, a treia parte pentru viitoarele trei săptămîni. Am chemat copilul la mine şi i-am dat un bănuţ. Copilul l-a luat, a scos limba la mine, rîzînd de fericire, şi m-a privit cu atenţie, zicîndu-mi :

— Nene, mai dă-mi unul !

Nu era singurul copil care venea în prăvălioara de pe strada S..., aflată în partea de apus a oraşului, căci multe femei nevoiaşe obişnuiau să-şi trimită după cumpărături copilaşii, care abia dacă numărau cinci ori şase anişori.

În mod obişnuit, seara întîrziam cîte o jumătate de oră mai mult în prăvălioara aceea, stînd de vorbă cu cîţiva prieteni care-şi luau aperitivul. Uneori luam acolo şi masa mea de seară, puţin pretenţioasă. Vedeam de multe ori prunci de trei anişori, care abia puteau vorbi şi pe care „înţeleptele" lor mame îi trimiteau cu pahare sau sticluţe în mînă, să cumpere vin sau untdelemn, fără să se gîndească că se puteau poticni pe drum.

Într-o zi, un copil cerea băcanului „o cumbie", adică o scrumbie, un altul cerea „ribite", adică chibrituri de cinci bănuţi. Limba pe care o vorbeau aceşti copilaşi n-o putea pricepe decît tînărul negustor, prietenul meu. Lui i se făcea uneori milă de aceşti copilaşi şi-i trimitea acasă cu băieţii lui de prăvălie, care-i însoţeau pînă la poarta casei lor. Avea astfel conştiinţa împăcată că ajunseseră cu bine. Adesea se întîmpla ca fetiţele să uite pe drum numele obiectului pentru care le trimisese mama şi să ceară altceva în loc. Asta făcea să se işte nemulţumiri, pro-

teste şi înjurături la adresa băcanului, din partea mamelor. De vină era totdeauna băcanul, copilul niciodată. Uneori se întîmpla ca copilul să împrăştie pe drum o jumătate din orezul cumpărat sau să mănînce o jumătate din zahăr. Atunci, fie mama copilului, fie bunica veneau la prăvălie, ocărîndu-l pe negustor că totdeauna dă lipsă la cîntar, doar-doar s-o îmbogăţi. Dar eu pot să dau mărturie că băcanul şi ca negustor, şi ca om era cinstea întruchipată.

Alteori, ceea ce era şi mai grav, micii cumpărători pierdeau pe drum restul de bani primiţi de la negustor. De aceea omul luase bunul obicei să pună restul ce-l da într-o hîrtie şi uneori să-l lege într-o cîrpă şi să-l pună în buzunarul copilului.

Cu toate aceste măsuri de precauţie, de multe ori copiii pierdeau bănuţii de cinci ori de zece şi chiar şi monede mai mari. Pentru toate aceste pagube vina o purta băcanul.

Dar să ne întoarcem la copilul despre care a fost vorba la început. Nu eram curios din fire, dar prietenul meu, băcanul, ştia, cum era şi firesc, toate secretele vecinilor. Era un depozitar general al treburilor altora. Nu-mi dau seama dacă îmi ghicise pe faţă dorinţa de a-l descoase, dar, cum îşi făcu puţin timp liber, s-a şi îndreptat spre mine, dornic să-mi povestească întîmplarea.

Acum nouă ani, Manolis Floerachis se cununase cu Ianula Policarpu. Aveau cinci copii, dintre care al treilea era copilaşul de care am pomenit la început. Manolis era dulgher, dar nu se omora muncind. Cînd avea de lucru, muncea de marţi şi pînă vineri. Sîmbăta, cum se lumina de ziuă, îl apuca deodată o durere de şale, iar lunea se văicărea de dureri de cap. Se înţelege că o ducea într-o beţie de sîmbătă seara pînă luni dimineaţa. În schimb, nevastă-sa era hărnicia întruchipată. Avea maşină de cusut şi lucra că-

măşi. Femeia cîştiga un taler în fiece săptămînă, care, adăugat la cele treisprezece sau paisprezece drahme pe care le cîştiga el, dar din care cheltuia jumătate ca să se îmbete regulat duminica, abia ajungea să-şi întreţină familia. Afară de asta, familia sporea an de an. Cum treceau optsprezece luni, cu o regularitate care te făcea să te apuce deznădejdea, apărea în casă un nou suflet. Dar, în timp ce ai casei se înmulţeau, venitul se micşora. De lucru, femeia avea mai rar, aşa că maşina zăcea într-un colţ, fără întrebuinţare. Ianula abia apuca să înţărce copilul, că şi începea să alăpteze un altul şi nu mai prididea cu spălatul scutecelor. Iar Manolis o ţinea într-o beţie, de sîmbătă seara şi pînă luni dimineaţa.

Ianula rămăsese doar cu o rochie pe ea, copiilor le lipsea adesea pînă şi pîinea. Pe vatră ardeau rareori lemne. Femeia se văita, iar Manolis, cînd păşea pragul casei, nu făcea decît să caute nod în papură. Copiii plîngeau, din saltea paiele curgeau, pătura era prea îngustă ca să poată acoperi pe cei trei copii mai mărişori. Lampa n-avea gaz şi fumega. Ulciorul se spărsese de vreo trei zile şi beau dintr-o ulcică, atunci cînd curgea apa la fîntîna din vecini. Din mătură mai rămăseseră cîteva fire şi mai degrabă murdărea casa, decît o curăţa. Tigaia era găurită şi, deci, de neîntrebuinţat. Oala era crăpată şi stingea focul, atunci cînd era aprins. Tingirea, veche şi nespoită. Spoitorul voise s-o cumpere cu cincizeci de bani sau s-o spoiască cu tot atîţia, deşi se temea că, spoind-o, s-ar fi putut întîmpla să se găurească, şi atunci trebuia zvîrlită la gunoi. Ianula s-a gîndit că era mai bine să n-o spoiască.

Maşina de cusut fusese amanetată pentru cincizeci de drahme, de care au avut nevoie pentru cheltuielile ultimului nou-născut, ca şi pentru alte trebuinţe. Cele două hîrtii de cîte douăzeci şi cinci de drahme

n-au mai fost înapoiate, iar mașina de cusut a rămas acolo amanet.

*

Iată în ce stare se afla casa cînd a intrat în ea nașul. Nașul era un bărbat frumos, binefăcut, încins cu un brîu lat la mijloc. Să fi avut patruzeci de ani. Era un om de vază ; era omul de încredere al unuia dintre politicienii din Atica și cîștigase ceva bani făcînd pe misitul și închiriind case. Pe deasupra, era și un om cu trecere mare. La început își vizita fina o dată pe lună. Apoi de două ori. A venit, după aceea, de două ori într-o singură săptămînă și a adus carne și cîteva daruri mărunte copiilor. Apoi a început să vină zi de zi. În cele din urmă a început să fie prezent zi de zi cu cumpărături. Nu știa nimeni ce gînduri avea nașul. Cît despre Ianula, pe cît era de cinstită, tot pe atît era de bună.

Ianula era ea cinstită, dar Manolis era gelos. După ce a stat seara la masă de mai multe ori împreună cu nașul, Manolis i-a făcut nevestei scene de gelozie, una după alta, pînă cînd a început s-o ia razna și să treacă și peste praguri străine.

Îi povestise nevestei de multe ori că, înainte de a o lua, avusese o prietenă. Ea se măritase de-atunci, dar poate că nu se cununase, așa cum se întîmplă de obicei cu cei săraci. Pesemne că acum își întîlnise din nou prietena lui de altădată, și aceasta era pricina care-l făcea să lipsească de-acasă seri de-a rîndul. Cît privește pe Ianula, poate că singura ei vină fusese aceea că arătase nașului o oarecare bunăvoință și că nu-l dăduse afară. Nașul știa cum să se poarte, iar Ianula, ca femeie, știa și ea cum să se prefacă.

Dar vecinele, care sînt neîngăduitoare, s-au apucat de bîrfă. Unul dintre vecini, chir Zahos Xefandulis,

era de părere că cel aflat în cauză trebuia să-şi dea seama de la început de cum stau lucrurile. Iar gîndul lui de pe urmă, pe care nu şi-l mărturisea nici lui, era acela de a se desfăta cu ţipetele, cu bătăile şi păruiala lor şi, în cele din urmă, cu despărţirea lor. Aşa se petrec lucrurile cînd cineva îţi vrea binele şi caută cu tot dinadinsul să nu ţi se ştirbească cinstea, onoarea, adică atunci cînd ţine să te omoare cu zile...

După o ultimă scenă îngrozitoare, din care Ianula s-a ales cu o jumătate din păr smuls, cu o falcă plină de sînge şi cu cămaşa ruptă — deşi toţi vecinii cu scaun la cap aveau convingerea pe care o împărtăşeşte şi scriitorul, că Ianula nu avea nici un fel de vină —, Manolis a dispărut. Plecase hotărît să-şi întîlnească vechea prietenă.

Naşul, între timp, încetase cu vizitele lui prea dese, căci se logodise. Era de altfel şi timpul, căci de mult ajunsese la vîrsta însurătoarei, iar pe deasupra era un om robust, frumos şi binefăcut. Se pricepea la politică şi se bucura de vază. Cum cîştiga bine de tot de pe urma închirierii de case, era de mirare să nu-şi găsească o mireasă cu zestre.

Singura vină a Ianulei era că se purtase frumos. Nu uitaţi că în casă copiii răbdau de foame. Naşul se plictisise între timp să tot aştepte şi s-a retras cînd a crezut el de cuviinţă. Ianula a rămas singură şi neajutorată, în casa cu cei patru copii. Al cincilea fusese chemat de timpuriu de Cel-atotmilostiv şi înţelept, în grădina cu flori, cu crini şi cu narcise a pruncilor nevinovaţi. Ianula a rămas cu patru copii pe cap şi fără sprijinul soţului şi nici al protectorului.

Vatra era stinsă, în dulap n-avea pîine, n-avea haină pe ea, n-avea aşternut şi nici învelitoare ; nu mai avea nici o oală de gătit, nici ulcior de apă, nici maşină de cusut ! Cel de-al treilea copil al Ianulei, Miţos, pe care-l întîlneam mereu, venea la prăvălie

şi cerea băcanului, grijuliu de tot la cîntar, dar care nu ştia ce-nseamnă mila, să-i toarne puţin untdelemn în sticlă.

Copilul justifica mereu cererea lui cu „N-avem tată în casă“.

VIS PE MARE

Eram un biet ciobănaş în munţi. Deşi aveam optsprezece ani, nu ştiam nici măcar alfabetul. Eram totuşi fericit, deşi nu-mi dădeam seama de ce. Ultima dată cînd am gustat din cupa fericirii a fost în vara anului 1876. Eram pe vremea aceea un adolescent şi simţeam o adevărată plăcere cînd faţa mea, înăsprită de timpuriu şi arsă de soare, se oglindea în apa rîurilor şi a fîntînilor, cînd simţeam cum trupul meu, mlădios şi binefăcut, mi se oţelea căţărîndu-mă pe stînci şi munţi. Odată cu iarna, care sosise cu paşi repezi, m-a luat cu el bătrînul popă Sisoe sau Sisonis, cum îi ziceau consătenii mei, şi m-a deprins cu literele abecedarului. Popa Sisoe fusese pe vremuri învăţător şi, pînă la sfîrşitul vieţii lui, toţi i se adresau zicîndu-i „învăţătorule“. Pe vremea revoluţiei a fost călugăr şi diacon. Apoi s-a zvonit că a îndrăgit o turcoaică, pe care o furase de la Smirna, dintr-un harem. După ce-a botezat-o, s-a cununat cu ea. Cînd evenimentele din Grecia au intrat pe un făgaş mai paşnic, pe vremea guvernatorului Capodistrias [1], Sisonis fusese învăţător în mai multe şcoli din Grecia, dobîndind o faimă mare. De-atunci i-a rămas nu-

[1] *Ioanis Capodistrias* (1776—1831), guvernator al Greciei în perioada 1823—1831.

mele de „Sotirachis învăţătorul". Cum a ajuns să-şi înlesnească familia cu cele de trebuinţă, şi-a adus aminte de vechea lui datorie, şi-a îmbrăcat din nou rasa lui simplă de călugăr, fiindcă de data asta nu-i era îngăduit să slujească, şi se aşeză la chinovia[1] cu numele de Buna Vestire. Acolo şi-a ispăşit păcatul, pe care căuta să-l şteargă şi să-l uşureze făcînd fapte bune. Se zice că pînă la urmă şi-a găsit mîntuirea. După ce am învăţat să citesc în preajma bătrînului Sisoe, m-au trimis ca bursier al mînăstirii la un seminar teologic în provincie. Aici am fost repartizat pe loc în ultima clasă a şcolii şi apoi trimis la şcoala numită Rizarios[2], de la Atena. Cum îmi începusem învăţătura la vîrsta de douăzeci de ani, am terminat Universitatea la treizeci de ani ; am ajuns avocat, cu o diplomă de licenţă în buzunar. Mare ispravă n-am făcut, bineînţeles. Şi astăzi mai lucrez ca secretar al unui distins avocat şi politician din Atena, pe care-l urăsc, fără să-mi dau seama din ce pricină ; poate pentru faptul că mi-e protector şi binefăcător. Cum sînt timid din fire şi nepriceput, nu pot beneficia de postul pe care-l am alături de avocatul meu, post care continuă să mă pună într-o situaţie de veşnică inferioritate. Ca şi un cîine pe care-l ţii legat cu o frînghie prea scurtă în ogradă, care nu poate nici să latre şi nici să fugă dincolo de ogradă, de raza şi de arcul pe care-l descrie frînghia cea scurtă, tot astfel nici eu nu pot face şi nici spune ceva mai mult peste ceea ce îmi îngăduie atribuţiile neînsemnate pe care le îndeplinesc în biroul patronului meu.

Ultimul an în care m-am simţit un om crescut în mijlocul naturii a fost vara aceea a anului 1876. Eram pe-atunci un băieţandru frumuşel, un ciobănaş cu

---

[1] Chinovie, mînăstire în care călugării trăiesc în comun din produsul muncii depuse de fiecare.

[2] Şcoală teologică la Atena, înfiinţată de familia Rizari.

păr castaniu, şi păşteam caprele mînăstirii Buna Vestire pe munţii care coborau pînă-n preajma mării şi care, înălţîndu-se brusc de pe ţărmul stîncos, erau cu adevărat stăpîni peste puterea crivăţului şi a mării. Locul numit Xarmeno, după corăbiile ce navigau desfundate şi prigonite de furtuni, era domeniul peste care eram numai eu stăpîn. Ţărmul meu abrupt de la Platana, Ţărmul cel întins şi Via stăteau mereu în bătaia celor trei vînturi, dinspre răsărit, miazăzi şi miazănoapte, dîndu-mi senzaţia că mă asemăn şi eu cu aceste vînturi, care-mi fluturau pletele şi le biciuiau ca pe tufişurile şi măslinii cei sălbatici.

Peste toate aceste locuri eram numai eu stăpîn. Cîmpul, desişurile, văgăunile, văile, ţărmul întreg, munţii şi ogorul numai pe mine mă ştiau de stăpîn. Ogorul era proprietatea plugarului numai în zilele în care venea să are ori să semene, atunci cînd îşi făcea de trei ori semnul crucii, spunînd : „În numele Tatălui, şi-al Fiului, şi-al Sfîntului duh, semăn acest ogor, să-mi ospătez cu ale lui roade trecătorii toţi, străinii şi păsările cerului şi ca să-mi iau şi eu răsplata muncii mele". Iar eu, ciobănaşul, măcar că nu trudisem semănînd, îl treieram în bună parte. Făceam astfel după pilda ucenicilor înfometaţi ai Mîntuitorului şi puneam în practică recomandările *Deuteronomului* [1], măcar că nu le cunoşteam. Via aparţinea văduvei sărace numai în ceasurile cînd venea s-o afume cu pucioasă, să trăncănească cu vecinele sau să umple coşul cu struguri, dacă, bineînţeles, mai prisosea ceva. În tot restul timpului, eu eram proprietarul viei.

Rivalii mei, care-mi dispreţuiau acest drept de stăpînire şi de desfătare, erau funcţionarii de la primărie, ori paznicii ogoarelor, care, sub pretext că

---

[1] Carte a *Vechiului Testament*.

păzeau grădinile oamenilor, erau de părere că lor li se cuvenea să culeagă fructele cele mai alese. Era limpede că ei nu-mi voiau binele, fiindu-mi adversari temuţi. Refugiul meu era dincolo de raza pădurilor de măslini, deasupra viilor, dar aceasta nu era pentru mine o piedică de a le călca hotarul. Mai sus de ele, erau un locşor între două văgăuni şi trei creste acoperite cu tufişuri sălbatice, unde-mi păşteam caprele mînăstirii, al cărei „fiu adoptiv" mă socoteau călugării, dîndu-mi ca simbrie cinci drahme pe lună, pe care mi le-au sporit apoi la şase. Pe lîngă simbria asta, mînăstirea îmi da şi cîteva piei de capră, pentru opinci, şi din belşug pîine neagră ori lipii, cum le ziceau călugării. Cînd coboram la hotarul „împărăţiei mele", aveam un singur vecin statornic, pe chir Moshos, un mic proprietar, cu o fire foarte ciudată. Chir Moshos locuia la ţară, într-o casă cu înfăţişare de turn, împreună cu nepoata lui Moshula, pe care o înfiase, fiindcă rămăsese văduv şi fără copii. Fata rămăsese orfană de la naştere şi o ţinea în casa lui, iubind-o ca pe propriul lui copil. Chir Moshos dobîndise o avere însemnată de pe urma afacerilor şi călătoriilor. Izbutise să convingă pe cîţiva vecini săraci să-i vîndă lui pămîntul lor, ajungînd astfel să aibă sute de pogoane, pe care le-a împrejmuit cu un gard care-l costase foarte mult. Dar lui chir Moshos puţin îi păsa de acest lucru, căci voia să aibă pentru el şi nepoata lui o împărăţie veşnic izolată. Către margine zidise o căsuţă înaltă, cu înfăţişare de turn cu două caturi, curăţise şi împreunase şuvoaiele de apă ce curgeau în diferite direcţii şi săpase şi un puţ, din care să scoată apă pentru udat. Moşia o despărţise în patru, adică în vie, pădure de măslini, livadă cu pomi fructiferi şi grădină de legume. Acolo, la ţară, îşi aşezase chir Moshos

gospodăria, iar la tîrg cobora rareori. Casa se afla chiar cu fața spre mare, iar zidul de sus ajungea pînă-n dreptul muntelui, în timp ce cel de jos era udat de valuri, atunci cînd prindea să bîntuie crivățul năprasnic. Tovarășii lui chir Moshos erau mătăniile, trabucul, săpăliga și nepoata lui, Moshula. Fata era cu doi ani mai mică decît mine și se pricepea de minune să sară din stîncă în stîncă, să alerge dintr-un golf în altul, să scoată din apă scoici, să prindă crabi. Vioaie și veșnic neliniștită, asemenea unei păsări de mare, frumoasă și cu fața măslinie, îmi amintea de mireasa cea arsă de soare amintită într-un cîntec în care feciorii mamei ei o puseseră să stea de pază în vie : *„Cît ești de frumoasă tu, ce stai în preajma mea ; cît ești de frumoasă, cu ochii tăi jucăuși !“* Gîtul, ascuns sub gulerașul rochiei, părea să fie mai alb ca fața. Fața-i semăna cu trandafirul la ivirea zorilor. În mintea mea o asemuiam cu căprița mea gingașă și plăpîndă, cu părul lucios, căreia îi pusesem numele de Moshula.

Fereastra „turnului“ lui chir Moshos se deschidea spre cîmpul care se întindea dincolo de colina cu mărăcini, tufișuri cu mireasmă plăcută și pămînt aspru. De-acolo începea „împărăția mea“, din locul unde mă lăsam la vale ca să-mi pasc caprele încredințate de călugări, părinții mei spirituali. Într-una din zile, nici eu nu știu cum, în timp ce număram, ca de obicei, caprele (pe-atunci erau cincizeci și șase, altă dată numărul lor varia între șaizeci și patruzeci și cinci), Moshula, căprița mea preferată, rămăsese în urmă și n-a fost chip s-o găsesc la numărătoare, măcar că nu erau decît cincizeci și cinci. Dac-ar fi lipsit vreo altă capră, n-aș fi băgat desigur de seamă decît că era cu una mai puțin ; dar lipsa

Moshulei o simţii puternic şi mă speriai. Nu cumva mi-o luase vulturul ?

În locurile acelea joase, vulturii nu catadicseau să ne viziteze. Cuiburile lor erau mai sus, spre soare apune, pe muntele albit şi pietros, căruia i se zicea „Cuib al vulturilor". Totuşi nu mi se părea ceva cu totul deosebit sau nemaiauzit ca vulturul să fi coborît aşa, din senin, rănit de frumuseţea Moshulei, căpriţa mea preferată. Mă pomenii strigînd, asemenea unui om ieşit din minţi :

— Moshula ! Unde eşti, Moshula ?

Zăpăcit cum eram, nu observasem prin apropiere prezenţa Moshulei, nepoata lui chir Moshos. Din întîmplare, fereastra ei era deschisă. Casa lui chir Moshos se afla la o distanţă de cinci sute de paşi de locul unde mă aflam cu caprele mele. Cum mă auzi ţipînd, fata tresări, se aplecă pe fereastră şi mă întrebă :

— De ce ţipi ?

N-aveam ce să-i spun, totuşi trebuia să-i răspund.

— Strig după căpriţa mea, Moshula. Cu tine n-am treabă !

Fata, cum îmi auzi glasul, închise fereastra, făcîndu-se nevăzută. Într-o altă zi mă zări din nou de la fereastră şi în acelaşi loc. Eram tolănit la umbră şi cîntam o arie păstorească, în timp ce caprele-mi păşteau. Nu ştiu ce i-o fi venit fetei, că m-a strigat :

— Cînţi mereu... nu te-am auzit însă niciodată cîntînd din fluier. Ce ciudat ! Să fii păstor, şi să nu ai fluier !

Fluier aveam, dar nu aveam destul curaj să cînt, convins că mă putea asculta fata... Gîndul ăsta mă ambiţionă deodată şi mă apucai să cînt din fluier, de dragul ei. Nu ştiu ce părere îşi va fi făcut în ceea ce priveşte dibăcia mea în cîntatul din fluier... Ştiu

însă că mi-a trimis, drept mulţumire, cîteva smochine uscate şi un borcan plin cu dulceaţă de pere.

Într-una din seri adusesem caprele jos la ţărm, printre stînci, unde, la bătaia vîntului, se formau nenumărate ochiuri de apă între ascunzători şi stînci, printre atîtea şerpuituri şi ascunzişuri ale apei, care pătrundea năvalnică şi spumoasă, murmurînd asemenea unui prunc dornic să se ridice din căruciorul lui şi să se joace pe braţul mamei, care l-a atins. Deodată, privirea-mi căzu pe ţărmul care-ţi făcea inima să tresalte de bucurie şi m-a cuprins dorul de mare, făcîndu-mi să doresc să mă afund în ea, ca să înot. Era în luna lui august. Mi-am dus turma puţin mai sus de stîncă, între două prăpăstii, pe o cărare ce se desena pe creastă.

Pe-acolo coborîsem şi tot pe-acolo urma să mă reîntorc pe munte, în timpul nopţii, s-o regăsesc. Am lăsat acolo caprele, să pască flori de laba-gîştei [1], deşi erau acum trecute. Le-am chemat mereu cu fluierul, să se odihnească şi să mă aştepte. Mi-au dat ascultare, aşezîndu-se liniştite. Vreo şapte ţapi purtau clopot, şi sunetul lor se făcea auzit pînă departe, dacă cumva ar fi dat semne de nesupunere.

M-am întors înapoi, am coborît din nou în prăpastie şi am ajuns la ţărmul mării. În clipa aceea, soarele apusese, iar luna, aproape plină, începuse să strălucească, la o mică înălţime, cam la două lungimi de prăjină mai sus de munţii insulei din faţă. Stînca noastră se înălţa spre miazănoapte, şi dincolo, spre apus, în stînga mea, zăream o fîşie din purpura soarelui, care apusese în clipa aceea. Părea trena strălucitoare a mantiei lui sau covorul ce i-l întindea —

[1] Plantă ce creşte pe malul mării.

cum spune basmul — mama Soarelui, invitîndu-l la ospăţul de seară.

În dreapta stîncii celei mari şi încovoiate se forma o peşteră mică, pardosită cu scoici în formă de cristal şi cu pietricele frumoase de variate culori, îngrijită şi împodobită parcă anume de nimfele mărilor. De la peştera aceea începea o cărăruie, pe care se vedea cineva urcînd spre margine ; ţărmul abrupt atingea partea de jos a zidului, ce împrejmuia turnul lui chir Moshos. Unul dintre ziduri înconjura ţărmul pe o întindere de sute de metri.

Mi-am zvîrlit pe loc cămaşa şi pantalonii de pe mine şi m-am cufundat în apa mării. M-am spălat, m-am îmbăiat, am înotat cîteva minute. Simţeam o bucurie, o desfătare ce nu se pot reda în cuvinte ; mi se părea că eu însumi eram asemenea unui val, că eu însumi eram plămădit ca el, din aceeaşi apă sărată şi răcoroasă. Şi dacă n-aş fi avut grija turmei mele, nu mi-ar fi venit în ruptul capului să ies din apa mării şi nu m-aş fi săturat nicicînd de înot. Oricîtă ascultare mi-ar fi arătat caprele, chiar dacă la chemarea mea s-ar fi aşezat pe iarbă liniştite, ele erau tot capre neascultătoare şi anevoie de stăpînit, ca nişte copii. Mi-era teamă ca nu cumva unele să zburde şi să fugă, căci atunci ar fi trebuit să alerg în căutarea lor, pe vreme de noapte, peste văi şi munţi, călăuzindu-mă numai după sunetul clopoţeilor pe care-i purtau ţapii. Cît despre Moshula, ca să fiu sigur că nu putea fugi din nou, aşa cum fugise altă dată, cînd hoţul necunoscut (ce bine-ar fi fost dacă l-aş fi prins) îi furase, neghiobul de el, clopoţelul aurit, cu lanţul de la gît, am căutat s-o priponesc cu o sforicică la rădăcina unei tufe, unde-mi lăsasem hainele înainte de a mă cufunda în apă. Am sărit degrabă afară, am tras pe mine cămaşa şi pantalonii şi încercai să urc deasupra stîncii, pe care o uda

marea, şi s-o dezleg pe Moshula, căpriţa mea. De-acolo, dacă aş fi mers două sute de paşi şi ceva mai mult, aş fi dat de turmă. Urcuşul pe colina aceea cu pantă lunecoasă era pentru mine doar o jucărie, un fel de treaptă a unei scări de marmură, pe care se iau la întrecere s-o sară dintr-o dată, de jos în sus, copiii vecinului. În clipa cînd făcui un prim pas, auzii un plesnet puternic în apă, produs parcă de un corp în cădere. Zgomotul venea dinspre dreapta, dinspre partea peşterii aşternute cu scoici şi împodobite ca de nuntă, unde ştiam că uneori cobora Moshula, nepoata lui chir Moshos, să se îmbăieze în mare. Nu mi-aş fi pus viaţa în primejdie ca să vin să mă scald aşa de aproape doar de hatîrul ei, dac-aş fi ştiut că fata obişnuia să se scalde şi noaptea, la lumina lunii. Ştiam că, în mod obişnuit, se scălda dimineaţa, o dată cu răsăritul soarelui. Am înaintat cîţiva paşi, fără să fac cel mai mic zgomot. Aveam grijă să stau aplecat spre partea peşterii, apărat dintr-o parte de un tufiş, şi de alta de o creastă, şi am văzut cu adevărat pe Moshula aruncîndu-se în apă în clipa aceea şi scăldîndu-se.

*

Am recunoscut-o pe dată la lumina blîndă a lunii, care îşi întindea strălucirea ei de argint pe întreaga pînză a mării liniştite, făcînd valurile să scînteieze, dănţuind.

Moshula se scufundase deodată şi apoi ieşise la suprafaţă, cu pletele ude, din care părea să curgă un rîu de mărgăritare. Moshula privea tocmai spre locul în care mă aflam eu şi se mişca într-o parte şi-n alta, bălăcindu-se şi înotînd. De înotat, ştia foarte bine ! Ca să pot pleca de-acolo, trebuia să calc, să-mi caut sprijin pentru o clipă, pe vîrful

stîncii şi apoi să mă furişez pe lîngă nişte tufişuri, să-mi dezleg căpriţa, şi să mă fac nevăzut, ţinîndu-mi respiraţia. Nu-mi era îngăduit să fac nici cel mai mic zgomot ori fîşîit. Dar era de-ajuns clipa în care aş fi păşit pe stîncă ca să fiu văzut de Moshula. Era peste putinţă să plec fără să mă fi observat, din moment ce fata privea într-acolo. Boiul meu s-ar fi desemnat în clipa aceea pe stîncă, primind din plin lumina lunii. Aşa cum sta şi privea întoarsă încoace, fata trebuia neapărat să mă vadă. Cît de grabnic ar fi dispărut, cum ar fi ţipat, învinuindu-mă de gînduri nelegiuite, şi ar fi fost vai şi-amar de micul ciobănaş. De-aceea, cel dintîi gînd ce mi-a venit a fost să tuşesc, să-i dau de ştire, să strig : „M-am trezit aici, fără să ştiu nici eu cum. Nu te speria ! Plec îndată, fata mea !“ Totuşi, nu ştiu cum s-a făcut, că m-am purtat ca un mitocan, ca un om lipsit de curaj. Nu primisem de la nimeni lecţii de bună purtare în munţii mei, unde-mi duceam viaţa. M-am ruşinat şi am coborît din nou la piciorul stîncii şi am aşteptat. „Nu va mai întîrzia, îmi spuneam în sinea mea, se va îmbrăca şi va pleca... Moshula va porni pe cărăruia ei, iar eu spre văgăunile mele...“ Mi-am amintit atunci de Sisoe şi de duhovnicul mînăstirii, de popa Grigorios, care de-atîtea şi-atîtea ori mă sfătuisèră să fug mereu de ispita femeii. Dacă nu putea fi vorba să rămîn, nu exista altceva de făcut decît să mă ascund undeva, sau, dacă nu, să mă hotărăsc să mă cufund în valuri, cu hainele pe mine, şi să înot spre apus, pe toată întinderea, de la ţărmul unde mă aflam, de partea cealaltă a locului unde se scălda fata, şi pînă la plaja cu nisip, adică pînă la rada principală ; de altfel, pe toată întinderea aceea, ca de-o jumătate de milă, ţărmul era neumblat, nebătătorit, numai stîncă goală şi prăpastie. Doar pe locul

unde mă aflam eu se formase o albie de apă între peşteri şi stînci.

Aş fi lăsat-o pe Moshula mea, pe căpriţa mea, în voia soartei, pironită acolo, deasupra stîncii, şi cînd aş fi ajuns pe ţărm, cu hainele ude leoarcă (căci trebuia să înot îmbrăcat), cu gura plină de senzaţia apei sărate şi a spumei aş fi înaintat două mii de paşi, spre a reveni pe o altă cărare în preajma turmei ; aş fi coborît spre prăpastie în jos, să desfac căpriţa mea, pe Moshula... dar atunci nepoata lui chir Moshos ar fi plecat, fără să lase, desigur, nici o urmă pe ţărm. Dac-aş fi dus acest gînd la îndeplinire, ar fi însemnat o mare ispravă din parte-mi. Pentru o astfel de treabă ar fi fost nevoie de un ceas şi mai bine. De altfel, nu puteam fi sigur că turma mea se afla la adăpost. N-aveam de ales altceva, deci trebuia să aştept, ţinîndu-mi respiraţia. Fata mi-ar fi bănuit prezenţa. De altfel, în adîncul conştiinţei mele mă simţeam fără vină. Dar chiar dac-aş fi fost nevinovat, nu eram lipsit de curiozitate. Şi mă căţărai din nou, prevăzător, pînă-n vîrful stîncii, ascunzîndu-mă după tufişuri. Apoi mă aplecai, să văd pe tînăra fată, care înota. Era o adevărată desfătare, era un vis, o minune... Se depărtase de peşteră ca la doi metri şi jumătate ; înota şi privea spre răsărit, întorcîndu-şi spatele spre mine. Îi admiram pletele negre, gîtul frumos arcuit, umerii albi ca laptele, braţele turnate... toate aceste imagini îmi apăreau confuze, ca pînza unui vis. Îi văzui mijlocul mlădios, şoldurile, gambele, picioarele scăldate de valuri în lumina ce sta să se stingă. Îi ghiceam pieptul şi linia delicată a sînilor, care primeau toate loviturile aerului şi mireasma divină a mării. Era o adiere, o arătare neînchipuită, mai mult un vis ce se pier-

dea pe mare ; era o nereidă, o nimfă, o sirenă ce înota asemenea unei corăbii vrăjite, era o corabie a viselor. Nu mi-a venit atunci în gînd că, dacă m-aş fi ridicat pe stîncă, în picioare, sau m-aş fi aplecat cu intenţia de-a pleca, era aproape sigur că tînăra nu m-ar fi văzut şi aş fi putut să mă îndepărtez în voie. Fata privea spre răsărit, şi eu mă aflam în spatele ei, în partea de apus. Nici măcar umbra mea n-ar fi tulburat-o. Fiindcă luna lumina către răsărit, umbra ar fi căzut către partea de apus, înapoia stîncii mele, dincolo de peşteră. Rămăsei cu gura căscată, în extaz, uitînd de tot ce era pe pămînt.

N-aş putea spune că nu m-au năpădit gînduri viclene şi-n acelaşi timp copilăreşti, ca nişte dorinţe blestemate: dacă-ar fi fost ameninţată de vreun pericol !... Dac-ar fi dat un ţipăt... Dac-ar fi văzut vreun peşte în fundul apei, pe care să-l ia drept un monstru, un rechin ; dac-ar fi strigat după ajutor... Adevărul este că nu mă mai săturam tot privind la visul care aluneca în valuri. Dar, în ultima clipă, mi-a venit deodată gîndul dintîi... Să mă afund în valuri în partea opusă, îndărăt, să înot toată distanţa aceea pînă la ţărm şi să fug, să fug de ispită. Pe neaşteptate, însă glasul căpriţei mele m-a readus la realitatea vieţii de fiecare zi. Mica Moshula începu deodată să behăie. O ! Nu prevăzusem acest lucru. Eu puteam să tac, dar din nenorocire, bineînţeles, nu era uşor să impun tăcere căpriţei mele. Nu-mi dau seama dacă puteau fi improvizate botniţe, fiindcă nu mă deprinsesem încă să fur vietăţi, la fel ca duşmanul acela necunoscut care-i furase, ce-i drept, clopoţelul, dar care nu-i tăiase şi

limba, să nu behăie. Puteam să-i pun drept botniţă o creangă de salbă moale în jurul botului sau ceva asemănător. Dar chiar dac-aş fi cunoscut aceste mijloace, cum m-aş fi putut gîndi la ele ? Am alergat atunci ca ieşit din minţi, să-i strîng botul cu mîna, să nu behăie. În clipa aceea, am uitat de fata ce înota şi, totuşi, gîndul nu-mi era decît la ea. Nu-mi trecea prin minte că mă aflam în primejdie de a fi văzut şi mă ridicai pe jumătate, dar mereu aplecat, şi călcai grijuliu pe stîncă, să apuc să ajung în preajma căpriţei mele. M-a cuprins deodată şi teama, din dragostea pe care o nutream pentru biata mea căpriţă. Frînghia cu care o legasem de rădăcina tufişului era foarte scurtă. Oare nu cumva se prinsese în ea, nu cumva frînghia se încolăcise în jurul grumazului ? Nu cumva era în pericol de a se spînzura bietul animal ?

Nu ştiu dacă fata, care se scălda în mare, auzise ori nu behăitul căpriţei mele. Dar, chiar dacă-l auzise, era oare ceva ciudat ? Avea de ce să se teamă ? Faptul că auzi glasul unui animal, în timp ce înoţi, din moment ce nu te afli decît la o mică depărtare de uscat, nu e nimic extarordinar.

Dar clipa în care ajunsesem pe vîrful stîncii a fost de ajuns. Fata, fie că a auzit, fie că n-a auzit behăitul căpriţei — mai mult se părea că nu auzise, fiindcă întorsese capul spre partea uscatului —, văzu umbra mea cea neagră, ţîşnirea flăcării pe stîncă, printre tufişuri, şi strigă, cu glas pe jumătate stins, din pricina groazei ce-o cuprinsese.

Şi eu fui cuprins de-o spaimă, de-o emoţie şi o întristare de nedescris. Genunchii mi s-au îndoit. Înnebunit de groază, izbutii să articulez un cuvînt şi strigai : „Nu-ţi fie frică ! Nu e nimic... Nu-ţi vreau răul !“ Tulburat peste fire, m-am gîndit dac-ar fi

trebuit să mă arunc în mare mai degrabă, spre a veni în ajutorul fetei, sau să alerg, să fug... Oare glasul meu îi putea inspira un curaj mai mare decît graba cu care-i sărisem în ajutor ? Atunci, printr-o coincidență care nu mi se păru de loc ciudată, căci celelalte țărmuri erau pline de pescari, apăru o barcă spre partea dinspre miazăzi-răsărit, dincolo de promontoriul care forma aripa dreaptă a micului golf. A apărut plutind încet, îndreptîndu-se către mine. Dar apariția ei, în loc să inspire curaj fetei, îi mări groaza. Din nou scoase un țipăt, trădînd o neliniște și mai mare. Într-o clipă, am văzut-o cufundîndu-se, fără să se mai vadă în mijlocul valurilor.

Se impunea ca în clipa aceea să nu mai am nici o ezitare. Barca aceea era la o distanță de peste douăzeci de orgyii[1] de locul unde se afla fata în primejdie, în timp ce eu eram la o depărtare de numai șase ori șapte orgyii. Deodată, așa cum eram, m-am aruncat în mare cu capul în jos, de la înălțimea stîncii. Adîncimea apei era de peste două boiuri de om și mai bine. Am ajuns aproape de fundul mării, care era pardosit cu nisip, ferit de pietre și de stînci și nu era nici un pericol de a mă lovi. Deodată, ieșii la suprafață, deasupra valului spumegînd. Eram acum la o depărtare de mai puțin de cinci orgyii de locul unde se produceau vîrtejurile ce se desenau pe spuma valurilor și care ar fi fost un fel de mormînt umed și efemer pentru biata copilă. Iată singurele urme pe care le lasă cîteodată în mare biata ființă omenească, în luptă cu valurile. Deodată, făcui doar trei sărituri zdravene și cîteva mișcări, și în cîteva clipe eram în preajma fetei.

---

[1] *Orgyie,* lungime de măsură echivalentă cu 1,829 m sau cu doi iarzi.

Am văzut trupul cel frumos luptîndu-se în adînc, mai degrabă în fundul mării decît pe suprafaţa ei, mai aproape de moarte decît de viaţă. M-am scufundat, am apucat fata în braţe şi am ieşit la suprafaţă.

Aşa cum o cuprinsesem cu braţul meu stîng, mi s-a părut că am simţit răsuflarea ei umedă şi slabă pe obrazul meu. Slavă Domnului, ajunsesem la timp. Totuşi, nu da prea evidente semne de viaţă. Am mişcat-o de cîteva ori cu putere, să-şi revină, să poată respira, am sprijinit-o pe spatele meu şi am înotat cu putere, cu picioarele şi cu mîna stîngă, grăbindu-mă să ajung la uscat. Puterile îmi sporeau ca prin minune. Simţeam că fiinţa ei se lipea de mine. Voia să trăiască. O, cît de bine mi-ar fi părut să poată trăi, să se poată bucura de fericire! Nici urma unui gînd legat de propriile mele interese nu trăia în clipa aceea în mine. Inima mea era toată plină de dorinţa de a se jertfi şi de dezinteresare şi nicicînd n-aş fi cerut vreo răsplată. Şi cît de mult îmi voi aminti de acel trup fraged de fecioară, pe care l-am simţit, pentru cîteva clipe, atît de-aproape de viaţa mea, de altfel nefolositoare. Era un vis, o rătăcire, o încîntare! Şi cît de mult se deosebea de toate acele îmbrăţişări, de falsele prietenii apropierea aceea limpede şi serafică. Povara aceea atît de preţioasă nu era de fapt o povară, ci o uşurare, o recreare. Niciodată nu mi-am simţit trupul mai uşor decît atunci cînd am purtat acea povară. Eram omul care izbutise să cuprindă cu mîinile lui, pentru o clipă, un vis, propriul lui vis...

Moshula a scăpat cu viaţă, n-a murit! De-atunci am văzut-o arareori şi nu ştiu ce s-o fi petrecînd acum cu ea, cînd este o fiică obişnuită a Evei, ca toate celelalte femei. Dar eu am plătit un tribut scump pentru răscumpărarea vieţii ei. Biata mea căpriţă, pe care o

uitasem de dragul fetei, într-adevăr s-a încurcat rău în frînghia de care o legasem și s-a spînzurat. Mi-a fost atunci milă de ea și am jertfit-o de dragul Moshulei, fiica lui chir Moshos. Iar eu am învățat carte prin bunăvoința și mila călugărilor și am ajuns avocat...

De altfel, așa și trebuia să se petreacă lucrurile, din moment ce trecusem prin două școli teologice. Oare nu cumva a contribuit să nu ajung cleric situația aceea unică, amintirea aceea de vis a fetei care se îmbăia ? Vai nu ! Tocmai amintirea aceea trebuia să contribuie să mă fac călugăr.

Cîtă dreptate avea bătrînul Sisoe cînd spunea că, dacă ar fi voit să mă facă să ajung călugăr, n-ar fi trebuit să mă trimită din mînăstire... Pentru mîntuirea sufletului meu era destul bruma de carte pe care o învățasem de la el. Era chiar prea destul !

Și acum, cînd îmi amintesc de frînghia aceea de care s-a spînzurat căprița mea Moshula și-mi aleargă gîndul la cealaltă frînghie amintită în parabolă, de care sta legat cîinele în grădina stăpînului, mă minunez în sinea mea, și mă gîndesc dacă aceste două frînghii nu erau strîns legate una de alta...

Cît aș fi fost de fericit, dac-aș fi rămas să pasc și mai departe oile în munți !

BOCETUL UNEI FOCE

Mai în jos de prăpastie, acolo unde valurile se alungă unele pe altele în voia lor, e o cărare ce coboară mereu la vale. Pornește din dreptul morii de

vînt a lui Mamoianis şi te duce spre Mnimuria, iar în spre soare-apune, pînă la ieşitura de jos a golfului. Aici, cît e vara de lungă, din zori şi pînă încep să coboare umbrele nopţii, vlăjganii satului îşi petrec timpul bălăcindu-se în apă. Şi pentru că ţărmul are aici înfăţişarea unei scoici, l-au botezat Scoica. Pe cărarea despre care veni vorba cobora pe înserate o bătrînică necăjită şi împovărată de greutăţi. Ducea cu ea la subţioară un lighean, în care să-şi clătească cearşafurile şi lucrurile de îmbrăcăminte, cu apă sărată de mare, şi apoi să le limpezească la izvoraşul de la Glyfoneri, ce ţîşnea din stîncă, curgînd apoi liniştit în mare. Bătrînica păşea grijulie pe cărăruie şi, ca să-şi mai uşureze oboseala drumului, murmura un cîntec trist. Îşi ţinea mîna streaşină şi căuta să se ferească de lumina puternică a soarelui, ce pălea de cealaltă parte a muntelui şi ale cărui raze se odihneau, calde şi mîngîioase, pe cîteva morminte văruite, aflate într-o grădiniţă.

Bătrînei îi răsăriră atunci în minte cei cinci copii ai ei, pe care-i dăduse unul după altul, jertfă pămîntului, îngropîndu-i cu ani în urmă în grădina aceea a pierzaniei. Crescuse două fete şi trei băieţi, şi pe toţi cinci îi secerase moartea cea veşnic neîndestulată. Îi rămăseseră acum doar doi flăcăi, duşi pe meleaguri depărtate. După cîte aflase unul ajunsese în Australia şi nu-i venea nici o veste de la el. Cel mai mic era cărăuş pe Marea Mediterană şi-şi mai aducea din cînd în cînd aminte de ea. Pe lîngă ea avea o fată căsătorită, cu şase copii. Bătrîna Lukena gospodărea casa fetei, şi acum, s-o mai ajute, pornise pe cărarea ce ducea la mare, să spele cu apă sărată aşternuturile şi îmbrăcămintea, ca apoi să le limpezească cu apa cea bună de spălat de la Glyfoneri.

Bătrînica se opri la marginea un i stînci joase, tocită de mare. Se plecă deasupra ligheanului şi-şi văzu de lucru. În dreapta ei, colina cobora domol pînă în preajma cimitirului, iar la picioarele colinei se rostogoleau fără odihnă, către marea cea atotprimitoare, bucăţi de lemne putrezite, provenite din exhumări sau din inhumările unor schelete omeneşti, rămăşiţele unor pantofi cu podoabe aurite sau ale unor cămăşi brodate cu fir, pe care le purtaseră altădată femei tinere şi frumoase. Deasupra, mai spre dreapta, se vedeau smocuri de păr bălai şi alte prăzi ale morţii. Mai sus, pe dreapta, într-o peştera mică de lîngă cimitir, se oprise un păstor tinerel. Se întorsese cu cîteva capre de la cîmp şi, fără să ţină seama de respectul cuvenit locului unde se afla, îşi scosese fluierul din desagă şi începu un cîntec vesel păstoresc. La auzul fluierului, bocetul bătrînei încetă, astfel că cei ce se întorceau de la cîmp în momentul acela, în care soarele pornise să asfinţească, auziră doar fluierul, nedumeriţi că nu vedeau pe cîntăreţul ascuns între tufişuri, în văgăuna adîncă. O goeletă cu pînzele întinse se legăna în port, dornică să-şi ia zborul şi ferindu-se să treacă dincolo de partea de apus a golfului. O focă, ce-şi găsise adăpost în apă adîncă, atrasă pesemne de cîntecul de jale al bătrînei, ca şi de cîntecul zgomotos al fluierului, se oprise şi asculta în apa puţin adîncă, lăsîndu-se pradă plăcerii.

Acrivula, nepoţica bătrînichi:, în vîrstă de nouă ani, fie că fusese trimisă de mama ei, fie că scăpase de supravegherea părintească, aflase că bunica plecase spre ţărm, să spele, şi porni şi ea într-acolo. Ştia doar bine că la ţărm avea prilej să se joace cu valurile. Dar fetiţa nu cunoştea locul de unde începea cărarea, adică de la moara lui Mamoianis, de

partea cealaltă a locului numit Mnimuria, astfel încît se lăsa dusă de cîntecul fluierului.

După ce se sătură de cîntec și i se umplu inima de bucuria de a-l fi văzut pe micul păstor în lumina ce începuse să pălească, zări un drum prăpăstios și crezu că acela era drumul pe unde coborîse bunica și o porni într-acolo, să poată ajunge la ea, la țărm. Se lăsase întunericul. Acrivula făcu cîțiva pași în jos, dar văzu că drumul devenea din ce în ce mai prăpăstios. Dădu un țipăt și încercă să urce, să se întoarcă. Se afla acum pe muchia unei stînci, cam la două boiuri de om deasupra mării. Cerul se întunecase, norii ascunseseră stelele, și luna sta și ea să se piardă. Se trudea acum să găsească drumul pe care coborîse. Se întoarse iar în jos și căută să coboare. Dar alunecă și căzu în valul de o adîncime de cel puțin doi metri. Sunetul fluierului acoperi țipătul Acrivulei. Păstorul auzise un hîrșîit, dar, din locul în care se afla, nu vedea piciorul stîncii și nu-și dăduse seama de prezența copilei.

Cum se înserase și bătrînica sfîrșise cu spălatul, pornise pe cărăruie, spre casă. La jumătatea drumului, auzind ceva plesnind, se întoarse și privi atentă în întuneric spre locul unde se afla cîntărețul. Bătrîna, care-l știa, și-a dat îndată seama că trebuie să fie Suravlis. Nu-i era de-ajuns să scoale și pe morți cu fluierul lui, dar mai arunca și cu pietre pe țărm, să se distreze. Suravlis e un om însemnat și nu i se află pereche. Și bătrîna și-a văzut de drum. Goeleta continua să se balanseze în port, în timp ce păstorașul își vedea mai departe de cîntec, în liniștea nopții. Foca, apucînd să iasă acolo unde apele nu erau adînci, dădu peste trupul Acrivulei, care se înecase, și începu să-i dea tîrcoale și să bocească înainte de a-și începe prînzul ei de seară. Un pescar bătrîn,

cunăscător al limbii fără de cuvinte a focii, l-a tălmăcit în cuvinte omeneşti, ca aceasta: „Acrivula, nepoţica bătrînei Lukena, şi-a împletit din alge cunună de mireasă. Din scoici şi-a adunat zestre. Bătrîna boceşte şi acum pruncii pe care i-a avut, ca şi cum durerile şi suferinţele lumii noastre n-ar avea nicicînd un sfîrşit."

COSTIS PALAMAS

S-a născut la Patras, în Peloponez, în anul 1859, dintr-o familie ce-şi trăgea obîrşia din Mesolonghi. După studiile secundare făcute la Mesolonghi, a urmat cursurile Facultăţii de Drept, la Atena. Începînd cu anul 1882 se stabileşte la Atena, unde dezvoltă o bogată activitate. Faima poetului s-a răspîndit o dată cu apariţia culegerii *Cîntecele patriei mele,* în 1885. Opera aceasta a fost începutul unei rodnice activităţi în cadrul căreia ne mărginim să menţionăm volumele *Imn dedicat zeiţei Atena* (1889), *Ochii sufletului meu* (1892), *Cele douăsprezece cîntări ale ţiganului* (1907). În 1902, Palamas a reunit într-un volum un număr de nuvele scrise în diferite epoci, între care excelează *Moartea palicarului.* Poetul a avut preocupări şi în domeniul teatrului şi al criticii literare. Moare în anul 1944.

Temele dominante sînt dragostea de patrie, de libertate, de natură, de progres şi umanitate. Nota

caracteristică pentru poet este faptul că a avut întotdeauna în centrul preocupărilor sale patria. Prima culegere de poezii, sugestiv intitulată *Cîntecele patriei mele*, este închinată legendelor și cîntecelor rumeliote (Rumelia este patria poetului), locului natal, trecutului poporului, dragostei de viață.

Crezul poetului într-o lume cu așezări mai drepte se reflectă în special în *Cele douăsprezece cîntări ale țiganului*, iar dragostea pentru umanitate a exprimat-o în nenumărate poezii printre care *Embros* (Înainte) ; în această poezie poetul prefigurează o înțelegere și o colaborare între popoare, insistînd asupra cooperării balcanice.

Opera lui Costis Palamas tălmăcită în limbile franceză, germană, olandeză, engleză, italiană și ungară a fost elogios apreciată de fruntași ai scrisului ca Romain Rolland, Rabindranath Tagore, Henri de Regnier, Charles Maurras, Charles Diehl, Stefan Zweig și alții.

Marcos Avgheris critic grec progresist, caracterizînd opera lui Costis Palamas a relevat filonul revoluționar care o străbate ca și receptivitatea poetului în fața mesajelor contemporaneității.

MOARTEA PALICARULUI

Trecuse de miezul nopţii. Clopotele celor trei bisericuţe din Talassohori, ca nişte fiinţe aievea, încremeniseră de durere. Copiii, mai mult din joacă, alergau din casă în casă cu sfîrleaza, vestind tuturor, gălăgioşi, începutul slujbei. La auzul clopotelor, cei ce mai zăboveau în aşternut tresăreau din somn speriaţi crezînd că se luminează de ziuă şi dădeau buzna la fereastră să privească procesiunea. O dată doar pe an amuţesc clopotele bisericilor din Talassohori, în semn de dragoste pentru Cristos. Dar numai glasul le amuţeşte, căci satul întreg, de la un capăt la celălalt este în fierbere, tot în semn de dragoste pentru Cristos o singură dată pe an, în noaptea Vinerii mari.

În noaptea aceea, femei şi bărbaţi, în grupuri sau singurateci, se strecurau din case şi cafenele, îndreptîndu-se fiecare spre biserica de care ţinea. Paşii loveau greoi caldarîmul, lăsînd un ecou prelung în noaptea răcoroasă de april. Luna, obosită de veghe, tînjind să apună, trimitea mănunchiuri de raze palide peste casele negre şi uliţele întortocheate, totdeauna pline de noroi. Bisericile scăldate în lumină aşteptau credincioşii cu uşile pridvorului larg deschise. Din timp în timp, străbătea pînă-n uliţă glasul monoton al dascălului. În curţile bisericilor era zarvă nemaipomenită. Copii de

oameni înstăriţi, vagabonzi şi bărbaţi în toată firea ţipau cît îi ţinea gura în jurul focurilor, care mistuiau butuci răşinoşi, curmeie de viţă uscată, scînduri, albii, coşuri de rufe şi uneori şi obloane, smulse de la căsuţa vreunei gospodine neprevăzătoare. Artificii, rachete şi petarde, făcute îndemînatic din hîrtie groasă şi din capete de trestie, acoperite cu iarbă de puşcă, scînteiau şi pocneau zgomotos, în timp ce în biserică, pe tava ce se perinda prin faţa credincioşilor, se strîngeau bani pentru noi petarde. Toţi, bărbaţi şi copii, se luau la întrecere, aţîţînd focul cu fel de fel de unelte, fără să le pese dacă s-ar fi ars, căci era semn bun dacă se ardeau la o zi ca aceasta. În văzduh simţeai miros de puşcă şi părea că talassohoriţii porneau să se înfrunte unii pe alţii.

La ceasul acela tîrziu, în afară de biserici, găseai deschisă şi cîte o cafenea ori un birt, căci pînă la ceasurile trei dinspre ziuă, cînd se făcea Ocolirea, credincioşii nu puteau aştepta în picioare. Şi, în afară de asta, după un post îndelung creştinul simţea nevoia să se amăgească cu o dulceaţă, o gustare sau vreo cîteva înghiţituri de vin bun de Pyrgos, pentru ca astfel, cu puteri sporite, să urmeze procesiunea. După ce-şi potoleau puţin foamea, credincioşii se îndreptau, în grupuri, spre biserici. Numai la cîrciuma lui Psimenos mai chefuiau cîţiva tineri veseli : Mitru Rumeliotul [1], Enache Tarnanama, Marcu Caninia şi feciorul Haritenei, care, de cînd nu-i mai zicea nimeni pe numele adevărat, răspundea numai la porecla „Taria Tarella". Cîteşipatru erau marinari : cel dintîi avea caic de pescuit, al doilea lucra cu simbrie pe caicul lui Mitru, al treilea făcea curse cu şlepurile, iar cel din urmă, Taria Tarella, era un biet pescar. Nici unul nu depăşise vîrsta de 25 de ani, şi de cînd se

[1] *Rumeliot*, originar din Rumelia (Grecia continentală).

ştiau fuseseră ca fraţii. Cu capetele cam ameţite de vin, băieţii s-ar fi întins uşor la chef, de n-ar fi fost în Vinerea mare. Cîntecul se strecura de pe buzele lor silit şi sfios. Într-un tîrziu îşi dădură seama că era timpul să se grăbească, deoarece corul de la biserica Sf. Nicolaie din preajma cîrciumii începuse *Neamurile toate*.

Psimenos aştepta nerăbdător să închidă. Cît ai bate din palme, flăcăii se sculară şi, din cîţiva paşi, se treziră în mijlocul drumului.

— Torţele, fraţilor, strigă Caninia.

Tinerii voiau să le aprindă la trecerea procesiunii.

— Le-am înfipt în piciorul mesei, în colţul din stînga, spuse Mitru. Stai, că le aduc îndată !

Tînărul alergă spre cîrciumă, dar la întoarcere lunecă în prag şi se prăbuşi la pămînt, cu zgomot. Ceilalţi rîseră cu poftă.

— Sînt zdrobit, atît putu să spună Mitru.

— Hei, pe naiba ! Te vei fi lovit...

— Nu mă pot ridica. M-am lovit rău, spuse Mitru, cu glasul slăbit şi fără curaj.

Băieţii se înspăimîntară, căci vedeau că nu era de glumă.

— Mitrule ! ţipară cîteşitrei, alergînd să-l sprijine.

— Am căzut din senin ! Am alunecat. O fi fost vreo coajă de lămîie... În ruptul capului, nu mi-ar fi trecut prin gînd una ca asta. Sînt zdrobit.

Zadarnic încercă flăcăul să se ridice singur.

— Curaj, Mitrule ! îi spuseră prietenii.

Mitru însă nu se putea ţine pe picioare. Piciorul drept se întărise ca fierul, aşa că prietenii lui se văzură nevoiţi să-l ducă pe sus acasă. Psimenos tocmai închisese cîrciuma şi ajută şi el, după pricepere, tinerilor.

La cîţiva paşi depărtare de biserică, copiii îşi vedeau de joacă, zgomotoşi. În aer luceau focuri de

artificii, se auzeau şuierături şi bubuituri. Lumînările aprinse în biserică sclipeau ca stelele, în timp ce cîntecele copiilor se revărsau voioase: primăvară dulce...

— Să-l ducem acasă!

— Caninia, cheamă pe mama! Vezi că este în biserică!

— Ai dreptate. Caninia, intră pe din dos şi spune lumînăresei s-o cheme afară! Vezi însă să fii cu băgare de seamă, ca nu cumva să se sperie.

— Ia seama! Spune-i că o cheamă Mitru, adăugă un altul.

Văduva lui Dima stătuse la priveghere toată noaptea, împreună cu alte vecine. Pierzîndu-şi de timpuriu soţul, bătrîna nu mai purta ilicul ţesut cu fir şi nici fesul roşu ca sîngele, cu moţul stufos. Îşi petrecea timpul dereticînd prin casă şi îngrijind, după cuviinţă, pe Mitru, unicu-i fiu. Nu pleca de-acasă decît cînd trebuia să îngrijească de via ce-i rămăsese de pe urma răposatului. Drumul ducea prin cimitir, şi bătrîna se oprea din cînd în cînd să aprindă o lumînare şi să-i tămîieze mormîntul. La drept vorbind, era o femeie vrednică şi cumsecade. Cînd se făcu mare, băiatul se apucă de meseria tatălui, de cărăuşie pe mare. Dragostea de muncă şi priceperea în toate, întărite necontenit de binecuvîntarea părintească, ajutară în scurt timp flăcăului să-şi cumpere un caic. Bunăstarea la care ajunsese băiatul îndemna pe bătrînă să-şi amintească mai mult de datoriile faţă de sufletul ei. Pînă atunci, avusese grija băiatului; de-acum încolo, ca orice femeie înaintată în vîrstă — împlinise doar 60 de ani —, se cădea să cugete şi la mîntuirea ei sufletească. Gîndul acesta îi ducea paşii mai des spre biserică. Dar bătrîna se temea mai mult de farmece şi vrăji, cu toate că nu prea pricepea puterea lor.

Lumînăreasa o trase de rochie şi-i şopti :
— Te caută cineva, băiatul dumitale...
— Mitru ? Dar ce-o fi vrînd ? !
Nici n-apucă să se dezmeticească, cînd în faţă i se ivi Caninia, cu capul gol şi gîfîind.
— Nici o grijă ! Nu s-a întîmplat nici o nenorocire ! Şi-a scrîntit Mitru piciorul.
Bătrîna se repezi spre uşă. Se făcu zarvă în jur. Femeile şuşuiau gură în gură, iar epitropii îndemnau zadarnic la linişte. Fără îndoială că se întîmplase ceva. Vreo înjunghiere, sau luase ceva foc. În cîteva clipe, toată lumea aflase cele petrecute şi se grăbea să iasă. La biserică se puteau duce credincioşii oricînd, pe cînd întîmplări ca acestea se iveau mai rar.
— Isuse Cristoase ! Dragul mamei ! ţipă bătrîna, fugind.
Cînd ieşi din biserică zări pe băiat rezemat de perete, înconjurat de prieteni şi de cîţiva consăteni.
— Nu te speria, măicuţă ! Am alunecat şi m-am lovit la genunchi. Hai acasă, să punem o alifie !
Cînd văzu băiatul în picioare, în lumina palidă a lunii, bătrîna simţi că i se ia o piatră grea de pe inimă, căci prin mintea ei trecuse sumedenie de gînduri negre.
— Doamne păzeşte de ceasul rău !
Sărmana femeie nu ştia că Mitru nu se putea ţine pe picioare şi că într-adins rugase prietenii să-l reazeme de perete. În timp ce vorbea cu ai lui, prin mintea tînărului fulgera un gînd : „Ce va zice Frusinica, cînd voi da ochii cu ea ?"
Frusinica era logodnica lui Mitru.
Mitru ajunse acasă mai mult tîrît de tovarăşi. În anul acela, văduva lui Dima, Marcu Caninia, Enache Tarnanama şi Taria Tarella nu se învredniciseră să fie de faţă la slujba *Prohodului*. Lumina zilei îi găsi

pe cîteşipatru de veghe la căpătîiul lui Mitru, care, de durere cumplită, striga cît putea. Piciorul se umfla din ce în ce mai mult, pînă cînd, în cele din urmă, înţepeni ca un butuc.

Ai casei chemară la căpătîiul bolnavului pe cel mai destoinic doctor din Talassohori, doctor bun, cu carte şi vază, dar pe care, după înfăţişare, l-ai fi crezut mai curînd un căpitan de marină. Vestea despre el răzbise pînă departe, căci pe mulţi îi scăpase din ghearele morţii. Dar vezi, talassohoriţii aveau păcatul lor : nu-i cereau să le vină în ajutor decît în ceasul de pe urmă, cînd pierdeau orice nădejde în puterea tămăduitoare a babelor şi a vrăjitoriilor. Doctorul era întotdeauna întunecat la faţă, nu atît din pricină că oamenii nu-i cereau sfatul, ci fiindcă, în naivitatea lor, îşi primejduiau viaţa, încrezîndu-se în toţi şarlatanii. Puţinul ce-l cîştiga îi era de-ajuns. După ce vindeca bolnavul, fie că primea, fie că nu primea răsplată, tuna şi fulgera, din care pricină talassohoriţii îi cam ştiau de frică. În cele din urmă, însă, într-atît se obişnuiseră cu purtarea lui, încît nu se puteau lipsi de el. Cu prilejul nenorocirii de faţă, cei trei prieteni arătară multă stăruinţă şi cuminţenie. Nu lăsară lucrurile să tărăgăneze şi alergară în grabă la doctor, fără să mai asculte îndemnul bătrînesc, care socotea c-ar fi fost mai nimerit să întrebe întîi pe baba Marigo, de fel din Stambul, meşteră neîntrecută în deochi, în vindecarea gheboşilor şi în îndreptarea oaselor scrîntite.

După examinarea piciorului, doctorul se încredinţă că lovitura era primejdioasă, fiind tocmai în nuca genunchiului. După ce înfăşă piciorul cît putu mai strîns, îl puse între scîndurele, sfătuind cu stăruinţă pe bolnav să-l ţină nemişcat şi, mai ales, să nu îngăduie nimănui să umble la el. Doctorul ştia cu cine are de-a face.

Mitru Rumeliotul voinicul vestit pentru inima-i vitează şi mult răbdătoare, socotea nenorocirea ce căzuse asupra lui ca un blestem. Talassohoriţii nu puneau, ce-i drept, prea mare preţ pe carte. În veşnică neînţelegere, se învoiau doar cînd venea vorba de Mitru şi se plecau numai în faţa simţămintelor înalte, ce deosebesc pe adevăraţii voinici. Mitru nu învăţase niciodată la şcoală ; crescuse în arşiţa soarelui şi în bătaia vîntului şi a valurilor. N-avea un chip aparte, dar avea o minte sănătoasă. Potrivit de statură, mai mult slab decît gras, oacheş, cu mustaţa răsucită, cu părul creţ şi bogat, purta şapca totdeauna trasă pe ochi, iar la mijloc, un brîu roşu. Iarna, ca şi vara, purta cămaşă de lînă. Cu toate acestea, mersul, ochii şi mişcările îl arătau ca un adevărat voinic, cu care nu cuteza nimeni să se măsoare. Dintr-un singur pumn, era în stare să doboare o fiară. Cînd proptea uneori piciorul în pămînt, nu era chip să-l urneşti din loc. Zadarnic se trudiră într-una din zile prietenii lui, Enache Tarnanama, Marcu Caninia şi Taria Tarella, căci ştiu să-le ţină piept. Cînd fiul văduvei lui Dima era în fruntea horei, picioarele lui neobosite săltau ca şi cînd ar fi fost zămislite din vînt şi flacără. În fiecare an, de Sf. Ilie, la poalele lui Zigos, lîngă izvoarele cu şipote blînde şi platanii cu frunza deasă, unde altădată aveau cuib haiducii, se ţinea bîlci mare. Acolo venea totdeauna şi fiul văduvei, îmbrăcat în fustanelă [1], ca şi ceilalţi consăteni, şi în straiele înflorate cu fir ale bunicului său Macri, flăcăul cel mai mîndru şi mai vestit din sat, de pe vremea lui. Tînărul legase parcă jurămînt să joace acolo în fiecare an. Cei ce-l vedeau uitau de chef, se adunau roată în jur şi-l sorbeau din ochi. Paşii voinicului

[1] Fustă de culoare albă, în cute, purtată de populaţia rurală din Grecia continentală, Epir, Macedonia şi Peloponez.

erau uşori şi repezi ; privindu-l, parcă trăiai în lumea basmelor, cu viteji ce pornesc mai întîi la horă, iar de-acolo, la luptă, pe cîmpiile marmoreene din împărăţia lui Haron [1]. Femeile care-l vedeau îl îndrăgeau, şi luni de-a rîndul nu-şi puteau lua gîndul de la el. La bîlci se adunau şi săteni din satele vecine, negreşit, nu atît din pricina petrecerii, cît mai ales de dragul jucătorului.

Acolo îl văzuse prima oară Frusinica lui Sevda, cea mai vrednică fată din Melissi, sat aflat la trei ceasuri depărtare de Talassohori. Tinerii se plăcură. Bătrînul Sevda aşteptă cîteva luni, şi spre vară trimise peţitori să ceară băiatul. După ce se înţeleseră cu socrul, tinerii se logodiră la Melissi. Mitru porni într-acolo cu prietenii lui nedespărţiţi, Enache, Marcu şi Taria Tarella, precum şi cu toate rubedeniile. După cîteva zile se duse din nou la Melissi, însoţit de data aceasta numai de bătrîna lui mamă şi de cei trei prieteni, ca să ducă în dar logodnicei — după obicei — pînză, stofă de rochie, o brăţară şi o duzină de felegene turceşti, lucrate în filigran. Cheful ţinu două zile încheiate ; nunta a fost hotărîtă pentru după Paşti, dar nenorocirea ce se abătuse asupra tînărului, înaintea sărbătorilor, nu-i mai îngădui să se repeadă la Melissi.

Multe fete pizmuiră atunci norocul Frusinichii, dar mai mult îl pizmui Morfo, fata Garufalesei din Talassohori, poreclită de vecini „Morfo nebuna“, o copilă oacheşă şi vioaie ca un spiriduş. Acum, cît era ziua de mare, ea se închidea în casă şi nu era chip s-o mai vezi prin grădină, îngrijind de flori, aruncînd priviri sfredelitoare într-o parte şi într-alta sau cîntînd ca odinioară *Băsmăluţă neagră*, cîntecul ei îndrăgit de la horă. Două-trei vecine spuneau că o văzuseră învîrtindu-se pe lîngă casa lui Mitru,

---

[1] *Haron* sau iadul.

înfăşurată într-un şal, zăbovind un timp în dreptul ferestrei luminate şi apoi luînd-o la fugă ca o căprioară.

Fetei îi căzuse drag flăcăul şi trăgea nădejde să fie într-o zi al ei.

Mitru Rumeliotul era un tînăr vrednic în adevăratul înţeles al cuvîntului : vorba lui, curajul, mîndria, frumuseţea, dragostea de viaţă ca şi dispreţul de moarte mărturiseau acest lucru cu prisosinţă. Înfruntase nenumărate furtuni pe mare şi scăpase de nenumărate ori de înec. În mijlocul mării se vedea, mai ales, curajul lui. Nu supăra pe nimeni, dacă nu-i pricinuia careva vreun rău, dar vai de acela care l-ar fi atins cu o vorbă măcar : era în stare să bea şi sîngele din el. De pistoale nu se temea. Într-o zi se încăierase cu zece evzonaşi[1] rumelioţi, băieţi unul şi unul. Aceştia, de frică, o luară la fugă şi intrară drept în cazarmă. Prietenii lui, Enache Tarnanama, Marcu Caninia şi Taria Tarella, puneau rămăşag cu alţi tineri că Mitru era viteazul născut cu coadă, susţinînd chiar că i-o văzuseră. Curaj avea destul, căci numai unui om curajos nu-i pasă nici de primejdii, nici de boală şi nu se cutremură în faţa morţii. Un singur gînd îl rodea acum pînă în fundul inimii, îi îngheţa sîngele şi-l făcea să amuţească complet : nu voia în ruptul capului să rămînă însemnat. În mintea lui nu-şi putea închipui o nenorocire mai mare decît lovitura pe care o primise în picior. Ar fi vrut să-şi fi pierdut avutul, să se fi abătut peste el fel de fel de boli, decît să fie însemnat pe viaţă. Moartea i-ar fi fost mai dragă, în nenorocirea ce căzuse asupra lui. Dorea însănătoşirea dar numai cu condiţia să nu-i rămînă nici o urmă, nici un semn. Şi-ar fi părăsit patul de suferinţă numai dacă nu s-ar fi sculat

---

[1] *Evzonaş*, infanterist uşor înarmat, îmbrăcat cu fustanelă.

din el şchiop. Mintea lui nu putea să-şi închipuie o nenorocire mai mare decît cea care-l pîndea. Căci Mitru Rumeliotul fără să-şi dea bine seama nu se închina decît unui singur zeu, zeului frumuseţii, al frumuseţii sfinte, nobile şi sănătoase care sălăşluia în propriul lui trup. Trupul îi putea lupta bucuros cu toate nenorocirile, cu condiţia însă de a nu lăsa urme, ceea ce ar fi fost o jignire şi o insultă pentru corpul lui. Trupul i-ar fi rămas, în acest caz, însemnat şi înjosit. Un tînăr ca fiul văduvei lui Dima socotea urîţenia ca o dezonoare.

Se scurseră trei luni de cînd tînărul căzuse la pat. Acum încerca pentru prima oară să pună piciorul pe pămînt. Încrederea pe care i-o dăduseră doctorii în însănătoşire îl făcuse să rabde orice. Dar cînd văzu că nu mai era chip să îndoaie piciorul sluţit şi că şchiopăta îl cuprinse o înfricoşătoare deznădejde. Tînărul hotărî să renunţe la toţi doctorii şi la toată învăţătura lor şi să aştepte în pat să moară. Zadarnice erau cuvintele de îmbărbătare ale sărmanei mame ; în cîteva luni de suferinţă, femeia slăbise de n-o mai recunoşteai iar ochii-i intraseră în fundul capului. Flăcăul dorea însănătoşirea sau moartea căci îl durea cumplit gîndul c-ar fi putut rămîne beteag toată viaţa. Fără să aibă conştiinţa faptului, Mitru se închina unui singur zeu, zeului frumuseţii şi sănătăţii, a cărui întruchipare fusese el însuşi.

Într-una din zile, o rudă încercă să-l ducă în satul logodnicei, care se ofilea de dor. Mitru nu voi nici să-şi închipuie c-ar putea sta în faţa fetei în starea în care se afla. S-ar fi dus mai degrabă la sihăstrie, decît să fie ginere olog !

La amintirea dragei lui, durerea se înteţi. N-avea ce căuta în sat la ea ! În starea în care se afla, nu mai era bun decît de îmbălsămat şi pus deoparte, ca

un lucru fără de folos. În închipuirea-i, se văzu deodată la nuntă : preotul cînta *Isaiia dănțuiește*, iar el abia își tîra piciorul. Se simțea nenorocit că nu putea sta ca oamenii la masă, cu un picior peste altul, sau în capul horei ; nu era în stare să fugă, să se ia la luptă cu flăcăii și nu-i ardea de chefuit sau glumit. Stăpînul caicului era beteag, mergea sprijinit în baston și aștepta ajutorul celor din jurul lui. Fusese chipeș odată logodnicul Frusinichii, dar ursita crudă și pizmuitoare îl schimbase într-un bărbat slut. Însurîndu-se, ar fi făcut din nevasta lui o roabă, Chiar dacă nu și-ar fi dat pe față durerea, Mitru, cunoscător dibaci al sufletului omenesc, nu se putea resemna. Parcă el n-ar fi făcut la fel ? N-ar fi luat o femeie slută, în ruptul capului ! S-ar fi însoțit mai degrabă cu muma pădurii !

Bătrîna lui mamă, încredințată că moartea băiatului avea să i se tragă din cauza sluțeniei, se văita mereu. Prietenii lui Mitru, măcar că erau prinși toată ziua cu treburi, găseau vreme și pentru el. De multe ori lăsau lucrul baltă și alergau la căpătîiul bolnavului, să-i țină de urît și să-l îmbărbăteze. Dar orice silință era zadarnică. Bolnavul nu mai credea în nimic. Uneori îl bătea gîndul să pună mîna pe vreo bardă și să-și reteze piciorul blestemat. Pentru el nu mai exista Dumnezeu, totul era sfîrșit !

Era în luna lui august ! Bolnavul abia mișca piciorul. Nu voia totuși să dea ochii cu nimeni. De la fereastra lui se zărea marea, înveșmîntată în mii de culori, ca tot atîtea vise ce se înfiripau, vrăjite, la sărutările de foc ale soarelui. Dis-de-dimineață marea era trandafirie, brăzdată de palide vinișoare albăstrii, la amiază semăna cu aurul stropit cu boabe de argint, apoi se cobora într-un verde întunecat, ca în cele din urmă, la asfințitul soarelui, să se învinețească cu totul. Uneori valurile apei scoteau în evidență toate

culorile. Gîndeai atunci că în ea sălăşluieşte o lume întreagă la bătaia vîntului, apa fiind împinsă în albie sau revărsîndu-se darnică pe pămînt. Crivăţul da apei o înfăţişare, austrul i-o răpea şi-i da una mai blîndă; ponentul[1] o parfuma, iar vîntul dinspre miazăzi îi schimba forma valurilor. Ceea ce impresiona mai mult pe bolnav nu erau înfăţişările deosebite ale mării, murmurele ori adierile ei, ci corăbiile cu pînze albe ce spintecau îndemînatic apele liniştite, abia deosebindu-se de lişiţele sau pescăruşii de mare, cu aripa ca bumbacul. Voinicul, cu ochii ţintă, urmărea caicele, străbătînd marea şi apoi oprindu-se în port, precum şi şlepurile încărcate cu stafide din prima recoltă, ce porneau să fie vîndute pe pieţele oraşului. Îndărătul casei zărea linia verde a cîmpului. Strugurii din vie străluceau ca chihlimbarul, în timp ce pe ogoare se zvîntau stafidele. Ce mireasmă plăcută răspîndea ogorul plin de roadă! Gospodarii munceau cu toţii din zori pînă în asfinţit. Pe sub fereastra bolnavului se perindau kefaloniţi[2], tocmiţi cu ziua la munca cîmpului, şi ablanisiote[3] cu coşurile pe umăr. Marea trimitea pînă la el mireasma-i sărată, iar din cîmp se ridica miros de pămînt. Lumea părea acum şi mai încîntătoare bolnavului. Pe măsură ce tinereţea-i se ofilea, i se părea că lumea renaşte. Doamne, cu cît drag ar fi plutit pe o astfel de vreme şi cum ar fi muncit! Viaţa ce-o ducea era o adevărată ruşine!

Prietenii lui căutau să-i fie neîncetat pe plac şi să-l îmbărbăteze, dar, văzînd că bolnavul nu mai credea în puterea de vindecare a doctorilor ieşiţi din şcolile

---

[1] *Ponent,* vînt ce bate dinspre apus.

[2] *Kefalonit,* locuitor al insulei Kefalonia, situată în partea apuseană a Greciei.

[3] *Ablanisiote,* femei din Ablaniani (localitate muntoasă aproape de Mesolonghi), vestite pentru hărnicia lor.

cu renume ale Atenei, începură să-l îndemne să dea ascultare şi „vracilor" satului. Cum se întîmplă de obicei în împrejurări asemănătoare, fiecare născocea o poveste cu un bolnav, care, deşi osîndit de doctori la moarte, scăpase cu viaţă datorită „vracilor". Toţi consătenii lui, de la cel din urmă pînă la învăţător şi primar, îl îndemnau să nu se lase pradă gîndurilor negre, să fie răbdător şi mai ales să se ferească de doctori. Se găseau, doar, destui „vraci" în stare să săvîrşească minuni !

Pe la începutul lui august, Tarnanama aduse vestea că Maletis chemase un vrăjitor vestit din Ligaria, să-l vindece de cancer. Îi zicea Cobăniţă. Era cunoscut în toată Rumelia, iar faima-i străbătuse pînă-n inima Moreii [1]. Nu numai că se pricepea la toate bolile, dar era şi un chirurg îndemînatic. Îndată ce vestea se răspîndi, toţi, într-un suflet, alergară la el. Tot întrebînd, Enache Tarnanama aflase multe minunăţii. Ai casei socotiră că era bine să-l vadă şi pe Mitru. N-ar fi avut nimic de pierdut !

Mitru dădea de înţeles tuturor că nenorocirea nu se datora rănii, ci faptului că era ameninţat să rămînă şchiop. Ca să înlăture beteşugul, voinicul era hotărît să încerce toate leacurile.

„Doctorul" să tot fi avut 50 de ani. Purta fustanelă, era înalt, uscăţiv, cu nasul mare şi era însemnat : avea un ochi stins şi închis, care-i da un aer trist şi straniu. Bolnavului nu-i veni bine cînd îl văzu, dar n-avu încotro. Cu tot beteşugul acestuia, de sub sprîncenele întunecoase ochiul sănătos privea cît doi. Părea să aibă multă încredere în el. „Doctorul" luă piciorul bolnavului, îl pipăi, încredinţîndu-l apoi de o grab-

---

[1] *Moreea* sau *Peloponezul*, regiune situată în partea sudică a Greciei.

nică vindecare. Ai casei își puseseră toată nădejdea în el și în puterea Celui-de-sus.

— Să fim cu răbdare cîteva zile, îi povățui „doctorul". Între timp vom urmări luna. Zilele prin care trecem sînt zile de grea primejdie, și de încerci să iei într-o astfel de zi doar o picătură din sîngele unui om, oricît de sănătos ar fi, cade la pat. Azi ne aflăm în 13 ale lunii. Să așteptăm pînă în ziua de 16 ! Întorcîndu-se apoi spre văduvă, îi spuse cu glas poruncitor : Ia 5 dramuri [1] de siminichie, 10 de revent, 5 de tămîie și 2 de scorțișoară. Pisează-le bine. Ia apoi o oca de miere, ia-i spuma, amestecă totul la un loc și lasă să fiarbă puțin. Fă din amestec o pastă și dă-o bolnavului. E un leac întăritor și, dacă va mînca din el, va fi în stare să îndure orice durere.

În așteptarea zilei de 16 august, „doctorul" locui în casa tînărului, în care se bucură de toate îngrijirile dorite. Să plece aiurea nu l-ar fi lăsat bieții oameni, și, la drept vorbind, nici lui nu i-ar fi venit la socoteală să petreacă nopțile prin hanuri ori să colinde birturile Talassohoriului. Cît timp stătu în casa văduvei, nu făcu altceva decît să pălăvrăgească și să înșire minunățiile săvîrșite prin „metoda" lui. Enache Tarnanama, Marcu Caninia și Taria Tarella stăteau ziua întreagă ascultînd cu gura căscată. În cele din urmă sosi și ziua mult așteptată. Se culegeau strugurii, și mustul da în fiert. În vie străluceau ultimii ciorchini. Ploile ce începeau să cadă alungaseră cele din urmă rîndunele. Doctorul Cobăniță îl îmbărbătă astfel pe Mitru :

— Curaj, flăcăule ! Vei îndura oleacă, dar va trece apoi totul.

— Doctore, nu mă tem de dureri ! Rogu-te, numai, ai grijă de picior !

[1] *Dram,* veche unitate de măsură, egală cu 3,18—3,23 grame.

„Doctorul" făcu semn lui Caminia și celorlați doi:

— Țineți-l voinicește, flăcăi! Femeie, pregătiși leacul?

După ce așternură pe podea cîteva velințe, întinseră pe flăcău. Apoi, dîndu-i leacul, îl făcu să bea aproape 50 de dramuri și, dorindu-i sănătate, îl culcă cu fața în sus. Îi încrucișă piciorul drept pe umărul stîng, și pe cel stîng pe umărul drept. La sfîrșit călcă cu toată puterea pe piciorul bolnav. Se auzi un trosnet, în timp ce flăcăul, frînt de durere, urla și mugea ca o vită în agonia morții. Băieții nu-l mai puteau ține pe bolnav, care se zvîrcolea ca în gură de șarpe. Văduva invoca necontenit numele lui Cristos și al Sfintei Fecioare.

— Mitrule, nu-ți pierde cumpătul!

— M-a omorît, răcnea flăcăul.

— Ești tare ca un vultur! Jur că după două săptămîni vei fi sănătos tun, îl încredința „doctorul".

Întorcîndu-se spre bătrînă, îi porunci zorit să ia plumb pisat, să-l țină în oțet vreo două zile și apoi să-l ardă cu pucioasă; cu cenușa aceea, amestecată cu pămînt roșu, cu ceară, cu boabe de mastică și tămîie și cu untdelemn de măsline verzi, să-i ungă piciorul seara și dimineața. Cînd sfîrși cu sfaturile, vîrî cele 50 de drahme[1] în chimir și încălecă pe catîrul ce-l aștepta în fața casei, dorind sănătate tuturor. De-atunci nu l-a mai zărit nimeni.

Din ziua aceea, starea tînărului se înrăutățea pe zi ce trecea. Termenul dat de „doctor" trecuse, fără ca el să se poată da jos din pat. Rana de la picior se adîncea din ce în ce mai mult.

Tînărul zăcea la pat, ros de boală și de mîhnire. S-au mai scurs în felul acesta alte două luni. Acum începea iarna, cu vremea rea. Ploile se ținură lanț

[1] *Drahmă*, unitate monetară a Greciei.

timp de 40 de zile şi 40 de nopţi. Zidurile prinseseră mucegai, cerul de plumb cobora tristeţe în suflet, iar frigul şi umezeala te pătrundea pînă la oase. Cît de nefericit era bolnavul, pe o vreme ca aceasta !

În timpul iernii se abătu prin Talassohori un alt „doctor". De data aceasta vestea o adusese Marcu Caninia. Sărmanii oameni ! Se vede că le era sortit să nu scape din mîinile acestor vindecători. Dar atunci cînd jalea-ţi frămîntă mai mult sufletul, şi cel mai neînsemnat lucru este în stare să-ţi aprindă, din nou, nădejdea mîntuirii.

Cînd auziră de sosirea lui, toţi ai casei se bucurară şi hotărîră să-l poftească la bolnav. Se zicea că era chirurg de meserie, de fel din Peloponez, că se numea Cuzunopol şi că avea o înfăţişare foarte mîndră. Venise la Talassohori cu treburi de-ale lui. Era grăbit, căci interesele lui nu-i îngăduiau să stea timp mai îndelungat în satul acela, pentru a îngriji un singur bolnav. Şi nici nu voia să dea îngrijire unui bolnav o singură dată, căci această singură îngrijire — după părerea lui — nu i-ar fi folosit. Nu putea îngriji un bolnav fără a-l obliga să urmeze un anumit tratament, care ar fi necesitat un timp mai îndelungat şi multă răbdare. Dacă se găsea însă cineva dispus să cheltuiască cîţiva bani, îşi oferea bucuros serviciile. Altfel, şi-ar fi văzut de drum ! Mama lui Mitru şi prietenii lui nedespărţiţi hotărîră să facă şi acest nou sacrificiu. Adunară toate economiile, mai vîndură din lucruri, se împrumutară, scoaseră pînă şi banii ascunşi în fundul sipetului şi, cu ajutorul consătenilor înţelegători, adunară 500 de drahme, cu care alergară la „doctor". Banii urma să-i primească din mîinile unei a treia persoane, şi anume a părintelui Eftimie.

„Doctorul", înduplecat, pofti să locuiască în casa bolnavului. Cu toată îngrijirea cu ventuze, lipitori şi tot felul de alifii, piciorul începu să coacă. Fistulele

supurau neîncetat, puroiul trebuia extras zilnic cu siringa şi feşile schimbate. Cît durase îngrijirea, 50 de zile încheiate, „doctorul" petrecea ca un paşă, bînd, mîncînd şi dormind. Sărmana văduvă cheltuia fără să-i pese cît, în timp ce „doctorul" făgăduia tuturor că vindecarea nu avea să întîrzie. La plecare, ceru chiar să i se mai dea pe deasupra 50 de drahme, căci bolnavul — după cîte vedea el — se simţea din ce în ce mai bine.

Cu toată încredinţarea, starea bolnavului se înrăutăţi. Întîmplarea făcu să sosească atunci la Talassohori doctorul ce îngrijise la început pe bolnav. Cînd dădu ochii cu el, într-atîta i se umplu sufletul de milă, că nu se mai mînie ca de obicei şi poate că i-ar fi dat şi lacrimile, dacă izvorul lor n-ar fi secat de mult.

— Tot la pat te găsesc ? Cu siguranţă că nu te-ai îngrijit după sfatul meu. Cîini ce sînteţi ! Niciodată nu m-aţi ascultat ! Nu ţi-am spus să ţii piciorul nemişcat ?

După o cercetare amănunţită, încredinţă flăcăul că nu-l pîndea nici o primejdie şi că însănătoşirea era pe-aproape. Bătrînei, însă, şi celorlalte femei le destăinui că nu se mai puteau aştepta la vindecare. Vina înrăutăţirii bolii o punea pe seama „doctorilor", în a căror îngrijire fusese lăsat flăcăul. Tendoanele erau distruse, iar cangrena înainta. Nu vedea scăparea decît în tăierea piciorului. În cele din urmă, doctorul îi sfătui să ducă pe băiat în grabă la Atena.

Trei zile şi trei nopţi, văduva, cei doi fraţi ai ei — unul era negustor, iar celălalt fierar —, Marcu Caninia, Enache Tarnanama şi Taria Tarella, părintele Eftimie, învăţătorul şi primarul se siliră să-l înduplece să fie dus la Atena. Mitru asculta întîi şi apoi da acelaşi răspuns :

— Mai bine mort, decît şchiop !

Adevărul era că toţi cei ce purtau grija tînărului erau încredinţaţi că moartea nu mai putea fi înlăturată. Ştiinţa omenească nu le mai da nici o nădejde. Se vede că aşa-i era scris ! Doar de la Cel-de-sus, ce rînduieşte lucrurile oamenilor, mai putea nădăjdui milostivire. Din pricina asta, nu cutezau să-l amăgească sau să-l ducă cu sila la Atena. La gîndul că Mitru putea rămîne cu un singur picior, toţi se cutremurau. Pentru asemenea oameni, nu era deosebire între a fi mort ori schilod. De la o vreme, în capul bătrînei se adunau sumedenie de gînduri. Vorba-i era măsurată. Un gînd nou începuse s-o frămînte şi să-i învăluie pe de-a-ntregul mintea : Mitru era fermecat ! Nu Dumnezeu îi trimisese boala, ci vrăjmăşia oamenilor. Soarta nu avea nici un amestec aici !

Mama Morfei, Garufalia, meşteră neîntrecută în cărţi şi în tot felul de vrăji, în strădania-i neobosită de a-i face dragă fata, îl deochease. Cînd simţi că băiatul îi scapă din mîini, gîndi să-l piardă de pe faţa pămîntului. Avusese dreptate Arghira cînd îi destăinuise că într-o seară, înapoindu-se de la fîntînă, văzuse dinaintea casei două femei cu faţa pe jumătate acoperită. La lumina lunii, cea mai vîrstnică întindea mîna, ameninţînd casa, în timp ce cea scundă mormăia „Ai încăput pe mîinile mele !... Arghira recunoscuse în cele două femei pe Garufalia şi pe Morfo. Văduva lui Lambru, nevasta lui Doroghiani şi a lui Carasevda, precum şi Marigo văduva întăriseră faptul. Tot satul ştia acum că Garufalia îşi pusese în minte să piardă pe Mitru. Se dusese pînă şi la Arta [1], la nişte vrăjitoare turcoaice, să înveţe semnele cabalistice. Nemernica de Morfo nu se lăsă nici ea mai prejos. Din ziua în care Mitru se logodise la Melissi, îl trecu în pomelnic şi-l pomeni de viu la 3, la 9 şi la

[1] Oraş în Grecia continentală.

40 de zile, la 3 luni, la 6 şi la un an. Farmecele acestea nu dau nicicînd greş şi este vai şi-amar de cel pe care-l ajung. Căţeaua de Morfo! Mumă-sa trimisese chiar peţitori la văduva lui Dima, dar bătrîna le răspunse că fiu-său era prea tînăr ca să se însoare şi că nu-i era pe plac fata. Avea dreptate biata femeie! Cîte nu pătimise pînă să-l vadă de 25 de ani şi, tocmai cînd să se bucure şi ea, s-o lase şi să se căpătuiască. Şi cu cine? Tocmai cu Morfo!

Garufalia trimise o a doua peţitoare, căreia văduva îi răspunse:

— Nu mă amestec! Dacă îi e pe plac, nu mă pot împotrivi, dar la mine nu are ce căuta.

Nu trecu multă vreme, şi Mitru se logodi cu Frusinica lui Sevda.

Într-o dimineaţă, văduva lăsă băiatul să zacă, iar ea porni la Patra[1], la o ghicitoare bătrînă, vestită în toată Grecia; ea ghicea de dragoste şi de ură, de viaţă şi de moarte, tîlcuia tainele lumii noastre şi ale Satanei, vindeca slăbiciunea şi deochiul, stătea de vorbă cu vrăjitoarele şi se înţelegea cu duhurile. Femeia locuia într-o colibă, în partea de sus a oraşului. Văduva o găsi aplecată peste o grămadă de potcoave, de piei de şarpe, dinţi de lup, cărţi de joc, vase, corbi împăiaţi, ierburi pentru farmece şi alte multe ciudăţenii. Îndată ce o zări, îi zise, legănîndu-şi capul albit, învelit în basma:

— Îţi cunosc necazul! Ai adus vreun lucru de-al flăcăului?

Bătrîna-i dădu cîteva fire de păr.

— Pentru răspuns, să vii mîine în zorii zilei!

A doua zi, vrăjitoarea o întîmpină astfel:

— Vindecarea este peste putinţă. Băiatu-i fermecat rău de tot. În clipa cînd a alunecat... ba, înainte

---

[1] *Patras* sau *Patra*, oraş în Peloponez (sudul Greciei).

chiar, tocmai se găseau la ospăţ cele douăsprezece ursitoare armence. Flăcăul a păşit pe masa lor. De-ai şti cît îl urăsc ursitoarele astea ! Şi-i arătă o coajă de lămîie. Una dintre ele, din pizmă pentru frumuseţea lui, l-a îmbrîncit cu atîta putere, că a căzut de şi-a frînt piciorul. Doamne, fereşte de duhuri rele ! Ursitoarele astea îl chinuie. Deochiul lor nu-i de azi ori ieri ; l-au trecut chiar în rîndul morţilor.

La plecare, vrăjitoarea dădu bătrînichii cîteva ierburi, pe care trebuia să le fiarbă şi a căror zeamă să o dea băiatului, s-o bea. Băutura-i uşura durerile. Văduva îşi da bine seama că vrăjitoarea îi dăduse ierburile numai ca s-o liniştească, şi nicidecum ca să-i vindece băiatul.

Întorcîndu-se la Talassohori, bătrîna îi dădu ierburile, fără să pomenească nimic din cele ce aflase. Mitru îşi aştepta mama cu nerăbdarea cu care aşteaptă muritorii primele rîndunele, vestitoarele primăverii. Pasămite, flăcăul nu da crezare doctorilor ; credea în schimb cu tărie în farmece.

După cîtăva vreme se abătu prin Talassohori o vrăjitoare, o ovreică din Melissi, pe care Mitru o primi cu înviorare de nădejde. Pe faţa suptă, ochii flăcăului străluciră puternic, iar pe buze se furişă un surîs, asemenea unei stele pe un cer răzvrătit. În afară de logodnică, vrăjitoarea era singura fiinţă cu care Mitru da ochii. Ovreica fusese răpită de la casa părinţilor ei din Ianina [1] de un ianiot, care o botezase mai întîi şi apoi o luase de soţie. Cîtă nădejde nu pusese Mitru în această femeie îndrăgostită, care abia primise taina sfîntă a botezului şi a cununiei şi care, pe deasupra, se pricepea şi la farmece. Trupu-i era zvelt, faţa albă ca laptele, părul castaniu, vorba-i curgea mai dulce ca mierea şi avea o căutătură a

[1] Oraş în Grecia continentală.

ochilor în stare să săvîrşească adevărate minuni. În timp ce, plecată deasupra patului, cerceta bolnavul cu milă şi blîndeţe, Mitru crezu că toată suferinţa era pe sfîrşite şi că era de-ajuns să-l ia de mînă şi să-i spună „Ridică-te". Mitru credea cu tărie în puterea farmecelor şi a frumuseţii.

Ovreica ceru gheata de la piciorul drept al bolnavului, turnă în ea o substanţă asemănătoare argintului-viu şi porunci s-o lase toată noaptea afară, pe o cărămidă, fără să spună vreo vorbă ori-ce-ar auzi.

— O să vă încredinţaţi că băiatul se află în mare primejdie numai şi numai din pricina ursitoarelor, fură ultimele ei vorbe.

Ca şi celelalte vrăjitoare, dădu tînărului o băutură din ierburi. Spre seară se duseră cu toţii la culcare. Deşi vreme de iarnă, noaptea era senină şi plină de stele. Întinsă pe podeaua acoperită cu o singură rogojină mama veghea. Şi acum, ca şi altă dată, o apucase ziua fără să fi închis ochii. În noaptea aceea, însă, chiar dacă n-ar fi fost atît de îndureraţi, chiar dacă nu i-ar fi frămîntat nici o grijă, tot n-ar fi putut dormi. În mintea mamei şi a tînărului stăruiau cuvintele vrăjitoarei: „Să nu vorbiţi, orice-aţi auzi!" Pe amîndoi îi frămînta acelaşi gînd şi-i însufleţea aceeaşi nădejde.

La lumina candelei atîrnate de perete abia poţi deosebi iconostasul, cu icoana afumată a lui Cristos şi cu icoana de argint a sf. Nicolaie; o puşcă scurtă şi o vîslă stau azvîrlite într-un ungher. Mitru e treaz şi-şi poartă privirea de la candelă la icoane, şi apoi într-un colţ al camerei, pîndind parcă o arătare ce s-ar ivi numai în bezna de-acolo, ceva tainic şi mai presus de nădejdea lor. La lumina candelei, umbra icoanei Mîntuitorului se îmbină cu lumina argintie a icoanei sf. Nicolaie şi cu umbra prelungă a puştii şi

vîslei strălucitoare ; se prefac în chipuri întunecate şi stranii, plutesc aievea, gata să se preschimbe în forme noi, ciudate. Sau cine ştie în ce s-ar preface ? Bietul tînăr îşi simte inima bătînd, perindîndu-i-se prin minte întîmplări din alte lumi şi basme din alte vremuri. Asemenea osînditului, aşteaptă moartea sau îndurarea. E miez de noapte... senin, linişte, stele... cînd, deodată, pornesc zgomote : se năruie pietre. Acoperişul pare bătut de grindină, se aud şuierături şi şoapte. Podeaua se clatină, ferestrele şi uşile scîrţîie, iar pe dinaintea bolnavului plutesc, în dans ciudat, candelă, icoane, lumini şi umbre. I se opreşte răsuflarea. Spusele vrăjitoarei stăruie în mintea flăcăului. Prins de teama de a nu-i smulge duhurile glasul, pune mîna pe băţul de-alături şi-şi atinge mama, spre a se încredinţa că nu doarme. Drept răspuns, bătrîna loveşte şi ea în podea.

Din clipa aceea, mamă şi fiu aşteptară minunea, muţi şi nemişcaţi.

Cînd se crăpă de ziuă, sosi şi ovreica. După ce ascultă cele întîmplate în cursul nopţii, ceru să i se aducă gheata de-afară. O privi atent, rămase puţin pe gînduri şi apoi, zîmbind lui Mitru, spuse mamei :

— V-am spus-o fără înconjur ! Mitru e fermecat, iar vindecarea e peste putinţă. Dacă ar fi ascultat de la început poveţele vrăjitoarelor şi nu s-ar fi încurcat cu doctorii, ar fi scăpat cu zile. Iată adevărul !

Dar cu cît vrăjitoarele le luau nădejdea în vindecare, ei credeau mai mult în puterea lor. În cele din urmă, bătrîna împreună cu cei doi fraţi hotărîră să ceară sfatul unui zodier din Lepanto, ce învăţase magia într-o carte veche. Cu el nu era de glumit, vindeca pînă şi cele mai primejdioase boli. Descînta duhurile şi le închidea în burdufuri şi ulcele cu ajuto-

rul peceţii lui Solomon, aflată în păstrarea lui[1]. Ştia locul unde creştea trifoiul cu patru foi, cu ajutorul căruia stăpînea duhurile. Însărcinarea de a se duce la Lepanto reveni lui Taria Tarella. Tînărul porni cu bani, scrisori, cu cîteva lucruri de-ale bolnavului şi cu nesfîrşite urări de izbîndă. Îndurarea nu le putea veni acum decît de la acest vrăjitor. Taria Tarella se îmbarcă pe o corabie pescărească şi se îndreptă spre Lepanto. Pînă să ajungă în oraş, se înnoptase de-a binelea. Obosit cum era de drum, fără să destăinuiască nimănui gîndul ce-l adusese, întrebînd şi căutînd, izbuti să găsească chiar în aceeaşi seară pe vrăjitor. Era zdrenţăros, palid ca ceara, cu barba mare şi neîngrijită. Din cînd în cînd rupea cîte o vorbă şi nu rîdea niciodată. Întinzîndu-i o hîrtie de 10 drahme, Taria Tarella îi zise :

— Îţi dau aceşti bani pentru îngrijirea şi vindecarea unui bolnav !

Vrăjitorul ceru, ca şi ceilalţi, cîteva fire din părul lui Mitru şi-i spuse :

— Să vii mîine la ora salepului[2].

A doua zi, la ora salepului, vraciul dădu dezlegarea următoare :

---

[1] După o veche tradiţie iudaică, Solomon, autorul cărţii de vindecare a tuturor suferinţelor, era şi stăpînul tuturor duhurilor, pe care le ţinea închise cu ajutorul unui inel-pecete. La greci există credinţa că, asemenea lui Solomon, sînt unii oameni înzestraţi cu darul de a stăpîni duhurile, închizîndu-le în vase mici, unde rămîn pînă la sfîrşitul lumii. Despre acest inel-pecete se vorbeşte şi în literatura persană, ca şi într-una din povestirile din O *mie şi una de nopţi.*

[1] Dis-de-dimineaţă, adică la ora la care se vinde *salepul,* o băutură caldă, preparată de orientali din rădăcina plantei cu acelaşi nume, cu miere şi apă, ce se dă ca întăritor copiilor sau convalescenţilor.

— Bolnavului îi zice Mitru! E de fel din Talassohori. Își are casa peste drum de biserică și e fiul văduvei lui Dima.

Taria Tarella tremura, înmărmurit. Cu toate că nu destăinuise vrăjitorului nici o vorbă și nu vorbise cu nimeni din Lepanto, acesta știa totul.

— Multe n-am de spus, se apără zodierul. Orice nădejde este deșartă. Vindecarea este peste putință. Am poruncit duhurilor să se adune, dar nu s-a arătat nici un semn. Ce-i este scris pe frunte trebuie să se împlinească! Noi nu putem schimba nimic din cartea soartei. Mitru cade răpus de farmece și de duhuri rele!

Trecuse și iarna. Omătul de pe Zigos se topise; doar creasta se mai zărea, înfășurată într-un văl alb și străveziu. În cîmpia lui Missos înfloreau migdalii, în curți și pe terasele căsuțelor din Talassohori, în ulcele de tot felul scoteau capul, zîmbitoare, minta, garoafele, busuiocul, rosmarinul, trandafirul, narcisele și violetele. Pînă și cea mai sărăcăcioasă casă surîdea, înflorită. Fetele din Talassohori, cu trupurile mlădioase și cu părul bogat, găseau primăvara, în îngrijirea florilor, cea mai plăcută îndeletnicire. În fundul curților și al teraselor, în colțurile ferestrelor și ale porților, printre ulcele cu flori, își clădeau cuib rîndunelele. Cu cît căsuța era mai sărăcăcioasă, cu atît puteau ele trăi mai în voie și păreau că-și dădeau seama de acest lucru.

La casa lui Mitru Rumeliotul nu înflorise nici o floare. Pe terasă, două-trei ulcele goale, arătau ca rămase în urma unei devastări. Văduvei lui Dima nu-i ardea de flori. Iarna ce se dezlănțuise cu vînturi și ploi răsturnase ulcelele împreună cu tinichelele ce le susțineau, singura podoabă a casei de la un capăt la altul. O dată cu ele se năruiseră și cuiburile ce-și așteptau oaspeții, și nimeni nu se gîndea să le așeze

la loc. La sosirea primăverii, rîndunelele întoarse fugiră de ruină, bătînd neliniştite din aripi.

Trecuse Carnavalul, iar postul cel mare era pe sfîrşite. Săptămîna patimilor venise iar. April, de-abia sosit, trezea lumea la o nouă viaţă. Bucurii noi mijeau în suflete, şi gînduri noi frămîntau minţile. Iubiri de-abia înfiripate înmugureau ca florile, inimile se încălzeau de nădejde. Pe astfel de vreme, sufletul bolnavului se înseninează : cel ce se zbate în aprigă deznădejde începe a nădăjdui din nou, muribundul se prinde mai strîns de viaţă, din înţelegerea zguduitoare a preţului ei. Mitru îşi luase nădejdea în vindecare. Zilele ce-i rămîneau erau numărate. Erau de prisos doctorii, vrăjitoarele şi toate descîntecele. Piciorul cangrenase. Otrava înainta mereu, pătrunzînd în sînge. Flăcăul zăcea mut şi nemişcat ; numai ochii mobili şi lucitori vorbeau. Părea că aşteaptă să se răfuiască cu ea. Mamă-sa ajunsese de nerecunoscut. Nopţile de veghe şi de durere o schimbaseră într-un adevărat cadavru.

Marcu Caninia, Enache Tarnanama, şi Taria Tarella stăteau muţi la căpătîiul bolnavului. În Joia mare veni părintele Eftimie, să-i dea sfînta cuminecătură.

Vinerea mare de astă dată nu se mai vestea tristă, ca alteori. Era, dimpotrivă, o zi luminoasă, cu cer albastru. Cînd cea dintîi rază răzbi prin perdele în aşternutul bolnavului, îl cuprinse o dorinţă deznădăjduită şi strigă răzvrătit :

— Mamă, dă-mi soare, mamă, dă-mi aer ! Deschide fereastra !

Bătrîna îi împlini voia, şi casa tristă surîse însorită. Lumina ce se revărsa darnică pe podea, pe pereţi, pe fiece lucru învăluia şi pe bolnav, ca şi cum ar fi fost singurul vraci în stare să-l tămăduiască.

Pletele bolnavului, lungi și neîngrijite, se mișcau la adierile aerului ce năvălea prin fereastră, în timp ce privirile-i porneau țintă, odihnindu-se pe țărmul blînd al Talassohorului, care din zori pînă-n amurg se înveșmînta în mii de culori, cu tot atîtea vise ce se înfiripau la fiecare sărutare de foc a soarelui, cu singura deosebire că luna lui august nu-l dăruia atunci cu frumusețea tainică, făurită din visurile și dorurile vieții, ce i-o dăruia acum luna lui april. Privirile lui Mitru se opriră pe un caic, ancorat la un colț al cheiului. Era propriul lui caic, gol și părăsit. Atunci, ca și cînd soarele i-ar fi luminat mintea mai adînc, își dădu seama că i se apropiase ceasul de apoi și că trebuia să se dea morții bărbătește, ca un voinic adevărat. Martor îi era soarele, ce-i lumina calea cea de pe urmă. Soarele, cu vraja lui, îl înfiora ca o băutură ciudată și nemaiauzită, suc din viață și moarte.

— O oglindă, măicuță, o oglindă !

Pe voinic îl cuprinse dorința de a se îngriji. Dorea să fie mai chipeș, acum, cînd pornea în călătoria cea mare. Îi părea că se gătea să se ducă la bîlciul sf. Ilie, de la poalele lui Zigos. Bătrîna își pierduse mințile de durere : asculta și nu pricepea, ori pricepea fără să mai gîndească. Tînărul căută în oglindă și nu-și mai văzu chipul. În schimb, pe dinaintea ochilor stinși se perindeau o puzderie de amintiri și icoane, din anii fragezi ai copilăriei și pînă atunci. Adînc săpate în minte, se dezgropau acum din negură pentru cea din urmă oară, sprintene ca păsărelele și zbătîndu-se în sticla oglinzii ca în oglinzile fermecate, în care poți deosebi trecutul tot și viitorul, oricît de depărtat ar fi.

Pe neașteptate, voinicul nu mai văzu în oglindă decît chipul lui palid și trupu-i stors de vlagă și murmură :

— Sărmană tinereţe!... o să putrezeşti în pămînt! Grija tinereţii nu părăsea pe voinic nici măcar în gheara morţii. Începu să-şi pieptene pletele lungi şi bogate, în care se părea că se retrăsese toată vlaga trupului tînăr. Îşi răsuci mustaţa, ca şi cînd s-ar fi pregătit pentru o nouă logodnă. Cînd îl răzbi oboseala, într-o sclipire a minţii, se plecă şi strigă mamei:

— Măicuţă scumpă, pînă acum am tot nădăjduit, căci îmi părea că n-o să mă prăpădesc. Acum, cînd totul s-a sfîrşit, n-am decît o singură rugă: să-ţi plîngi fiul, iar eu să ascult.

— Dragul maichii, de ce vorbeşti astfel! Nu este cu putinţă acest lucru. Ai ajuns aşa de nenorocit? îngăimă bătrîna, ieşită din minţi.

— Plînge-mă, măicuţă, şi zi după mine: tinereţea se stinge în pămînt, şi bărbăţia în iarbă. Trupul zvelt se face una cu pămîntul şi calcă lumea deasupra. Aşa să zici, măicuţă, oriunde te vei duce. Voinicul tăcu o clipă; se ridică apoi şi strigă, deznădăjduit: Nu vreau să mor ca un pustnic! Vreau lume în jurul meu! Măicuţă, deschide uşa, să intre lume!

Era pe la amiază. Un geamăt lovi pe neaşteptate urechile trecătorilor numeroşi la ora aceea, ca şi a celor ce se întorceau de la slujbă. Toţi, bărbaţi, femei şi copii, ţineau în mîini flori. Glasul, tînguitor şi răguşit, îţi străpungea inima şi-ţi făcea părul măciucă. Părea că ieşea dintr-o fiară, nu dintr-un om; uneori se domolea, alteori se înteţea. Semăna a vorbă, a geamăt, a părere de rău, a oftat şi a cîntec: cîntecul unui suflet înspăimîntat, deznădăjduit, înnebunit. Cei ce-l auzeau stăteau locului, îngroziţi, cereau desluşiri şi, dînd apoi din cap, spuneau unul altuia:

— E glas de moarte! Cine-o fi murind?

Unul dintre trecători arătă spre casa văduvei:

— Cum ? Nu ştiţi ? Vaietele vin dinspre casa văduvei lui Dima. S-a prăpădit Mitru !

După un an de chinuri, flăcăul se stingea, pizmuit de oameni şi răpus pe nedrept de farmece. Vestea se răspîndise ca fulgerul în Talassohori. La auzul ei, bărbaţii strîngeau pumnii deznădăjduiţi, iar femeile se loveau cu palma peste obraz, ca şi cînd nu s-ar fi aşteptat la un astfel de sfîrşit, după atîtea luni de suferinţă. Mintea lor nu putea cuprinde o nenorocire atît de mare, căci, atunci cînd moare un flăcău ca Mitru, apune o lume întreagă, iar lumina soarelui păleşte şi ea.

S-a întîmplat atunci la Talassohori un lucru nemaipomenit, după cum spun bătrînii. Tot satul — cu mic, cu mare — a dat năvală spre casa lui Mitru : femei în haine de sărbătoare, cu basmale negre pe cap, altele în rochii de casă, bărbaţi şi copii, unii duşi de mînă, iar alţii la pieptul mamelor. Ai fi zis că în casa văduvei pătimea un alt Cristos, că se ridicase un altar. Mulţi dintre ei, cu flori în mînă, se duceau parcă să le aşeze la căpătîiul mortului, să-i îmbete somnul cel de pe urmă în miresme, să-i sfinţească trupul.

Casa sta, în lumina soarelui de amiază, cu ferestrele şi cu uşile larg deschise. Dacă lumea n-ar fi avut cunoştinţă de cele petrecute, dacă n-ar fi auzit plînsul acela îndurerat, ar fi zis că nu era vorba de moarte, ci de un mare bîlci. Încăperile toate gemeau de lume îngrijorată. Unii aşteptau afară, alţii abia apucaseră să treacă pragul sau să se împrăştie prin odăi. Cîţiva dintre cei dintîi sosiţi se arătară la ferestre. Cei care coborîseră, palizi la faţă, tăcuţi, şi gîfîind, răspîndiseră vestea că Mitru nu murise, dar că trăgea să moară şi că ceruse să fie plîns de viu.

Lucrurile erau adevărate. Cîţi apucau să intre în odaia voinicului rămîneau înmărmuriţi. În locul unui

mort pe care să-l sărute și în fața căruia să-și facă cruce adîncă, găseau un voinic, zăcînd la pat, cu ochii bulbucați, cu urechile ciulite, ca ale unui cal nerăbdător să frămînte pămîntul cu copita, un voinic ce-și aștepta armele, gata să pornească la luptă. Într-un ungher al casei, un rest de făptură omenească, fără suflet și lacrimi : era bătrîna lui mamă, ghemuită și nemișcată. Viața ce-i mai rămăsese se preschimbase într-un glas. Nu era glas de femeie, era glasul deznădejdii înseși. Cînta, pe o melodie ce-o știa numai ea :

„Un tînăr frumos se stinge, un tînăr chipeș moare,
Aprindeți lumînări verzi și făclii galbene,
Să-i fie drumul luminos în iad.
Coboară cîte o treaptă
Și urcă tot astfel."

Cumătra Vasilo nu se putu stăpîni :

— Unde s-a mai pomenit una ca asta ? Să-ți bocești feciorul de viu !

În locul bătrînei, răspunse voinicul :

— Vezi-ți de treabă, femeie ! Eu i-am cerut să bocească.

Întorcîndu-și apoi privirea spre tînăra-i verișoară, ce hohotea înfundat în batistă, zise :

— Lolo, dar tu de ce nu plîngi ?

Cîntecul de moarte continua :

„Găsi un vierme, care-l întrebă :
«Argint, încotro te duci să-ți pierzi glasul ?
Aur, cum de te tulburi ?
Clopot de-argint, de ce-ți pierzi glasul ?»"

De pe buzele mamei, bocetele trecură în gura celorlalte femei, prin contagiune, ca și lacrimile născute din lacrimi, ca și rîsul stîrnit de rîs, ca și flacăra

născută din flacără. Vaietele creşteau uneori ca marea ce se revărsa acoperind Talassohorul.

În afară de bocitoare, veniseră şi alte femei, unele cu cununi de flori sau cu buchete de busuioc în mînă ; altele, în odăile alăturate, deschideau sipetul şi pregăteau, vestmintele voinicului, care nu-şi dăduse încă sufletul. Lumea se perinda neîntrerupt. În mulţime, Enache Tarnanama, Marcu Caninia şi Taria Tarella, frînţi de durere şi de nesomn, parcă n-ar fi văzut, n-ar fi auzit nimic. Peste drum, dulgherul, cu lacrimi în ochi, potrivea scîndurile odihnei de veci, iar în odaia de deasupra, Vasilo şi nevasta lui Ion Fierarul întindea linţoliul. Pe masă era tichia brodată cu fir, cel de pe urmă dar trimis de logodnică tînărului, ce-i era smulsă pentru totdeauna, fără să-i fi lăsat moştenirea unui urmaş. Agonia începu de la amiază şi dură pînă seara : flăcăul urla şi se zbătea ca o cetate răzvrătită pînă-n temelii de un cutremur cumplit. De pe buzele flăcăului se desprindeau din timp în timp, ca ultime licăriri de viaţă, cuvintele :

— Bre !... ce păţii !... Porţi fustanelă ? Ce-o fi vrînd lumea asta toată ? Poftiţi !... Poftiţi !... Mamă ! Nu înainta ! Loc !... Aer !... Ce dulce-i viaţa ! !... Nu-mi ascunde soarele !... Mă dau prins !...

Cu aceste cuvinte, flăcăul îşi dădu sufletul, în ochii mulţimii, în mijlocul Talassohorului, ca un paltin doborît de pădurar după o luptă uriaşă. În clipa aceea, mulţimea ce se înşira de la patul bolnavului şi pînă în uliţă dădu un ţipăt stîrnit de o adîncă durere şi în acelaşi timp de o slabă uşurare.

— Păcat ! S-a prăpădit pe nedrept ! Slavă ţie, Doamne, că l-ai odihnit !

Soarele părea o pară de foc, ce se stingea în marginea mării. Nici o adiere nu tulbura ţărmul liniştit. Pămînt şi mare amuţiseră, să nu tulbure somnul trecător al astrului şi nici odihna veşnică a omului pie-

ritor. Atunci se petrecu ceva ciudat în fața celor ce vegheau mortul în odaia încăpătoare. Fără lacrimi, fără glas, cu priviri de fiară, ca o pisică sălbatică, cu părul despletit, cu mîinile întinse, cu degetele răsfirate, văduva se repezi spre patul flăcăului, ca și cînd ar fi vrut să sugrume pe careva. În mijlocul odăii sta o tînără, nemișcată, ca o stană de piatră, cu ochii ațintiți asupra flăcăului. În ochi îi lucea o bucurie stranie, iar în colțul gurii îi înflorea un surîs. De sub basmaua neagră ce-i acoperea părul, fața se contura și mai frumoasă.

— Nemernica !... nerușinata !... murmurară cu toții.

— Ați văzut-o pe Morfo nebuna ?

Dar, înainte ca bătrîna s-o fi putut prinde, fata se pierdu în grabă, așa cum un vis rău risipește o ispită îmbătătoare. Bătrîna continuă să se zbată și să amenințe cu mîna întinsă, pînă se prăbuși pe podea.

— Ucigașo ! Nu l-ai cruțat ! Ți-ai ajuns ținta ! De-aș avea putere, te-aș omorî. Ah ! Dar n-ai avut parte de el ! Ți l-a luat moartea !

GRIGORIOS XENOPOULOS

Grigorios Xenopoulos a dezvoltat o laborioasă activitate ca romancier, nuvelist, autor dramatic, critic de artă și ziarist, fiind o figură dominantă în spațiul spiritual al Greciei, timp de 65 de ani. S-a născut la 9 decembrie 1862 la Constantinopol și a murit la Atena, la 14 ianuarie 1951. Părinții lui, fiind oameni de cultură, au exercitat o influență considerabilă asupra formării scriitorului. La vîrsta de 16 ani, Grigorios Xenopoulos a venit la Atena, unde timp de cinci ani a frecventat cursurile Facultății de fizico-matematici, cursuri de biologie și de filologie, fără însă să urmărească obținerea unei diplome. Anul 1889 este un an hotărîtor pentru destinul lui de scriitor: poetul Gheorghios Drosinis îl invită să colaboreze la revista ateniană *Estia*. Bucuria de a fi mereu prezent pe arena literară, satisfacția de-a putea trăi de pe urma scrisului — fenomen rar întîlnit în Grecia pe

vremea aceea —, scriitorul le-a povestit în cartea lui, *Viața mea în chip de roman*.

Încă din tinerețe, scriitorul și-a arătat adeziunea față de ideile înnoitoare ale vremii, susținute și propagate de cercurile socialiste și frecventate de el încă din 1880. Sub influența acestor idei a scris trilogia *Bogați și săraci, Cinstiți și necinstiți, Oameni cu noroc și fără de noroc*, precum și un număr de nuvele.

Scriitorul a luat de asemeni parte activă la lupta dusă pentru impunerea limbii vorbite ca limbă literară. Spiritul lui de luptător neobosit s-a dovedit o dată mai mult în perioada Rezistenței, situîndu-se de partea poporului și încadrîndu-se în E.A.M. (Ellinikon apelefteroticon metopon — Frontul de eliberare națională). În cadrul activității sale literare, nuvelele au fost apreciate ca o cotitură, scriitorul renunțînd la cadrul idilic și luîndu-și tematica din realitatea înconjurătoare și în special din mediul citadin. Această tangență cu realitatea face ca nuvelele lui să fie din plin gustate de masele largi de cititori, de la omul fără pretenții de cultură și pînă la cei mai înzestrați poeți, ca Palamas, care s-a inspirat în poeziile sale din opera lui Xenopoulos.

NOURAŞUL

Gospodăria lui Panaghi era socotită printre gospodăriile mici de pe cîmpia Zantelui [1]. Se compunea dintr-o căsuţă cu două odăiţe primitoare, spoite în galben şi înconjurate de leandri. În faţă, în dreapta şi în stînga casei se întindeau cîteva ogoare frumos aliniate şi îngrijite. Alături era o mică vie, cu struguri buni de masă. În spatele casei, cît vedeai cu ochii, pînă-n uliţa cealaltă, erau cîteva fălci de pămînt, acoperite toate cu stafide. Stafidele erau de soiul cel mai bun, cu boabe mari, negre şi lucioase, ca şi catifeaua. Gospodarul o culegea la timp, o vîntura cu mare grijă şi o vindea pe preţ bun, aşa încît mica moşie a lui Panaghi preţuia cît una mare.

Drept vorbind, preţuia înainte, căci acum nu mai ştiu ce s-o mai fi ales de ea. Întîmplarea pe care o povestesc e veche. Trebuie să fi trecut de-atunci vreo douăzeci de ani, poate şi mai mult. Ei, pe vremea aceea stafidele nu ajunseseră ca azi, lucru de lepădat. Nici filoxera, nici peronosporul, nici păstratul îndelungat nu făceau prea mare prăpăd. Dac-ar fi sfătuit atunci cineva pe bătrînul Panaghi să-şi transforme ogorul în grădină de zarzavat, l-ar fi luat drept nebun sau l-ar

[1] *Zante* sau *Zakynthos*, insulă în partea vestică a Greciei.

fi scuipat drept în față. În mintea lui Panaghi, stafidele aveau tot atîta valoare ca și lira englezească. De lucrul acesta își da seama Panaghi numai cînd se goleau ogoarele. Atunci se umplea colțișorul ascuns al scrinului trainic, care-i servea de casă de bani. De multe ori, cînd sta și privea rodul acela negru, care se usca pe îndelete la soare, întins pe ogoarele ce fumegau, ochii lui căpătau sclipiri de foc. Uneori i se părea chiar că strălucește ca aurul adevărat. Înfățișarea aceasta se vede că o împrumuta ogorului marele meșter — soarele. Gîndul că în curînd își va schimba stafidele cu lire englezești îl cucerea pe de-a-ntregul nedîndu-i liniște nici noaptea.

Stafidele, care pentru el erau lire veritabile, aveau doi dușmani : viermele și ploaia. Ca să scape de vierme, era destul să afume, așa cum trebuia, via cu pucioasă. Și Panaghi avea grijă să nu rămînă nici o frunză neafumată. Cu ploaia, însă, ce te faci ? Vremea bună era numai în mîna lui Dumnezeu și a soartei ! Panaghi privea în fiecare dimineață și-n fiecare seară, nerăbdător, cerul și era nenorocit cînd vedea vreun semn care-l făcea să bănuiască ploaia. Pentru ca rodul muncii lui să fie asigurat, trebuia ca în cele opt-zece zile de la sfîrșitul lui iulie și pînă la începutul lui august, cît stăteau stafidele pe ogor, să nu cadă nici o picătură de ploaie. Panaghi nu se temea numai de furtună, de ploaie sau de potop, care i-ar fi distrus întreg avutul, fără nici un fel de îndurare, dar îi era teamă și de o ploicică, ba și de umezeală, căci puteau să împiedice uscatul treptat al stafidelor, să le transforme în stafide de calitate inferioară, ba chiar să le prăpădească. Păturile și rogojinile, care se găseau din belșug în asemenea ocazii, nu făceau decît să micșoreze paguba, nicidecum s-o împiedice. Numai Dumnezeu putea să stăvilească prăpădul !

Panaghi credea în Dumnezeu, îl iubea şi-l adora chiar, dar cu acea adoraţie pe care o poartă cineva unui om mai puternic, atunci cînd e ajutat de acesta. Nimic însă nu era în stare să-l împiedice să se mînie şi chiar să se lepede de el, dacă i-ar fi pricinuit un neajuns. Cînd vremea era senină, Panaghi făcea rugăciuni şi aprindea lumînări pe la biserici. Dacă se întîmpla totuşi să plouă, atunci Panaghi înjura şi blestema. Începea cu nevasta, continua cu copiii oamenilor pe care-i avea la lucru şi cu argaţii şi sfîrşea cu Dumnezeu. Uneori începea chiar cu el.

— Nenorocitule, îi spunea atunci nevasta, Dumnezeu n-o să-ţi ierte ocările, şi la anul o să te pedepsească din nou.

Cînd auzea aceste cuvinte din gura nevestei, începea s-o bată.

Era într-o duminică din luna lui august. Se luminase de ziuă. Stafidele de pe ogoare aproape că se uscaseră. Panaghi socotea să le adune a doua zi în grămezi, iar miercuri sau joi să le pună în saci şi să le expedieze. Pînă acum fusese vesel şi liniştit, aşa cum erau în anul acela toţi negustorii din Zante, mici şi mari. Stafidele erau în cantitate mică, dar de calitate bună şi în mare parte cumpărate chiar de pe ogoare. Preţul cu care se vindeau era foarte bun, iar timpul pînă acum se menţinuse minunat.

În ziua aceea, Panaghi era totuşi neliniştit. Aerul rece al dimineţii, care ar fi înveselit pe orice om în arşiţa verii, lui Panaghi nu-i da de loc pace.

— Trebuie să fi plouat pe undeva, prin apropiere. Doamne, de n-ar ploua azi şi mîine, să ne înecăm în ultima zi, ca ţiganul la mal, cum spune zicătoarea. Nu se poate una ca asta !

Panaghi se urcă, după cum îi era obiceiul, pe un dîmb şi cercetă cu atenţie bolta cerească de jur împrejur şi în sus, pînă la zenit. Nu se zărea nimic. Cerul,

de un albastru curat, strălucea cu voioșie și blîndețe, iar dealurile din jur se conturau în depărtare clar de tot. Panaghi făcu semnul crucii și se pregăti să coboare, cînd, deodată, apăru pe întinsul cerului, spre apus, o pată, un punct neînsemnat. Panaghi privi în direcția aceea. Punctul era atît de mic, încît ochii altui muritor, liniștit și mai puțin deprins cu cercetarea văzduhului, nici nu l-ar fi zărit măcar.

O fi nor ? Da, fără îndoială ! Pleca oare, sau venea ? Ce fel de nor o fi ?

Panaghi fixă cîtva timp punctul acela negricios. Curînd însă îi apăru mai negru și mai mare.

Norul se apropia. Era un nor de ploaie.

— Sfîntă Fecioară, Cristoase, veniți-mi în ajutor !

Lui Panaghi îi fu puțin frică și-și făcu cruce de mai multe ori, dar cu un altfel de sentiment de data aceasta. Cu toate acestea, nu-i păsa. Ce putea să facă un nor atît de mic ? Aspectul voios al cerului îl consola, îl liniștea și nimic nu-l putea face să creadă că stafidele lui puteau să-i aducă anul acesta un cîștig mai mic.

Panaghi împreună cu soția și copiii se îndreptară spre paraclisul unor vecini, închinat sfintei Paraschiva. Aprinse o lumînare și se rugă lui Dumnezeu să-i ocrotească stafidele. Violean din fire, cum era, aduse chiar mulțumiri „Bătrînului tată ceresc" pentru că-i ocrotise stafidele, care se aflau acum la adăpost. Cu toate acestea, în timpul slujbei stătuse mai aproape de ușa bisericii, să privească continuu cerul. Fîșia care se vedea din acel loc era senină și limpede.

După ce se sfîrși slujba, porniră cu toții spre ogor. La cotitura drumului, fiul cel mai mare al lui Panaghi ridică deodată mîna spre cer și strigă :

— Tată ! Privește !

— Vai, ce-o fi asta ?

Nouraşul cel negru se apropiase şi se aşezase tocmai deasupra ogorului lui Panaghi. Restul cerului era senin. Un soare, de ţi-era mai mare dragul să-l priveşti !

— Drace ! Piei, Satano ! zise Panaghi şi, zăpăcit, cu un rîs amar, plin de nelinişte, îşi iuţi pasul.

Argaţii şi fetele tocmite la lucru lipseau. Plecaseră la biserica satului, la o depărtare de două ceasuri. Numai micul Constantin era acolo şi-şi întîmpină stăpînul cu ţipete şi gesturi care manifestau teama de ploaie.

— Ce-o mai fi şi asta ? N-o fi vreo vijelie ?

— Du-te la dracu şi tu ! Ce-ţi veni gîndul ăsta rău ?! strigă Panaghi. Să nu-mi vorbeşti de vijelie. E un simplu nouraş. În curînd dispare şi el.

Era rotund ca o capsulă de bumbac şi se aşezase drept în mijlocul ogorului, deasupra casei cu leandri. La mijloc era plumburiu, aproape negru, iar pe margini, alb şi aurit de soare. Ciudat nor !

Tocmai în clipa cînd Panaghi ridică mîna, ca la un semnal, nouraşul străluci la mijloc cu un fulger de culoare viorie, ce de-abia se observa la lumina zilei, şi se auzi un tunet...

Panaghi îşi pierdu cumpătul. „Fiara", care crezuse că va dispărea, sta locului şi urla. Prevestea ceva rău, desigur. Tocmai acum să plouă ! Nouraşul, deşi mic, era în stare să verse atîta apă, încît să vină de hac stafidelor.

Se auzi un alt tunet, şi mai puternic.

Panaghi alergă ca un nebun. Îşi dăduse seama acum de toată primejdia şi nenorocirea care se abătuse asupra comorii lui.

— Aduceţi pături şi rogojini ! ţipă Panaghi.

Micul Constantin, nevasta şi copiii, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, alergară ca fulgerul să aducă şi

să desfacă rogojinile, care erau strînse la un loc, pentru orice eventualitate.

În zăpăceala lor, de-abia apucară să întindă prima rogojină, şi norul se şi sparse.

Ploua parcă nu dintr-un nor, ci dintr-un burduf care se golea.

Prăpădul venise atît de neaşteptat, de repede şi de zgomotos, încît îşi pierdură capul cu toţii. Şi, apoi, ce să acopere mai întîi ? Potopul era în stare să ia cu el şi păturile, şi rogojinile. Cu toate acestea, nu s-au lăsat învinşi, luptînd ca nişte viteji, să-şi acopere comoara de ghearele fiarei. Uzi cu toţii, uluiţi, zăpăciţi, alergau ţipînd şi înjurînd din ogor în ogor, întindeau rogojini, acopereau şi căutau să salveze ceea ce mai putea fi salvat. Panaghi, mut şi întunecat la faţă, muncea ca cel din urmă servitor. În faţa acestui prăpăd, însă, orice sforţare, orice ajutor omenesc erau fără folos. În cele din urmă, argaţii şi oamenii cei mai fricoşi încrucişaseră mîinile.

— Faceţi semnul crucii ! urlă Panaghi. De ce staţi ? Nu vă daţi seama că sîntem pierduţi ?

În timp ce Panaghi vorbea, continua să tune. Nu mult după aceea, şi ceilalţi oameni se opriră din lucru. Rămase doar Panaghi, să lupte cu rogojinile şi cu păturile pînă la sfîrşit. Nici el însă nu izbuti nimic.

Stafidele de aur se transformaseră acum în noroi. Şanţurile ogoarelor erau pline de apa care curgea tulbure, amestecată cu stafide. Comoara fugea, se împrăştia, se pierdea.

Ceea ce rămăsese pe ogoare se transformase într-un fel de pastă. În sfîrşit, chiar şi Panaghi îşi pierdu nădejdea. Rămas acolo, în mijlocul ploii, privea la nenorocirea care se abătuse asupra lui. Furia ploii se mai micşorase, dar acum totul era în zadar, chiar dac-ar fi încetat de tot. Privi de jur împrejur şi văzu

toate ogoarele vecine neatinse de ploaie şi stafidele celorlalţi întinse pe ogoare, iar sus — bolta cerească strălucea ca o bucurie, ca o binecuvîntare, cum strălucesc aurul şi argintul.

Nu se poate, Dumnezeul lui nu era drept, ca să trimită un singur nor pe toată cîmpia Zantelui, şi acel nor, pe care l-ar fi putut împrăştia cu cea mai slabă suflare, să vină tocmai asupra ogorului lui, să-l oprească acolo şi să-i poruncească să verse toată apa din el !

— Dar de ce, Doamne, atîta mînie şi atîta crudă nedreptate ? Cu ce ţi-am greşit ? Nu ţi-am aprins oare lumînări ? Nu ţi-am făcut rugăciuni şi nu ţi-am adus mulţumiri ? De ce ?!

La acest „de ce", mintea răzvrătită a lui Panaghi nu putea găsi nici un răspuns. Mai privi o dată şanţurile pline de apă şi stafide, şi-n închipuirea lui văzu faţa lui Dumnezeu, o faţă de bătrîn, cu barba albă ca neaua, cu surîsul răutăcios şi răzbunător, cu privirea duşmănoasă, şi simţi cum i se umple sufletul de ură şi de furie.

În timp ce-ai lui plîngeau şi se loveau cu palmele peste piept, el porni tăcut spre casă. Intră înăuntru ca un vîrtej, luă puşca şi ieşi în pragul de piatră al casei.

— Ţi-a plăcut, nu-i aşa ? Uite, acum îţi arăt şi eu cine sînt !

Şi, ţintind cerul, trase două gloanţe spre Dumnezeul lui. [1]

---

[1] Prietenul meu, d-l M. Siguros, mi-a povestit că, într-o situaţie asemănătoare, un alt cultivator de stafide a ieşit pe ogor cu icoana Maicii Domnului : „Dacă-mi plouă stafidele, să-mi plouă şi icoana", gîndi omul. Cînd văzu că ploaia continuă, se adresă cerului : „Cum ? ! Uzi şi pe Maica Domnului ?" şi trase cu puşca spre cer. (Nota aut.)

— Nanoto, unde eşti ? Nanotooooo !

De cum se lumina de ziuă şi pînă noaptea tîrziu, bătrînul Mimaţos şi flăcăul lui, Gheorghe, strigau după fată, cuprinşi de deznădejde. Zadarnic însă ! Ea nu mai dădea semne de viaţă !

În preajma cimitirului, la cîţiva paşi de marginea satului, sub măgură, unde şoseaua coteşte pe loc, se înălţa căsuţa lor sărăcăcioasă. Văzută de departe, semăna cu un cuptor uriaş, sprijinit de o stîncă mică şi pleşuvă, sau mai curînd cu o peşteră numai bună pentru sălbatici.

La drept vorbind, întreaga familie, tatăl, fiul şi fiica, aveau înfăţişarea unor animale, anevoie de deosebit de cele ce creşteau în preajma lor. Bătrînul Mimaţos, şchiop şi păros ca un urs, umbla mereu murdar şi desculţ ; din pălăria lui de paie, veche şi ciuruită, ieşeau smocuri de păr zbîrlit. Gheorghe, fratele fetei, un flăcău de vreo paisprezece ani, purta aceeaşi cămaşă zdrenţuită, de culoare închisă, şi o pereche de pantaloni cu genunchii roşi.

Nanota-i semăna : desculţă, cu pieptul gol, neîngrijită şi nepăsătoare. Iarna, ca şi vara, îmbrăca un fel de zdreanţă, pe care o numea rochie. De copci sau nasturi, nici pomeneală ! Dar chiar dac-ar fi avut, tot nu le-ar fi putut încheia, căci rochia n-o mai încăpea. Nanota o ajunsese pe mamă-sa ! Puţin îi păsa dacă rămînea mai mult goală. N-avea altă rochie, iar pe cea de sărbătoare nu-i era îngăduit s-o poarte în fiecare zi, căci nu era încă de măritat. Cui i-o plăcea bine, cui nu, pagubă-n ciuperci !

Cozile negre, date pe spate şi prinse cu crenguţe, erau mereu încurcate cu păr de capră, paie, puf şi scaieţi. Un pieptene cu vreo doi-trei dinţi, păstrat de

la mamă-sa, era un lucru de prisos pentru Nanota. Un şir de mărgele roşii, ieftine, pe gîtul negru ca tăciunele, era singura podoabă cu care se mîndrea. Totuşi, Nanota nu era urîtă ! Tinereţea ce clocotea în trupul ei făcea pe copila aceasta zdrenţăroasă mai frumoasă chiar decît dacă s-ar fi împodobit cu mătăsuri şi cu pietre scumpe. Primăvara, cînd soarele străluceşte arzător, iar în văzduh plutesc miresme, pînă şi cel mai sterp colţişor de pămînt nu îmbracă haina de sărbătoare ?...

Nanota împlinise de curînd şaisprezece ani ! Ochii negri, strălucitori, cu priviri stranii, nevinovate şi totuşi şirete, dădeau feţei cu trăsături neregulate un farmec aparte. Gîtul gol şi picioarele totdeauna nespălate şi zgîriate făceau să ghiceşti un trup de adolescentă şi să pătrunzi mai adînc taina unei frumuseţi în plină înflorire...

Tinerii ce-i ieşeau în cale pe drumeagurile lăturalnice ale satului o priveau pe furiş, cu ochi învăpăiaţi. Cei mai îndrăzneţi se uitau la ea drept şi pătrunzător, îi şopteau cuvinte îmbietoare ori şedeau lîngă ea pe prispa unei case, căutînd pricină de vorbă. Lucrul nu era prea greu.

Copila sfioasă şi stîngace de pînă mai ieri înfrunta privirile bărbaţilor cu îndrăzneală, glume şi zîmbete, iar mîinile ce căutau să-i mîngîie uneori obrajii plini şi arşi, ori sînii strînşi în cămaşa murdară şi strîmtă întîmpinau o slabă şi prefăcută împotrivire, ce aţîţa mai mult patima.

Tată-său, căprarul, înţelesese că ceva necurat se petrecea cu Nanota şi, în înţelegere cu fiu-său, n-o scăpau din ochi. Mereu pe urmele ei, adulmecau ca nişte copoi primejdia care o ameninţa, tulburînd liniştea satului.

— Nanoto ! Unde eşti, Nanoto !

Bătrînul, care trecuse prin multe, sfătui astfel pe băiat :

— Zevzecule, fii cu băgare de seamă, că, de nu, păţim ruşinea ! Zăpăcitei de soră-ta a început să-i miroasă a dragoste ! N-o vezi cum turbează, cînd dă cu ochii de vreun cioflingar de bărbat ? Ori o păzim ziua şi noaptea, ori o păţim cum am păţit-o cu capra Canelia, care cu ţapul lui Barbari a fătat două stîrpituri ca şi el... Să n-o slăbim din ochi !

„Nenorocirea" de care se temea Gheorghe era ca nu cumva fata să se ducă după vreun derbedeu şi să nască vreo stîrpitură, ca şi căpriţa lor neascultătoare.

În singurătatea lui, copilul de păstor nu prea pricepea ce este „cinstea". Nanota era pentru el aproape tot o capră.

Din pricina aceasta, Gheorghe îşi urmărea şi mai aprig sora. În timp ce bătrînul colinda satul cu caprele, să vîndă laptele, băiatul rămînea să îngrijească de treburile gospodăriei — căci, de cînd se ivise „primejdia", nu lipseau niciodată amîndoi de-acasă. Cînd flăcăul prindea de veste că vicleana se furişa pe dealuri, începea să strige cît îl ţinea gura :

— Nanoto ! Nanoto !

Dacă nu primea nici un răspuns, flăcăul lăsa repede, fără părere de rău, lucrul şi alerga s-o caute.

Cîteodată o găsea pe vreo prispă, tăinuind cu cîte un vecin ori vreun drumeţ. Nu-i păsa dacă era ţăran ori tîrgoveţ, tînăr sau bătrîn.

Aprins la faţă de mînie, băiatul aştepta să plece mai întîi străinul (şi, de obicei, „pretendenţii" intrau în pămînt îndată ce dădeau ochii cu fratele ei), apoi o mustra :

— Nu te mai laşi de blestemăţii ? Nu ţi-am spus să mai laşi vorba şi rîsul ? De ce fugi de-acasă ? Vrei să te prindă vreun derbedeu ?

— Ce-o să-mi facă ? O să mă mănînce ?

Fata scrîşnea de ciudă că nu-i dădeau pace şi că o făceau de rîs tocmai cînd îi era lumea mai dragă.

— Ce-ţi pasă ţie ? Mai bine ţi-ai vedea de capre, decît să-mi duci grija !

— Tacă-ţi pliscul şi urneşte-te !

— Lasă-mă-n pace ! Nu mă urnesc de-aici !

Gheorghe încerca s-o ia cu sila, dar neastîmpărata se încăpăţîna ca o căprioară sălbatică. Dacă băiatul îi trăgea o palmă, ea-l lovea cu piciorul. Pînă la urmă, fiind mai puternică, fata-i scăpa din mîini şi fugea pe dealuri, chichotind. Gheorghe nu se da învins cu una, cu două şi o urmărea, aruncînd cu pietre după ea. Drumeţii se opreau deseori din drum şi căscau gura ore întregi, privind astfel de întîmplări. Uneori fata pornea spre colibă plictisită, dar neînvinsă. Alteori, zelosul paznic al fecioriei ei o lăsa obosită în pădure, îi da cu tifla şi pornea întru întîmpinarea bătrînului, cu ţipete deznădăjduite.

— Tată ! Hei, tată !... Nanota o s-o păţească ! Auzi ? Uite-o colo ! Aleargă, de-o prinde... Pe mine nu mă mai ţin picioarele ! Sînt două ceasuri de cînd tot o fugăresc !

Istovit, băiatul se trîntea pe prispa colibei. Şchiopul, cu toată oboseala lui, lăsa caprele în grija lui Gheorghe şi alerga cît îl ţineau puterile :

— Nanoto !... Nanoto !

Cînd o găsea, o bătea cu nuiaua şi o aducea acasă, vrînd-nevrînd. Lucrurile se petreceau la fel, ba şi mai rău, cînd era rîndul băiatului să pornească cu caprele. Mimaţos, mereu ocupat, cînd cu dresul vreunui fluier, cînd cu stropitul, putea fi păcălit mai bine. Pînă să prindă de veste bătrînul, fata se şi întorcea acasă. Ca să-şi amăgească părintele, vicleana îi ieşea în cale cînd cu ceva vreascuri, cînd cu ierburi culese de pe cîmp.

— Unde-ai fost, trăsni-te-ar să te trăsnească !

— Nu vezi ? Ai chiorît de tot ?

Fata-i arăta ierburile, uscăturile sau alte lucruri. Bătrînului însă nu-i era de ierburile ei și o bătea cu atîta cruzime, că răsuna pădurea de țipetele ei. Îndrăcita Nanota se răzbuna țipînd ore întregi cu încăpățînare.

Sălbatica urmărire ținu o bucată bună de vreme. Dar ce puteau face un tată bătrîn și șchiop și un copil neștiutor ? O ceată întreagă dac-ar fi păzit-o, și fata tot ar fi găsit un alt mijloc de scăpare. Și, apoi, prigonitorii erau atît de săraci, încît nu aveau nici o casă despărțită în odăi ! N-aveau pod, n-aveau pivniță, n-aveau ușă ! Așa că Nanota găsea prilej să iasă afară cînd pentru una, cînd pentru alta. S-o urmărească în fiecare clipă era cu neputință ! Bine-ar fi fost dac-ar fi legat-o de un par, la un loc cu caprele !... Pasămite, o fată ca asta trebuie păzită mai vîrtos decît le îngăduiau puterile lor ! De povețe nu asculta, căci, la drept vorbind, nici nu pricepea ce-i cereau ei și nici pricina ce-i făcea să se teamă atîta. Deopotrivă de mare ca nedreptatea ce-ar fi suferit silind-o să rabde de foame și de sete era nedreptatea ce o suferea acum, cînd o chinuiau o foame și o sete cu totul ciudată...

Se vedea copilă, alături de un tată ce n-o putea suferi, din pricină că era fată și nu-i putea da o mînă de ajutor ; iar, pe deasupra, cu un frate care pîndea prilejul să-și verse răutatea și invidia, nelăsînd-o să se bucure niciodată de viață ! În singurătatea ei, Nanota ducea o viață de ciudată nevinovăție și nu-și pleca urechea decît îndemnurilor firii, muma înțeleaptă a tuturor vietăților. Din ce în ce mai îndîrjită, căuta clipa să fugă de-acasă și, o dată liberă, n-o mai puteai prinde. După-amiaza bătea maidanele și colinele. Cînd se înnopta, o apuca spre casă, încredințată că o așteaptă bătaia și totuși împăcată că-și făcuse de cap.

— Las-o dracului de nebună ! Ducă-se unde-o vrea, mormăia Mimațos, plin de mînie.

— Vai de pielea ei, de nu-şi păstrează minţile ! Eu nu-i dau nici o para, adăuga Gheorghe, scuipînd de scîrbă.

Văzînd că n-o scoteau la capăt, se lăsară păgubaşi şi nu-i mai adulmecară urmele cu atîta îndîrjire. Dar fata recurgea instinctiv la tot soiul de vicleşuguri, ca şi mai înainte. Dintre toţi cei ce-i aţineau calea, Nanota pusese ochii pe un grădinar, un vlăjgan urît, zdrenţăros şi neîngrijit, ca şi ea. Într-o după-amiază de mai, pe pămîntul ars şi roşcat de la rădăcina unui măslin, grădinarul viclean se bucură de slăbiciunea fetei. Cînd Nanota îşi dădu seama de ce făcuse, începu să ţipe. Grădinarul îi astupă gura, să tacă.

Strigătele obişnuite ale tatălui şi fratelui, ce se auziră după ale ei, rămaseră zadarnice. Cînd s-a apropiat băiatul, zări pe grădinar fugind.

— Nanota ! strigă atunci copilul. Ce ţi-a făcut vlăjganul ?

— Nimic ! răspunse liniştită Nanota.

— De ce-a luat-o la fugă atunci cînd a dat cu ochii de mine ?

— Du-te de-l întreabă !

— Dar tu de ce stăteai întinsă pe jos ?

— Mă întinsesem să mă odihnesc şi am adormit.

— Atunci spune-mi, de ce-ai ţipat ? Ţi-am auzit glasul de departe !

— A aruncat cu pietre în mine, să mă trezească, şi de frică am ţipat. Acum lasă-mă şi du-te ! Ce-oi fi crezut ? Poftim, acum !

— Hm ! Fie precum zici, dar nu-mi miroase-a bine ! Acum hai acasă.

— Ia-o înainte, că vin eu !

Gheorghe, urmat de Nanota, se întorcea acasă, mulţumit că scăpase şi de data asta pe-ai lui de ruşinea unei „stîrpituri". „Era cît p-aci să se întîmple buclucul, dacă nu soseam la timp", gîndea băiatul.

Noaptea, Nanota își făcu jurămînt să nu se mai apropie de grădinarul cu sufletul hain. A doua zi, însă, plecă aproape instinctiv în căutarea lui. Tot așa și în celelalte zile, și de-atunci îl căuta mereu. Cînd i s-a urît de grădinarul cu trupul vînjos (și poate că și grădinarului de ea), se dădu unui pierde-vară. După ce i s-a urît și de acesta (și poate și lui de ea), găsi pe altcineva. În cele din urmă, se da oricui, fără să mai aleagă. Neîngrijita Nanota ajunsese cu timpul cea mai ușuratică femeie din sat. Fie că ai ei dormeau liniștiți în colibă, fie că cutreierau satul cu caprele ori erau în căutarea ei, fata se drăgostea la rădăcina unui măslin bătrîn, în vreun staul acoperit cu crengi, în vreo peșteră pitită sub deal, în curtea vreunui paraclis, oriunde ! Noaptea, ca și ziua, sorbea din cupa plăcerilor cu o sete din ce în ce mai aprinsă. Din pricina aerului nevinovat pe care-l păstra încă de pe vremea cînd se întorcea neatinsă în colibă, Mimaţos și cu Gheorghe abia tîrziu își dădură seama de toată nenorocirea ce se abătuse asupra lor și de care se temuseră atîta.

Într-una din zile, Nanota se făcu nevăzută. Bătrînul și copilul o căutară și o chemară pe nume pînă ce le răguși glasul. Nu le răspunse decît ecoul, care parcă își bătea joc de durerea lor. În cele din urmă, întrebînd din om în om, dădură peste un călător. El le destăinui că o zărise îndreptîndu-se spre oraș, însoţită de o bătrînă, care — bănuind poate cu cine avea de-a face — o înduplecase să meargă cu ea în cartierul Sf. Agnantios, unde voia s-o primenească puţin, ca apoi s-o speculeze.

— Aveam dreptate ! se văita Mimaţos, dîndu-și cu pumnii în cap. Băiete, blestemata asta avea pe dracu în ea, și să știi că tot el a luat-o !

— Fă cum crezi, eu nu-i dau nici o para !

Ce era să facă bieţii paznici ?! Rămaseră pe loc, să-şi păzească mai departe caprele şi să-şi vadă de treburi. „Căpriţa“ lor desculţă, cu rochia sfîrtecată pe unde se zăreau pulpele, era pierdută pentru totdeauna. Poate n-o păziseră destul de bine ! Dar era cu neputinţă s-o păzească cu mai multă grijă, căci avea pe dracul în ea ! Lui nu i se poate împotrivi nimeni, nici copila neştiutoare, şi nici fete ca Nanota, orfană, crescută într-o colibă de căprari, pe care ai ei o socoteau, totuşi, ca ceva mai de preţ decît o capră cu două picioare şi îmbrăcată...

Bieţii oameni ! Deşi o căutară zadarnic prin orăşelul învecinat, tot o mai aşteptară şi nădăjduiră că are să se întoarcă într-o zi la ei. În timp ce se odihnesc, cînd unul, cînd altul, cînd amîndoi laolaltă, visează că Nanota s-a întors şi că s-a ascuns, de teamă, pe dealuri undeva, şi-atunci amîndoi prind s-o strige, înviorați de-o nădejde nouă :

— Hei, Nanoto ! Unde eşti ? Hei ! Nanoto...

Dar nu le mai răspunde decît ecoul.

ANDREAS KARKAVIȚZAS

S-a născut în 1866, la Lehena, în Peloponez şi şi-a sfîrşit viaţa în 1922, la Amarusion, în preajma Atenei. A studiat la Universitatea din Atena medicina, pe care a practicat-o efectiv, servind în marina militară, ca doctor. A păşit în arena literară, în 1886, colaborînd la revista *Estia*. Tematica lui Andreas Karkavitzas este inspirată de peisajul rumeliot şi tesalian, de viaţa trudnică a plugarilor şi mai ales de viaţa plină de greutăţi a oamenilor mării şi a neînfricaţilor „căpitani de mare", pe care i-a cunoscut de-aproape. Dintre primele lui lucrări menţionăm povestea *Blestematul* (*Aforesmenos*), publicată în ziarul *Cotidianul*, şi *Mlădioasa* (*Ligheri*), 1896, roman inspirat de viaţa satului, cu puternicele lui contradicţii. În 1897 a dat la iveală romanul *Cerşetorul* (*Zitianos*), operă ce biciuieşte exploatarea şi înapoierea culturală în care trăia poporul în satul tesalian Nichteremi. *Cuvintele* prorii sînt cele mai frumoase povestiri

neogrecești inspirate de mare, și ele evocă cu rară măiestrie călătoriile pline de primejdii de pe vremea cînd marea se bucura din plin de privilegiul de a fi un element periculos, viclean și amăgitor. Ultimele lui opere sînt : *Iubiri de demult*, apărută în 1909, cuprinzînd cincisprezece povestiri, *Arheologul*, satiră îndreptată împotriva atașamentului steril al grecilor față de trecut, și *Haiducul*.

În întreaga lui operă, scriitorul manifestă un interes viu pentru societate, pentru elementele care frînează dezvoltarea ei. În felul acesta, scriitorul urmărește educarea maselor, ridicarea nivelului lor spiritual.

MAREA

Tata — binecuvîntate fie valurile în care şi-a găsit odihna veşnică — n-avea de gînd să mă facă marinar.

— Dragul tatii, spunea el, fereşte-te cît poţi de stihia vicleană a mării, căci în ea nu poţi avea crezare şi nu poţi afla îndurare. Oricît ai preamări-o, oricîtă dragoste i-ai purta, ea îşi face mendrele ei de totdeauna. Chiar dacă-ţi zîmbeşte, chiar dacă-ţi făgăduieşte comori, mai devreme ori mai tîrziu îţi va căsca groapa, ori te va zvîrli pe ţărm, slab şi prăpădit, numai cu pielea şi osul pe tine, fără să mai fii bun de vreo treabă pe lume. Fie că zici mare, fie că zici femeie, totuna este !

Astfel de poveţe îmi da un om care-şi petrecuse toată viaţa pe întinsul apelor mării şi ale cărui neamuri, de la tată, bunic, străbunic şi toţi ceilalţi strămoşi pînă la spiţa cea mai îndepărtată a neamului, îşi dăduseră sufletul pe pălimar. Dar nu numai tatăl meu, ci şi ceilalţi bătrîni din insulă, veteranii echipajelor şi chiar tinerii cu urme proaspete încă de bătături la mîini, cînd îşi sorbeau narghileaua la cafenea, suspinau adînc, clătinau cu tristeţe capul şi spuneau :

— Nu mai e de trăit de pe urma mării. Ce bine-ar fi fost, Doamne, dac-aş fi avut şi eu un locşor cu o

vie, undeva pe uscat. Prăpăd să se fi abătut asupră-mi, şi nu mi-ar fi păsat!

Lucrurile nu stăteau însă tocmai aşa. Mulţi dintre cei ce vorbeau astfel agonisiseră atîta bănet, încît, dac-ar fi vrut, ar fi putut cumpăra nu numai o vie, ci chiar o insulă întreagă. Care mai de care însă se întrecea să-şi construiască o corabie cît mai încăpătoare şi să ajungă „căpitan de corabie", cît mai devreme cu putinţă. Eu avusesem prilejul de atîtea ori să ascult dorinţele acestor oameni. Cum ele însă erau mai totdeauna dezminţite de faptele lor, nu le puteam pătrunde taina. Gîndeam că poate un duh dumnezeiesc, asemenea crivăţului vijelios, care goneşte peste stîncile sterpe, atrăgea toate aceste suflete, zvîrlindu-le fără nici o împotrivire pe întinsul apelor.

Cu toate acestea, aceeaşi putere mă atrăgea şi pe mine spre întinsul nemărginit al apelor. Marea mi-era dragă încă din copilărie. Primii mei paşi — drept vorbind — i-am făcut în apa mării. Cea dintîi jucărie a mea a fost o cutie de plute de candelă, în mijlocul căreia am înfipt un beţişor drept catarg. De acesta legai două sforicele ca pălimar şi o foaie de hîrtie drept pînză. Jucăria, în închipuirea mea aprinsă, se transformase într-o corabie năzdrăvană. Mă dusei la ţărmul mării şi-i dădui drumul pe apă. Îmi simţeam inima bătînd cu putere. Dacă vreţi să-mi daţi crezare, mă vedeam plutind şi eu în ea. Dar nu apucai s-o împlînt, că se şi scufundă. Curînd, am meşterit o corabie mai mare, din două scînduri. Arsenalul pentru astfel de treburi era limanul cel mic de la Sf. Nicolaie. Îi dădui drumul în mare şi o urmării înotînd, pînă la intrarea în port, de unde o luă şuvoiul, îndreptînd-o în larg.

Cu vremea, ajunsei cel mai vrednic vîslaş şi cel mai aprig înnotător, doar solzii îmi lipseau.

— Măi băiete ! Să nu-ţi fie de deochi, dar tu o să ne întreci pe toţi, îmi spuneau marinarii bătrîni, ori de cîte ori mă vedeau afundîndu-mă în apă şi înotînd ca un delfin. Cuvintele lor de laudă mă făceau să mă simt mîndru şi trăgeam nădejde să le pot dovedi într-o bună zi că spusele lor fuseseră adevărate profeţii.

Eram pe-atunci pe băncile gimnaziului şi mă hotărîi să-mi iau rămas bun pentru totdeauna de la cărţile mele, în ale căror file nu găseam nimic care să fie la înălţimea dorinţelor mele. Dimpotrivă, tot ce se învîrtea în jurul meu, fie că erau oameni ori lucruri, fără viaţă, mă îmbia cu nesfîrşite atracţii. Marinarii, cu feţele arse de soare şi cu veşmintele lor atrăgătoare, bătrînii, care ştiau să povestească atîtea şi-atîtea întîmplări, copilele, care preamăreau viaţa marinarului în cîntece ca acesta :

„De vine un val şi ţi-l scaldă
Deodată vestmîntul îşi schimbă,
La cîrmă-ţi apare
Îmbrăcat tot în alb."

Acest cîntec, pe care-l auzeam încă din copilărie, mi se părea un imn cîntat de întreaga noastră insulă, spre a-i atrage pe bărbaţi spre viaţa pe mare. Urzeam şi eu visul că voi deveni marinar, că mă vor stropi valurile stînd la cîrmă, că voi ajunge un tînăr frumos, un palicar în adevăratul sens al cuvîntului. Şi-atunci toţi oamenii, aveau să privească cu mîndrie spre mine, iar fetele aveau să mă îndrăgească.

Da, iubeam marea cu toată căldura sufletului meu. O vedeam cîteodată ca o placă de safir, întinzîndu-se dinspre promontoriu pînă-n mari depărtări, pierzîndu-se în temeliile cerului, necuprinsă şi mută, iar eu eram plin de nerăbdare să-i aflu taina. Altă dată o vedeam mînioasă, spumegînd şi lovind ţărmul, şi apoi inundînd prundişul. Pătrundea în peşterile stîncilor,

tuna şi bubuia, ca şi cum ar fi ţintit să străbată pînă-n măruntaiele pămîntului, spre a-i stinge vîlvătăile. Şi, îmbătat de dorinţa de a mă juca cu marea, căutam prilej s-o îndîrjesc, s-o fac să pornească împotrivă-mi, să mă urmărească, să-i simt spuma năvălind asupră-mi, s-o aţîţ ca pe-o fiară legată în lanţuri. Iar atunci cînd zăream vreo corabie ridicîndu-şi ancora şi pornind din port în spre larg, cînd auzeam glasurile marinarilor, care se îndemnau la întorsul cabestanului, şi urările de călătorie bună ale femeilor, sufletul meu îi însoţea ca o pasăre întristată. Zi de zi, noapte de noapte, sufletul meu nu rîvnea la nimic altceva decît la plăcerea de a porni pe mare.

Pînzele desfăcute, de un cenuşiu închis, frînghiile întinse, desenate parcă în orizontul diafan, giuretele metalice sclipind în văzduh, asemenea unor raze de foc, mă îndemnau cu strigăte să plec cu ele şi-mi făgăduiau să mă ducă spre alte ţărmuri, pline de oameni care trăiau în bogăţie, se bucurau din plin şi iubeau. Cînd sosea în insulă vestea unui naufragiu, cînd plînsul şi tristeţea morţii puneau stăpînire pe sufletele tuturor, iar durerea mută, întipărită pe frunţile încreţite, cuprindea parcă pînă şi pietrele neînsufleţite de pe ţărm, cînd vedeam orfanii rămaşi pe drumuri, femeile în haine cernite şi logodnicele nemîngîiate, cînd auzeam pe naufragiaţi povestindu-şi suferinţele îndurate, simţeam o părere de rău adîncă că nu mă aflam şi eu pe o corabie şi mă pătrundea un fior rece. Nu m-am mai putut împotrivi dorului mării. Tata era plecat cu corabia într-o cursă. Unchiul meu, căpitan Caligheris, se pregătea tocmai să pornească pe Marea Neagră. Căzui pe capul lui, iar mama, de teamă de a nu mă vedea bolnav la pat, îl rugase să mă ia cu el.

— O să te iau cu mine, îmi spuse unchiul, dar o să munceşti din greu, căci corabia cere să trudeşti, ea

nu-i ca barca de pescuit, care te hrăneşte şi, pe deasupra, îţi dă şi răgaz să guşti somnul.

De unchiul meu mi-a fost totdeauna teamă, căci se purta rău şi cu sălbăticie atît cu mine, cît şi cu marinarii lui. De aceea marinarii se fereau să stea în preajma lui. Adesea îi auzeai zicînd că e mai bine să slujeşti ca rob în Alger, decît pe corabia lui Caligheris. Pentru hrana marinarilor, în magazia lui Caligheris găseai carne pusă la păstrare cu cîţiva ani în urmă, batog cu mucegai pe el, făină încinsă, pesmeţi roşi de viermi şi brînză tare, cum e creta. Vorba căpitanului era aspră şi o însoţea totdeauna de blesteme amare şi de ocări. Dar atracţia pe care o exercita marea asupra mea m-a făcut să uit de toate. Năzuiam la un singur lucru : să ajung să păşesc odată pe covertă, oricît ar fi fost munca de grea. Şi, într-adevăr, mă apucai de treabă cu tot dinadinsul. Suitul pe scări era pentru mine o simplă joacă. Cu cît trebuia să urc mai sus pe scări, pentru vreo treabă sau alta, cu atîta mă avîntam mai dornic. Unchiul meu o fi crezut poate că, muncind din greu de la început, aş fi ajuns să renunţ la hotărîrea luată. Spălam coverta sau o răzuiam, coseam pînzele una de alta sau împleteam frînghiile, desfăşuram pînzele ori le strîngeam. Mă vedeai la pompă, şi peste o clipă la cabestan. Eram primul la încărcat şi descărcat, la călăfătuit şi vopsit. Veşnic primul ! Ce-mi păsa ?! Eram satisfăcut cînd urcam la încrucişări şi priveam în jos marea, despicîndu-se şi apoi retrăgîndu-se, ascultînd parcă de porunca mea. Pe ceilalţi muritori, legaţi de uscat, îi priveam cu tristeţe. „Şi-or fi dînd ei seama ce înseamnă viaţa ?" gîndeam în mine, cu dispreţ.

În starea de beţie în care trăiam, auzii pe căpitan Caligheris tunînd şi fulgerînd în preajma mea :

— Jos pînzele ! Jos cu ele, strînge-le !

La glasul căpitanului mă înspăimîntai şi alergai şi eu după ceilalţi marinari. Cînd aceştia dădură buzna la încrucişări, mă băgai şi eu printre ei. Nu se scurseră nici cinci minute, şi corabia apăru descoperită, fără pînze.

Căpitanul nu înceta cu înjurăturile, cu strigătele şi cu blestemele. Priveam la el, dar afurisit să fiu, dacă înţelegeam o iotă din ceea ce spunea.

— Măi, ce se întîmplă ? întrebai pe-un marinar din preajma mea, în timp ce legam papafigul.

— Tromba, n-o vezi ? Tromba !

La auzul numelui de trombă mă înspăimîntai. Auzisem de isprăvile trombei. Ştiam că mătura tot ce-i ieşea în cale, că sfîşia pînzele, că dărîma catargele şi scufunda corăbiile. Acum o vedeam cu proprii mei ochi. Dar nu ne ameninţa o singură trombă, ci vreo trei-patru. Două se ridicau dinspre Batum, alte două veneau din larg, alăturate. În faţa noastră, Caucazul întunecat îşi arăta ţărmurile părmăcluite. Cerul semăna cu o pînză de nori deasă, iar marea întunecată tremura alene, ca şi cînd ar fi străbătut-o fiorii. Era pentru prima dată cînd îmi vedeam „prietena“ înfricoşată. O trombă înaltă, încovoiată, asemenea unei trompe de elefant, atîrna pe apa neagră şi nemişcată. O a doua, dreaptă şi groasă, se frînse deodată la mijloc, ca o coloană de fum, în timp ce temelia ei se risipi, lăsînd doar o limbă, atîrnată parcă de înaltul cerului. O vedeam întinzîndu-şi gîtul şi într-o parte şi în alta, mişcîndu-şi panglicele ca nişte limbi de şarpe, căutînd parcă ceva în adîncul apelor. Apoi se încovoia şi-şi făcea culcuş în bezna adîncă. O a treia trombă, de un cenuşiu închis, voluminoasă ca un trunchi de plop, după ce sorbi apa, îngroşîndu-se şi mai mult, porni asupra noastră, bălăbănindu-se.

— Jos, măi, jos, jos ! auzii un glas mînios, de pe covertă.

Mă întorsei. Marinarii coborîseră cu toţii, şi numai eu singur îmbrăţişam gabia, uitînd de toate şi privind încremenit arătarea. Mă strecurai alături de căpitan, care, cu ochii mari deschişi, privea stihia ameninţătoare, iar în mîna dreaptă ţinea un cuţit cu plăselele negre.

Catargul din faţă îi servea parcă drept meterez. La cîţiva paşi, cîrmaciul umplea de zor ţeava ruginită a pompei. Marinarii, cu feţele galbene ca ceara, priveau cînd spre cer, cînd spre întinsul mării. Dus parcă pe aripi, monstrul sorbea apa în pieptul lui, pentru ca apoi să împrăştie spre cer, cu vuiet mare, nori de ceaţă întunecată. Mi se părea că nu va trece o clipă, şi ne va mătura puntea sau ne va smulge corabia cu totul, zvîrlind-o în sus.

Aşa ajunse la o depărtare de doi stînjeni de noi. Lucea ca o minge de o rotunjime desăvîrşită. Semăna cu un cristal afumat, de culoare albastră-verzuie, înăuntrul căruia urca şi cobora pistonul, căutînd parcă să atingă o vîlvătaie mare, aprinsă în înaltul cerului.

— Trage ! porunci căpitanul.

Şeful de echipă descărcă pompa asupra trombei. În trupul ei pătrunseseră cuie vechi, bucăţi de plumb, şomoioage de cîlţi. Tremură, parcă, mai întîi, apoi se opri. Încercă din nou să se urnească, făcu două răsuceli şi rămase iar în nemişcare, făcînd marea să se apropie de cer.

— N-am făcut nici o ispravă, spuse căpitanul cu amărăciune şefului de echipaj.

— Văd şi eu ! Fă semnul „pendalfei“ [1], căpitane, şi păcatul să cadă asupra mea.

— Am păcătuit, Doamne, murmură cu hotărîre, îşi făcu cruce şi crestă cu cuţitul semnul „pendalfei“ pe

[1] *Pendalfa*, formulă grafică alcătuită dintr-un complex de cinci alfa, a cărei gravare era socotită ca avînd puteri magice.

catarg, repetînd de trei ori : La început cuvîntul era, şi cuvîntul era cu Dumnezeu, şi cuvîntul era Dumnezeu.

Şi împlîntă cuţitul în mijlocul „pendalfei", de parcă l-ar fi înfipt în pîntecele fiarei.

Atunci s-a auzit un zgomot asemănător unui bubuit de tun, şi un val uriaş a pornit să se reverse pe punte. În aceeaşi clipă, dinspre Caucaz tună puternic şi fulgeră. Marea plesni deodată, înspăimîntată, spumegă şi se sălbătici de la un capăt al ei la celălalt.

— Întindeţi repede pînzele, strigă căpitanul, grăbit. La velă, la gabii, la focuri, la tring ! Sus cu otgoanele !

Întinserăm pînzele, şi corabia porni din nou pe linia ei.

După trei săptămîni ajunserăm cu încărcătura noastră la Stambul. Acolo primii cea dintîi scrisoare din partea mamei. Cea dintîi lovitură înfiptă în inimă.

„*Iani, fiul meu,* scria bătrîna, *cînd te vei întoarce în insulă, cu ajutorul sfîntului Nicolaie şi cu binecuvîtarea mea, nu-ţi vor mai zice «fiu de căpitan». Tatăl tău s-a dus de pe lumea aceasta, iar falnicul nostru barcaz s-a pierdut în valuri. S-a sfîrşit cu mîndria noastră : Marea Neagră a înghiţit totul. Acum nu ţi-a mai rămas decît doar o căsuţă, o mamă lipsită de orice sprijin şi mila Celui-de-sus. Să te bizui, copilul meu, pe mîinile tale ! Munceşte şi poartă-te cu respect faţă de unchiul tău. Iar dacă vreodată îţi va prisosi ceva din leafă, trimite-mi şi mie cîţiva bănuţi, să aprind candela sfîntului, pentru odihna sufletului tatălui tău.*"

Am încrucişat mîinile şi, cu ochii înecaţi în lacrimi, am privit marea. Rîndurile scrisorii apăreau ca un ecou al poveţelor tatălui meu. Fusese caravochir atîta amar de vreme, şi acum văduva lui ajunsese să aştepte

prisosul lefii mele, să-i poată face o colivă. Trupul lui, braţele lui de fier, Dumnezeu ştie pe ce tărîmuri părăsite fuseseră zvîrlite ; vreun pescăruş îi sfîşia poate acum carnea, ori valurile îi albeau oasele lui, slabe şi prelungi. Vai, ultima oară ne-am întîlnit la intrarea în portul Theodosia [1]. Cînd mă văzu căţărat şi slobozind tringul, îşi făcu cruce, rămînînd apoi mut.

— De ce te tot uiţi la el, căpitane Angheli, îi strigă Caligheris. Nu l-aş schimba nici cu cel mai de ispravă dintre marinarii tăi...

În clipa aceea mă rugai din adîncul sufletului să se despice marea şi să mă înghită. Cît timp simţeam ochiul sever aţintit asupra mea, nu-mi găseam liniştea. Alergam grăbit de la un capăt la altul al corăbiei, coboram la provă, mă urcam pe punte, apucam cabestanul, îmi făceam de lucru la pompă. Tata vedea bine că-mi pierdusem cumpătul şi sta neclintit, la locul lui. Mă privea cu ochii trişti, plini de părere de rău, ca şi cînd m-ar fi văzut pe patul de moarte. A doua zi dădu cu ochii de mine tocmai cînd porneam spre oraş. Cum îl zării, căutai să mă ascund. Mă privi de departe cu atîta părere de rău, încît mi se muiară picioarele.

— Ce e cu tine, măi băiete ? Ce ţi s-a întîmplat ? mă întrebă tata. Ai cugetat de-ajuns la ceea ce-ai pornit să faci ?

Simţeam pentru prima oară cîtă dulceaţă era în glasul lui. Dar nu-mi pierdui cumpătul.

— Tată, îi răspunsei, m-am gîndit. Poate că hotărîrea pe care am luat-o să fie greşită şi amarnică, dar nu mă pot împăca cu o altfel de viaţă. Mă cheamă marea. Să nu-mi stai piedică ! Lasă-mă pe locul în care mă aflu, căci altfel plec în lumea largă şi n-o să mă mai vezi.

---

[1] *Theodosia* sau *Feodosia*, oraş în U.R.S.S., pe ţărmul Crimeii.

Tata îşi făcu semnul crucii şi se opri o clipă. Mă privi apoi drept în ochi şi, clătinînd capul, îmi zise :

— Bine, fiul meu, fă ce te-o lumina bunul Dumnezeu. Cît despre mine, socot că mi-am făcut pe deplin datoria. N-am cruţat nici cheltuieli şi nu m-am dat în lături să te povăţuiesc. Adu-ţi aminte de sfaturile mele, să nu mă blestemi mai tîrziu. Du-te sănătos şi să te ocrotească binecuvîntarea mea !

Această ultimă binecuvîntare a fost pentru mine şi cel dintîi prilej de întristare. În prima mea călătorie, marea m-a răsplătit din plin pentru dragostea ce i-o purtam. Vrînd-nevrînd, am rămas să muncesc pe corabia lui căpitan Caligheris, unde trudeam din greu, să cîştig o pîine pentru mine şi pentru mama, văduva căpitanului Anghelis, dar, cu toate poveţele mamei mele, n-am mai putut avea respectul cuvenit faţă de unchiul meu şi nici nu mai puteam munci în preajma lui. Dacă eram totuşi silit să trudesc ca marinar, mă gîndeam că bunul Dumnezeu mă va ajuta să găsesc de lucru şi pe alte corăbii. Aş fi îndurat mai degrabă înjurăturile unui străin, decît pe ale unei rubedenii. În cele din urmă mă hotărîi să-mi iau rămas bun de la unchiul meu în cel dintîi port în care vom fi debarcat.

— Du-te sănătos, dar o să vezi cît o să pătimeşti, îmi spuse căpitanul Caligheris, ghicindu-mi gîndul.

Într-o zi mă dusei la unchiul meu, rugîndu-l să-mi dea puţin untdelemn, să-mi pregătesc şi eu o mîncare.

— Nu am, îmi răspunse. Apoi adăugă : Untdelemnul îl păstrez pentru cel de la cîrmă. Mă dusei la el a doua oară, şi răspunsul fu acelaşi. Mă dusei şi a treia oară, şi lucrurile se petrecură la fel.

Într-una din zile pîndii momentul cînd stăteam la cîrmă. Luai atunci icoana sfîntului Nicolaie şi o legai strîns de timonă, sub privirile nedumerite ale căpi-

tanului Caligheris. Corabia, nici una, nici alta, începu să se învîrtească ca ieşită din minţi.

— Măi Iani, strigă căpitan Caligheris. Pe cine-ai lăsat tu la timonă ?

— Pe cel ce mănîncă untdelemnul.

Marinarii se porniră pe rîs, iar căpitanul se făcu foc de mînie.

— Pleacă, îmi spuse. Ia-ţi repede hainele şi părăseşte locul !

— O să plec, dar mai întîi să-mi plăteşti simbria.

Mă luă în cabina lui şi începu să socotească, după cum îi era obiceiul.

— În ziua de... ne-am învoit ; în ziua de... ai venit pe corabie ; în ziua de... ţi-ai adus hainele ; în ziua următoare am pornit în călătorie, iar în ziua de... ai început lucrul. Este aşa ?

Nici mai mult, nici mai puţin, îmi mîncase drepturile pe cinci zile. Eram totuşi mulţumit.

— Aşa este, îi răspunsei.

Cînd debarcai la Messina, aveam doar doi sfanţi în buzunar.

Din ziua aceea am început viaţa marinarului, cu toate socotelile ei. Îmi trăiam, ce-i drept, viaţa din plin, dar şi munceam din greu... Deşi trudeam însă ca o albină, agonisita mea nu se vedea. Cît puteam cîştiga şi cît puteam agonisi ? Tot cîştigul meu se ducea pe mîncare. Ca să-mi cumpăr o pereche de ghete, trebuia să dau leafa pe o lună. O manta de ploaie n-o puteam cumpăra decît din simbria ce mi se cuvenea pe luna a doua. Pentru un chef la Kameralti, trebuia să fac cheltuieli în contul lunii a treia. Dacă te gîndeşti şi la faptul că puteai rămîne şi o lună fără lucru, însemna să faci datorii în contul a şase luni. E oare cu putinţă, în chipul acesta, să te pricopseşti şi să mai faci faţă şi cheltuielilor unei gospodării ? Dar binecuvîntată fie moartea, care m-a scăpat pentru tot-

deauna de aceste griji. Nu trecu bine un an, şi mama mea, căpităneasa, se prăpădi şi mă văzui scăpat de grija ei. Acum munceam cînd pe-o corabie, cînd pe alta, schimbînd stăpînii, unul după altul. Abia mă întorceam dintr-o călătorie, că mă şi pregăteam de alta. Aşa mi-am petrecut viaţa zece ani împliniţi, pe mare. Cuvintele de povaţă ale tatălui meu îmi răsunau în urechi ziua şi noaptea. Dar ce folos ! Orice povaţă era făcută în deşert.

Dac-aş fi avut un petic de vie pe uscat, nu mi-ar fi păsat de nimic. Dar de unde să iei via ? Luai atunci o hotărîre : sau o să mă înghită valurile, sau voi ajunge în mijlocul oamenilor, prăpădit, mort, numai cu pielea pe mine.

Îmi făcui socoteala să mă aşez pe trai. Mă voi ţine de muncă, dar şi de petreceri. Oare numai eu munceam ? Nu trudeau toţi marinarii, de pretutindeni, la fel cu mine ? Am călătorit pe multe corăbii, am cunoscut şi viaţa marinarilor străini, dar nu le-am pizmuit norocul, căci viaţa marinarului se scurge aceeaşi, oriunde s-ar afla el. Din partea căpitanului nu te poţi aştepta decît la înjurături, de la încărcător la dispreţ ; marea te înspăimîntă, iar oamenii ce-şi duc viaţa pe uscat nu ştiu decît să te îmbrîncească. Ori în ce parte ţi-ai fi îndreptat privirea, nu întîlneai decît duşmani.

O dată, pe cînd mă aflam la Pireu, pe o fregată englezească, luai hotărîrea să mă întorc la mine acasă. Nu mai fusesem în insulă de cînd pornisem în călătorie cu căpitan Caligheris. Norocul care mă purta pe aripile lui mă aduse în insulă ca pe o sfîrlează. Cînd ajunsei acasă, locuinţa părintească era o ruină, pe mormîntul mamei mele crescuseră buruieni înalte, iar copila pe care îndrăgisem cîndva crescuse mîndră şi cu trupul bine legat.

Pusei preotul să slujească mai întîi un parastas pentru sufletul mamei, aprinsei o lumînare pentru odihna veşnică a tatălui, şi apoi îmi îndreptai gîndul către dragostea copilăriei mele. Cînd privii fata a doua oară, mă trecu un fior din cap pînă-n picioare.

„Oare dac-aş fi dat ascultarea cuvenită poveţelor tatălui meu, îmi spusei cu tristeţe amară, Mario nu mi-ar fi fost astăzi soţie ?"

Căpitanul Pararis, tatăl fetei, caravochir încercat, era de aceeaşi vîrstă cu tata. În călătoriile lui pe mare a avut parte să-i surîdă norocul din plin şi a căutat să tragă toate foloasele de pe urma lor. Cînd găsi prilejul nimerit, îşi vîndu corabia şi, cu banii luaţi, îşi cumpără pămînt, pe care, muncindu-l, îl prefăcu într-o grădină adevărată, luîndu-şi pentru totdeauna rămas bun de la mare.

N-am plecat din insulă a doua zi, aşa cum hotărîsem, şi nici peste o săptămînă. Era ceva ce mă ţintuia locului. De lucru nu aveam, dar în fiecare clipă eram frămîntat de acelaşi gînd, ce părea o făclie care se stinge şi se aprinde : dac-aş fi ascultat de sfaturile tatălui meu, n-aş fi fost oare astăzi alături de Mario ? În timpul zilei făceam nesfîrşite plimbări prin faţa casei fetei îndrăgite, iar pe înserate porneam pe drumul care ducea spre fîntînă, cu gîndul c-o voi putea întîlni, că o voi putea privi în ochi. Ce mai tura-vura ? Mă-ndrăgostisem de-a binelea de Mario. Cînd o vedeam trecînd, cu ochii plecaţi în jos, cu mersul ei mîndru, cu sînii plini şi cu pletele fluturîndu-i pe umeri, ardeam de dorinţa de-a fi cît mai aproape de făptura ei.

Magnetul care mă atrăsese spre mare, pe vremea cînd eram încă un copil neştiutor, mă atrăgea acum spre femeie. Altădată mi-a fost mijlocitor căpitanul Caligheris ; acum tocmisem ca mijlocitor pe bătrîna Calomira. Eram hotărît să nu plec fără un răspuns.

Dar peţitoarea izbuti de minune, căci găsise cuvintele meşteşugite prin care vrăjise cu repezeală atît fata, cît şi pe tatăl ei.

— Vreau să stăm de vorbă, îmi spuse într-o seară căpitan Pararis, luîndu-mă la o parte. Gîndul tău este frumos şi purtarea ta cinstită ; nici n-aş fi putut aduce în casă la mine un ginere mai potrivit decît pe fiul prietenului meu, cu care am trăit ca fraţii. Mario îţi va deveni soţie, dar cu o condiţie : să renegi marea. Îţi repet şi eu ceea ce spunea tatăl tău : în mare nu te poţi încrede, marea nu cunoaşte îndurare. Aşadar, îţi vei lua rămas bun de la mare.

— Dar de ce meserie să mă apuc ? Cum să trăiesc ? îl întrebai. Nu mă pricep la altă meserie.

— O ştiu bine. Mario are avere.

— Cum văd, o să iau o nevastă care să mă întreţină !

— Vei munci, nu te va ţine ea. Nu te mînia, căci n-am de gînd să te umilesc. Veţi munci amîndoi. Şi grădina, şi via, şi ogorul aşteaptă să le munciţi cu braţele voastre.

Adevărat e că nici nu doream altceva. Fugeam de mare din tot sufletul meu. Ajunsesem ca sfîntul Ilie, ce-şi pusese vîslele pe umeri şi colinda pe munţi, să găsească un loc de refugiu, acolo unde oamenii nu-i aflaseră nici măcar numele. Eram şi eu la fel cu el. Nu voiam nici măcar să aud de mare şi nici de culoarea ei. Frumuseţile mării nu mai erau o taină pentru mine; vrăjile ei se dezlegaseră.

— Ne-am învoit, i-am răspuns căpitanului Pararis. Ai cuvîntul meu de cinste.

Trei ani încheiaţi am trăit alături de Mario, la Trapi, în satul socrului meu. În acest timp am dus o

viață cu adevărat fericită. Mă deprinsesem să sap alături de Mario, să muncesc în grădină, în vie, pe cîmp. Vremea se scurgea, fără să-mi dau seama, în muncă și iubire. Cînd ne vedeai pe amîndoi săpînd, cînd alergînd la umbra unui chitru, asemenea unor puișori abia ieșiți din găoace. Învățasem acum să sap la rădăcină chitrul, să tai crengile viței-de-vie, să ar pe ogor.

Agoniseam pe an cincizeci de taleri din vînzarea chitrului, douăzeci de pe vin, de pe grîu patruzeci, afară de banii puși deoparte pentru sămînță și de cei pentru cheltuielile casei. Pentru prima dată în viața mea vedeam rodul ostenelii mele. Pămîntul cel fără de glas îmbrăca mii de culori, chipuri și forme, roade și flori și răspîndea miresme, voind parcă să-și arate mulțumirea că-l munceam. Trăgeam brazde pe ogor, și acesta își arăta pe dată credința. Cînd ogorul primea la sînu-i sămînța, o ascundea de văzul păsărilor, o încălzea, o umezea și mi-o arăta din nou, verde și proaspătă, apoi lucitoare cum e aurul.

Curățam chitrul, și el creștea mlădios ca o trestie, mîndru și învolt. La amiază, pe timp de arșiță dogoritoare, stam bucuros la umbra lui, iar în timpul nopții îmi dăruia mireasma lui odihnitoare. Ființa mea întreagă simțea desfătarea roadelor lui galbene-aurii. Dumnezeu binecuvîntase pămîntul, căruia îi dăduse simțire. El nu semăna cu neîndurătoarea mare, pe care abia ai apucat s-o brăzdezi, că ea se și străduiește să-ți stingă numele. Nu semăna cu stihia mării cea fără de suflet, față de care te porți cum se cuvine, căreia îi aduci laude, pe care o cînți, dar care te îmbrîncește, întrebîndu-te parcă ce cauți acolo și care rînjește, dornică să-ți sape culcușul de veci. Cain trebuia să-și ispășească păcatul îmbrățișînd meseria de marinar.

În fiecare zi, către asfințit, urcam spre sat. Înaintea mea mergea Mario, mînînd caprele zglobii, împodobite

cu clopoţei, iar eu veneam în urma ei, ducînd sapa pe umăr şi măgăruşul de căpăstru, încărcat cu vreascuri. Mario aprindea focul şi pregătea de cină, iar eu mă tolăneam, cu luleaua aprinsă, sub bolta bogată a caprifoliului auriu ce se înălţa, răsucindu-se, printre crengile de busuioc, izmă şi măghiran, plante care nu cereau decît să le sapi puţin la rădăcină şi să le uzi oleacă, ca să te îmbete cu parfumul lor.

— Bună seara, îmi spuneau trecătorii.

— Bună seara, le răspundeam.

— Noapte bună.

— Să ne vedem mîine în zori sănătoşi !

Schimbam cu consătenii mei urări pornite din inimă. Acum nu mai priveam cerul cu ochi cercetători, nu mai căutam locul lunii pe cer, tremurul stelelor, nu mai urmăream bătaia vîntului şi nici răsăritul cloştii-cu-pui. Seara, tîrziu, îmi găseam mulţumirea în îmbrăţişările nevestei, mulţumire pe care nu ţi-ar putea-o hărăzi nici un alt liman, oricît ar fi el de atrăgător.

Se scursese astfel cel de-al doilea an al căsniciei noastre şi începeam un al treilea. Într-o duminică din luna lui februarie, coborîi cu nevasta la ţărm, în rada ce-i zice „Sfîntul Nicolaie". Vărul ei, căpitan Malamos, serba tocmai botezul corăbiei lui, iar noi eram printre invitaţii lui. Era o zi frumoasă, care făcu să mi se reaprindă în suflet vechiul meu dor. Şantierul naval gemea de podine, de catarge, de scînduri, surcele şi grămezi de rumeguş. În văzduh stăruia mirosul sărat al mării, miros de catran, de smoală şi de frînghii. Fierăria şi cîlţii stăteau în mormane mari. De la un capăt la altul al ţărmului se înşirau bărci vopsite cu grijă, bricuri răsturnate cu faţa în sus, goelete neechipate, carine împiedicate, pline cu stridii, schelete de caicuri, barcazuri, vedete, unele dintre ele cu semnul ciorii şi al crucii, unele avînd vopsite pînă şi copastia,

altele fiind încă neterminate. Toate uneltele marinărești, visurile simple, ca și marile nădejdi ale acestor oameni se aflau acolo pe nisip, întruchipate din lemn. Invitații, tot poporul de marinari, bătrîni, copii, femei în veșminte de zile mari, umblau forfota în jurul schelelor ; copiii săreau în bărci, bărbații le pipăiau, le priveau cu mîndrie, stăteau cu ele de vorbă, discutau despre valoarea lor, le calculau viteza și puneau întrebări amănunțite starostelui meșterilor.

Bricul căpitanului Malamos, așa cum sta pe schela lui, cu prova în formă de spadă, cu pupa împodobită cu flori, cu sprijinitoarele întinse în dreapta și în stînga, părea o scolopendră adormită pe prundiș. Marea, de un albastru orbitor, jucăușă, aducea valurile pînă la picioarele bricului, îl uda cu spuma ei, șoptindu-i tainic și convingător :

— Vino, haj, vino, să afli la sînu-mi alinare, să-ți dărui viață dintr-o singură sărutare. Ce mai aștepți, cufundat în somn îndelungat ? Nu ți s-a urît de toropeala pădurii în care-ai trăit, nu ți-e lehamite de viața lipsită de voință pe care o duci ? Oare nu te rușinezi ? Pornește, să înfrunți valul, să te lupți pieptiș cu vîntul, să-l despici ca pe-o zdreanță, vino, să te privească cu pizmă balena, să-i fii tovarăș bun delfinului, să-și afle pescărușul odihna în tine, să te slăvească marinarii, să fii mîndria căpitanului tău. Vino, scumpul meu odor, hai, vino !

Și bricul, nepriceput, începu să scîrțîie din încheieturi, gata să-și părăsească culcușul. Împrejur era forfotă mare, din pricina invitaților. Căpitanul Malamos, ras proaspăt, surîzător, cu pantalonii largi, de postăvior, și cu brîul lat la mijloc, privea bricul mulțumit, alături de căpităneasa lui, îmbrăcată în rochie de mătase. Părea că-și serbează nunta. Viorile, lăutele și naiurile răspîndeau bucuria lor pînă hăt, în depărtări. În ceea ce mă privește — ca să vă spun ade-

vărat —, nu simţeam nici o bucurie. Stam deoparte şi priveam marea întinzîndu-se la picioarele mele, şi o părere de rău îmi strîngea inima.

După atîta amar de vreme mă reîntîlneam cu dragostea mea dintîi, înveşmîntată în albastru, zîmbitoare şi veselă. Mi se părea că mă privea drept în ochi, că-mi şoptea cu tristeţe şi mă dojenea cu părere de rău, zicîndu-mi :

— Necredinciosule, înşelătorule, laşule !

— Piei de lîngă mine, necuratule, spusei, făcîndu-mi cruce.

Încercai să fug de-acolo, dar nu mă ţineau picioarele. Stam ţeapăn ca plumbul, sprijinit de-o piatră. Ochii, urechile şi sufletul, dăruite valurilor, ascultau dojana cu supunere.

— Necredinciosule, înşelătorule, laşule !

Era cît p-aci să mă podidească lacrimile. Deodată alungai din suflet toată ura ce-o aveam faţă de mare, uitai suferinţele, răutatea şi oboseala îndurate. Nu-mi aminteam de nimic altceva decît de cele dintîi dorinţe, de curajul meu, de farmecul călătoriilor, de fiorul ce mă străbătea în faţa pericolului, desfătarea ce o resimţeam cînd izbuteam să ne salvăm, de viaţa cea fără de griji. Îmi luasem rămas bun de la toate aceste bucurii, uitasem totul, de dragul unei femei.

— Puişor, la ce te gîndeşti ? auzii un glas lîngă mine.

O văzui pe Mario, frumoasă şi cu surîsul pe buze, ca întotdeauna, cu înfăţişarea ei mîndră. Îmi pierdui cumpătul la gîndul că mi-a surprins necredinţa.

— Nu s-a întîmplat nimic, îngînai... Ce să se întîmple ? Ajută-mă să mă ridic, că mi-a venit ameţeală. Mă sprijinii de ea, de frică, parcă, să nu mă smulgă valul.

Preotul, îmbrăcat în odăjdii, citea rugăciunea pentru binecuvîntarea corăbiei. Starostele meşterilor începu să dea ordine :

— Înainte, cu proptelele de la proră !

— Înainte, cu cele de la pupă !

— Înainte, cu cele din lături, înainte !

Una după alta, penele schelei fugeau de sub trupul corăbiei. Corabia începu să se clatine, trezită parcă din amorţeala ei şi fără nici un pic de curaj pentru viaţa nouă ce-o aştepta. Copiii, aflaţi pe punte, alergau de la un capăt al ei la altul, de la pupă la provă, făcînd un zgomot înnăbuşit, asemănător cu acela făcut de o turmă de oi.

— Înainte, se auzi glasul meşterului.

Împinsă de piepturile voiniceşti ale invitaţilor, corabia suspină, clătinîndu-se, şi, în cele din urmă, alunecă pe apă ca o raţă, împreună cu marinarii, cărora nu le mijise încă mustaţa.

— Drum bun, căpitane Malamos ! Drum bun ! Aurite să-i fie cuiele, strigă poporul de marinari, stropind cu apa mării pe soţii Malamos. Dar în clipa aceea un copil, alergînd, se lovi şi căzu leşinat în apă. Fără să mă gîndesc, intrai în apa mării, îmbrăcat cum eram, şi, din două scufundări, l-am scos la ţărm. L-am scos pe copil, dar în schimb m-a cuprins pe mine marea în mrejele ei.

De-atunci mi-am pierdut şi somnul, şi bucuria. Apa călduţă în care mă afundasem şi care-mi cuprinsese tot trupul îmi robise sufletul în întregime. Acum era destul să-mi răsară în minte această întîmplare, că îndată simţeam pe şira spinării, ca o înfiorare, sărutarea mării.

De-atunci n-a mai fost cu putinţă să-mi văd de treburi. Am tot încercat să muncesc, în livadă, la cîmp ori în vie, dar, oriunde m-aş fi dus, mi se părea că mă înnăbuş. Cît era ziulica de mare, mă învîrteam pe

lîngă țărm, mă scufundam în apă, simțind o desfătare rară în mirosul sărat al mării, mă tăvăleam printre alge sau umblam după arici-de-mare. Deseori coboram la țărm și mă apropiam, plin de sfiiciune, de grupurile de marinari și-i ascultam povestind despre echipaje și călători, despre furtuni și naufragii. Dar, pasămite, ei nici nu întorceau măcar capul să mă vadă, căci, vezi, eu eram acum un țăran, un biet plugar, pe cînd ei erau marinari, delfini sălbatici. Pînă și copiii marinarilor se uitau la mine nedumeriți, de parc-ar fi spus : Măi, de unde mai răsări și ăsta ? Cei care-mi fuseseră cîndva prieteni și camarazi socoteau nimerit să-mi arunce în față și cîte-o batjocură :

— Măi Iani, văd că ți-ai legat bine corabia la țărm ! Acum nu-ți mai pasă nici de mare și nici de vînturi. Ai zvîrlit ancora ! Asta înseamnă că ți-ai luat rămas bun de la toate, înseamnă că ai murit, că nu mai ești printre vii.

Atunci alergam din nou la țărm, să-mi destăinui durerea valurilor. În cele din urmă, mă apucasem să meșteresc corăbii, care de care mai frumoase, cu catarg de brad, cu pălimare și pînze, care, în închipuirea-mi aprinsă, îmi apăreau drept corăbii adevărate. Cînd Mario mă vedea, se închina și spunea :

— Sfîntă Fecioară ! Și-a ieșit din minți bărbatul meu !

Făgăduia să se ducă și să aprindă lumînări la icoana Sfintei Fecioare de la Tinos, pleca desculță, să dea sărindare la paraclise, îmi ducea hainele la biserică, să mi le descînte preotul, și se lovea cu pumnii în piept, ziua și noaptea, doar-doar o îndupleca pe sfinții din icoane să-mi redea judecata cea dreaptă !

— Mario, draga mea, nu-ți mai pierde timpul bătînd drumurile, i-am spus într-o zi nevestei. Boala mea n-are leac și n-o pot vindeca nici sfinții, și nici rugăciunile. Eu sînt un copil al mării. Mă cheamă marea,

şi mă voi supune. Fie acum, fie mai tîrziu, mă voi întoarce la rostul meu de altădată.

Cum mă auzi, femeia se îmbrăcă în veşminte de doliu.

— Ţi-ai adus aminte de meseria ta de odinioară? Vrei să te apuci iar de ea? Să ajungi din nou marinar?

— Da... nu mai pot suferi o astfel de viaţă! Mă cheamă marea!

Dar Mario nu era chip să înţeleagă! Nu voia nici să vadă şi nici s-audă aşa ceva. Plîngea mereu, se ruga, mă îmbrăţişa, mă atrăgea la sînu-i şi mă acoperea de sărutări. Ocăra marea, îi găsea vini nenumărate şi o blestema. Dar în zadar! Mie totul mi se părea anost. Nu mă mai desfătau nici sărutările, nici îmbrăţişările ei. Nici patul nostru nu mă mai atrăgea.

O dată, pe la apusul soarelui, în timp ce stam la ţărm, zării în faţa mea o fregată cu pînzele umflate. Sta ca o stîncă uriaşă înfiptă în mare. Deosebeam toată schelăria.. focurile, maistrele, rîndunica, gabiile, trigurile, odgoanele şi cavilele. Mi s-a părut că zăresc chiar şotropul. Văzui cabina căpitanului; într-un colţ era icoana sfîntului Nicolaie şi candela cea pururi de veghe. Văzui paturile marinarilor, le auzeam cuvintele, le simţeam mirosul acru ce-l răspîndeau. Vedeam pînă şi bucătăria, butoaiele pentru apă, pompa, cabestanul. Sufletul meu, asemenea unei păsărele întristate, rămase pironit acolo. Auzeam vuietul mării izbind în catarge şi preamărind viaţa marinarului.

Prin faţa ochilor mei se perindară fecioare bălaie şi oacheşe, unele cu ochii negri, altele împodobite cu cununi de flori şi cu pieptul dezvelit. Toate mă sărutau. Prin faţa ochilor mi se perindau porturi zgomotoase, taverne afumate şi cupe de vin, cobze şi lăute cu glas melodios. Un marinar părea să mă arate

celorlalţi cu degetul, spunînd: „Uite şi pe unul care s-a lepădat de toate bucuriile mării !"

Am sărit ca ars în sus ! Nu de frică. Nu mă lepădam de mare. În ruptul capului, nu ! Am dat fuga acasă. Mario era plecată la vie. Luai hainele pe umăr, de sub pernă luai economiile şi fugii ca un hoţ. Se întunecase, cînd am ajuns în rada de la „Sfîntul Nicolaie". Dezlegai o barcă şi mă îndreptai spre fregată !

De-atunci viaţa mi se scurge în desfătare. Poate că mă vei întreba dacă nu m-a cuprins vreodată părerea de rău... Nu-mi pot da seama. Dar chiar dacă m-aş reîntoarce în insulă, nu mi-aş mai găsi liniştea.

Mă cheamă marea !

NAUFRAGII

Abia ancorasem la Steni, şi căpitanul Xirihis luă barca şi se îndreptă în grabă spre oficiul telegrafic. De două zile era pradă unei îndoieli înspăimîntătoare. La o depărtare de 30 de mile de Bugazia se întîlnise cu cealaltă corabie a lui, „Arhanghelul", în care trudeau, plini de rîvnă, cei doi fraţi ai lui : unul făcea pe cîrmaciul, iar celălalt pe administratorul.

Întîlnirea n-a fost decît trecătoare, nu apucaseră nici să se îmbrăţişeze, să schimbe cîteva cuvinte cu privire la încărcătura corăbiei ori la navlu, că furtuna se şi pornise aprigă, despărţindu-i. Căpitanul Xirihis abia avu răgaz să îndrepte prora şi rămaserăm timp de-o zi şi o noapte pe mare, în bătaia valurilor.

La intrarea în apele Bosforului, căpitanul cutreieră rînd pe rînd limanurile şi golfurile, întrebînd pe toţi barcagiii şi piloţii, pe cumetrii şi cumetrele întîlnite-n

cale dacă nu cumva auziseră vreo veste despre „Arhanghelul".

Ce se petrecuse oare ? Nu cumva corabia își căutase adăpost pe undeva ? Izbutise oare să înfrunte valurile, sau se izbise de stînci ? Și dacă corabia fusese distrusă, frații lui scăpaseră oare cu viață ? Gîndul acesta îl muncea necontenit, fruntea-i era încrețită și inima îi zvîcnea cu putere.

Ajungînd însă la oficiul telegrafic, își uită durerea, în fața spectacolului ce se desfășura în jurul său. Jos, în curtea cea strîmtă, cît și pe scările tocite, și sus, în odăile neîngrijite, se adunase o mulțime de lume, pradă neliniștii, ca și el. Femei, bărbați și copii așteptau cu toții să afle veștile aduse de telegraf despre soarta celor aflați pe mare. Unul dorea să afle știri despre un prieten, altul despre o rudă sau un binefăcător. Telegraful, nepăsător și rece, împrăștia în jur tristețe și lacrimi, cu nesfîrșită limbuție. Transmitea știri, pomenea de morți groaznice, despre înecuri și pierderi de averi, spulbera iluzii, smulgea bucurii și nădejdi, la fel ca un uragan, care prăpădește totul cu repeziciune sălbatică.

În catul de sus al oficiului telegrafic, jos pe scări și în curtea neîncăpătoare se auzeau plînsete și sughițuri. Unii plîngeau cu lacrimi fierbinți, alții leșinau. Căpitanul Xirihis era ros de îndoială. Ardea de dorința de-a afla și el, cu un ceas mai devreme, din gura telegrafistului soarta fraților săi. Fără să-i pese, își făcu loc, îmbrîncind oamenii în stînga și în dreapta ; urcă apoi treptele, sărind cîte două deodată. Ajungînd în fața ghișeului, întrebă cu glas tremurător :

— Ce vești aveți despre soarta corăbiei „Arhanghelul" ?

— Nici una, îi răspunse, scurt, telegrafistul.

— Nici o veste ? Este oare cu putință ? întrebă din nou. Corabia se numește „Arhanghelul", are forma

unui delfin, catargul de la mijloc are coş şi este construită pe şantierul de la Spetze[1]...

Întrebînd, îşi pironi ochii asupra funcţionarului şi ascultă cu luare-aminte zgomotul sec şi sacadat al telegrafului, care semăna cu clănţănitul dinţilor unui om bolnav. Trupul îi era zguduit de fiori, iar podeaua îi fugea de sub picioare. Era gata să leşine. Cu toate acestea, nu-şi părăsea locul, nu-şi lua ochii de la geamul însufleţit ce avea să-i dea de ştire despre soarta fraţilor săi.

În cele din urmă, telegrafistul ridică ochii, îl fixă atent şi-i spuse, cu glas indiferent :

— Corabia „Arhanghelul" a dispărut în dreptul Rumeliei, unde s-a frînt în două, lovindu-se de stînci. Cei doi tineri care se aflau pe corabie au scăpat cu viaţă. Trăiesc.

Trăiesc ! La auzul acestor veşti, căpitanul se ridică în picioare. Greutatea de pe piept i se luase, iar bucuria i se revărsa, blîndă şi mîngîietoare, în suflet.

— Cum se numesc băieţii ? întrebă din nou căpitanul, cu glas duios. N-am putea oare să le aflăm şi numele ?

— Petros şi Ianis, îi răspunse, după scurt timp slujbaşul, cu gîndul în altă parte.

Slavă Domnului ! Aşa se numeau fraţii lui. Petros şi Ianis. Erau, deci, în viaţă amîndoi. Ei se salvaseră, dar corabia lor nou-nouţă, se făcuse ţăndări.

Dar fie şi-aşa ! Binecuvîntat fie Domnul ! Ei să fie sănătoşi, că vom construi o corabie mai mare şi mai frumoasă. De bucurie, cinsti din toată inima pe telegrafist cu cinci trabucuri şi-i dădu un bacşiş de o medgidie servitorului. Apoi se adresă cu duioşie oa-

---

[1] Insulă din grupul Sporadelor, care a jucat un rol important în timpul revoluţiei greceşti din 1821.

menilor întristaţi din jurul lui, vrînd parcă să golească dintr-o dată paharul veseliei :

— Nu e nimic neplăcut. Toţi sînt sănătoşi. Totul e în ordine.

Căpitanul Xirihis nu voia ca bucuria lui să se întunece cu nimic.

— Dar ce vîrstă or fi avînd băieţii ? întrebă din nou.

Atunci funcţionarul se posomorî. Îl plictisea prea mult. În jurul lui se auzeau glasuri nerăbdătoare. Oamenii se îmbrînceau unul pe altul, voind să-l dea afară din faţa ghişeului. Nu era destul că aflase că fraţii lui erau în viaţă ? Cîţi alţii nu plîngeau pentru ai lor, neştiind unde se află şi ce fac...

Căpitanul Xirihis, egoist, nu-şi părăsea locul. Nu era mulţumit de bucuria ce-i pătrunsese în suflet, voia să guste din plin fericirea.

— Oare ce vîrstă au ? întrebă din nou.

— Să tot aibă zece-doisprezece ani, îi răspunse slujbaşul, aplecat deasupra telegrafului.

Atunci dezamăgirea puse din nou stăpînire pe sufletul căpitanului. Cei doi fraţi ai lui nu erau atît de mici. Ai lui trecuseră de douăzeci şi cinci de ani. Galben ca ceara, părăseşte oficiul telegrafic, coboară scara, iese din curte, se urcă în corabie şi ajunge la Therapia. Apoi, călare, se îndreaptă spre Sf. Gheorghe şi merge de-a lungul ţărmului. Ochii i se împăienjenesc şi i se umplu de lacrimi.

Deasupra lui, soarele străluceşte încă pe cerul de safir. În preajmă-i se întinde marea pînă la temeliile cerului, asemenea unui lac liniştit. Înaintea lui se aşterne uscatul, smălţuit cu flori înmirezmate. Dar malul mării i se pare un ţintirim larg, care se întinde de la un capăt la altul. Fiecare stîncă a devenit un mormînt de corabie, iar de jur împrejur se întind potopul şi prăpădul. Cît vedeai cu ochii, numai corăbii spin-

tecate, bărci mai mult desfundate decît întregi, frînghii, catarge, pînze, tablouri, icoane, farfurii, cădelnițe, busole și bucăți de lemn aurit. Printre ele, mîini, picioare, trupuri lipsite de capete, capete fără trupuri, țeste deschise, cu smocuri de păr în ungherele cele mai tainice, creieri risipiți pe piatra stîncilor...

O balenieră frumos construită se ridicase și plutea cu pînzele pe catarge, ca un înger. Baleniera fusese zvîrlită pe vîrful unei stînci, iar scîndurile pescajului se înfipseseră cu putere în dinții neregulați ai pietrelor și se încleștaseră cu deznădejde în scobiturile și deschizăturile dintre pietre. Nici apa și nici vîntul nu puteau străbate pe-acolo. Un cîine legat de pupa unui vas, cu ochii scînteietori și roșii, mușca lemnele, învîrtindu-se pe loc, rodea lanțul, trăgîndu-și coada cu furie. Cu ochii ațintiți asupra apei, lătra necontenit, blestemînd-o parcă, fiindcă ruinase o corabie atît de frumoasă.

Deodată, după cîțiva pași, căpitanul Xirihis se află în fața corăbiei sale. Numai durerea ce-i măcina sufletul l-a putut face să-și recunoască corabia lui de altădată, printre atîtea rămășițe triste.

Nimic nu mai rămăsese întreg : nici corabia, nici pînzele, nici catargele. Pupa, sfărîmată, stătea spînzurată între două colțuri de stîncă. De jur împrejur, urmele groaznicului prăpăd : lemne împrăștiate ici și colo, lopeți și pînze, vîsle și barcazuri roase, antene și încrucișături și, mai departe în jur, cît vezi cu ochii, alte alaiuri triste, de îngropăciune.

Și tot acolo se arăta o altă priveliște, și mai înfricoșătoare. În dreapta zări cîrmaciul mort. Marinarii zăceau ici și colo, unii sfîrtecați și întinși, alții pe jumătate acoperiți cu nisip, alții, părăsiți cu totul în bătaia valurilor, erau biciuiți și împroșcați de stropi de apă. Deasupra trupurilor ghemuite și fără viață,

deasupra fețelor cu gura căscată, păsările de pradă își înfundau, nestingherite, ciocul în carnea prăzilor, mîncau și mestecau cu lăcomie. La zgomotul pașilor căpitanului, zburară croncănind, protestînd că le-a fost tulburat ospățul.

Acum, chinul căpitanului începea să fie mai cumplit. Cadavrele acelea străine îi arătau limpede că acolo, prin apropiere, se găseau și trupurile fraților săi. Îi vine să alerge, să caute pretutindeni, dar nu îndrăznește. Ceva îl țintuiește locului. Își simte picioarele ca niște cuie bătute în pămînt. O dorință, care crește din ce în ce, îl împinge înainte, îl face să caute și, în cele din urmă, își găsește frații. Dacă nu i-ar fi vorbit sufletul, fără îndoială că nu i-ar fi recunoscut, așa cum mai înainte n-ar fi recunoscut corabia. Nu mai plîngea, și din ochi nu-i mai picura nici o lacrimă. Căpitanul Xirihis privește acum marea cu cruzime și patimă. Ridică pumnul și-l lăsă apoi să cadă, parcă temîndu-se, înspăimîntat de mînia care-l stăpînea.

Se aplecă după aceea asupra fraților săi, sărutîndu-i cu dragoste. Le mîngîie trupurile ciopîrțite, cu grijă parcă să nu-i deștepte. Le șoptește la ureche, cuvinte de mîngîiere. Le făgăduiește poate ceva. Apoi se apucă să le sape mormîntul. Făcu o groapă mare, în care-și puse frații întîi, apoi pe cîrmaci și pe marinari. Deasupra zvîrli pietre și bolovani. După aceea se întoarse la Therapia.

Găsi vaporul și ajunse iar pe corabie.

— Gata ? își întrebă secundul.

— Gata !

— Sus ancora !

Mut și palid, căpitanul Xirihis își luă postul pe punte și ne văzurăm de drum.

DOUĂ SCHELETE

Mă cheamă Nicolas, dar porecla mea este Vrizas, adică numele meu sună aşa, Nicolas Vrizas. Mi-am pierdut vlaga acum, ce-i drept, de semăn cu un cal bătrîn, dar am fost şi eu cîndva un tînăr falnic. În tinereţea mea, în zilele de lucru munceam fără să preget ; în schimb, în zilele de sărbătoare căutam cu orice preţ să mă desfăt. Eram un adevărat voinic şi anevoie îmi puteai găsi pereche. Se minunau femeile privindu-mă, iar peţitoarele trimise de oameni cu stare mă tot îndemnau să mă însor cu fete care de care mai bogate. Eu însă mi-am ales de nevastă o fată săracă, dar am luat-o după voia inimii. Acum văd că am îmbătrînit şi cred că la fel gîndesc despre mine toţi aceia care privesc la faţa mea zbîrcită ca o smochină şi la capul meu albit. Vai, Doamne ! Dar nu anii, care se duc, îmbătrînesc pe om ! Atunci cînd ţi-ai pierdut fiinţele ce ţi-au fost dragi, cînd ai îngropat în pămîntul cel negru nevasta şi copiii, care trăgeai nădejde că-ţi vor închide ochii... cînd nu mai ai nici un sprijin pe lume... atunci, ce-i drept, îţi albeşte părul, spinarea ţi se încovoaie, iar inima îţi bate fără nici un entuziasm, ca şi cum truda ei ar fi zadarnică.

V-am spus că am pierdut şase copii. Da ! I-am pierdut unul după altul şi le-am săpat mormîntul lîngă măicuţa lor, lîngă Ianula mea, cea fără de noroc. Acum aştept din clipă în clipă să sune şi pentru mine ceasul cel de pe urmă, să pornesc spre ultimul meu lăcaş. Atunci nu va mai exista pe lume nici Nicolas Vrizas şi nici că-şi va mai aminti cineva de el. Cimitirul nostru e mic. Ici cîţiva chiparoşi, colo o rodie, cîteva beţe înfipte în morminte, şi cruce pe nicăieri.

Mărăcinişurile de tot felul înnăbuşă trandafirul sălbatic şi rozmarinul ce cresc pe mormînt. Peste cîţiva ani, ca să se mai poată îngropa vreun sărac sau vreun nenorocit ca şi mine, vor fi siliţi să sape şi la mormîntul meu. Acolo vor da peste o lădiţă cu două schelete.

— Al cui o fi fost mormîntul ? se vor întreba oamenii.

Ascultaţi acum povestea acestui mormînt. Era prin 1870, în luna decembrie. Atunci s-a sfîrşit din viaţă fiica mea, Anita, fata mea cea fără de noroc, pentru care am pătimit tot atît cît aş fi pătimit pentru toţi ceilalţi copii ai mei. Poate că mă veţi întreba : „Dar ceilalţi nu erau copiii tăi ? N-ai ţinut deopotrivă la toţi ?“ E drept că m-a durut inima pentru toţi copiii mei, dar, cît priveşte pe Anita, există ceva care mă chinuie şi nu-mi dă pace nici ziua, nici noaptea. Numai eu şi cu nevastă-mea Ianula am fost de vină că Anita nu a avut parte de bucuriile vieţii acesteia. Noi doi, eu şi nevastă-mea, şi soarta amarnică am pierdut-o. Dacă noi nu ne-am fi purtat cum ne-am purtat, poate că şi azi ar fi trăit fata mea. Aş fi avut şi eu nepoţei, cărora le-aş fi spus poveşti la gura sobei, în vreme de iarnă. Unul şi-ar fi înfipt mînuţele şi ar fi tras de barba mea albă ca neaua, în timp ce celălalt s-ar fi jucat pe genunchii mei. Un altul s-ar fi urcat pe spinarea mea, şi cu toţii, într-un singur glas piţigăiat, ar fi strigat „Bunicuţule !“ Eu m-aş fi mîngîiat de amărăciunile care mă chinuie acum şi care mă vor băga în mormînt. Ce bine-ar fi fost dac-aş fi avut atunci cuminţenia mea de azi ! S-a stins biata mea copilă cum se stinge o făclie...

Nu trece o singură zi în care să nu mă mistuie acelaşi gînd : Ciudaţi mai sîntem noi, oamenii ! Dacă e vorba să punem la cale o treabă care ne convine, avem convingerea că toţi se vor grăbi să ne laude pentru fapta noastră. Dar cînd se întîmplă ca altcineva

să pună ceva la cale, îi cercetăm fapta, o socotim, o sucim și pe-o parte și pe alta, și-apoi ne spunem și noi părerea, că nu e bine ce-au făcut. Cam despre astfel de lucruri va fi vorba în cele ce urmează.

Pe Ianula mea am luat-o din dragoste. N-am stat de vorbă cu nimeni despre asta și nici nu m-am gîndit că, dac-aș fi luat o altă fată, mi-ar fi adus și ceva zestre. Am luat-o pe Ianula cu convingerea că toți mă vor lăuda pentru alegerea făcută. Dar atunci cînd fetei mele i-a căzut drag Anton, n-am încuviințat fapta ei. Nu-mi dau nici eu seama de ce. Dar cu ce m-am ales ? Ce-a adus împotrivirea ? Lacrimi doar ! Mi-am aprins paie-n cap și am trimis în iad două suflete de timpuriu. Atunci cînd a început dragostea lor, Anton avea doar șaisprezece ani, iar Anita cincisprezece. Iubirea lor era o iubire tăinuită și nu se trădase cu nimic. La șaptesprezece ani fata mea se făcuse nespus de frumoasă... O cereau în căsătorie băieți de neam bun, dar ea îi respingea. N-a trecut multă vreme, și am aflat că-l iubea pe Anton. La început, dacă vreți să știți, treaba asta nu m-a mîhnit. Băiatul avea două pogoane de vie și o căsuță. Dar s-a întîmplat ca în acelaș an să se mărite sora băiatului — avea o singură soră —, și părinții i-au dat de zestre tot ce aveau, căci, precum știți, nu există pe lume părinți care să nu dorească binele copilului lor. Cînd am văzut că Anton nu avea nici un rost, am căutat să pun capăt dragostei lor. Seară de seară, aduceam vorba de tînărul necopt la minte și-l acopeream de ocări. Îl învinovățeam pe bietul băiat că e cartofor, bețivan, cuțitar, sărac lipit pămîntului. Îl ocăram fără nici o vină, căci băiatul se bucura de un nume bun în sat. Biata mea fată auzea tot, dar nu scotea o vorbă și nici nu se hotăra să plece de-acasă. Ținea mereu ochii plecați și-și căuta de lucru, împletind ciorapi. Din cînd în cînd, o auzeam suspinînd. Ne îndemnam

unul pe altul să fim cu răbdare, s-o facem să-l uite pe Anton. Ca să nu mai lungesc vorba, m-am convins, cu vîrf şi-ndesat, că, fără voia mea, am săvîrşit o faptă pe care n-am dorit-o în ruptul capului. Dar, de la un timp, sănătatea fetei mele începu să se şubrezească. Buzele îi deveniră palide. În toiul iernii îşi punea pe piept cîte o batistă cu apă rece, să răcească şi să se îmbolnăvească. În situaţia aceasta trebuia să mă hotărăsc sau să-mi pierd fata, sau să i-o dau de nevastă lui Anton.

Într-una din zile m-am socotit îndelung cu mine însumi şi m-am întrebat : cine sînt eu şi ce preţ are averea mea ? Aveam doar o casă, pe care o putea vinde oricînd creditorul meu. Cînd se anunţa o recoltă bună de stafide, eram nevoit să iau bani cu împrumut, ca să lucrez pămîntul, pentru nevoile gospodăriei, să ne îmbrăcăm şi să ne încălţăm toţi ai casei. Dacă treburile ar fi mers bine peste an şi dacă aş fi vîndut recolta de stafide, aş fi avut cu ce să-mi plătesc creditorul. Dacă nu, rămîneam din nou dator, şi lucrurile s-ar fi petrecut aidoma, căci viaţa unui muncitor se scurge totdeauna la fel. Munceşti pentru alţii, pînă ce cazi istovit. Mai aveam apoi şi familia pe spinare. Cum Anton se dovedea destoinic la muncă, începu să-mi fie drag de el. De altfel, noi, oamenii săraci, nu trebuie să avem pretenţii mari.

Cu astfel de socoteli în cap, mă hotărîi să-i dau fata de nevastă. La început nu i-a convenit nevestei, dar mai apoi a văzut şi ea adevărul şi a trecut de partea mea. În luna martie am făcut logodna. Tinerii zburdau de bucurie. Ne ieşeau mereu în cale, şi mie, şi nevestei, ne sărutau mîna recunoscători şi cu ochii umeziţi. Bieţii copii ! Ne mai gîndeam că, dacă luna august s-ar fi arătat bună pentru recoltă, am fi putut face şi nunta de Sf. Dumitru. De-atunci, Anita începu să-şi caute de lucru cînd la o casă, cînd la alta,

să-şi mai facă de-ale îmbrăcăminţii. Anul se dovedise bun : se făcuseră din belşug grîu, porumb, orz, în sfîrşit toate cerealele. Pepenii avuseseră şi ei parte de vreme prielnică, iar ţăranii nu mai conteneau lăudînd timpul frumos.

— Ce zici ? A fost frumoasă luna august ?

— Mai e vorbă ? Bine-ar fi s-o ţină într-una aşa. Toată îngrijorarea noastră nu ne venea decît de la boabele cele negre de stafide, care mă sileau să iau bani cu împrumut de la moş Iani Sirenghelas. Iani nu mai trăieşte acum ! După ce ne-a secătuit şi mi-a supt toată vlaga din mine, a murit. Blestemat suflet mai avea omul ăsta şi era vai şi-amar de-acela ce încăpea pe mîinile lui ! Incasa o dobîndă tot aşa de mare ca şi capitalul. Eu îi cunoşteam meteahna dar n-am avut încotro, fiindcă m-am aflat la strîmtoare. Anul trecut căzusem la pat grav bolnav şi nu aveam pe altcineva de la care să împrumut bani. M-am dus, de aceea, la moş Iani. Mi-a dat o sută de drahme dar cu o condiţie : să-i dau înapoi o sută cincizeci. Cînd mi-am revenit după boală am izbutit să iau o vie în arendă. Am ridicat din nou bani cu împrumut de la Sirenghelas. Mi-am amanetat casa şi am făcut o poliţă pentru o mie de drahme. În această sumă intrau şi banii luaţi cu împrumut, şi marfa, şi votul pe care-l dam. La sfîrşitul lui iulie, la culesul viilor, ne aflam în mare fierbere şi forfotă. Ici se auzeau ţipete, colo cîntece, mai departe rîsete ca la o adevărată petrecere. Dar este parcă un făcut ca atunci cînd stafidele se află adunate pe parcelă să înceapă să se adune şi norii pe cer. Atunci şi inima încearcă toate emoţiile. Ochii tuturor erau aţintiţi spre cer.

— Bine-ar fi dac-ar ţine vremea aşa, să putem ridica şi noi primul cules şi, dacă n-ar fi cu greu, şi al doilea... Facă-se voia ta, Doamne, spuneam, ridicînd

primul cules. Bine-ar fi dac-ar dura vremea asta bună să culegem și-al doilea rînd, ne rugam mereu.

Cu gîndul la stafidele acelea negre — care mai bine n-ar fi fost — ni se scurgea întreaga noastră viață.

Totuși, vremea se păstra frumoasă. Stafidele s-au uscat, le-am vînturat și le-am pregătit pentru vînzare. Nu era om care să nu binecuvînteze pe Cel-de-sus că ne învredniciserăm să le ridicăm uscate. Mergea vestea că prețurile la care se puteau vinde erau bune și așteptam cu înfrigurare momentul potrivit, să le vindem. Cei doi logodnici socoteau nerăbdători zilele. Cînd veneam din piață, mă priveau drept în ochi.

— Puțintică răbdare... nu vă grăbiți ! le spuneam. Graba strică treaba !

Într-una din zile, pe cînd mă întorceam de la moară, mă chemă deoparte nevasta și-mi șopti :

— A trimis moș Iani, să ridice stafidele.

— Ce vorbă e aia, să ridice stafidele ? Cum, să le ia el ?

M-am dus îndată la prăvălia lui, i-am căzut în genunchi și l-am rugat să vînd eu stafidele și să-i achit datoria.

— Nu e cu putință, nu se poate ! Le pun în pivniță și le vînd eu.

— Păi, moș Iani...

— Nu vreau să știu de nimic. Singurul lucru pe care-l doresc este să-mi adun banul meu. Dacă nu le aduci tu, le iau eu cu sila.

Ce era de făcut ? Le-am pus în căruță și le-am dus eu singur la depozitul creditorului.

Trecuse de Sf. Dumitru. Eram acum în decembrie. Negustorul, deși vînduse stafidele, nici prin gînd nu-i trecea să ne socotim. Plecai de-acasă și mă îndreptai singur spre casa creditorului.

— Moş Iani, nu vrei să ne socotim? Să-mi dai ce mi se cuvine, să-mi chibzuiesc şi eu socotelile casei...

— Eu am de dat, sau tu? strigă ca un sălbatic moş Iani. Îmi mai datorezi trei sute de drahme. Să mi le-aduci îndată; de nu, îţi scot cocioaba la vînzare!

Am crezut că înnebunesc... Munca mi se irosise zadarnic... Dar bieţii copii? Mă dusei acasă.

— Ce-ai făcut, tată?

— Plîngeţi, plîngeţi şi voi, nenorociţilor!

Am început să plîngem cu toţii. Dar blestematul ne şi făcuse „pomană". Îmi vînduse casa cu preţul pe jumătate şi ne aruncase pe drumuri, în mijlocul iernii. După aceste întîmplări, cui îi mai ardea de nuntă? Chiar dacă ne-ar fi stat gîndul la aşa ceva, nu aveam bani de nuntă. Anton cîştiga mai nimic.

— Lasă, tată, nu fi mîhnit, mi-a spus Anton. Amînăm nunta pentru la anul. Anul ăsta să ne îngrijim aşa cum se cuvine de stafide!

— Aşa ne-a fost scris, spuse şi Anita, surîzînd cu amărăciune.

În anul următor am început să lucrez pămîntul alături de Anton. Nu există pe lume un lucru mai pretenţios ca stafidele. Nu-ţi îngăduie să le părăseşti nici măcar o clipă. Îndată ce-ai ridicat fructul de la arie, începe curăţitul crengilor. În anul acela am găsit un alt creditor. Am încheiat un contract pentru 600 de drahme. Din banii ăştia urma să cumpăr cele de trebuinţă pentru casă, să cumpăr pucioasă pentru afumat, să plătesc oamenii. Nici eu, nici Anton şi nici femeile nu ne-am ales, bieţii de noi, cu vreun bănuţ. Stafidele înghiţeau totul. Luna lui mai a fost răcoroasă, iar la noi e un proverb care spune că dacă maiul e ploios, prevesteşte un an greu. Dar stafidelor le mergea de minune. Boabele se rotunjeau şi se înnegreau. Recolta se anunţa spornică.

La venirea lui august, vremea a apucat să se liniştească. Am început culesul din plin. Primul cules era gata pregătit. Fiindcă vremea — pe care nimeni n-o putea schimba după plac — era bună, am pornit şi la al doilea cules. Nu mai rămăsese nimic. Într-una din zile, am început să storc strugurii din primul cules, dar era încă devreme. De-abia am putut pregăti o parcelă, lăsîndu-le miezul să se usuce. Cînd s-a înnoptat, am mîncat, mulţumindu-ne doar cu pîine. Au venit să ne dea o mînă de ajutor şi cîţiva vecini şi ne-am apucat apoi să cîntăm. Noi, oamenii nevoiaşi, nu avem pretenţii prea mari cînd ne aşezăm să facem chef, iar în casă sîntem mulţumiţi cînd putem face faţă cheltuielilor.

Copiii, Anton şi Anita, aveau mereu ceva de şoptit cu privire la nunta lor şi erau bucuroşi ca păsărelele. Eu îi priveam, le zîmbeam şi nu uitam să îndemn şi pe nevastă să-i privească.

Se arătase luna pe cer cînd m-am culcat. În zorii zilei m-am trezit muşcat parcă de un şarpe. M-am uitat în jur. Cerul era plin de nori. E adevărat că-n timpul verii apa e mereu călătoare. Într-un loc poate să plouă, iar în altul să rămînă senin. Dar nu poţi uita nici proverbul care zice că, dacă ursul joacă în curtea vecinului, o să joace neapărat şi la tine. Ce să fac ? M-am sfătuit cu Anton, să adunăm primul cules. Mă gîndeam totuşi că i-am fi dăunat. Cerul prinse să se întunece din ce în ce mai mult. Norii călătoreau încoace şi-ncolo, ca nişte munţi mişcători. Cîmpul răsuna de ţipete, oamenii alergau în toate părţile. Pe străzi apăruseră oameni călări, care aduceau velinţe cu care să acopere mormanele de stafide. Deodată, nu mai rămase nimeni în casă. Peste tot nu vedeai decît plăpumi, cearşafuri, feţe de masă, îmbrăcăminte

scumpă, care n-ar fi fost scoasă din dulapuri decît la o sărbătoare oficială, sau cînd, la luarea în primire a zestrei, trebuia să se dovedească hărnicia miresei. Toate se tîrau, ca nişe cîrpe, pe drumuri, în noroi şi balegă. Pe o moşie vedeai oamenii adunînd strugurii stafidiţi, pe o alta îi curăţau de pietricele ori de coji, într-alta oamenii ţipau şi-şi făceau semnul crucii. Eu, Anton şi femeile alergarăm năuciţi.

— Tată, fulgeră la Steno, îmi spuse Anton.

Într-adevăr, m-am întors şi am văzut că fulgera la Steno. Îndată începură să cadă, cu furie, stropi mari, apoi să toarne cu găleata. Rămaserăm încremeniţi, unul cu lopata, altul cu sapa, altul cu măturoiul în mînă. Nu puteam face nimic altceva decît să privim la apa care inunda stafidele. Ne prăpădea agoniseala, speranţele unui an întreg. Munca noastră se irosea toată într-o clipă ! Poate fi altă nenorocire mai mare ? Să vezi sîngele inimii tale curgînd, şi să fii neputincios ? Cum să te răzbuni ? Cu cine să te răfuieşti ? Apa curgea şiroaie. Ne-a udat pînă la piele, dar nu simţeam nimic. Copiii noştri se tîrau în noroi, erau uzi leoarcă, plîngeau, dar nimeni nu se gîndea să plece de-acolo. Patru ceasuri a durat prăpădul. Şanţurile s-au umplut ; deasupra ariilor şi a şănţuleţelor pluteau stafidele, şi noi priveam neputincioşi cum le lua şuvoiul şi le înghiţeau canalele. În cele din urmă, Anton cel dintîi şi apoi ceilalţi am intrat în apă şi am pornit pe urma lor. La ce să ne gîndim mai întîi ? Să ne gîndim la nuntă, sau la posibilitatea de a o scoate la capăt cu cheltuielile, un an întreg ? Dacă n-ai achitat datoria, cu greu poţi să mai faci alta. Toată recolta adunată a luat-o creditorul, să facă din ea rachiu.

S-au scurs două-trei luni, în care timp copiii se ofileau. Într-una din zile, veni Anton la mine și-mi spuse:

— Tată, dă-mi-o pe Anita de nevastă și vom trăi cum ne-o fi scris.

Ce puteam să-i răspund? Într-o seară m-am hotărît să fac nunta. Bagă bine de seamă. Mi-aș fi măritat fata, așa cum se mărită văduvele! Ce era de făcut? Așa hotărîse soarta. Dar nici cu asta nu s-au mîntuit necazurile. Anita căzu greu bolnavă la pat, făcuse o pleurezie. Batistele ude pe care le punea pe piept și ploaia care o ajunsese pînă la piele în august își arătau acum urmările. Anton căzu și el bolnav la pat, de trai amarnic, și bolea în casa cumnatului său. Ori de cîte ori întreba de Anita, primea asigurări că mergea spre vindecare.

Într-o dimineață — așa i-a fost sortit să fie, măcar că băiatul putea fi salvat — auzi bătînd clopot de înmormîntare. Deodată îi trecu prin minte ceva rău. Aruncă o haină pe el și dădu buzna. Anita își trăgea sufletul în clipa aceea, iar noi stam în jurul ei, cu mîinile încrucișate.

— Vorbește-ne, domniță, îi spunea biata ei mamă. Deschide ochișorii, să ne privești!

Dar ea nu scotea nici o vorbă.

Anton intră înăuntru, grăbit, îmbrățișă pe Anita, lipindu-și buzele de gura ei. Peste cîteva clipe, cînd i-am despărțit unul de celălalt, erau reci ca gheața.

Dar la ce folosește o poveste atît de lungă? Pe Anton l-a luat cumnatul lui și l-a îngrijit, ca pentru înmormîntare. Noi am luat fata și am dus-o la cimitir. În clipa cînd voiam să coborîm sicriele, cumnatul lui Anton îmi spuse:

— Tinerii aceştia s-au iubit atît de mult, dar soarta amarnică n-a vrut să-i lase împreună. Ce-ar fi dacă i-am pune în aceeaşi groapă, să-şi poată povesti unul altuia suferinţele îndurate pe acest pămînt ?

Aşa am şi făcut. I-am aşezat alături, unul lîngă celălalt, şi-mi aduc bine aminte că, printre lacrimi, am văzut fluturînd un zîmbet pe buzele lor.

Tinereţe fără noroc ! Şi acum zac în aceeaşi groapă. Groparul care le va deschide mormîntul va găsi scheletele lor îmbrăţişate. Îl rog să le îngroape din nou şi să nu le despartă. Nu ! Să nu le despartă !

PAVLOS NIRVANAS

Pavlos Nirvanas (este pseudonimul doctorului Petros Apostolidis) s-a născut în 1866, la Marianopol, în Rusia, unde tatăl său, originar din insula Skopelos, se ocupa cu negustoria. Familia scriitorului avea să se stabilească, începînd cu anul 1870, la Pireu, în Grecia. Pavlos Nirvanas a făcut studii de medicină la Universitatea din Atena, iar după absolvirea lor a servit ca medic în marina militară, deţinînd funcţii înalte. De timpuriu s-a manifestat ca un mare iubitor al literaturii greceşti şi universale. A desfăşurat o activitate laborioasă, încununată prin alegerea lui, în 1928, ca membru al Academiei din Atena. S-a relevat ca un colaborator asiduu al revistelor *Tehni*, *Panathinea* şi *Estia*, ca şi al unor cotidiane. La revista *Estia* a colaborat statornic timp de trei decenii, deţinînd rubrica, rămasă celebră, *Din viaţă şi din natură*, în care, prin cronici de o rară vioiciune şi prospeţime şi de o inegalabilă fantezie, a trecut

în revistă importante probleme ale vieţii sociale şi culturale, ironizînd uneori cu sarcasm racilele societăţii în mijlocul căreia trăia.

Prima lui manifestare pe arena literară datează din 1898 şi constă dintr-un volum de versuri intitulat *Laurii*, inspirate de dragostea pentru ţară. P. Nirvanas a scris proză, versuri, drame şi cronici de actualitate. Din proza lui menţionăm volumele : *Din viaţă şi din natură* (1898), *Păstoriţa cu mărgăritare* (1914), *Sinaxarul lui Popa Parthenis* (1915), *Pagini alese* (1916), *Viaţa Uliţei* (1920), *Istorioare* (1930). Printre operele lui dramatice se remarcă *Maria Pentaiotisa* (1921) şi un volum de epigrame, ce datează din 1920. S-a remarcat şi ca un talentat traducător al lui Platon şi al lui Knut Hamsun. Înclinat, ca şi Alexandros Papadiamandis, spre aspectele realiste ale vieţii, a izbutit să le redea cu fantezie şi artă, dar fără o aprofundare suficientă. Scrisul lui marchează totuşi o linie ascendentă ; pornind ca adept al teoriei „artă pentru artă“, influenţat de estetismul lui D'Annunzio, după primul război mondial abordează problemele cu o mai mare adîncime, căutînd, ca şi contemporanul său Grigorios Xenopoulos, să ajungă la o înţelegere a contradicţiilor de care era măcinată societatea grecească.

PERECHEA

Răposatul meşter Apostolis Cumiotul dobîndise de la nevasta lui, Moshado, o duzină de copii : şase băieţi şi şase fete. Ultimul care venise pe lume era Monahakis. După cum îl arată şi numele[1], era cel mai răsfăţat şi semăna cu tatăl lui ca două picături de apă. Aşa cum şi-l dorise, aşa l-a avut.

— El e copilul meu, spunea bătrînul, cînd sta de vorbă uneori, în zilele lui fericite, în care se aduna o ceată întreagă de feciori, de fete şi de nepoţi în casa maistorului Apostolis. Dragii mei, nu e unul care să-mi fi semănat la voinicie şi la cuminţenie. Numai Monahakis, numai el îmi seamănă leit. E măsurat la vorbă ca o fată mare, iar ochii îi ţine mereu plecaţi. O vorbă dacă i-ai spus, se roşeşte tot, ca floarea de mac ; şi bătrînul îl mîngîia pe umăr, în timp ce Monahakis se roşea tot şi-şi lăsa privirea în jos. Bătrînul suspina şi căuta orice prilej ca să-şi mai amintească de răposata lui nevastă. Aşa eram şi eu, cînd eram tînăr. Cînd a fost să mă însor cu mama voastră, îmi era ruşine să-i vorbesc. Dumnezeu s-o ierte ! Am trăit împreună treizeci şi cinci de ani, în bună înţelegere şi dragoste, şi nimeni nu ne-a auzit spunîn-

[1] Cuvînt derivat din *Monahos* — singur, unic (gr.).

du-ne o vorbă rea unul altuia. Cît era ziua de mare, o strigam : Moshado ! Moshado în sus, Moshado în jos. Ea, la rîndul ei, nu mă slăbea din ochi, pentru că nu-i era altcineva pe lume mai drag ca Apostolis. Eu, o zi de n-o vedeam, nu-mi găseam odihnă.

Dumnezeu ne-a dăruit copii din belşug, aşa că ni s-a umplut casa. Totuşi, Moshado nu ne da aceeaşi atenţie la toţi. În primul rînd, veneam totdeauna eu, Apostolis, şi apoi veneau copiii. Eu eram mereu pe lîngă ea, căci munca mea cerea să fiu veşnic acasă. Ziua întreagă o petreceam pe lîngă butoaie, pe lîngă doage, pe lîngă cercuri şi toate celelalte unelte ale dogăriei. Ziua întreagă ciocăneam. Moshado nu mă pierdea o clipă din ochi, mereu găsea cîte ceva de întrebat. Ba întreba de copii, ba de mîncare, ba de una, ba de alta. Eu mă simţeam măgulit de grija ce mi-o purta.

„Ţi-am mai spus-o, Moshado, nu poţi sta o clipă fără mine." Moshado, Dumnezeu s-o odihnească, se supăra auzindu-mă şi-mi spunea : „Cum vrei tu..." şi pleca, făcînd pe supărata, şi iar venea spre mine. Cînd sfîrşeam treburile, i se făcea uneori milă de mine şi mă-ndemna : „Măi Apostoli, nu te duci şi tu la cafenea, să te mai distrezi, să te mai limpezeşti la cap ? Mi s-a urît să te tot văd muncind !"

Auzi vorbă ! Să mă duc la cafenea ! Ce să fac la cafenea ?

„Parc-ar sta pe ghimpi Apostolis...", spuneau prietenii, cînd îl vedeau la cafenea. „Hai, du-te-acasă, Apostoli, că te bate nevasta."

Bieţii de ei, atîta ştiau, atîta spuneau. Dar s-au dus anii aceia frumoşi ! Dumnezeu mi-a luat-o, binecuvîntat să-i fie numele ! De-atunci parcă nu mai trăiesc pe lumea pămîntească, ci în altă lume. Parc-aş fi în viaţă, şi parcă n-aş fi. V-am mai spus-o, feţii mei. Cînd voi

pleca să mă întîlnesc cu Moshado, să vă arătaţi veseli şi să nu plîngeţi. Să vă îmbrăcaţi în veşminte roşii.

Bătrînul se punea pe plîns. Copiii se mîniau. „E zi mare azi, şi iar ai început. Nu e bine să aminteşti de astfel de lucruri, la o sărbătoare ca asta !"

Apoi privea spre Monahaki şi-şi ştergea ochii de lacrimi.

— El îmi seamănă. E leit taică-său. E bun la inimă şi săritor, ca şi mine. Bine-ar fi dac-ar trăi şi el în viaţă cum am trăit eu cu răposata. În pace şi bună înţelegere. Dar să-l ferească Cel-de-sus de necazul care-a dat peste mine. Să trăiască şi să moară împreună şi să nu ştie ce înseamnă despărţirea !

Monahaki lăsa ochii în jos.

— Tată, eu nu mă însor. Eu o să-mi petrec bătrîneţile alături de Kiraţo. Ne-am înţeles amîndoi în privinţa asta.

Kiraţo era sora lui cea mare, şi ea rămăsese văduvă de mai mulţi ani. Ea-l ţinuse în braţe cînd era mic. Îl mîngîia pe spate, zicîndu-i : „O să ne petrecem împreună bătrîneţea !"

Cînd maistorul Apostolis Cumiotul s-a dus să-şi întîlnească nevasta, i-a lăsat moştenire lui Monahaki agonisita lui. „Tot ce am este partea lui Monahaki ; ceilalţi copii şi-au luat partea lor."

Cînd Monahaki a devenit stăpîn pe banii rămaşi de la tatăl său, cîţiva ducaţi, tocmai ancorase cu barca cumnatul său care era căpitan de corabie, cu renume. Într-o dimineaţă, Monahaki s-a îmbarcat pe corabia ce pornea spre insula Skiato [1].

— Te las cu bine, i-a spus surorii lui, Kiraţo. Mi-am schimbat părerea. Plec la Skiato, să-mi găsesc mireasă.

---

[1] Insulă din estul Greciei, din grupul Sporadelor.

Kiraţo a rămas înmărmurită, neputîndu-se dumiri. De ce tocmai la Skiato ? Dispăruseră oare fetele din Skopelo [1] ?

— Monahaki, nu mai sînt fete la Skopelo ? Ţi-au luat minţile fetele de la Skiato ?

Monahakis a zîmbit.

— Vrednică şi frumoasă este insula Skopelo, şi tot aşa de vrednice şi frumoase îi sînt şi fetele. Dar fata pe care o vrea Monahakis nu se găseşte la Skopelo.

Cînd a ajuns la Skiato, inima-i bătea să se spargă. Jos, în port, mîndră şi de pizmuit, gata să pornească în larg cu toată armătura ei tinerească, stătea pe sprijinitori o corabie nouă. Părea că vrea să pornească de pe suporturi singură, fără sprijinul cuiva, să alunece pe ţărm şi să străbată marea ! Dorul i se zbătea puternic în piept.

— Binecuvîntarea tatălui să mă însoţească peste tot ! Iată mireasa care-mi place. Bună şi credincioasă, vrednică şi frumoasă !

Se duse glonţ spre casa surorii lui, Mahula. Cumnatul lui era cel dintîi maistor din insula Skiato. Se numea Mastro-Ialis. Cele mai trainice corăbii din insula Skiato ieşiseră din mîna lui. Le meşterise Mastro-Ialis, cu mîinile lui de aur. Faima lui se răspîndise peste mări. Ori de cîte ori marinarii zăreau plutind pe mare o corabie făcută la Skiato, îşi lingeau buzele. Ştiau că meşterul care o dibăcise era Mastro-Ialis. Nu se pomenea un alt meşter mai iscusit ca el. Cu adevărat de aur erau mîinile lui. Ce nu puteau săvîrşi mîinile lui de aur ?

Monahakis, cum am spus, s-a dus glonţ la casa surorii lui. I-a găsit pe toţi la masă. Cum l-au văzut, l-au înconjurat cu toată atenţia. Era doar Monahakis cel pururea răsfăţat, era Monahakis „mititelul", aşa

[1] Insulă din estul Greciei, din grupul Sporadelor.

cum i se spunea, Monahakis cel cu inima bună. Pentru Monahakis nici o jertfă nu era prea mare.

După ce-au mîncat şi-au băut, Monahakis începu să se joace cu mătăniile.

— Ialis, vreau să-ţi spun o taină !

— Spune-mi orice vrei, Monahaki. Sînt gata să-ţi ascult toate dorinţele.

— Bricul care stă pe sprijinitori mi-a rămas la inimă.

— Tare mi-e drag şi mie să mă uit la el, măcar c-a ieşit din mîinile mele. Halal de-aşa corabie ! De pe urma corabiei ăştia, n-am avut decît bucurii. O clipă nu mi-a fost urît pe ea. Lemnul ei tare, pînzele ei parc-ar fi fost ale unei corabii regale, iar cuiele aurite. Ţi se pare că alunecă pe suporturi ca un cal. E frumoasă corabia asta la privit, ca şi o fată mare. Îmi cunoşti firea mea pretenţioasă, n-am lăudat niciodată o corabie pînă acum, cînd am dat gata corabia asta. Cea mai frumoasă fată din insulă nu are trecere în faţa „Atenei".

— Ascultă Ialis, i se adresă Monahakis, în timp ce-şi număra gînditor mătăniile. Aş vrea să cumpăr eu „Atena". Pentru cine-ai meşterit-o ?

Ialis sări de pe scaunul lui.

— Vino cu mine, Monahaki. O să-ţi poarte noroc. Mergem să întîlnim băieţii lui căpitan Tovu. Ai auzit de el ! Pentru el am construit corabia. Căpitanul a murit mai zilele trecute, în ultima lui călătorie la Odesa. Se afla pe corabia lui cea mare, „Evanghelistra". A răcit şi a murit. Copiii lui s-au apucat de negoţ. N-au de-a face cu marea. Mi se pare că vor să se descotorosească de corăbiile pe care le au.

Monahakis nu mai putea de bucurie.

— Norocosule, îi spuse Mahula, poate că-ţi alegi o fată şi tu...

Monahakis a zîmbit.

— Cu tot dinadinsul o fată! Cea mai frumoasă fată din Skiato!

...În ziua de Sf. Ion, „Atena", frumoasă și mîndră, cu gabie[1] și papafigi[2], ieșea din port, pornind în prima ei călătorie. Căpitanul ei era Monahakis Cumiotul. Toți locuitorii insulei coborîseră la țărm. Mastro-Ialis, rămas la țărm, flutura batista lui mare și roșie.

— Să fie într-un ceas bun! Să fie cu noroc, Monahaki. Tu ai luat pe cea mai frumoasă fată din Skiato. Să trăiești și să îmbătrînești.

Mastro-Ialis nu mai știa ce spunea, de bucurie. Ochii-i erau înlăcrămați. Îi ștergea cu batista lui cea mare și roșie, ca și cînd și-ar fi luat rămas bun de la copiii lui.

— Să fie într-un ceas bun, Monahaki, să fie într-un ceas bun „Atena"!

În scurt timp, în depărtări, în lumina soarelui de dimineață, nu s-au mai văzut albind decît pînzele. De la ferestre, de pe drumuri și de pe dealuri, fetele din Skiato, cu părul lor frumos și negru ca pana corbului, cu ochii lor ca mura și jucăuși, rîdeau, fluturîndu-și batistele, în semn de rămas bun de la căpitan.

Monahakis, plin de mîndrie, nici nu-și ridica ochii...

Căpitanul Monahakis a călătorit cu corabia lui, „Atena", vreme de treizeci de ani. Căpitanul se arăta totdeauna vrednic și cu sufletul deschis. „Atena" întîlnea totdeauna în drumul ei apele mării liniștite și totdeauna se întorcea norocoasă, oriunde-ar fi plecat. Pe căpitan nu-l interesau nici frații, nici rudele. Nu-i păsa decît de „Atena". „Atena" era singura lui preocupare. Era mereu plecat în călătorie, mereu în luptă cu furtunile. Lui Monahakis îi era urît să stea în port.

---

[1] Platformă fixată pe catarg, ce folosește ca post de observație sau ca loc de unde se manevrează parîmele (la navele cu pînze).

[2] A doua pînză la corăbii.

Dacă rămînea o săptămînă în port, nu-şi mai găsea astîmpărul.

— Măi băieţi, m-a ofilit viaţa pe uscat. Nu mai pot răbda. O s-o pornesc iar la drum, pe mări.

Îi era totuna dacă primea sau nu chirie.

— O să-i dau eu chirie, şi fie ce-o fi.

„Atena" începuse să se vaiete. Nu-i plăcea în port. Deşi era bătrînă, era cu inima tînără, ca şi căpitanul ei.

Surorile lui, nepoţii, verii — căci meşterul Apostolis Cumiotul avusese de la răposata lui nevastă doisprezece copii — formau în jurul lui o familie respectabilă.

— Drum bun, Monahaki. De ce nu rămîi cu noi, să facem Paştele împreună ?... Să facem apoi Crăciunul ?...

El nu răspundea în nici un fel.

— Ce nevoie aveţi de mine ? Slavă Celui-de-sus ! Aveţi în jurul vostru o ceată de băieţi şi fete. De mine ce nevoie aveţi ?

Întotdeauna, corabia era pe primul plan. În ea dormea, în ea mînca. Cîteodată se lăsa dus cu vorba şi stătea la masă cu ai lui. Atunci sta ca pe ghimpi.

— Monahaki, aşază-te în pat, să dormi. Parc-ar fi unsă cu miere corabia ta. E noapte, e beznă, cum o să te duci în port, pe o vreme ca asta ? Acum eşti bătrîn ! Vrei să cazi şi să-ţi frîngi oasele ?

El nu răspundea.

— Bătrîna aşteaptă. Noapte bună... şi pleca.

Sora lui cea mare, Kiraţo, îl necăjea mereu.

— Bine-ai făcut că nu te-ai însurat, Monahaki. Mai mult ca sigur că te-ar fi lăsat nevasta !

La cafenea lucrurile se petreceau la fel. Cafeneaua lui căpitan Pefanis se afla jos la ţărm. Altădată, pe locul acela era o moară de vînt. Cu timpul s-a ruinat, a început să se prăbuşească, rămînînd numai roata, ce

semăna cu nişte aripi smulse, care se învîrteau trist şi fără de folos, atunci cînd vîntul pornea să sufle cu putere deasupra ruinei. Căpitanul Pefanis, după ce-a pierdut vreo două goelete, vreo cîteva bricuri, s-a năruit şi el, în cele din urmă. I s-au umflat picioarele, s-a prezentat în faţa comisiei şi, cînd doctorii şi-au dat seama de halul în care se afla, l-au scos la pensie. Şi de unde era pînă aci căpitan de corabie, s-a trezit cafegiu la moara de vînt. La el, la cafenea, se adunau toţi bătrînii, toţi căpitanii ale căror corăbii naufragiaseră. Sorbeau din narghilea, îşi fricţionau picioarele reumatice şi povesteau întîmplări de altădată.

Căpitan Pefanis ştia, pe deasupra, să pregătească şi nişte plasture contra durerilor. Era o alifie bună pentru reumatism, o făcea cu tămîie şi terebentină. Din clipa în care se apucase de noua meserie, treburile lui mergeau de minune. Vindea mai mult plasture, decît cafele şi rahat.

Căpitan Monahakis, cînd se nimerea să fie în port, cobora către prînz, să-şi soarbă narghileaua şi să se întîlnească cu vărul lui, Melingonis. Melingonis era porecla lui, fiindcă mergea întotdeauna ca o furnică, fiind beat de dimineaţă şi pînă seara. Cu toate acestea, Monahakis ţinea la el şi făcea haz de el.

Ianis, la fel şi el, cum îl vedea coborînd, îl întîmpina glumind.

— Tot aici eşti, Monahaki ? Ai cam zăbovit ! Cînd îţi iei zborul ?

— Nu ne prieşte uscatul, bătrîne Melingonis. Cît ne ţin curelele, călătorim mereu.

Ianis îl necăjea iar :

— Ai îmbătrînit, căpitane, Monahaki, şi nu-ţi dai seama. Te trudeşti să te ţii bine, cu plasturele lui căpitan Pefanis.

Într-adevăr, de vreo cîţiva ani, Monahakis era cel mai bun client al lui căpitan Pefanis.

— Ai dreptate, Melingoni, spunea Monahakis. Şi eu, şi „Atena“ am îmbătrînit. Amîndoi ne ţinem zilele cu plasturele. Dar n-ai ce-i face, căci nouă nu ne prieşte uscatul!

Căpitanul sta parcă pe ace. Făcuse ani de-a rîndul aceeaşi muncă. Aici îl vedeam, aici dispărea. Îşi sorbea narghileaua, dar gîndul îi fugea mereu spre corabie. Afară era urgia lui Dumnezeu, marea fierbea mînioasă, dar Monahakis n-avea habar.

— Rămîi sănătos, vere. A sosit timpul s-o pornim!

Melingonis îşi făcea cruce.

— Sfinte Cristoase şi Sfîntă Fecioară! Ai ales bine momentul să pleci! O să călătoreşti cu echinocţiul.

Căpitan Monahakis nu răspunse nimic. Nu avea ezitări. Afară era urgie, vîrtej, ploua cu găleata, era beznă peste tot. Monahakis, totuşi, pornea în călătorie... Cîteodată, cînd îl vedeau bătrînii de la cafenea întorcîndu-se după cîteva luni, îşi făceau cruce.

— Moş Melingoni, felicitările noastre pentru bricul vărului dumitale!

Melingonis clătina din cap.

— Ce să vă spun? Monahakis este sortit să aibă o viaţă lungă. Cînd are omul zile, scapă şi din pîrjol!

Căpitan Monahakis cobora iar la cafenea, şi moş Melingonis începea iar:

— Ai îmbătrînit, căpitane Monahaki, şi minte la cap nu ţi-a venit.

— Am noroc cu plasturele lui căpitan Pefanis. Şi eu îmi pun plasture, şi „Atena“, şi ne simţim bine amîndoi, pînă în momentul ăsta. Amîndoi „ne-am curăţat“ de curînd. Am „frecat“ corabia la Skiato, m-a fricţionat şi pe mine doctorul neamţ cu spirt pe la toate încheieturile şi am întinerit. Mîine ne luăm din nou rămas bun de la voi.

Şi din nou Monahakis pornea pe mare, la drum.

— Treizeci de ani de călătorii înseamnă o viaţă de om. Mereu aceeaşi muncă, spunea la cafenea moş Melingonis. Am fost şi eu tînăr, dar acum am îmbătrînit, m-am deşelat. M-am însurat şi am rămas văduv, am făcut copii, şi i-am îngropat. Am avut trei corăbii, şi le-am pierdut pe toate trei, am avut case, şi le-am risipit, păduri de măslini, care s-au uscat, vite, ce mi-au murit. Numai Monahakis a rămas acelaşi, iar „Atena" a rămas neschimbată. Domnul fie binecuvîntat ! Să trăiască şi să-mbătrînească !

Treizeci de ani s-a războit cu moartea Monahakis, împreună cu „Atena". Au îndurat împreună furtuni şi zile senine, zile bune şi zile grele. O viaţă întreagă n-au văzut decît cer şi mare. De-o mie de ori şi-a căscat gura valul, să-i înghită, şi de-o mie de ori au salutat cu emoţie porturile. Au cutreierat lume peste lume împreună. I-au bătut vînturi năprasnice şi potopuri ; au avut parte de timp liniştit şi de pîclă, de trăsnete şi uragane. Au simţit dorul apropierii de uscat şi pîlpîirile focului din casă şi au îmbătrînit cu ele. Meleagurile străine le-au umplut sufletul de amărăciune şi lui, şi corăbiei, iar patria lor i-a primit făcîndu-le urări calde de bun sosit. O viaţă de treizeci de ani !

Cîteodată, căpitan Monahakis stătea în picioare în afara dunetei, învîrtindu-şi mătăniile în aer şi pieptănîndu-şi mustaţa.

— *Aganta* [1], biata „Atenă". Amîndoi am îmbătrînit împreună, amîndoi o să murim împreună.

Şi „Atena", săltînd pe valuri, suspina din adîncul încheieturilor :

— Împreună o să murim, Monahaki.

Încetul cu încetul, i-au năpădit bătrîneţile. În ultima lui călătorie la Marsilia, Monahakis s-a îmbol-

[1] Termen maritim, cu sensul de a rezista, a lupta.

năvit şi s-a văzut nevoit să se interneze într-un spital. Doctorii l-au sfătui să rămînă un timp acolo să se îngrijească, dar Monahakis nu asculta astfel de sfaturi. „Nu las eu „Atena" pe mîini străine !"

Cum s-a îndreptat puţin a părăsit spitalul şi a pornit pe mare, spre patrie. La plecarea lui din Marsilia era vreme bună, dar în faţa lui Spartivento vremea a început să se înrăutăţească şi au început ploile. La început, siroco [1] a suflat fără putere. Dar, cu cît înaintau, cu atît se înteţea şi mai rău. „Atena" cu gabiile de jos încăleca val după val, spintecîndu-le voiniceşte. În ziua următoare, siroco a devenit mai aprig punînd în primejdie un caiac şi o goeletă din Galaxidi [2]. Căpitanul, goeleta şi corabia, ieşite în prima călătorie, s-au mistuit în ape, s-au dus !

Căpitanul Monahakis, sprijinit de covertă, era cu ochii pironiţi pe mare de parc-ar fi numărat valurile, unul după altul, să le vadă sfîrşind. S-a dus şi acesta, s-a dus şi el... Se duceau valurile nesfîrşite, care se alungau unul pe altul.

Deodată rămase înmărmurit, auzind glasul şefului de echipaj care părea să-i tulbure numărătoarea. S-a întors şi a privit la el : „Vezi-ţi de treabă" i-a spus. Şeful echipajului îşi plecă capul, îndreptîndu-se spre proră, pe apa care uda coverta şi, sprijinindu-se de frînghii ca să se poată susţine, n-a scos o vorbă. A şoptit numai, fără să vrea :

— Treaba mea... Treaba mea...

Au petrecut aşa toată noaptea, luptîndu-se cu valurile şi cu întunericul. Căpitan Monahakis, la locul lui, ud pînă la piele, sta de veghe de două nopţi, în picioare, rozînd un pesmet. Începură să-l doară oasele. Din cînd în cînd, lăsa brusc mîinile în jos ; îl dureau,

---

[1] Vînt aducător de ploaie, care suflă dinspre sud-est.
[2] Oraş maritim în Grecia continentală.

ca și cînd i-ar fi bătut cineva cuie în ele. Își freca apoi ușor genunchii și coapsele.

— Du-te puțin, căpitane, să te odihnești! O să te îmbolnăvești! i-a spus timonierul de vreo două ori.

— Nu simt nevoia, băiete. Fii fără grijă! Mai rezist încă, îi spunea căpitanul Monahakis.

A doua zi de dimineață vremea a devenit și mai aprigă. Căpitan Monahakis l-a chemat pe șeful echipajului.

— Ascultă, Iani! Să strîngem celelalte pînze, să vedem pînă cînd o să sufle vîntul ăsta al dracului...

Șeful echipajului alergă fără voia lui de la odgon pînă la proră. Marinarii alergară unii la stiguri, alții la frînghii și brața. Vocea lor se pierdea în vuietul vîntului. Avură cu toții mult de pătimit pînă să strîngă pînzele, fiind mereu cu sufletul la gură. De mulți ani nu mai avusese căpitan Monahakis o vreme atît de prăpăstioasă în cursul lunii septembrie. Marea era asemenea unui munte. Marinarul, sprijinit pe stînga, pe copastă, ținea o frînghie și privea cînd spre mare, cînd spre căpitanul Monahakis și da din cap. O țineau de-a curmezișul. Monahakis privea de pe puntea superioară spre mare, ca și cînd ar fi continuat să numere valurile unul după altul, așteptînd rîndul celui din urmă. Fiecare val venea cît un munte, luîndu-se la întrecere unul cu altul. Înaintau valurile ca niște fiare turbate. Căpitan Monahakis arunca din cînd în cînd cîte o privire piezișă spre timonier, care căuta să prindă fiece val. Timonierul era și el un bătrînel acum, dar avea o mare rezistență și, așteptînd valul, sta neclintit ca o coloană, gata să cîrmească după vînt sau să vireze din nou. Acum rezistau de-a curmezișul... Ajută-ne, Sfîntă Fecioară! Corabia „Atena“ se ridica ca un cal înspumat și, cum cobora, să se afunde din nou, aveai impresia că se prăbușește pe o stîncă. Încheieturile ei trosneau groaz-

nic, legănîndu-se, și corabia toată se văita ca o fiară rănită.

— *Aganta,* biata „Atena!" Fii voinică, ca totdeauna! spuse căpitan Monahakis, cu glas stins, ca și cînd ar fi fost rostit dinlăuntrul lui.

Adevărul era că nici el nu mai rezista. A căutat să-și ascundă slăbiciunea, să-și facă curaj, dar nu era cu putință. Nopțile de veghe, umezeala în care stătuse, nemîncarea îl doborîseră. Reumatismul își arăta colții. Așa cum sta, îndărătul punții superioare, cu trupul lui înalt îndoit, cu părul alb și cu cele cîteva fire cărunte din bărbie, răvășite de vînt, cu ochii duși în fundul capului și vineți de jur împrejur, cu fălcile încordate de durere, simți un fier roșu sfredelindu-i oasele. Palid ca o făclie, nu mai semăna cu căpitanul Monahakis cel dinainte. Era de nerecunoscut. El însuși își da seama de acest adevăr, care nu mai putea fi ascuns. „Dacă nu ne înghite marea de data asta, apoi să știi că ne doboară zăcutul în pat", își spuse în sinea lui.

— Sfîntă Fecioară, ajută-mă.

Un val uriaș se propti în fața lui, asemenea unui munte, ascunzînd cerul. Inima tuturora se făcuse mică de tot. Corabia „Atena" fu zvîrlită ca o coajă de nucă pînă sus, apoi se plecă, cu pînzele întregi, și se culcă. În cele din urmă, se cufundă. Dar cum, Sfîntă Fecioară! Marea parcă se deschise ca s-o-nghită. Era cu fața spre adîncuri. Un zgomot groaznic se auzi, corabia se cutremură din temelie și din toate încheieturile, ca și cînd s-ar fi frînt în mii de bucăți, și scîrțîiră toate deodată, de la proră pînă la pupă, de la covertă pînă la carenă, dar fără să aducă pierzania.

„Cel-de-sus ne-a ajutat, și corabia n-a adormit."

Un al doilea val s-a revărsat și a spălat corabia de la pupă și pînă la proră. Șeful echipajului a fost smuls

şi fu cît p-aci să-l înghită marea. „Orţa[1]", a strigat, ud leoarcă, către timonier: „Atena" s-a aruncat în sus din nou, ca un voinic. De data asta era doborîtă, şi căpitan Monahakis îşi da bine seama de ceea ce se petrecea. Durerile îl sfredeleau ca nişte cuie.

— Ne-am dus, ne-am dărîmat amîndoi, spuse căpitanul, frecîndu-şi mijlocul. S-a terminat cu minciuna. Numai Dumnezeu ne mai poate ajuta acum.

Din hambar apăru deodată un cap cu ochii ieşiţi din orbite, se aruncă spre covertă, făcu două salturi cu dibăcie şi, ţinîndu-se de o frînghie, ajunse la pupă. Era moş Flokos, cel veşnic tăcut. Omul era înalt, slăbănog, fără dinţi, cu un nas care ajungea pînă în dreptul gurii, cu sprîncene mari şi sălbatice, veşnic neras, cu părul din barbă care semăna cu nişte cuie, cu ochii mari şi albaştri pe faţa lui sălbatică. Căpitanul Monahakis îl iubea în chip deosebit, fiindcă nu vorbea mai niciodată. Dacă-i dădeai bună ziua, îţi răspundea, de nu, îşi vedea de treabă. De data asta parcă era zăpăcit.

— Căpitane, ne-a nenorocit marea. E cît un stat de om. Ne-a doborît.

Apoi a tăcut.

Căpitanul Monahakis, după ce se gîndi, spuse :

— Măi Floko, vino la timonă, să mai ajuţi pe timonier ! Eu o să cobor, să văd cum stau lucrurile, şi ei să pregătească tromba.

Înainta anevoie : durerile îl secau la inimă. Era parcă frînt în două. Peste puţin, veni din nou sus. De-abia îl mai ţineau picioarele. Era cît p-aci să se prăbuşească.

— Nu mă mai pot ţine pe picioare ; mă duc oleacă să mă culc.

[1] Termen marinăresc, cu sensul de a rezista.

Şeful echipajului smulse roata timonului din mîinile lui moş Flokos.

— Moş Floko, întinde o mînă, să ajutăm pe căpitan să coboare.

Moş Flokos, cu mîinile lui osoase, dar puternice, apucă pe căpitan de mijloc.

— Sprijină-te de mine, căpitane ! Fii fără grijă !

Coborîră. Încheieturile „Atenei" trosniră în timp ce căpitanul se văita.

— Te vaiţi şi tu, mă vait şi eu, spuse Monahakis, oftînd. Dumnezeu să ne vină în ajutor, cu sorocada asta.

Nu se culcase încă în cuşeta lui, cînd auzi un zgomot puternic venind dinspre covertă, ce semăna cu ruperea unui lanţ.

— Floko, măi băiete ! Aleargă spre covertă ! Ni s-a rupt timona.

Deodată, Flokos se afla sus pe covertă. Corabia rămăsese o clipă la voia întîmplării. Cum timona se bălăbănea, şeful echipajului se lovi în spate ; simţi o durere năprasnică şi începu să murmure :

— Cum să virez ?

Nostromul, care privea vremea prăpăstioasă, ce nu se mai potolea, şi asculta tromba, care se căznea să împiedice apele şi scîrţîiturile corabiei, ce se bălăbănea acum, murmura tare, adresîndu-se lui moş Flokos :

— Cristoase şi Sfîntă Fecioară, domoliţi vremea asta ! Flokos, dragul meu, îţi dai seama că creştinul ăsta şi-a pus în cap cu tot dinadinsul să ne dea la fund ?

Dar moş Flokos rămînea mereu mut. Trăgea de vîrful nasului cu amîndouă degetele, ca şi cum ar fi vrut să-l dea mai jos, să-l bage în gură.

Nostromul făcea spume de necaz.

— Măi Floko, acu ţi-ai găsit să tragi de nas?! Noi sîntem în ceasul pieirii, şi tu n-ai habar. Omule, îţi dai seama că pierim?

Dar moş Flokos tăcea şi-şi vedea de nasul lui, trăgîndu-l în jos, pînă la gură.

— O pînză nu se vede pe mare, nici un vapor nu se încumetă să pornească la drum, iar noi, care de-abia izbutim să plutim, facem prostia să pornim mai departe.

Moş Flokos păstra aceeaşi tăcere, ocupat cu nasul lui.

— Dumnezeu să mă ierte, dar de cîţiva ani am impresia că Monahakis îşi caută cu orice preţ sfîrşitul. Să vezi, moş Floko! Acum, cînd a dat peste el bărîneţea şi-l zguduie reumatismul, socoate că e mai bine să se ducă la fund o dată cu „Atena", decît să vadă un alt căpitan pe această corabie putredă. Dumnezeu să mă pedepsească dacă mint, dar îmi sar creierii din cap din pricina omului ăstuia.

Moş Flokos tot nu răspundea. Aflase multe lucruri în viaţa lui, care de care mai ciudate. Apoi îşi apucă iar nasul, trăgînd de el, ca să-l coboare pînă în dreptul gurii, şi privi spre mare.

Toată noaptea o ţinură de-a curmezişul.

Tromba lucra continuu. Căpitanul Monahakis nu se mai văzu pe covertă. Uneori se auzea pînă sus un vaiet. Suferea cumplit. Moş Flokos cobora din cînd în cînd şi arunca o privire, să vadă dacă nu cumva are nevoie de ceva. Dar căpitanul bea necontenit apă. Îl mistuiau căldurile.

În timpul nopţii cerul se însenină spre apus.

— Ai văzut? întrebă moş Flokos pe nostrom. S-a luminat.

Şi alergă să anunţe căpitanului vestea cea bună.

Spre dimineață începuse să sufle ponentul[1]. Marea începu să se liniștească încetul cu încetul. A dat Dumnezeu și s-a ușurat.

— A scăpat din gura iadului, spuse nostromul.

— Acum să lăsăm corabia și să ne ocupăm de Monahakis, spuse moș Flokos.

Îl durea sufletul pentru căpitan și, măcar că întrebuința toată știința sa doftoricească, nu ajunse la nici un rezultat. Temperatura cea mare îl mistuia pe Monahakis, în pat. Durerile îl măcinaseră.

—

...Într-o duminică după amiază, după cinci zile de la această întîmplare, corabia „Atena" ancora în patrie. Seara, cafeneaua lui căpitan Pefanis era plină de bătrîni. Mai ales duminica nu lipsea nici unul. De altfel era și ziua cînd sosea vaporul. La fiecare opt zile și uneori la două săptămîni, venea vaporul de la Volo. După cum era vremea. Uneori trecea și cîte o lună pînă să apară vaporul. În duminică aceea trebuia să sosească cu orice preț. Marea era lină ca untdelemnul. Bătrînii așteptau, unii în fața cafenelei, alții pe drum, alții veniseră de-acasă cu scaunele și priveau spre mare. Căpitan Pefanis era înăuntru și se urcase pe un scaun, să întindă plasturii la uscat, pe sforile pe care le pusese de la un capăt la altul al zidului. Deodată, doi copii alergară ca un fulger în jos, spre cafenea.

— Vaporul, vaporul!

Cel dintîi alergă, părăsindu-și scaunul, bătrînul Melingonis. Era doar dornic să afle noutățile și să citească ziarul...

Uite-l! Să vedem ce noutăți ne aduce vaporul. Acum vaporul se deosebea bine. Intrase în rada por-

[1] Vînt care suflă dinspre apus.

tului. Lumea alerga, iar bărcile porneau pline cu cufere şi coşuri.

Melingonis rămase buimăcit.

Vaporul parcă trăgea ceva în urma lui. Era un bric. După construcţie, părea a fi bricul lui căpitan Monahakis.

— E bricul lui! Nu-l recunoşti? spuse Pefanis, după ce întinse şi ultimul plasture. E-al lui.

Bătrîiorii ceilalţi priveau, dar nu-l puteau distinge.

— E bricul lui, spuse din nou Pefanis. Ce să mai întrebăm! I s-o fi întîmplat ceva. Nu-l vezi cît e de ruinat, lovit în toate părţile? E de nerecunoscut „Atena" lui Monahakis.

Ianis Melingonis nu mai putea de frică.

— Adu-ne un rom, Pefani! Mă duc să aflu ce s-a întîmplat.

Vaporul întoarse încetişor, desfăcu bricul şi stătu în abur, şuierînd. Bricul se îndreptă direct spre Volo, potrivit itinerariului şi aruncă în grabă cele două ancore. Începu să ningă cu fulgi uşori, şi spre seară frigul se înteţi. Melingonis dădu pe gît un păhărel cu rom, îşi frecă mîinile cu putere şi se grăbi să iasă.

— Mă duc să văd ce se întîmplă. Voi să înainteze dar se opri. Pefani, Pefani! şi se opri, năuc.

Pefanis ieşi deodată din prăvălie. Bătrînii se ridicară brusc, buimăciţi de glasul lui Melingonis. Se opriră şi priveau. În dreapta, pe scara bricului sosi barca, cu doi copii. Pe scară apăru ceva ciudat. Părea un om care ducea o boccea mare, roşie pe spate. Apoi acest om — se distingea acum, un bătrînel înalt, cărunt —, cu bocceaua roşie pe spate, s-a prins cu grijă de frînghia scării şi coborî cu grijă. Sus erau adunaţi alţii. Omul cel înalt, cu legătura, coborî încet treptele şi intră în barcă. Bocceaua roşie se mişca. Acum începea să se distingă un om. Se vedea capul, mîinile, picioarele. Un om ghemuit, prins de gîtul

celuilalt, era înfăşurat într-o pătură roşie. Marinarul din barcă lăsă vîslele, luă pătura de pe omul pe care-l purta în spinare şi-l aşeză jos. Cei de sus coborîră şi ei. Apucară cu grijă pe omul ghemuit pe spinarea celui înalt şi-l sprijiniră de barcă. Îl acoperiră cu pătura şi se aplecară deasupra lui. Cei doi copii apucară vîslele şi ieşiră în larg.

Barca se îndrepta spre partea cafenelei. Melingonis, Pefanis şi bătrînii privesc nemişcaţi, ţintuiţi, fără să scoată un cuvînt, spre barca ce se apropia.

— E Monahakis ! strigă cel dintîi Melingonis, cu un glas ce se îneca.

— E Monahakis ! Pe el îl dau jos. Monahakis e bolnav ! Norocosule, ce suferinţă te-a vlăguit ?

Melingonis sări pe ţărm. Barca se apropia. Ceilalţi veneau după el.

— Bine-aţi venit ! Dar ce s-a întîmplat, oameni buni ?

— Căpitanul e bolnav... se auzi un glas din barcă.

— E grav ? întrebă Melingonis.

— Nu e nimic ! răspunse cineva din barcă. Nu vă îngrijoraţi. A răcit şi i s-au prins picioarele, oameni buni.

Melingonis s-a liniştit.

— Binecuvîntat fie Domnul ! Să-i fie boala trecătoare.

— V-a tras curentul pe punte ? Ce s-a-ntîmplat ?

— Am stat în caranti [1], dincolo de Aloniso [2]. Cînd am văzut vaporul trecînd, i-am făcut semn şi s-a apropiat de noi. I-am spus că avem un bolnav şi ne-a remorcat.

Barca se opri la ţărm. Au aşezat-o pe ţărm cu propa. Moş Flokos şi-a suflecat pantalonii şi a sărit pe ţărm. Nostromul şi ceilalţi ridicară cu grijă pe că-

---

[1] Vîrtejul mării după încetarea vîntului.
[2] Insuliţă din grupul Sporadelor.

pitan şi-l aşezară pe umărul lui moş Flokos, punîndu-i deasupra pătura cea roşie. Monahakis se văita : „Încet, încet, copii. Încet, că mă doare..." Şi se prinse de gîtul marinarului.

— Căpitane, te duc la sora dumitàle Kiraţo, care are casa pe-aproape.

— Curaj, Monahaki ! N-ai nimic. Ţi-a intrat răceala în oase. O să-ţi treacă, îi spuse Melingonis, galben la faţă, ca ceara.

Îl îmbrăţişă şi-l sărută.

— Nu mai pot de durere, moş Melingoni ! Mă omoară. Sprijiniţi-mă, să-mi revin puţin. Îmi sînt picioarele ca nişte fiare ruginite.

L-au sprijinit de ţărm. Moş Flokos îl ţinea în braţe. Ceilalţi stăteau în preajma lui. Zăpada cădea.

— Curaj, Monahaki, nu e nimic. O răceală şi o să treacă.

De partea cealaltă, în umbra care se întindea pe ape, de pe dealul Prodromos, „Atena" se legăna îndurerată. Monahakis, ghemuit pe nisip, în braţele lui Moş Flokos, scoase un rîgîit ; ridică anevoie capul şi-şi pironi ochii lui, aproape stinşi, asupra bricului. Faţa-i părea de ceară, iar pieptul i se zbătea.

A rămas un timp, îmbrăţişînd cu ochii „Atena", care sălta, îmbătrînită, aproape de sfîrşit, în umbră, ca şi cînd şi-ar fi dat duhul.

— Să mergem, Monahaki, spuse Melingonis. O să răceşti.

— Lasă-l, Melingoni, să-şi povestească păsurile. Lasă-i, să se-nţeleagă „ei doi", spuse încet nostromul. Au o discuţie aprinsă. Cine ştie dacă o să se mai revadă cîndva ? !

A fost o discuţie lungă. Ce şi-au spus, nimeni nu ştie, dar ochii tuturor erau plini de lacrimi. Apoi Monahakis a respirat adînc şi şi-a aruncat o ultimă privire spre „Atena", fără să se sature.

— Iartă-mă şi Dumnezeu să te ierte! a mormăit.

„Atena" s-a zbătut cu durere în lumina asfinţitului, ca şi cînd ar fi bănuit cuvintele lui Monahakis, şi a tresărit, arătîndu-şi durerea, asemenea unui om.

Moş Flokos l-a luat din nou pe umăr pe căpitan, încetişor.

Pe Melingonis îl podidise plînsul. Cum Ianis Melingonis era milostiv din fire, se retrase într-un colţ şi-şi şterse ochii.

— Parc-ai fi copil, biet Melingoni, îi spuse Pefanis. Vrei să te vadă Monahakis că-l jeleşti de viu?

— Nu plîng, Pefani, nu plîng! Uite, m-a cuprins părerea de rău. Am văzut soţi despărţindu-se, şi n-am plîns. Dar acum, Pefanis, băiatul meu, m-a cuprins părerea de rău.

Şi a început să plîngă ca un copil.

COSTAS KRYSTALLIS

Costas Krystallis a fost cîntărețul entuziast al dorului de eliberare a Greciei și în special a Epirului, patria poetului, de sub jugul otoman. Acestui ideal i s-a consacrat poetul din anii cînd era încă elev de liceu și pînă la stingerea lui timpurie din viață. A început să publice încă din anii adolescenței.

O poezie intitulată *Umbrele iadului,* în care cîntă eroismul făuritorilor revoluției de la 1821 pentru eliberarea de sub jugul otoman, a trezit ura turcilor, stăpînitori ai Epirului pe vremea aceea. Aceștia l-au condamnat la un exil de 25 de ani. Scăpînd de ochiul vigilent al turcilor, scriitorul se refugiază pe pămîntul Greciei libere. Ajuns la Atena, lipsit de orice sprijin și încurajare din partea oficialităților, ca să poată trăi se angajează într-o tipografie. Literatura rămîne însă preocuparea lui predilectă.

Opera lui cuprinde volumele: *Umbrele iadului* (1886), *Rustice* (1891), *Cîntece ale satului şi ţarcului* (1883) şi *Proză* (1894).

Operele lui complete au apărut în 1913, iar *Operele alese*, în 1916. Elementul dominant pentru întreaga lui operă este dragostea pentru viaţa satului său natal, împletită cu un înflăcărat patriotism.

Scriitorul, la numai 26 de ani, a murit în oraşul Arta, la 22 aprilie 1894, bolnav de piept.

ÎNVĂȚĂTOAREA

Am călătorit o dată — așa-și începu Mitru povestea — cu o învățătoare dintr-un sat. Drumul nostru urma să fie lung. Tovarăși la drum ne erau conductorul cailor, doi oameni între două vîrste, care mergeau pe jos, și o pereche de curînd căsătorită. Învățătoarea se ducea pentru prima dată la postul ei, după cinci ori șase ani de învățătură. Era o fată cam de vreo șaisprezece sau șaptesprezece ani, sfioasă, cu vorba măsurată, cu obrajii roșii, grațioasă și cu prospețimea tinereții zugrăvită pe față. Ochii-i erau căprui și plini de dulceață ; trupul era bine legat, sînii plini. Cînd mergea călare și cînd fusta nu-i putea acoperi picioarele pînă jos, i se vedeau gambele, frumos rotunjite. Chiar dac-ar fi călătorit singură, fără conductorul cailor, nu s-ar fi aflat în nici un fel de primejdie. Dar pentru a preîntîmpina orice neajuns, o rubedenie de-a ei o dăduse în grija și protecția tinerei perechi. Pe înserate am poposit la o mînăstire impunătoare și veche, ce se ridica chiar în mijlocul pustietății. Pînă să ajungem acolo, am mers pe jos prin toată cîmpia, voioși și puși pe glumă și cîntec. Cu toată buna mea dispoziție, nu fui în stare să-i smulg fetei nici măcar un zîmbet, atîta îi era de severă înfățișarea. Mînăstirea se afla într-o pădure.

Avea o împrejmuire cu ziduri înalte şi cu chiliile rînduite una după alta, cu paturi în fiecare chilie, cu o curte pavată şi cu o grădină cu pomi. Biserica veche şi puţin încăpătoare fusese zidită pe la 1100, aşa cum sta scris în pridvorul ei întunecos şi liniştit, care te îndemna spre reculegere, strecurîndu-ţi în suflet un fior sfînt. Am luat masa cu toţii împreună, întinşi pe jos şi stînd turceşte, cu un picior peste altul, ospătîndu-ne cu bunătăţile pe care le adusese cu el fiecare dintre noi şi cu ceea ce ne pregătise primitorul călugăr. După masă, abia am avut prilejul să schimbăm cîteva cuvinte, căci, în afară de faptul că eram obosiţi, trebuia să ne trezim devreme, ca să pornim înainte de revărsatul zorilor. De aceea ne-am culcat.

Ne-am înşirat în tinda mînăstirii, unul după altul. Era vară, în luna lui cuptor, cînd ţi-e mai mare dragul să dormi afară. Dar era oare cu putinţă să se atingă somnul de mine? Nu că m-aş fi aflat în preajma vreunei ispite... Ţi-o jur. Învăţătoarea dormea la o oarecare distanţă, tocmai la marginea cealaltă, după perechea de tineri căsătoriţi. Pricina era alta : ori de cîte ori mi se întîmplă să petrec o noapte în sînul naturii, priveliştea ei îmi deşteaptă un sentiment tainic, necunoscut şi anevoie de stăpînit. Stam sub învelitoarea mea, treaz, cu ochii la bolta înstelată, spre luna care se plimba alene pe întinsul cerului, înfăşurînd în lumina ei strălucitoare întreaga natură. În curte, umbrele copacilor se lăsau în jurul meu ca nişte arătări. Se lăsau şi pe acoperişurile chiliilor. Nu se simţea nici cea mai slabă adiere. O frunză nu se mişca. În depărtare simţeai o linişte de moarte, o tăcere desăvîrşită. Nu se auzea nici glas de pasăre de noapte, nici zvon de fluier, nici lătrat de cîine, nici zgomot de călăuză şi nici vreo talangă. Gîndurile mele îşi luau zborul lor liber şi iute către nesfîrşitul cerului, aflîndu-şi desfătare deplină în frumuseţea tainică a

nopții luminate de lună. Mi se năzărea cîteodată să mă ridic, să dau buzna afară, să ies din mînăstire, să mă afund în pădure și să trăiesc din plin bucuria pustietății, așa cum o trăiesc animalele. Mi se părea că numai în acest chip aș fi găsit o alinare, că numai așa aș fi dormit un somn dulce. Și pînă-n clipa cînd de pe creasta dealului s-a ivit luceafărul zorilor, nu știu nici eu cîte vorbe dulci n-am schimbat pe ascuns cu noaptea aceea, răcoroasă și înmiresmată, mai ales cînd într-un tîrziu a prins să pălească și luna, lăsîndu-ne singuri, în întuneric adînc.

Cel dintîi care s-a trezit înainte de cîntatul cocoșilor a fost călăuza noastră grijulie, care ne-a adresat mai întîi cîteva cuvinte, iar mai apoi și-a văzut de lucru cu catîrii lui. M-am trezit apoi și eu și ne-am îndreptat spre poarta de-afară. Ceața albastră și deasă care se lăsa în jos acoperea cîmpia adormită ca o plapumă de puf. Pornea spre noi răsuflarea cîmpului, liniștită și ușoară ca a unui muncitor, a unui plugar, ducînd cu ea mireasma de flori pe care o ridica vîlceaua deschisă ce te îndrepta spre creasta muntelui. M-a lovit parfumul acesta, revărsat pe nesimțite. Plămînii au prins să respire în grabă și adînc, răcoriți parcă de un val, de un șuvoi de apă. Era ca și cînd m-aș fi cufundat în apa înmiresmată a vreunui lac, de care nimeni nu s-a atins încă. Cît de bine mi-ar fi prins, dac-aș fi avut și eu în clipa aceea apa cea dulce care făcea să doarmă cîmpul...

Am pornit pe urmele călăuzei, ducîndu-i lucrurile de care avea trebuință la fîntînă, să-și adape vitele. Tocmai se deșteptau și păsărelele în copaci, pornind să ciripească. În împrejurimi, dinspre păduri și ogoare se auziră găinile cotcodăcind. Doi catîri au nechezat puternic, salutînd parcă și ei ivirea zorilor blînde, și căutară să-și răcorească nările lor însetate în apă. Călăuza i-a așezat apoi în rînd și i-a dus la mînăstire,

fluierînd şi ţinîndu-i de căpăstru. Eu mi-am răcorit faţa în apa unei fîntîni. Şi gîndu-mi alerga spre atîtea şi atîtea fîntîni cu apă rece, care în clipe de acestea de vrajă mi-au alungat fierbinţeala frunţii şi mi-au deschis ochii grei de somn cu apa lor de cleştar.

Pînă să apuc să mă reîntorc la mînăstire, tovarăşii mei se sculaseră şi erau şi ei gata de drum. Am ieşit ultimul pe poarta de fier joasă, ţinînd catîrul de căpăstru. În urma mea păşea un ogar blînd şi mare, cu ochii lenevoşi, alungiţi şi spălăciţi. Dincolo de curte, mai către şanţ, văzui, în lumina strălucitoare a zorilor, clopotul mînăstirii atîrnînd de un lanţ, ce număra ani şi ani. Mă apropiai, ţinînd catîrul de căpăstru, şi prinsei frînghia clopotului, care se bălăbănea în suflarea blîndă a dimineţii. La primele bătăi ale clopotului, catîrul se sperie şi-mi scăpă din mîini. Fu cît p-aci să mă tîrască şi pe mine la vale, de nu-i dădeam drumul. Călăuza noastră prinse catîrul, şi eu continuai să lovesc neîncetat clopotul cu toată puterea. Ziua ce începea nu era zi de praznic şi nimic nu mă îndreptăţea să chem, prin dangăt de clopot, sătenii din împrejurimi la biserică. Nu ştiu la ce s-au gîndit cei ce-au auzit la ora aceea glasul clopotului, dar eu simţeam plăcere auzindu-l, cum îşi împreuna sunetele şi ecoul lor cu ciripitul păsărelelor, cu murmurul cîmpului, cu ţipetele zburătoarelor. Părea că aud un imn armonios al zorilor de aur, care apucaseră să se înalţe pe muntele mîndru şi sfios ca o mireasă. Bărbaţii n-au mai încălecat. Unul dintre ei, cel căsătorit de curînd, îşi cumpărase un pistol şi, cum urcam cu toţii împreună pe cărăruia dealului, începu să tragă cu pistolul, dornic să vadă pînă la ce distanţă nimerea glonţul. Eu păşeam alături de femei, de tînăra de curînd căsătorită şi de învăţătoare. Călăuza noastră îşi pierdea şi el timpul trăgînd fără ţintă şi rămînînd mereu în urmă. Aici, drumul urca drept şi tăia pădu-

rea cea deasă din preajma mînăstirii. Drumul, ca o dantelă, ocolea pe după movile și urca peste dealuri cu clina domoală. În timp ce mergeam la pas călări, mă apucă un dor de cîntat. Vă fac o mărturisire: cînd mă aflu la drum, mi se întîmplă ca sentimentul de admirație pentru natura înconjurătoare să-mi oprească răsuflarea și putința de a judeca, iar simțămintele ce clocotesc în mine să izbucnească în cîntece, în vorbe și-n glume. Îmi aduc aminte ca și acum că începusem cîntecul acela cunoscut, cu voinicul întors pe vreme de noapte din vălmășagul luptei. În ghereta în care făcea de strajă a adormit — după cum spune cîntecul —, cîteva clipe, în brațele iubitei lui, iar ea, îndată ce s-au ivit zorile și au început să cînte privighetorile, a strigat și l-a trezit, să-i îmbrățișeze trupul zvelt ca chiparosul, să-i sărute sînul neatins și gîtul feciorelnic, alb ca zăpada și răcoros ca apa ce se prăvale din creștet de munte. Nevasta cea tînără, veselă și cu sufletul deschis, ca o femeie care se bucurase în culcușul ei de astfel de răsărituri de zori plăcute, se arăta plină de voie bună la orice colț al drumului. Se întorcea spre mine și, cu surîsul pe buze, aproba succesul cîntecului. Numai învățătoarea cea crudă nu scotea nici o vorbă. Chiar dacă nu gustase din bucuria zorilor, oare nu visase niciodată la ea?

Deodată, la o întorsătură a drumului, tocmai la sfîrșitul cîntecului meu, am auzit un țipăt înnăbușit și apoi văzui pe învățătoare rostogolindu-se în prăpastia stîncii ce se deschidea în vale. Să nu cumva să trageți nădejdea că era vorba de o sinucidere. Nu putea fi vorba de așa ceva. Animalul pe care călărea încercase să treacă peste un șanț, care, la prima vedere, semăna cu un soi de treaptă răsărită în drum, și, în săritura pe care o făcuse animalul, învățătoarea, care se lăsase în voia catîrului și care nu bănuise nici un pericol, căzu în șanț, în urma zguduirii neașteptate.

Se rupsese chinga samarului, şi animalul se prăbuşise împreună cu fata. Călăuza venea cu mult în urma noastră. Sării deodată de pe catîrul meu şi alergai spre învăţătoare, care abia respira. O luai atunci de mijloc, o rezemai de un bolovan şi o stropii cu apă pe faţa ei palidă. Pînă să prindă de veste călăuza şi ceilalţi tovarăşi de drum, am readus-o în simţire. Nevasta cea tînără nu putea sări de pe cal, să-mi dea o mînă de ajutor. Sta neputincioasă şi striga. Catîrii se opriră şi ei din mers şi ne priviră cu ochii mari. Catîrul care o purtase pe învăţătoare tremura din toate mădularele, înspăimîntat în urma căzăturii. Cum îşi reveni învăţătoarea, mă gîndii s-o întreb mai întîi în ce parte se lovise. Fata ridică spre mine ochii ei mari, umbriţi de spaima prin care trecuse ; luceau în ei două lacrimi, ca două boabe de mărgăritar. Privirea ei trăda atîta bunăvoinţă, că n-o voi uita în viaţa mea. Cu glas domol, îmi spuse :

— Nicăieri... îţi mulţumesc.

A căutat să se ridice, prinzîndu-şi mijlocul cu mîna dreaptă, în timp ce cu cealaltă se sprijinea de bolovanul pe care sta. Am făcut tot ce m-am priceput, să-şi revină cît mai degrabă. Peste puţin timp au năvălit ceilalţi tovarăşi de drum, care mergeau alături de călăuză, şi mi-au smuls-o din mîini — acesta este termenul cel mai potrivit —, crezînd că mă uşurează de-o povară, ce o suportam cu atîta plăcere, din moment ce eu însumi îi oferisem sprijinul meu.

Încercam în aceste clipe un sentiment de adevărată frică, căci crezusem la început că era cu putinţă să n-o mai aflu în viaţă, de vreme ce biata fată căzuse atît de brusc. Faţa mi se făcuse mai albă decît a ei. Tovarăşii mei de drum mă dăduseră la o parte ; m-am retras atunci într-o tufă, să mai respir. Încetul cu încetul, învăţătoarea şi-a revenit. Au luat-o apoi

cu ei, să pornim, căci vremea înainta, iar soarele se apropia de asfinţit.

Fata a trecut prin preajma mea, m-a văzut livid la faţă şi m-a întrebat încetişor :

— În ce parte te-ai lovit ? Unde simţi că te doare ? În tulburarea ei i s-a părut că şi eu am căzut. De aceea mi-a adresat aceeaşi întrebare pe care i-o pusesem şi eu, atunci cînd i-am sărit singur în ajutor.

Poate că am greşit spunînd că mi-au luat-o ceilalţi şi că pe mine m-au dat cu totul la o parte. Căci, atunci cînd a sosit momentul s-o pornim din nou la drum, au rămas mai în urmă, să prindă samarul, pentru a porni din nou călare. Tînărul de curînd însurat a căutat să-şi liniştească şi să-şi întovărăşească nevasta. Învăţătoarea ar fi rămas singură şi s-ar fi întristat dacă s-ar fi văzut nevoită să se urce iar pe animalul care o zvîrlise la pămînt. Cine-i tînăr înţelege degrabă gîndurile ascunse ale unei fete. Mergînd pe jos şi ţinînd catîrul de căpăstru, m-am apropiat de fată şi am întrebat-o dacă poate urca pe catîr. Parc-aş fi ştiut eu ceva...

— Ar fi bine dacă l-aş putea schimba cu un altul, spuse fata, coborînd ochii în pămînt.

— Ia-l pe-al meu.

— Şi tu ?

— Îl iau pe-al tău.

— Bietul de tine, o să pătimeşti ca şi mine, îmi spuse, înfiorată parcă.

— Dar şi al meu e năbădăios !

— Cine ţi-a spus ? Nu-l vezi cît de blînd păşeşte ?

— Bine, dar atunci cînd s-a speriat din pricina clopotului... acolo jos, la mînăstire ? Acolo s-a speriat cu adevărat.

— Mă gîndesc acum la cît ai fi pătimit, dacă te-ar fi tîrît după el pe povîrnişul acela.

— Nu puteam să mă lovesc, fiindcă erau multe buruieni pe-acolo.

Eu am rîs, iar ea a zîmbit. Era cel dintîi zîmbet pe care l-am observat apărîndu-i pe buze. El mi-a umplut sufletul de bucurie. Am făcut învoială cu privire la catîri şi o rugai să vină să se urce, bineînţeles cu ajutorul meu. În timp ce-i atingeam subraţul cu mîna mea stîngă, iar cu dreapta ţineam căpăstrul, să nu se plece într-o parte, abia atunci şi-a dat fata seama că obrazu-i era încă umed şi rochia udă.

— Utie în ce hal am ajuns !

— Nu te-ai udat în apa rîului, ci eu te-am stropit cu apă, să-ţi revii.

S-a înroşit ca un mac de april, m-a privit din nou cu simpatie, umplîndu-mi întreaga fiinţă de bucurie, iar la cuvintele ei de mulţumire a adăugat : „Vai, în ce hal am ajuns !"

Cuvintele ei erau sfioase şi nu i-am răspuns. Pînă să se apropie cei din urmă cu catîrul, am mers cîtva timp pe jos, alături de ea. Perechea cea tînără o luase cu mult înainte. În acest timp am rămas singuri şi-n voia noastră în pădure. Îmi veneau în minte mii de lucruri plăcute, pe care-aş fi vrut să i le spun. Dar toate mi se înecau brusc în gîtlejul meu, care se supunea nu ştiu nici eu cărei puteri severe şi nevăzute. Dar în astfel de împrejurări, ochii, bieţii de ei, ţin locul cuvintelor şi glăsuiesc mult mai dibaci ca ele. Atunci ochii ascultă. Fata auzea şi vorbea numai prin ochi. Îmi dădeam seama că ochii ei ascultau ce-i spuneau ai mei, iar eu, la rîndul meu, ascultam pe-ai ei. Dar nu voi destăinui nici ce-mi spunea ea, nici ce i-am spus eu. Nu e greu de închipuit.

Am urcat şi eu pe catîr. Se spune că un tînăr s-a culcat o dată în aşternutul unei fete şi că n-a putut închide ochii toată noaptea din pricina puricilor. Pe mine, care stam pe şaua învăţătoarei, nu m-au pişcat nici puricii, nici ploşniţele. Totuşi, ceva s-a schimbat în mine. Din clipa căderii fetei, cînd cîntecul mi s-a

curmat brusc, nu mi-a mai revenit bucuria. Mă copleşea o amărăciune puternică, grea, ca şi povara muntelui Pindos [1], pe care urma să-l urcăm curînd.

De-atunci n-am mai cîntat şi n-am mai rîs ; n-am mai avut nici o discuţie şi nici o vorbă. Ceilalţi cîntau, bărbaţii rîdeau, strigau, trăgeau de pe catîri cu pistoalele în copaci, pe oriunde treceam, făceau glume cu trecătorii pe care-i întîlneam, băgau frica în caprele pe care le întîlneam şi care păşteau pe lîngă drum, cocoţate pe stînci. Adesea speriau pe paznic, care, într-un colţ, cînta din giamara. Eu eram nesimţitor şi străin faţă de tot ce se întîmpla. Eram atît de nepăsător, încît o dată, în timp ce catîrul păşea pe nişte bolovani, din pricina zdruncinăturii fui cît p-aci s-o păţesc ca şi învăţătoarea şi să mă prăbuşesc în şanţuri şi mai adînci.

— Fii cu băgare de seamă pe unde mergi, fătul meu, îmi strigă călăuza... o să te prăbuşeşti şi tu în apă. Pe-aici sînt locuri blestemate, fii cu grijă !

Pe drumeagurile grele de urcat, pe unde se deschidea drum bun numai pentru un singur om, eu rămîneam în urmă, îndărătul tuturor. Învăţătoarea păşea înainte, iar călăuza era prin apropiere. Cînd ieşeam în vreun luminiş, nimeream uneori aproape de ea. Fata se întorcea atunci spre mine, mă privea cu simpatie şi-mi zîmbea dulce. O dată, să nu fie auzită de nimeni, nici chiar de păsărelele care se alungau printre crengile copacilor, mi-a spus încetişor :

— De ce nu spui şi dumneata ceva ? Cum de ţi s-a risipit bucuria de adineauri ?

Am zîmbit doar şi nu am mai avut nici o îndoială că ochii mei, care-au întîlnit privirile ei, i-au destăi-

[1] *Pîndul*, lanţ de munţi în Grecia continentală, care desparte Tesalia de Epir. Vîrful cel mai înalt are 2.519 m.

nuit fiorul dulce care a prins să mă străbată din mădular în mădular, din fibră în fibră.

— Nu cumva eşti necăjit că mi-ai dat şaua ? m-a întrebat din nou.

Nu mi-am putut stăpîni un oftat uşor, care s-a născut în mine şi a cărui pricină era cu totul alta decît nemulţumirea pe care ea o bănuia. Dar, ca să nu o las să persiste în gîndurile ei, i-am vorbit, zîmbindu-i iar :

— Acum, cînd am reuşit să te fac să vorbeşti, nu mai am nevoie să-ţi înşir cuvinte mari. N-ai înţeles ? Cuvintele mele, spuse cu îndrăzneală, i-au colorat obrazul într-un roşu mai aprins ca para focului. Cuvintele n-au supărat-o. Obrajii şi-au recăpătat curînd culoarea lor şi m-a privit cu aceiaşi ochi dulci. Am mers aşa pînă-n sat, veghind cu grijă, să-i fiu mereu de folos ; o urcam şi-i ajutam să coboare de pe catîr, o ţineam de mînă în preajma rîurilor şi a prăpăstiilor, îi dam să bea apă din nedespărţitul meu termos, pe care-l umpleam la izvoarele reci ale Pindului. Îi puneam la dispoziţie pălăria mea de pai, pe care o purtam neîncetat în călătoriile mele, să nu mă ardă arşiţa lui cuptor. Ea îmi mulţumea neîncetat, aruncîndu-mi o privire dulce, în timp ce eu rămîneam mut, trăind într-o înfiorare ce sporea din ce în ce.

Am întrebat-o o dată, pe drum, unde se lovise.

— Nicăieri, mi-a răspuns ea, cu simpatie. Dar, dintr-o uşoară crispare a feţei şi din faptul că-şi ducea des mîna în dreptul şalelor, îmi dădui seama că o durea şi că nu voia să spună.

— Nu te-ascunde de mine !

Acum mă privea cu ochii înlăcrimaţi, şi-n privirea ei găseam o adevărată mîngîiere şi-mi dam în acelaşi timp seama că nici nu-mi mai puteam stăpîni emoţia. Am mai întrebat-o o dată cum s-a făcut că a căzut în şanţ. Mi-a răspuns, cu faţa îmbujorată :

— Căzusem pe gînduri... somnolenţa de dimineaţă... deşteptatul... mai ştiu eu ce... cîntecul tău...

N-a mai spus nimic şi şi-a plecat ochii în jos. Nici eu n-am mai putut-o privi în ochi. Răspunsul ei făcu să mi se aprindă creierii.

După vreo zece zile ne-am întîlnit în sat, pe un drum strîmt, în pantă. În mîna stîngă ţinea o sacoşă de catifea plină cu cărţi, brodată cu mătase. Era încă devreme, şi soarele nu se înălţase de doi coţi. Ne-am salutat, ne-am strîns mîinile, dar nu ne venea să ne desprindem unul de altul. Faţa-i era ca şi fructul de cireaşă cînd se coace pe de-a-ntregul şi se roşeşte. Şi cu cît priveam mai mult unul în ochii celuilalt, cu atît mai tare ni se aprindeau obrajii şi ni se umezeau ochii.

Am întrebat-o :

— Te mai doare ?

— Acum mă doare aici.

Mi-a răspuns cu o privire dulce, arătîndu-mi cu mîna spre partea inimii.

Aţi înţeles ce voia să spună fata ? Ceea ce v-am povestit e deajuns. Ceea ce a urmat nu vă mai spun.

DEMOSTHENE VUTIRAS

Demosthene Vutiras a fost caracterizat de Costas Varnalis, poet de seamă al Greciei contemporane, drept cel mai mare prozator al generației sale, creatorul unor eroi desprinși din mijlocul maselor pe care le-a iubit și înțeles. Elogiul adus lui Demosthene Vutiras este un elogiu binemeritat, dacă avem în vedere faptul că încă din 1897 scriitorul prin povestirea intitulată *Langas* și pînă în anii stăpînirii fasciste și mai apoi pînă în ultimii ani ai vieții sale, a redat în pagini de un puternic realism viața societății grecești, numărîndu-se printre cei dintîi scriitori greci preocupați de problemele sociale.

Opera lui Demosthene Vutiras alcătuiește o frescă grăitoare a năpăstuirii și mizeriei generate de capitalism și a victimelor acestuia.

Viața lui Demosthene Vutiras a fost o continuă luptă cu mediul înconjurător și cu el însuși, mai

ales că, încă de pe cînd era pe băncile școlii a căzut victima unei boli care nu iartă.

S-a născut la 25 martie 1872 la Constantinopol, apoi s-a stabilit la Pireu unde tatăl său a exercitat un timp profesia de notar public. Obligat, din pricina bolii, să părăsească școala, nu deznădăjduiește. Face diferite încercări pentru a îmbrățișa o meserie — a fost atras în special de muzică — dar toate se soldează cu eșecuri. În cele din urmă se resemnează și caută să-și cîștige existența de pe urma unei munci manuale, într-o întreprindere de construcții patronată de tatăl său.

Remarcată de timpuriu de Stefanos Pargas, editor din Alexandria, opera lui Demosthene Vutiras cunoaște un mare succes atît la Alexandria (Egipt), cît și în Grecia propriu-zisă.

Lucrarea lui de debut este *Păcatul preotului*, publicată la 15 decembrie 1900. Nuvela este o acuzare a misticismului. Primul volum de nuvele, *Langas*, apare în 1902, fiind caracteristic pentru atitudinea lui antirăzboinică și constituie începutul unei activități prodigioase.

Amintim titlurile cîtorva dintre nuvele, al căror număr se ridică la 400 : *Viața fără sfîrșit*, *Plînsul boilor*, *Lumină în beznă*, *Vecini aristocrați*, *Poarta de fier*, *Departe de lume*, *Pămînt al înțelepților și al sălbaticilor*.

Scriitorul a murit în 1958.

DEFILAREA

Bătrînul Farugas a urcat greoi şi abia respirînd scara cea veche de lemn, care a scîrţîit ca şi cînd ar fi oftat şi ea, şi a intrat în sufragerie.

Odaia era luminată de o lampă care atîrna, iar un cotoi bătrîn sta tolănit pe masă.

Bătrînul zvîrli pălăria pe canapea şi spuse, cu glas tare :

— Dar ce naiba, toţi au dispărut ?

— Îndată, îndată ! auzi răspunzîndu-i glasul nevestei.

— Îndată, îndată ! Dar ce-o fi însemnînd îndată, îndată ? Văzu cotoiul, care se ridicase şi se întindea leneş. Du-te şi tu la naiba ! strigă omul şi se îndreptă spre el, să-l lovească.

Cotoiul sări repede de pe masă şi fugi. În clipa aceea îşi făcu apariţia nevasta lui.

— Ai venit la timp, i-a spus femeia. În cîteva clipe, mîncarea va fi gata.

— Va fi gata, mîncarea !

— Dar ce ţi s-a-ntîmplat iar ? De ce eşti fără chef ?

— Cum fără chef ? Uite-aşa... Unde e scîrba aia de mîncare ?

— Măi creştine, aşteaptă şi tu o clipă ! Iaca a sosit.

Bătrînul mişcă capul, în timp ce femeia se depărta.

— Am uitat să-ţi spun, adăugă femeia, întorcîndu-se. Avem o sticlă cu vin, cumpărat de la Turba. Mi l-a pus în sticla lui. Mă dusesem la Chariacula şi, cum treceam pe-acolo, am luat sticla. Ea mi l-a recomandat, căci şi ei tîrguiesc de-acolo.

— Unde e ?

— Uite-o !

S-a întors şi a văzut sticla pe fereastră.

— O să-l examinăm, murmură omul. Şi se duse încet, s-o ia. E cam puţin vinul ! Pun rămăşag ! Ia adu sticla ta, aia cu semn.

— Da, da.

Şi femeia plecă.

Farugas începu să se plimbe şi lăsă sticla jos. Auzi pe cineva cîntînd.

— Tacă-ţi gura ! spuse. Apoi i se păru că nevasta lui întîrzie. Să mai aştept ?

— O clipă, omule, doar o clipă. Am găsit o muscă în sticlă. Blestematele astea de muşte intră pe unde n-ai crede.

— Dă-le dracului de muşte, dă-le dracului ! De ce le-o mai fi făcut Dumnezeu ?

Pe fereastră văzu două muşte mari : una pe zid, şi una pe pervazul ferestrei. Luă un drug de fier, pe care-l găsi acolo, şi se apropie să le omoare. Una nu s-a mişcat de-acolo : amorţise de frigul care se înteţise în timpul nopţii. Cealaltă se lăsă în jos, îndată ce simţi drugul deasupra ei. A avut impresia că nu voia să se apere şi a lăsat-o în viaţă.

— Îţi dăruiesc viaţa, fiindcă ai arătat supunere. Deşi...

— Dar ce e cu tine ? Te-ai apucat de harţă cu tine ?

Femeia apăru în dreptul ușii, ținînd o sticlă întoarsă cu gura în jos, să se scurgă și ultima picătură a „băuturii măgarilor“, cum botezase bărbatul ei apa.

— Iat-o !

— Nu mai spune !

Nevasta luă sticla de pe masă și, cu atenție, începu să toarne vinul în sticla ei, cea cu semn, avînd grijă să țină dedesubt o farfurie.

El o privea tăcut.

— Vai, se miră nevasta !

— Ți-a dat lipsă negustorul ? Ia să văd ! Omul întinse mîna peste masă și luă sticla. Nelegiuitul ! Să mă păcălească cu un pahar întreg ! Mare hoț ! Nu ți-am spus ? continuă bătrînul, agitîndu-și mîna și apropiindu-se de nevasta lui. Să nu mai cumperi de la pungașii ăștia ! Nelegiuitul ! Trec eu mîine pe la el și o să-l fac să nu mai știe pe unde să-și scoată cămașa. O să-i spun : Blestematule, tu, care-ți bați joc și de Dumnezeu, jefuiește-mă atunci cînd vin la tine în prăvălie să beau, dar nu atunci cînd vreau să beau și eu acasă la mine un păhăruț de vin, în liniște. Om nelegiuit ! Om de nimic ! Păcătosule ! Hoțule, du-te dracului ! Mi-e scîrbă de tine ! Escrocule !

— Dar liniștește-te, omule ! Ce vină am eu, de mă umpli de scuipat ? îi spuse nevasta, ștergîndu-și fața. De ce-mi spui mie toate astea ?

— Nevastă ! Oamenii sînt necinstiți ! Ai înțeles ? Sînt necinstiți, și iar necinstiți !

— Ai dreptate, ai toată dreptatea ! Lumea e prefăcută, e mincinoasă.

— Bine, bine, asta o știu ! Acum stai, să văd ce-i cu mîncarea.

Se așeză în apropierea mesei și așteptă. L-au năpădit atunci fel și fel de amintiri, dar n-a stăruit asupra nici uneia dintre ele, căci n-avea poftă să se gîndească la nimic. Erau amintiri vechi. I-au venit în minte

ființe care dispăruseră de mult. Și a văzut din nou în fața ochilor biroul lui cel de demult, casa lui cea veche, care azi nu mai exista, căci o dărîmaseră ; în locul ei se ridicase o clădire nouă, toată din marmură. Își văzu biroul lui, așa cum fusese altădată, cu fereastra cu zăbrele de fier, cu pardoseala putredă, cîrpită pe alocuri, zidul scorojit. Mai văzu și pe colegii lui, aprozii, judecătorii, cu care lucrase în același birou. Unul avea barbă albă, un piept lat și mîinile pline cu desene și cu semne din acelea pe care le fac sau le făceau delicvenții în închisori ; omul petrecuse, de altfel, mulți ani în pușcărie. Era totdeauna vesel și mințea, de n-avea pereche în lume. N-ar fi spus o dată un lucru adevărat. Dar chiar de-ar fi spus, nimeni nu l-ar mai fi crezut. Dacă-l întrebai unde stă cutare om, deși-i știa bine casa, te trimitea tocmai în partea opusă a orașului. Dar s-a dus și el, cu toate minciunile lui. Ca și celălalt, cel cu barba crescută mare, sărac și bețivan renumit, cu pieptul totdeauna dezvelit, care lăsa să i se vadă un gît gros, cu niște mușchi care semănau cu frînghiile. Al treilea era înalt, cu trup de uriaș și vorbea rar...

I-a mai apărut încă unul în minte lui Farugas. Era și el tot aprod judecătoresc, era scund și slab, cu un glas pițigăiat și trecea aproape în fiecare zi pe la biroul lor, să-i vadă.

Bătrînul Farugas își aminti că într-o zi, pe la prînz, pe cînd mînca singur o porție de ficat, a intrat colegul lui cel scund. Cum l-a văzut mîncînd, a dat buzna spre el și i-à luat o bucată de ficat. Dar deodată a lăsat-o jos, strigînd „Mă arde, mă arde !“

De-atunci, copiii cîrciumarului, care ținea prăvălie la etajul de dedesubtul biroului aprozilor, l-au poreclit „Mă arde, mă arde !“... Acum s-a dus și cîrciumarul. S-a dus și „Mă arde, mă arde !“...

I-au răsărit în minte şi alţii, morţi de mult: doi fraţi care vindeau halva ; unuia îi plăceau cîinii, căci se îndeletnicea cu vînătoarea. Era gras şi avea chelie. I-a mai venit în minte un cîrciumar gras, unul cu buzele puţin tăiate, şi, pe lîngă el, mulţi alţii, un număr nesfîrşit de oameni de mult uitaţi, care se prezentau într-un şir nesfîrşit ; păreau să iasă din bezna, ca să dispară din nou tot acolo.

— Vai ! făcu Farugas. Nu se vede nimic, ca şi cînd n-ar fi dispărut nici unul. Vai... Rămase cu capul aplecat continuînd să-l mişte mereu, încet.

A intrat nevasta.

— E gata masa.

A întins masa, a adus farfurii şi s-a aşezat şi ea. Au mîncat amîndoi, aproape muţi. Cotoiul cel cu blana albă, care se aşezase pe un scaun, în apropierea bătrînei, se ridica din cînd în cînd şi-şi sprijinea de masă labele dinainte, arătîndu-şi capul lui enorm.

— Dă-te jos, căci altfel... Ai răbdare, îi spuse bătrîna şi-l dădu jos. La urmă, bătrîna întrebă pe Farugas : Ai uitat să-mi spui despre terenurile acelea !

— Aşa e ! M-am hotărît să le vînd. Ce să fac cu ele ? M-am gîndit să construiesc o prăvălie cum este aceea din colţ.

— Bună idee !

— Ar fi o afacere, nu glumă.

Bătrîna se pregătea să se ridice de la masă, cînd, deodată, îşi aduse aminte de ceva.

— Nu ţi-am spus ce-am visat !

— Aşa e, nu mi-ai spus ! Spune-mi acum.

— Am visat-o pe mama ta !

— Zici c-ai visat-o pe mama ? Şi cum ai visat-o ?

— N-am mai visat-o de mult... Era într-o casă veche, într-o casă ruinată ! Dormea pe canapea...

Parcă era acolo şi răposata sora ta. Mama ta s-a trezit şi mi-a spus : „Vino şi ajută-mă să mă întorc şi pe partea cealaltă ! Am obosit mereu pe-o parte." Părea că se căznea să se întoarcă. Am ajutat-o să se întoarcă... Ce-o mai fi vrînd să însemne visul ăsta ?

Bătrînul Farugas clătina din cap şi se trăgea de mustaţă, aducînd-o spre gură.

— Dar ia spune-mi...

— Ce să-ţi spun ? Dacă a spus că un umăr i-a obosit, e vorba de fratele meu, răposatul, iar celălalt umăr aş fi eu.

— Lasă gîndurile astea ! Ce-i trece prin minte !... Visul nu are nici un tîlc ! Vise !... Visele se zice că sînt vedenii !

Femeia a mai spus cîteva cuvinte despre vise, a luat apoi farfuriile şi a plecat, strigîndu-şi cotoiul.

Bătrînul Farugas voi să fumeze, dar, după ce trase fum de vreo două-trei ori, şi-a stins ţigara. N-avea poftă de fumat, pe cînd altădată fuma nebuneşte.

— Ai dereticat prin odaie ? întrebă pe nevastă, care tocmai intra, să mai ia unele lucruri.

— Vai ! Să te culci de-acuma ?

— Da, vreau să mă întind în pat.

— E gata, te poţi duce...

Bătrînul Farugas s-a ridicat şi a intrat în odaie. O lumină mică ardea pe comoda cea veche. Bătrînul s-a dezbrăcat şi s-a culcat. Cînd s-a văzut întins, a privit tavanul, uşile, fereastra, comoda cu oglindă şi bibelourile care erau deasupra, apoi patul nevestei lui, care era la marginea cealaltă, şi ochii i s-au umezit.

A doua zi, femeia văzînd că soţul ei întîrzie să se scoale, se duse să-l trezească. Deodată a început să ţipe aşa de tare, că a adunat toţi vecinii.

Bătrînul Farugas intrase şi el în rîndul nesfîrşit al acelora care dispăruseră în întunericul cel mai adînc.

DIONYSIOS KOKKINOS

Dionysios Kokkinos s-a născut în orășelul Amaliapolis, în 1884. A urmat cursurile liceului din Pyrgos, și apoi ale Facultății de medicină, la Atena, pe care însă le-a întrerupt la un moment dat, fiind puternic atras de literatură. În anii studenției a făcut bogate lecturi din Zola și Tolstoi și s-a inițiat în ideile socialiste, sub influența cărora a redactat revista cu titlul sugestiv de *Mellon* (*Viitorul*). A colaborat, de asemenea, la diferite reviste, sub pseudonimele de Macabeos și Ariel. Scriitorul a participat la războiul balcanic din 1912—1913, care a zguduit întreg teritoriul balcanic, război uneltit nu de popoarele locuitoare pe aceste meleaguri, ci de burghezia și păturile aristocratice, care agitau pretenții teritoriale și șovine. Impresiile și amintirile acestui război s-au cristalizat într-o operă în patru volume, publicată în 1914. Alte povestiri ale lui Kokkinos sînt cuprinse în volumele *Doamna cu calul alb* (1922),

Cuibul tainic (1924), *Omul care n-a avut parte de nici o bucurie* (1926) şi *Şuierături de tren* (1930). În 1930 a publicat în coloanele ziarului *Proia* de la Atena istoria revoluţiei greceşti din 1821, concepută sub formă de monografii, care ulterior au apărut în volume.

Este un prozator dotat cu reale însuşiri de povestitor, atras în special de aspectele dramatice ale vieţii, impresionat de inechitatea socială şi dornic să contribuie la ridicarea morală a omului, fără însă să manifeste dorinţa lucidă a înlăturării orînduirii capitaliste, eterna generatoare a contradicţiilor sociale.

ALEXIS VIZITIUL

Alături de nepoțelul lui, moș Alexis Stalis, care altădată fusese vizitiu, se simțea reîntinerit. Copilul venise în viața bătrînului într-o vreme cînd socotea că nu mai putea fi de nici un folos în lumea asta. De cîțiva ani își luase rămas bun de la bucurii, gustînd din plin din cupa amărăciunilor. Necazurile îl năpădiseră tocmai atunci cînd alții încep să se ușureze de ele. Cînd copiii lui crescuseră, el ajunsese la șaizeci și cinci de ani. Fusese însurat de două ori. De la prima lui soție nu avusese copii. A luat-o apoi pe Hrisavghi, care i-a dăruit doi băieți, pe Stathis și pe Vasilis, și la urmă pe Matina, pe care mai bine n-ar fi adus-o pe lume. Băiatul cel mare era greu de cap și-i plăceau tavernele și distracțiile de noapte ; avea totdeauna încurcături cu femeile. În cele din urmă s-a îmbolnăvit de oftică și a murit. Apoi n-au trecut doi ani, și a pierdut-o și pe Hrisavghi, secerată de aceeași boală. Femeia se dusese cu Stathis la Marusi [1], nădăjduind să-l poată salva, dar mai ales din grija de a-și salva ceilalți copii de o boală cumplită. Alexis făcuse un tărăboi groaznic ca s-o determine să-și schimbe hotărîrea, dar degeaba. Era și ea încăpățînată cînd so-

[1] Cartier periferic al Atenei.

cotea că un lucru este bun, dar ce să-i faci ?! Era mamă ! Voia cu orice preţ să-şi însoţească copilul bolnav, să nu-l lase singur, nedîndu-şi seama că se putea molipsi şi ea, că putea să moară, lăsîndu-i pe toţi nenorociţi. Copiii rămîn orfani atunci cînd le lipseşte mama, nu tatăl. Era, oare, în stare Alexis să supravegheze o fată ajunsă la vîrsta cînd, dacă ispita vorbeşte puţin mai tare înăuntrul ei, nu ai altceva de făcut decît să te transformi în paznic atît ziua, cît şi noaptea, ca s-o poţi opri de la rău ?

Alexis avea o trăsură care-l ajuta să agonisească pîinea celor din casă şi să adune cîţiva bănişori pentru căsătoria fetei lui. Dar în scurt timp Matina le-a dat de lucru. A fugit de-acasă cu un derbedeu, care nu era în stare să hrănească nici măcar o pisică, darmite o nevastă... Alexis a cutreierat pămîntul căutînd-o, ca în cele din urmă s-o descopere într-un hotel dubios. Nemernicul care-i amăgise fata dispăruse, şi nu l-a mai văzut de-atunci nimeni. Nu s-ar fi cuvenit, oare, ca Alexis să-l urmărească şi să-l silească s-o ia de nevastă ? Dar la ce i-ar fi folosit ? Era un nepricopsit, alături de care Matina ar fi murit de foame, sau, cum era frumoasă şi uşuratică, şi-ar fi căutat prieteni, spre a putea trăi. De altfel, nu era o biată copilă, ca să-l poată învinovăţi c-o amăgise. Ea s-a dus de bunăvoie în gura lupului, mai ales că ajunsese la vîrsta la care o fată ştie să se stăpînească. S-a străduit atunci Alexis să găsească un om aşezat, după care s-o mărite, un bărbat care să ştie să se impună unei femei, dar n-a apucat să facă acest lucru, căci, între timp, Matina s-a încurcat c-un altul, cu Gheorghe Kefalaris, meşter din insula Tinos. Omul venise din Alexandria Egiptului şi muncea la un atelier de prelucrarea marmurei, din apropiere. Lui Alexis nu i-a plăcut Kefalaris, fiind

prea tînăr, de vîrsta Matinei și nu i se părea în stare să poată opri pe Matina de la răutăți. Vezi, omul n-avea nici o încredere în fata lui... După prima aventură a fetei, bătrînul își pusese în gînd s-o urmărească. Era numai ochi și urechi. Dar fata era nebună după Kefalaris, și Alexis se văzu nevoit să-i cunune, de teamă să n-o ia de-acasă și să colinde cu ea, fără să-l mai poată obliga să se cunune cu ea, pe motivul serios că fata avusese și alte legături.

Dar Matina prinsese aripi și nu-i mai era gîndul să întemeieze un cămin. O duseră bine un an și jumătate. Avură și un copil. Dar fie că bărbații roiau în jurul ei — căci, atunci cînd văd că o femeie nu are minte, se apucă s-o urmărească —, fie că așa era ea făcută, Matina începu prietenia cu alții. Alexis aflase unele lucruri pe seama Matinei de la prietenii lui Kefalaris, pe care acesta îi aducea în casă. Toate cîte le aflase i le spuse Matinei. Alexis a căutat s-o povățuiască de bine, dar ea s-a împotrivit. Atunci Alexis s-a supărat și a înspăimîntat-o că, dacă va afla ceva pe seama ei, o va ucide cu mîna lui și, în cele din urmă, făcu prostia să-l caute pe Kefalaris și să-i atragă atenția să supravegheze bărbații pe care-i tîra acasă și să înceteze prietenia cu ei. La acest lucru Kefalaris nu se gîndise, fie din lipsă de experiență, fie pentru faptul că avea încredere în nevasta pe care o luase din dragoste.

În curînd se întîmplă nenorocirea. Kefalaris înjunghie în fața casei lui un prieten bănuit că întreținea legături cu Matina.

Dar Matina, în loc să se cumințească după această groaznică întîmplare, a început să-și ducă viața alături de un altul, care, după cîteva luni, o părăsi, ajungînd în cele din urmă să trăiască cînd cu unul, cînd cu altul.

Inima lui Alexis, care, cu toate că spunea că n-o mai socotea pe Matina drept fata lui, i se strîngea de durere ori de cîte ori se gîndea la ea. Era oare cu putință s-o alunge din sufletul lui ? Vezi, nu s-a descoperit pînă acum mijlocul ca să-şi oprească cineva gîndul — ca şi ceasul —, care aleargă spre acele lucruri ce-l tiranizează. Şi, oare, există pe lume un chin mai groaznic decît acela ca un părinte să-şi vadă copilul, mai ales dacă e fată, afundîndu-se în mocirla decăderii şi să nu întrevadă posibilitatea salvării ? Nebuniile fetei îl făceau pe Alexis să fie mereu cu gîndul la ea. Căuta în fel şi chip să îndemne rudele, prietenii să stea de vorbă cu ea şi să-i arate limpede josnicia drumului pe care păşise, să-i spună că l-a băgat pe bătrîn în mormînt. Dar toate fură în zadar, ea nu-şi venea în fire. Cînd voiai să-i dai un sfat, îţi reteza vorba şi o lua la fugă. Alteori, plictisită de atîtea sfaturi, striga în gura mare că era un drept al ei să facă ce vrea, că tatăl ei nu mai avea nici o putere asupra ei de cînd se măritase, că o privea numai şi numai pe ea, fie că o ducea bine, fie că o ducea rău. Şi termina spunînd că nu se smintise, să se întoarcă să-şi ducă viaţa într-un grajd şi să moară în baligă. Altă dată, cînd se găsea cineva care să-i pună în faţa ochilor chinul care-l frămînta pe bătrînul ei tată, părea să vorbească mai ca oamenii, dar nu ajungea să ia o hotărîre.

— De ce să mă mai întorc la tata, spunea Matina. Chiar dac-aş dori, acest lucru nu mai este cu putinţă. Să presupunem că m-aş duce. Mi-e teamă însă să nu-i pricinuiesc un rău şi mai mare. Îl cunosc şi pe el, dar mă cunosc şi pe mine.

Iată care era rana adîncă ce-l rodea pe Alexis vizitiul. Este drept că moartea fiului său mai mare şi a nevestei îi lăsaseră o durere aprigă în suflet. Dar decăderea Matinei însemna pentru el o moarte vie,

măcinîndu-i toată viaţa. Se urca în trăsură, dar gîndul nu şi-l lua de la fată. Cunoscuţii lui erau mulţumiţi dacă le răspundea la salut. Cursele lui Alexis se împuţinaseră, pentru că nu se prea înghesuie clienţii la un om pe care-l văd mereu mohorît. Preferă pe altul, şi apoi trebuie să ştii cum să-i atragi pe clienţi. Treaba asta este ca şi cînd ai vrea să prinzi pasărea din zbor. Trăsura, cu toate că se învechea pe zi ce trecea, nu se gîndea s-o schimbe şi nici măcar s-o înnoiască. Nu mai arăta interes nici măcar pentru fiinţa lui. În 1912 i-a plecat în război Vasilis, al doilea băiat. N-a trecut mult, şi i-a văzut numele trecut pe lista morţilor din bătălia de la Sarandaporo [1]. Cîtă durere n-a încercat atunci Alexis... Să ai un singur copil, şi să-l pierzi şi pe el !

S-a sfîrşit cu el ! Avusese cîndva o familie, acum nu mai avea nimic. Se întreba de ce mai trăia. Îşi simţea capul că-i atîrnă greu, ca şi cînd ar fi fost mereu beat, ameţit de un vin vechi, a cărui tărie te otrăveşte şi-ţi aduce suferinţă. În mintea lui se perindau toate aceste fiinţe dragi, pe care n-avea să le mai revadă. Oare Matina nu era şi ea ca şi moartă ? Alexis îmbătrînise deodată cu vreo zece ani. Deşi se simţea bolnav, doctorul nu-i putuse descoperi pricina ; nu-l cuprindea somnul, iar mîna începuse să-i tremure. Încetul cu încetul, Alexis decăzu. Acum nu mai mergea el cu trăsura, ci o închirie. Apoi îi muri un cal şi se văzu nevoit s-o vîndă, ca să-şi cumpere o trăsură pentru un singur cal. Şi pe aceasta o dădu cu chirie unuia care-i mînca tot cîştigul. Alexis nu-şi mai putea vedea de treburi. Nu mai mînca şi slăbea din ce în ce. Într-una din zile primi un plic cu o hîrtie de o sută de drahme, în monede dinainte de

---

[1] Rîu în Grecia continentală, în preajma căruia s-a dat, la 9—10 octombrie 1913, o luptă sîngeroasă între greci şi turci, soldată cu victoria grecilor.

război. Banii îi veneau de la Matina, care aflase de nenorocirea ce se abătuse asupra lui și voia să-i vină în ajutor. Alexis îi înapoie imediat banii și o anunță că, dacă va îndrăzni să mai facă altă dată un gest asemănător, se va duce la ea să-i învinețească spatele cu cureaua. Dar oricît ar fi vrut Alexis să-și considere fata ca fiind moartă, ea era încă vie și nu-i da răgaz să fie liniștit. Într-una din zile îl vesti că pleacă în străinătate. La sosirea scrisorii, era plecată cu unul care-i făgăduise că se va cununa cu ea ; îi mai scria bătrînului să se ducă la o anumită adresă, spre a lua unele lucruri de uz casnic, pe care le luase din casa părintească.

Scrisoarea picură o nouă amărăciune în sufletul lui Alexis. Cine era cel cu care urma să se cunune ? Vreun neisprăvit ! Îi scrisese ca să-și justifice noua ei sminteală. Cu toate că luase hotărîrea să n-o mai vadă, cu toate că nu mai voia să audă de ea, acum, cînd fata lui, Matina, părăsise Atena, îndreptîndu-se spre necunoscut, simți o durere ca și cînd ar fi avut-o pînă atunci lîngă el, iar din clipa aceasta ar fi pierdut-o pentru totdeauna. Cu sufletul împovărat, s-a dus la casa despre care-i scrisese Matina, nu atît pentru lucruri, căci n-avea nevoie de ele, cît pentru a trece pe strada pe care locuise ea pînă mai ieri, și, fără să vrea, să-și mărturisească această nevoie adîncă a sufletului. Femeia, cu care Matina se înțelesese, îi dădu cîteva bijuterii fără valoare, care aparținuseră mamei Matinei : cîteva podoabe din aur venețian, niște cercei mari și un medalion cu fotografia lui Alexis, cînd se căsătorise cu Hrisavghi. Apoi femeia ridică în brațe un copilaș și i-l arătă.

— E nepoțelul dumneavoastră, îi spuse. Mi l-a încredințat mie, să vi-l dau. Bietul copilaș, este încă nebotezat...

Bătrînul Alexis încruntă sprîncenele. Omul ştia că nu are nici un nepot. Ce legătură putea fi între el, Alexis Stalis, omul cinstit, şi acel bastard ? Dar bătrînul nu-şi putea lua ochii de la năsucul trandafiriu al copilaşului, care-l privea cu ochişorii lui asemenea unor mărgele negre. Gheaţa pe care o simţise în inima lui se topea dintr-o clipă într-alta. N-avea dreptul să-l numească copil al păcatului. Făcu în mintea lui tot felul de socoteli legate de vîrsta copilului. Copilul avea un an şi jumătate, astfel că ajunsese la credinţa că nu se putea să nu fie al lui Kefalaris. Bătrînul simţea nevoia să justifice în chipul acesta valul de duioşie ce i se revărsase în suflet în faţa bietului copilaş al fiicei lui. Dar cum de-a lăsat-o inima să-şi părăsească copilul ?

Alexis rămase un timp pe gînduri, apoi îl luă în braţe şi plecă.

Alexis crescu copilul, ţinîndu-i în acelaşi timp loc de mamă, de dădacă şi de tată. Îl boteză, dîndu-i numele de Stamatis, numele Matinei. Copilul crescu şi se făcu un băiat vioi, voinic, zvelt şi deştept. Şi, alături de copil, se înzdrăveni şi bunicul, de parc-ar fi sorbit şi el putere nouă din vioiciunea copilului. Alexis îşi da acum seama că avea şi el o menire şi încerca un sentiment pe care nu-l simţise cu aceeaşi tărie alături de copiii lui. Pe vremea cînd erau mici copiii lui, el fusese preocupat de meseria lui, de cai, de piaţă. Acum nu-l preocupa nimic altceva în afară de Stamatis. Oare dragostea ce se revărsa din sufletul lui se datora suferinţelor şi nenorocirilor ? Ceea ce ştia Alexis era faptul că nu simţise nicicînd o iubire atît de puternică cum simţea pentru acest copil. Băieţelul acesta era însăşi viaţa lui. Îl făcea să cunoască viaţa, îi desluşea măreţele fenomene ale naturii, care provocaseră primele mari nedumeriri ale copilului. Îl lua cu el în piaţa din cartierul lor,

unde se găsea un parc ; îi vorbea şi-i explica mereu. Ba, într-o zi, Alexis fu silit să-i dea răspuns şi la unele nedumeriri fireşti ale lui Stamatis, care-l puseseră pe bătrîn în mare încurcătură. Băieţelul vedea că ceilalţi copii aveau un tată şi o mamă, şi-atunci întreba şi el de părinţii lui.

— Au murit, i-a răspuns bătrînul.

— Dar cînd a murit mama, bunicule ?

— Chiar de la naştere.

Şi într-adevăr, în timp ce spunea copilului aceste lucruri, Alexis aflase că Matina sfîrşise ca vai de ea, după ce fusese părăsită de prietenul ei. Cine ştie dacă nu-şi ispăşise păcatele în vreun spital sau dacă nu putrezise pe trotuarele Parisului ?

— Bunicule, dar tata unde e ?

— Tatăl tău a plecat, a dispărut. Socoteşte-l şi pe el ca mort !

Oare nu era acesta adevărul ? Kefalaris zăcea în închisoare. La proces adusese toate dovezile de necredinţă ale soţiei, dar şi ancheta putea să dovedească faptul că victima nu avusese legături cu Matina. Era o crimă săvîrşită pentru motive de onoare, Kefalaris totuşi ucisese un om nevinovat. Matina iubea pe un altul. Şi totuşi, Kefalaris înfundă puşcăria pentru opt ani.

Din felul în care Alexis răspunsese copilului voise să-l facă să înţeleagă că nu se cuvenea să pună astfel de întrebări. Problema nu se punea numai pentru copil, ci şi pentru el însuşi. Căută să izoleze din mintea şi din amintirea lui capitolul acela îndurerat al vieţii lui, ca pe un cimitir, pe care nu voia să-l vadă, şi se străduia să trăiască cu amintirile vremurilor bune şi cu ceea ce-i oferea prezentul. În chipul acesta căută să afle alinare pentru rana lui adîncă. Atunci, în mijlocul cunoscuţilor lui, povestea despre cele mai plăcute întîmplări. Cît i se păreau de frumoase vre-

murile cînd avea trăsură, cînd era proprietarul celui mai frumos landou din Atena, care staţiona în faţa hotelului „Marea Britanie"... Jobenul pe care-l purta nu era cu nimic deosebit de cele ale ambasadorilor şi ale persoanelor oficiale care intrau şi ieşeau din hotelul aristocratic, decît prin faptul că aceştia purtau o cocardă albastră şi mare lîngă panglică. Redingota lui lungă pînă la gleznă era din stofă englezească, şi pe ea străluceau două rînduri de nasturi mari, de bronz. Mănuşile albe erau nou-nouţe, iar pantofii străluceau ca oglinda. Cernovici îi invidia caii şi dorea să-i cumpere pentru grajdurile regale. Pe cine nu cunoştea pe vremea aceea ?! Cunoştea pe Syngros [1], pe Coronios, pe Calligas [2], pe Timoleon Filimon [3] şi pe atîţia alţii. De Lampsas [4] să nu mai vorbim. De cîte ori nu-l dusese pe Theotokis [5] la Trikupis [6]... Nici nu-i mai ţine minte pe toţi. In ziarele din vremea aceea, citeşte lista personajelor care frecventau balul de la palat, şi-i vei afla pe toţi. Cu prilejul căsătoriei diadohului [7], cînd trăsurile palatului abia mai pridideau cu transportarea oaspeţilor veniţi de pe alte meleaguri, Alexis fusese angajat pentru ducele de Hessa. Îşi amintea că odată transportase la hotelul „Marea Britanie" o străină înaltă, îmbrăcată în negru, cu voalul tras pe faţă. Îi spuseseră s-o ducă la palat. Alături de ea s-a urcat un om din serviciul hotelului, care, cînd au ajuns, s-a coborît şi i-a spus cîteva cuvinte unuia din serviciul palatului. După puţin timp,

---

1 *Syngros Andreas* (1830—1893), bancher din Constantinopol, stabilit la Atena, cunoscut prin operele sale de binefacere.
2 *Calligas Paul* (1814—1896), jurist şi publicist grec.
3 *Filimon Timoleon* (1833—1898), om politic şi publicist grec.
4 *Lampsas Dimitri* (născut la 1879), profesor şi pedagog grec.
5 *Theotokis Gheorghios* (1843—1916), om politic grec.
6 *Harilaos Trikupis*, (1832—1896), om politic grec.
7 *Diadoh* — moştenitor (gr.). Prinţul moştenitor al Greciei.

Alexis a văzut pe rege îndreptîndu-se spre doamna care aştepta în trăsură. L-a văzut pe regele George [1] în carne şi oase ! Regele a sărutat mîna doamnei, a luat-o de braţ şi a introdus-o în palat. Cine credeţi că era doamna ? Era Eugenia, fosta împărăteasă a Franţei [2]. Altă dată a condus, într-o noapte, pe Blanche la vila lui Thon [3]. A aşteptat afară pînă la orele trei şi jumătate. Cînd Blanche a părăsit vila, deasupra lui Trellos [4] apăruse luceafărul. N-aţi auzit de Blanche ? Era o franţuzoaică, o aventurieră, o femeie frumoasă, despre care — cu prilejul călătoriei ei în Grecia — ziarele străine au scris amănunte senzaţionale privitoare la relaţiile ei cu intendentul palatului. Se zvonea că o cunoscuse la Aix-les Bains [5]. Lucruri mari, învăluite în taină ! Alexis ştia de oameni şi întîmplări din Atena vremurilor petrecute de el, aşa cum apăruseră ele în ochii vizitiului care stătuse de vorbă cu portarii marilor hoteluri şi ai palatelor, cu oameni cărora le plăceau chefurile şi care, ameţiţi de vin, începeau să discute cu el. El mai ştia de vizite făcute în taină de doamne din înalta societate, îşi amintea de casele în care avuseseră loc întîlnirile unor persoane cunoscute. Ştia secretul dobîndirii multor averi, istoriile unor acaparatori de terenuri care deveniseră personaje importante şi influente, stîlpi ai societăţii ; ştia de afaceri de moştenire, îndărătul cărora se ascundeau crime groaznice, dintre acelea pe care legea nu izbuteşte să le descopere. Alexis cunoştea şi unele întîmplări legate de afaceri

---

[1] Este vorba de *George I*, al doilea rege al Greciei (1845—1913).

[2] Împărăteasa Eugenia, soţia lui Napoleon al III-lea, a vizitat Grecia în 1869.

[3] Administrator al palatului regal, pe vremea regelui George I.

[4] Numele popular al Lycabetului, una dintre colinele ce înconjoară Atena.

[5] Localitate balneară în Franţa.

scandaloase care au rămas tăinuite, de bătăi în faţa uşilor unor hoteluri, de dueluri ale căror cauze nu le aflase lumea. Nu luaţi seama la faptul că minţile femeilor sînt acum întărîtate. Femeile au fost întotdeauna aceleaşi. Numai că izbuteau prin alte mijloace. Atunci erau mai îmbrăcate. Dar pe dedesubt erau la fel. De cîte femei de pe vremea lui nu ştia ? Numai că se ferea să le pomenească numele. Toate ca toate, dar el ştia să păstreze taina, care ajunsese în faţa ochilor şi la urechile lui datorită meseriei. O dată, prin faţa cafenelei din micul cartier în care locuia el, a trecut o femeie în vîrstă, însoţită de alte două mai tinere şi de un domn. Alexis rosti printre dinţi o înjurătură :

— Femeie uşuratică !

— Pe cine înjuri, moş Alexis, îl întrebară, şi s-au uitat la cele două doamne.

E adevărat că pe cele tinere nu le cunoştea.

— Am înjurat eu ? s-a dezvinovăţit Alexis. N-am spus nimic...

— Ai zis „femeie uşuratică".

— Mi-am adus aminte de femeia care nu mi-a adăpat azi caii, răspunse Alexis.

Alexis minţise. Înjurătura lui era la adresa bătrînei, o cunoscută aristocrată, a cărei viaţă nu fusese fără pată. Şi Alexis a început să vorbească iar despre tainele societăţii din vremea lui. Toate aceste lucruri le debita făcînd observaţii sociologice, ajungînd la concluzii care nu puteau ieşi decît dintr-o minte ca a lui. Cu concepţia filozofică pe care şi-o formase în urma experienţei şi cu logica lui simplă şi rudimentară îşi făurise o părere asupra lumii. Două sînt mobilurile care pun în mişcare societatea : nebunia banilor şi goana după îmbogăţire. Oamenii nu-şi pot găsi liniştea şi trăiesc astfel încît păgubesc şi pe cei din jur, şi, şi ei înşişi sînt păgubiţi din două motive.

În primul rînd, nu se pot înțelege între ei. Căci la ce ajută limbile? Sînt un turn al lui Babel. Într-una din zile, Henric Schliemann [1], care angajase pe Alexis să-l ducă o săptămînă întreagă cu trăsura lui la Keramikos [2], i-a spus:

— Nu vor înțeleagă eu iubesc Grecia.

Şi Alexis povestea celor din jurul lui că Schliemann venise în Grecia să redea țării bogățiile pe care le măcina pămîntul, şi din pricina aceasta i-au dat numele de „aventurier". De ce oare? Întreb şi eu. Dar şi pe acest Alexis, om simplu, cine l-a înțeles? În afară de cai, nu mai ştia pe nimeni cu care să se poată înțelege. De aceea spunea: „Caii şi iar caii!" Cît de bine îl înțelegeau aceste biete animale! Trăgea de hățuri, fluiera şi, după ce fluiera, le făcea semn cu buzele, şi ele se îndreptau încotro trebuia, se opreau, porneau din nou, mergeau pieziş, ca şi cînd i-ar fi aflat gîndurile.

Cealaltă pricină a nenorocirii, după Alexis, era că oamenii nu puteau înțelege că aici, pe pămînt, ei sînt doar nişte călători: se perindă şi apoi pleacă. La ce bun să-ți mîhneşti vecinul, să-i iei nevasta, să faci să răsară în casa celuilalt copilul tău, să mănînci pînă nu mai poți? Că mîine tot vei pleca. Aşa a plecat Calligas, Roidis [3], Nicolaie al Rusiei [4], Theon, Cernovici. Niciodată Alexis nu pomenea numai pe-ai lui, adică nevasta şi copiii lui. Toți se duc. Atunci, de ce nu treci pe acest drum păstrîndu-ți curățenia, ci-l pătezi? Viața omului se aseamănă cu o ploaie, pe care, îndată

---

[1] Arheolog german, vestit prin descoperirile făcute la Micena (1822—1890).

[2] Cartier periferic al Atenei, vestit prin descoperirile arheologice făcute, începînd cu anul 1861.

[3] *Roidis Emanuil* (1835—1904), scriitor şi om politic grec.

[4] *Nikolae Nikolaevici* (1856—1929), marele duce al Rusiei, care, după revoluția din 1917, a părăsit patria.

ce a căzut, o usucă soarele, o preschimbă în abur şi cade din nou, să se evapore iar. E o poveste care produce haz. De ce să te omori, atunci, pentru bucurii şi tristeţi ? El nu mai avea acum nimic, nici landou, şi nici caii, pe care-i invidia şeful grajdurilor palatului regal. Purta vechii lui pantofi şi sacoul făcut din postavul albastru al ultimei lui mantale. Avea numai doi cai, pe care-i întreţinea şi-i scotea pe piaţă cu vizitiu cu simbrie, şi două trăsuri, pe care în alte vremuri n-ar fi îndrăznit nimeni să le prezinte în faţa lumii. Dar o făcea ca să cîştige o pîine pentru el şi pentru băieţaş, pentru Stamatis. Şi, totuşi, îşi da seama că acum era mai mulţumit ca oricînd, fiindcă acum ajunsese la marea înţelegere a lucrurilor, a vieţii. Liniştea, pofta lui, întinerirea lui le atribuia experienţei, capacităţii sale de a înfrunta viaţa în chip filozofic. Şi el uita că toate aceste daruri îi veniseră o dată cu copilul acela, pe care-l readusese la viaţă tocmai în clipa în care el începuse să se prăbuşească ca şi trăsura lui hodorogită.

Dar deodată îi apăru în faţă omul pe care Alexis îl socotea dispărut pentru totdeauna. Din cînd în cînd îi trecea, ce-i drept, prin minte o astfel de posibilitate, dar de fiecare dată căuta să alunge acest gînd, ca pe lucrul cel mai puţin posibil.

Într-o dimineaţă auzi în curte paşi grei şi zări prin uşă pe Stamatis, care se oprise şi privea înspăimîntat la omul care intrase. Ieşi apoi, să vadă cine era. Văzu pe Kefalaris stînd în curtea interioară şi privind la copil. Îndată ce dete cu ochii de Alexis înaintă, şi bătrînul se dădu în lături, să-i facă loc să păşească în casă. Kefalaris abia şopti „bună seara". Alexis n-a fost în stare să-i adreseze nici un cuvînt. Peste puţin, după se înghiţi nodul ce i se pusese în gît, izbuti să vorbească.

— Stai jos, îi spuse bătrînul, arătîndu-i un scaun lîngă masă.

Sprîncenele, zbîrlite, erau adunate deasupra ochilor şi, văzînd nemulţumirea ce i se zugrăvea pe faţă, Kefalaris i-a spus :

— Nu te întrista ! Nu rămîn aici !

— Acum, rămîi, adăugă Alexis. Bei o cafeluţă ?

Kefalaris se aşeză şi făcu un semn din cap, că nu vrea. Nu voia nimic. Tăcură cîtva timp.

— Ai avut drum pe-aici ? întrebă Alexis, ca să spună ceva.

— N-am avut nici un drum. Am sosit ieri noapte din Egina [1], am stat opt ani încheiaţi la închisoare. Tot e bine că am scăpat cu viaţă... Slavă ţie, Doamne.

Nu avusese pe nimeni la Atena care să se îngrijească să-i obţină vreo reducere de pedeapsă, aşa cum primiseră aproape toţi, pînă şi cei mai mari răufăcători. Familia lui era la Alexandria. După o tăcere de scurtă durată, adăugă :

— Dumnezeu să le dea sănătate rudelor mele, care au venit să mă vadă şi care mi-au adus o dată şi copilul... Că de-aici pînă la Egina e un ocean nesfîrşit !

Zăcuse în închisoarea de la Egina. Ironia era la adresa lui Alexis.

— Dacă te gîndeşti la mine, îi spuse, apoi ce rost ar fi avut vizita mea ? Tu m-ai întrebat vreodată cît de mult m-au durut cele întîmplate ? Am avut o fată, şi am pierdut-o... Să nu mai răscolim acum trecutul ! Ce s-a întîmplat s-a întîmplat ! De altfel, cînd a venit la mine tovarăşul tău de muncă şi m-a întrebat ce face copilul, i-am spus să nu ai nici o grijă. Copilul e aici ca la el acasă.

[1] Capitala insulei Egina, situată aproape de Pireu.

Au tăcut amîndoi. Apoi Kefalaris, întorcînd capul spre micuţul care sta lîngă poartă, întrebă :

— El e ?

— Da, răspunse Alexis şi chemă copilul, îndemnîndu-l să se ducă în stradă, la joacă.

Copilul se îndepărtă îndată.

— Nu-l goni, îi spuse Kefalaris. Lămureşte-l că sînt tatăl lui.

Alexis l-a privit nehotărît.

— Adu-l, spuse din nou Kefalaris.

Alexis ieşi afară şi chemă băiatul. Îi spuse că omul dinăuntru este tatăl lui şi că-l ştia dispărut. Acum s-a reîntors, dar va pleca din nou.

— Vino să-i săruţi mîna ! şi aduse copilul înăuntru.

Copilul se uita la el ameţit, parcă, şi-l ţinea pe bunic strîns, de haină.

Kefalaris întinse mîinile, îl apucă de umeri şi-l aşeză între genunchii lui, apoi se plecă şi-l sărută. Tăcură din nou. Ochii celor doi bărbaţi luceau. Bărbia patrată a omului care ieşise din închisoare tremură pentru o clipă, bulbii ochilor se rostogoliră sub pleoapele grele, fruntea i se zbătu. Parc-ar fi încercat să-şi stăpînească plînsul. Puse o mînă în buzunar, scoase pachetul de ţigări şi aprinse una. Micuţul se dădu la o parte, dar Alexis îl îndemnă să se ducă la joacă.

— Să nu se ducă departe, spuse Kefalaris, cu glas ocrotitor.

Acum Alexis, care presimţise parcă un pericol pentru copil, văzu clar ce-l ameninţa.

— Bine, bine, spuse. Nu se îndepărtează niciodată prea mult de casă. Apoi, eu ce grijă am ? Rămîi la prînz cu noi ?

Bătrînul începu să vorbească cu Kefalaris din toată inima, aşa cum îi era obiceiul.

— O să gătesc o mîncare de ghiveci şi o s-o trimit la cuptor. Pînă ce-ţi vei face rost de-o slujbă, poţi locui la mine. Am nişte trepiede şi un aşternut, să-ţi faci un pat. Cînd îţi vei aranja treburile, te duci unde te-o lumina Cel-de-sus.

— Nu rămîn aici, spuse Kefalaris, plec la Alexandria chiar mîine. Am venit pentru copil.

— Dacă aşa stau lucrurile, să rămîi cu noi pînă mîine. Îţi vezi copilul, şi apoi te duci sănătos.

— Am venit să-l iau cu mine, spuse Kefalaris.

Alexis înălţă capul şi-l privi pieziş, cu gura întredeschisă.

— Am venit să-mi iau băiatul, adăugă Kefalaris.

— Ce să iei ? Pe cine să iei cu tine ? întrebă din nou bătrînul, ca şi cînd n-ar fi înţeles despre ce era vorba.

— De copil e vorba.

Alexis mută de la locul ei o cutie de chibrituri de pe masă, prefăcîndu-se că zîmbeşte.

— Vino-ţi în fire şi lasă vorbele astea ! Copilul stă bine la mine.

— Ascultă, îi spuse celălalt. Cred că am explicat destul de lămurit lucrurile. Eu am venit aici, să-mi iau copilul.

Alexis a ridicat atunci glasul.

— Ce să faci tu cu băiatul ? Eşti oare tu în stare să vezi de copil ? Apoi nici el nu va voi să vină cu tine... S-a obişnuit aici. El nu mă ştie decît pe mine...

— Eu nu vorbesc mult, adăugă Kefalaris.

Atunci Alexis s-a înălţat pe scaunul cu spetează, şi-a odihnit pumnul lui gros pe masă şi a spus, cu glas tare :

— Sminteala asta v-a mîncat capul la toţi. Aţi desfăcut casa, v-aţi înjunghiat cu cuţitele, aţi înfundat puşcăria, v-aţi omorît, şi acum vii tu, om ieşit din puşcărie, om fără rost în lume, şi pretinzi să-ţi

dau copilul... Mai multă ruşine n-ar strica! Apoi, coborîndu-şi glasul, adăugă: Ascultă, măi Gheorghe! Eşti încă tînăr! Acum ar fi bine să-ţi vină mintea la cap. Ce-mi tot spui palavre despre Alexandria şi-mi înşiri cai verzi pe pereţi?! Nu te îndeamnă nimeni să te duci de-aici. Rămîi la Atena... Îţi dau casă, să stai cît vei voi. Dacă mai ai ceva de spus, atunci spune-mi! Poate că duci lipsă de bani. Parc-ai fi şi bolnav... Să-ţi îngrijeşti sănătatea. Asta mai ales! De Stamatis nici să nu pomeneşti. E cu putinţă, oare, să trăiască la Alexandria un copil care s-a născut la Atena? Copilul va rămîne aci, cu mine, să ajungă un om întreg la minte. Trebuia să fi fost anul trecut de faţă la şcoală, la examenul băiatului. E în clasa a III-a primară. Este cel dintîi în clasă şi cel mai deştept. L-a pus învăţătorul să joace într-o piesă, cu alţi doi băieţi. Să-l fi auzit declamînd... Toţi cei de faţă întrebau al cui este copilul. Şi are şi un scris... Numai să-i vezi caietele, scrie cu nişte litere rotunde, curate, caligrafice şi nu face nici o greşeală. Am fost şi noi la şcoală, dar eu nici măcar numele nu m-am deprins să-l scriu citeţ. Iscălitura mea e mai degrabă o zgîrietură. Şi n-am fost un elev codaş, un elev slab... Dar, vezi, el este din altă plămadă. E un drac şi jumătate, bun de universitate. Să vezi că acolo ajunge. Acum aşteaptă puţin, că mă duc să-i spun femeii să pregătească ghiveciul, să-l duc la cuptor la simigiu. După asta ne ducem amîndoi la farmacie. Se găseşte un preparat, gata făcut şi pus în sticlă. Pui cîteva picături în vin şi-l bei. E scump, ce-i drept, dar îţi dă putere. Ia-l, şi într-o săptămînă te-ai îndreptat. Stai cu noi o lună, să te întremezi, şi-apoi ne interesăm şi de un serviciu. De bani, de-ţi vor trebui, să fii fără grijă, avem noi cîţiva bănuţi adunaţi...

Kefalaris făcea, într-adevăr, impresia că e bolnav. Era slăbit şi pămîntiu la faţă din pricina vieţii duse

în puşcărie. Cei opt ani petrecuţi acolo lăsaseră urme pentru douăzeci de ani.

— Nu sufăr de nimic şi nu am nevoie de bani. Rudele din Alexandria s-au îngrijit şi mi-au trimis bani de drum. Dar nu-mi vine să-mi las aici copilul.

Alexis s-a ridicat în picioare, supărat.

— Tu n-ai nimic comun cu copilul, spuse bătrînul. Aţi zămislit copilul şi nu v-a mai păsat de nimic! Dacă ţi-ar fi fost milă de copil, nici tu nu săvîrşeai omorul, şi nici Matina nu s-ar fi purtat aşa cum ştii. Meritaţi voi un copil ca ăsta ? Copilul rămîne la mine, căci e al meu. L-am cules de pe drumuri, l-am luat înfăşurat în petice şi zgribulit ca un căţel şi i-am fost dădacă : l-am hrănit, l-am făcut să crească mare şi voinic. Ai văzut cît e de voinic ? ! Ca şi mînzul hrănit într-un staul bun ! Şi-acum, ai venit să mi-l iei ? Asta nu e cu putinţă şi să-ţi iasă din minţi că ai putea face aşa ceva !

Kefalaris îi răspunse, cu un glas care arăta hotărîre :

— La ce atîta vorbărie ? De ce nu vrei să ţii seama că eşti bătrîn ? Cum pot fi eu liniştit de soarta copilului, la depărtarea la care mă aflu ? Şi apoi... vreau să-mi simt copilul lîngă mine. Sînt eu tatăl lui, sau ba.

Cuvintele „eşti bătrîn" au răsunat dureros în urechile lui Alexis. Poate că avea dreptate Kefalaris. N-avea ce spune în privinţa asta. Îmbătrînise de-a binelea, ajunsese la şaptezeci şi cinci de ani. Şi-apoi, ceace era sigur era faptul că Kefalaris era tatăl lui. E un lucru la care trebuia să se aştepte. Acum măsura camera cu paşii lui rari şi zgomotoşi şi se gîndea...

— Sînt de părere să te mai gîndeşti, răspunse peste puţin. Lasă lucrurile pe mîine ! Să mai cercetăm problema. Şi mai e ceva... lasă-l să-şi ter-

mine școala, să dea examen la vară și ți-l trimit. O să pîndesc un călător.

Bătrînul căuta să găsească o dezlegare convenabilă, să convingă pe Kefalaris cu binișorul, să amîne plecarea copilului pentru săptămîna cealaltă și, după asta, vedea el ce era de făcut. Kefalaris însă se sculă.

— Cheamă copilul, îi zise, și pregătește-l pentru drum, căci nu pot să mai zăbovesc și nici nu pot amîna plecarea pe mîine. Și, fiindcă bătrînul nu făcu nici un fel de mișcare, adăugă : Îl chemi să vină, sau mă duc eu să-l iau ? Dacă faci scandal, să știi că mă voi vedea silit cel mult să amîn plecarea pentru săptămîna viitoare și voi lua copilul prin tribunal.

Apoi ieși în poartă și strigă copilul.

Alexis alergă după el.

— Fii cu băgare de seamă și nu speria băiețașul. Îl aduc eu. Stau eu cu el de vorbă ! Nu te purta așa. Dacă ți-e voia să-l iei, îl vei lua. Și să vă fie la amîndoi de cap pentru ce-ați făcut. Bătrînul se duse apoi în curte și-l aduse pe Stamatis. O să te ia cu el tatăl tău. De ce te uiți așa ? E tatăl tău ! Mi-ai mîncat pînă acum urechile tot întrebîndu-mă dacă se va reîntoarce. Iată-l că a venit ! Acum, du-te. Și-acolo unde te duci va fi bine. Te duci la Alexandria... e un oraș mai frumos ca Atena... Curge și un rîu mare în apropiere. E ca o mare care curge. N-ai văzut niciodată un rîu ? O să vezi ! Și cai... cai frumoși. Cai arăpești. Sînt acolo și maimuțe. Și-aici sînt maimuțe, dar au chip omenesc. Acolo găsești maimuțe adevărate. Ai să-mi scrii din Alexandria... o să stai seara și o să-mi scrii... O să-mi scrii cu litere mari, rotunde, cu literele alea frumoase cu care scrii lecțiile... Eu o să-ți răspund, și tu o să-mi scrii din nou. Apoi pregăti lucrurile băiatului, îi făcu bocceluța

şi-i dădu lui Kefalaris cîteva sute. Ca să ai pentru copil...

Cînd văzu pe copil plecînd cu Kefalaris, Alexis n-avu putere să iasă nici măcar pînă la poartă. Genunchii lui, acei genunchi tari ca oţelul, i se tăiaseră parcă. Abia izbuti să murmure cuvintele :

— Mergeţi cu bine ! Călătorie bună !

Intră apoi în casă cu paşi măsuraţi, dar, înainte de-a păşi înăuntru, se prăbuşi pe podea. Femeia care îngrijea grajdul alergă şi-i aduse un doctor. Paralizase. Alexis nu s-a mai sculat din pat. Încetul cu încetul i-a paralizat întreg corpul. Dar era blînd şi la boală, ca şi atunci cînd era sănătos. Nu şi-ar fi arătat nemulţumirea, pentru nimic în lume. Numai că aiura. Starea lui se înrăutăţea de la o zi la alta, pînă cînd începu să nu mai cunoască persoanele care veneau la patul lui. Delirul a continuat.

— Cît se chinuie, bietul om... spunea îngrijitoarea grajdului altor femei care se adunau în poarta casei. Sînt două săptămîni de cînd tot vede îngerul venind. Uneori zîmbeşte. Nu era om rău !...

Aşa s-a prăpădit moş Alexis, după ce văzuse timp de cincisprezece zile încheiate îngerul lui. Dar ce înfăţişare avea acest înger, căruia îi zîmbea aşa Alexis ? Erau oare fiinţele pe care le iubise şi pe care i le smulsese, una după alta... fie moartea, fie viaţa, sau poate caii lui, singurele fiinţe care l-au putut înţelege şi care nu l-au mîhnit niciodată ? !

GALATEEA KAZANTZAKI

Galateea Kazantzaki este fiica omului de litere Stylianos Alexiu şi sora cunoscutei scriitoare Eli Alexiu. S-a născut în Herakleion (Creta) în 1886. În 1911 s-a căsătorit cu scriitorul Nicos Kazantzakis. Ulterior a devenit soţia criticului Marcos Avgheris. Este autoarea mai multor volume de proză şi dramă. Din opera ei menţionăm :

a) Culegeri de nuvele : *Orele 11 a.m. — 1 p.m.* (1930) ; *Momente critice* (1953) ; *Vila Victoria* (1959) ; *Lumea care moare şi cea care vine* (1963)

b) romanele : *Ridi pagliacci* (1910) ; *Oraşul bolnav* (1916)

c) teatru : *Păsări rănite* (1925) ; *În timp ce vaporul înaintează* (1931) ; *Arlea* (1959)

În perioada dintre cele două războaie a fost redactor-şef al revistei *Nei protopori*, iar în ultimii ani ai vieţii secretar al Societăţii Scriitorilor greci. A murit la Atena la 17 noiembrie 1962.

PACATUL FOTINIEI

Nu era flăcău în sat să n-o fi dorit de nevastă pe Fotinia, care abia împlinise optsprezece ani. Ar fi voit-o de soţie feciorul popii, nepotul deputatului, care-şi punea candidatura mereu în districtul lor, Pavlis brigadierul, ca să nu mai vorbim de flăcăii care păşteau vitele alături de ea, ca şi de alţi tineri din sat. Adesea cînd sta la umbră, torcînd sau împletind ciorapi, se gîndea care dintre toţi va fi alesul ei. Dar nu cuteza să se oprească asupra nici unuia. Nici unul nu era atît de frumos cum îl visase în închipuirea ei. La fel ca şi tinerii care o voiau de nevastă din pricina frumuseţii ei deosebite, tot aşa şi ea dorea să-şi însoţească viaţa cu un bărbat chipeş. „Îi dă mîna să aleagă, fiindcă e frumoasă", spuneau prietenele, pizmuind-o, şi nu vorbeau fără dreptate.

Sora ei, Staso, cu care locuia în aceeaşi casă, de cînd li se prăpădiseră părinţii, care nu avuseseră alţi urmaşi decît pe cele două fete, îi vorbise de multe ori cu binişorul, doar-doar o îndupleca-o să se mărite cu unul dintre ei. Şi astăzi Staso îi repetă aceleaşi cuvinte :

— Crezi că o să fii mereu de optsprezece ani ? Fotini, anii se duc, trec, şi noi, femeile, îmbătrînim repede. Unul nu-ţi place, de altul ţi-e scîrbă. Şi-apoi,

gîndeşte-te că nu avem avere şi că nu ne dă mîna să tot aşteptăm şi să tot alegem. Dacă nu-ţi convine nepotul deputatului, pentru că e de patruzeci de ani, ia-l atunci pe băiatul popii, căci el este tînăr.

— Nu zice nimeni că nu e tînăr, dar uite cum priveşte : cu un ochi la făină, şi cu altul la slănină.

— Ia-l atunci pe Pavlis...

— Mi-e teamă că o să mă bată, aşa cum face şi tatăl lui cu mama lui.

— Ia-l atunci pe învăţător !

— Surioară dragă, răspunde-mi la ce te-ntreb : cine ţi-a spus că m-a apucat zorul după măritiş ? Dacă sînt o povară pentru tine şi pentru Costis, spuneţi-mi-o deschis în faţă, şi mă duc să mă tocmesc slujnică la oraş.

— Cum de nu ţi-e ruşine să spui astfel de cuvinte ?! i-a răspuns sora ei, cuprinsă de mînie. Slujnică la oraş ? Halal de meseria ce ţi-ai ales ! Dacă nu ţi-e ruşine, fă-o şi p-asta !

Dar Fotini, care nu vorbea hotărîtă, ci numai să-şi aţîţe sora, continuă :

— Ce vezi rău în asta ? O s-ajung şi eu doamnă, ca Asimina, şi o să mă port cu pălărie şi cu tocuri înalte.

— Şi o s-ajungi o stricată ca ea ! Vai şi-amar de tine ! Mai bine du-te de te spînzură !

În clipa aceea, de pe colţul canapelei, sugarul surorii ei scînci. Cum îi auzi glasul, Fotini se îndreptă spre el, îl luă în braţe şi începu să-i facă fel de fel de ghiduşii şi să-l mîngîie.

„Să plec ? Şi s-o părăsesc pe Lenio a mea ? Cum să-mi las fetiţa mea, puişorul meu, unde s-o las ?“ Şi-n timp ce spunea aceste cuvinte, îndemna pe fetiţă la joacă. Lenio începu să ciripească asemenea puişorilor, rîdea la Fotini şi vorbea, parcă.

— Smintito ! îi strigă Staso, care ţinea la ea ca la copilul ei şi care o privea ca pe-o podoabă a casei. Smintito, ce bine-ar fi dacă de-acum încolo ţi-ar veni mintea la cap ! Ce păcat că te zăpăcesc cei din afara casei ! Dar fii fără grijă, că mă pricep eu să te-aduc pe calea cea bună. O să-ţi pregătesc războiul de ţesut, şi te cuminţesc cît ai zice „amin".

Dar Fotini, pentru care era totuna dacă în loc să păzească oile ar fi stat la ţesut, nu răspunse şi-şi văzu mai departe de joacă cu pruncul.

— Tu te joci, şi-n ulcior nu e picătură de apă ! i-a spus sora ei.

— Mă duc îndată.

Şi Fotini, după ce-şi aranjă jacheta, care se umfla în dreptul sînilor ei tari strîngîndu-i talia subţire în nasturii încheiaţi din dreptul gîtului şi pînă jos, s-a îndreptat mai întîi spre jgheab şi, după ce-a pus pe umeri perniţa, a prins ulciorul cu mîna dreaptă, l-a aşezat cu îndemînare aplecat pe umăr, apoi a ieşit grăbită din casă.

— Să nu care cumva să întîrzii... e vremea să punem mîncarea la foc.

— N-avea nici o grijă !

Cînd s-a întors, nu era singură. Alături de ea păşea un tînăr de la oraş, frumos şi bine îmbrăcat.

— Staso, îi strigă Fotini de la uşă, iată ce musafir îţi aduc.

Iar Staso, care ieşise în pragul casei cu copilaşul în braţe, îndată ce zări pe tînăr alergă bucuroasă în întîmpinarea lui.

— Marcos ! Ce bucrie ! Bine-ai venit, Marcos ! Bine-ai venit !

Şi Staso îi întinse mîna şi-l salută cu căldură, rîzînd continuu şi bucurîndu-se de această întîlnire neaşteptată.

— Staso, să vezi ce surpriză mi-a făcut, spuse Fotini, rîzînd. Stam aplecată deasupra jgheabului fîntînii şi ţineam ulciorul să se umple, cînd simţii pe cineva în spatele meu şi-mi apărură îndată două mîini întinse, la dreapta şi la stînga mea. „Sfîntă Fecioară! Cine e?" strigai eu.

— La început nu m-ai recunoscut. M-ai luat drept un străin. Nu-i aşa? interveni tînărul.

— Rămăsei cîtva timp pe gînduri şi apoi spusei: e vărul meu Marcos.

— Dacă învăţătorul nu mi-ar fi spus că eşti tu, nu te-aş fi recunoscut. „Fata de colo, îmi arătă el, este verişoara ta, Fotini".

După scurt timp, Marcos povesti că a venit cu gîndul de a vinde averea mamei lui, care era soră cu mama Stasiei şi a Fotiniei.

— Noi trăim în altă parte acum, adăugă tînărul. De ce să nu avem tot acolo şi pămîntul nostru... Satul e departe şi e greu să vin pînă aici.

Fotini i se păru mărişoară. N-o văzuse de şase ani şi o găsea de nerecunoscut. Repeta aceste cuvinte ori de cîte ori o vedea intrînd şi ieşind.

— Ai crescut de-a binelea! Cît p-aci să mă întreci. Verişoară Staso, era peste putinţă s-o recunosc. Dacă nu mi-ar fi spus învăţătorul, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut că fetişcana ce urca dealul era Fotini.

Că vrei să vinzi pămîntul e o vorbă. Dar ca să bagi banii în buzunar şi să scapi de orice grijă este altceva. Treburile astea îl făceau pe Marcos să întîrzie în sat, în căutarea unui cumpărător care să ofere preţul ce-l pretindea.

Dar oare numai vînzarea pămîntului să fi fost pricina întîrzierii lui în sat, sau şi faptul că-i luase minţile Fotini?

Rîsul ei zglobiu, care lăsa să se vadă un şirag alb de mărgele, buzele ei roşii, trupul bine legat, sînii

drepţi, gambele puternice, cu genunchiul bine format, gîtul ei negricios şi ochii de un verde-albastru, cu genele dese, îl scoseseră din minţi şi-l făceau că caute să fie mereu pe lîngă ea. Oriunde se ducea Fotini, mergea şi el. Dar şi fetei îi căzuse drag. „Aşa trebuie să arate un bărbat, ca să te căsătoreşti cu el", gîndea Fotini. El nu era la fel cu tinerii care o cereau şi care aveau cusururi cu nemiluita. Păcat că-i era văr! Dac-ar fi fost un străin, s-ar fi lăsat chiar furată. S-ar fi dus cu el, oriunde-ar fi voit... Şi cît de meşteşugită îi era vorba! Se vedea de departe că era umblat prin lume. Călătorise şi în America şi cunoştea oamenii. În America — îi povestise el într-o zi — nu era nici o oprelişte ca să se căsătorească verii între ei.

— Chiar şi verii primari? întreba mirată Fotini.

— Chiar şi verii primari! Aşa cum sîntem noi!

— Maică Precistă, spuse, înfricoşată, Fotini. Asta-i păcat, cu adevărat...

— La noi e socotit păcat... La ei, nu.

— La noi e păcat, şi păcatul e tot atît de mare ca şi cînd ai lua de soţ un frate de-al tău, Doamne păzeşte.

— Fii fără grijă! Va veni o zi cînd toate aceste obiceiuri nu vor mai exista.

Marcos îi spunea multe lucruri de felul ăsta. Dar fata rămînea cu ideile ei, aşa cum apucase. În judecata ei, ferită de orice gînd viclean numai două lucruri erau neprihănite, dar întru totul deosebite. Într-adevăr, Marcos era frumos şi-i plăcea aşa de mult, cum nu-i plăcuse nici unul dintre tinerii pe care-i cunoscuse, dar din păcate era văr primar cu ea. Cît despre celelalte lucruri despre care-i povestea, mintea ei nu le cuprindea şi nici nu putea să le cuprindă. Un singur gînd o stăpînea acum: să arate cît mai frumoasă. Acum nu mai ieşea în drum neîngrijită ori cu fusta peticită, ca să-şi păstreze rochiile de sărbătoare pen-

tru a le îmbrăca duminica, la biserică. Acum se pieptăna frumos, își punea mărgele la gît, iar în păr își prindea o cordeluță roșie.

Sora ei, Staso, începu să aibă bănuieli. Era de neîngăduit ca Marcos să meargă peste tot împreună cu Fotini... căci nu e loc în care să nu-și vîre dracul coada. Ce rost aveau, oare, gătelile Fotiniei și statul prea mult în fața oglinzii ? !

— Ascultă, Fotini, îi spuse o dată sora ei, Staso, să fii cu băgare de seamă. În bărbați nu trebuie să ai nici un fel de încredere. Să te ferești pînă și de propriul tău frate ! Mie nu-mi plac purtările lui Marcos.

Fata își simți sufletul răvășit. Parcă s-ar fi căscat pămîntul, s-o înghită. Sîngele i se urcase în obraji, în timp se Staso vorbea încă.

— Apoi vor începe gurile rele să vorbească ba de una, ba de alta. Poți oare să le înfrunți ? Oamenii răi sînt cu duiumul. Pînă acum n-a fost om care să nu ne arate respectul cuvenit și nu s-a auzit nicicînd o vorbă rea pe socoteala noastră și n-aș vrea ca acum să ajungem de batjocura lumii. Neamul nostru, începînd cu bunicul bunicului, se trage din neam de preoți. Noi nu sîntem ca altele. Așadar, noi trebuie să ne temem și de umbra noastră. Vai și-amar cînd se va auzi că nepoata lui popa Chiril și a stareţului de la Sf. Munte stă la taifas și face glume cu verii ei. Să nu zici că nu ți-am spus-o : fii cu băgare de seamă și nu mai umbla cu Marcos !

Fotini ascultă și nu scoase o vorbă. Se simțea parcă vinovată, și totuși n-avea nici o vină. Dar nici nu se putea spune că era cu totul fără vină. Din clipa aceea, Fotini își schimbă purtarea. Se ferea să dea ochii cu Marcos. Cînd se ducea la apă, schimba drumul, să n-o mai întîlnească, să nu se mai ia după ea, iar cînd îl auzea intrînd, simțea o tulburare atît

de mare, ca şi cînd inima i s-ar fi desprins din locul ei. Marcos înţelesese că Fotini nu mai dorea să fie lîngă el şi începuse să-şi rărească vizitele, iar atunci cînd se întîmpla să se întîlnească, veneau agale, fiecare pe drumul lui. În felul acesta, lucrurile luară o nouă întorsătură. Se înfiripase o legătură tainică şi plină de patimă. Tînărul trăia într-o stare conştientă şi de nestăpînit, în timp ce Fotini căzuze într-o stare de tulburare apăsătoare ca plumbul.

Socotind că Fotini se pătrunsese de cuvintele ei de povaţă, Staso îşi regăsise liniştea sufletească şi mulţumirea.

Dar iată că se apropia bîlciul. De Sf. Ion, la 29 august, pe cîmpia de la Lasithio se făcea un bîlci mare.

— Dacă n-aş avea copil mic, spuse într-o zi Staso, în timp ce mîncau la prînz în tovărăşia lui Marcos, m-aş fi dus şi eu. Dar nu e cu putinţă. Costis e ocupat cu culesul.

— Să se ducă Fotini cu vărul nostru Maroos, spuse Costis. Are şi el prilejul să vadă bîlciul. Să se ducă împreună şi să ia şi catîrul.

— Ai dreptate, interveni Staso. Să vă duceţi, Marcos ! O să meargă multă lume din sat, aşa că o să aveţi destui tovarăşi de drum. Vezi cărăruia aceea pe munte ? Şi Staso, în faţa ferestrei deschise, îi arătă în sus, spre vîrful Selenei, unde norii prevestitori ai toamnei şi ai iernii începuseră să se adune. Urcaţi pînă acolo, şi apoi coborîţi de cealaltă parte a cîmpiei.

— Să mergem, spuse Marcos, cu nepăsare. Dacă Fotini vrea, s-a făcut. Mergi, Fotini ?

— Merg, spuse fata, dar să facem drumul pe jos. Catîrul să-l lăsăm acasă, să se mai ajute Costis cu el.

Au pornit a doua zi, îndată după masă. Era ajun de sărbătoare. Ca să ajungă la timp la slujba vecerniei, scurtară drumul, luînd-o pe potecile bătătorite de capre. Vîntul rece de munte, care sufla cu asprime,

făcea drumul mai puţin obositor la urcuş şi slăbea din dogoarea lunii lui cuptor. Singurătatea era marea stăpînă a locului şi, împreună cu ea, tăcerea cea adîncă a cîmpului, pe care o tulburau doar ţipetele neaşteptate ale păsărilor din arbuşti, zumzetul insectelor, clopotele turmelor şi, din loc în loc, mugetul vacilor.

De partea cealaltă a drumului se arăta muntele, acoperit în întregime de acrevaţi înfloriţi, de mărăcini de mure, viţe împovărate de struguri, trandafiri sălbatici, ladini [1] şi alte soiuri de plante; mai jos, spre cîmpie, se deschidea o prăpastie. Urmau apoi pădurile de măslin, care se întindeau pînă departe, spre marea scăldată în lumină.

Şi în partea aceea natura era mută... doar într-o vie, unde se culegeau strugurii, oamenii apăreau negri ca şi corbii, iar glasurile lor ajungeau pînă în drumul pe care păşeau Fotini şi cu Marcos.

O muţenie cumplită, voită şi totuşi neimpusă le astupa gurile. Se temeau parcă să deschidă gura, dar chiar dac-ar fi deschis-o, ce şi-ar fi putut spune oare?

Cînd Fotini se opri să mai răsufle, Marcos o îndemnă să facă un mic popas.

— Să mergem spre „Fîntîna Doamnei", să beau puţină apă, că mă arde setea.

Apucară pe un drumeag şi, după scurt timp, ieşiră la izvorul care curgea clipocind. Paltini înalţi şi o verdeaţă care creştea în voie, în răcoarea dăruită de apă, putea să ascundă cu totul de orice priviri pe cel ce venea să soarbă din apa care curgea prin canula scobită de ciobani, din coajă de stejar, şi căreia îi făceau cunună tot felul de ierburi aromate, ca menta şi părul-Maicii-Domnului, coada-calului şi ţelina sălbatică.

---

[1] Plantă exotică, cu miros plăcut de răşină.

Cînd se văzu în peştera umedă, a cărei intrare o astupase Marcos cu statura lui, Fotini simţi o ameţeală în creier şi o slăbiciune ciudată în genunchi. Inima-i bătea în piept, şi în gît i se aşeză un nod. Şi, în timp ce sorbea apa cu nesaţ, pradă unei dorinţe pe care o încerca pentru prima oară, Marcos o îmbrăţişă, tremurînd din tot trupul, şi-i sărută gura. Ea se dădu brusc înapoi, iar el o urmă.

„Întîmplarea“ avea să urmeze după asta. Apoi păşiră în „Grădinile Sfintei Fecioare“, numită „dătătoarea de mîngîiere“, pe unde erau copaci înalţi şi cu umbră deasă, care lăsau întuneric. Fotini mergea mută şi întunecată, ca şi cînd ar fi trăit un vis adînc, care nu voia să se destrame. Făcură cîţiva paşi în pădure, apoi fata se opri.

— Să apucăm pe un alt drum, îi spuse tovarăşului ei de drum, fără să-l privească.

— De ce ? o întrebă Marcos încet şi cu glas schimbat. Drumul e bun pe-aici, şi luînd-o de umeri o îndemnă să pornească.

La atingerea lui, Fotini simţi un fior. Deodată îi trecu prin minte, asemenea unui fulger, prăpastia ce se deschidea ca s-o înghită... şi Fotini, pradă furtunii care o smulgea ca pe o rămurică, s-a lăsat în braţele lui Marcos, care înainta, ţinînd-o puternic. Apoi, cînd i s-a dat lui în colţul acela întunecat, fără să i se mai împotrivească, în sufletul ei tulburat îşi făcu din ce în ce mai mult loc un sentiment al deznădejdii. Deodată, însă, îşi reveni. Deschise ochii mari şi-şi văzu pieptul dezvelit. Alături de ea, Marcos îi spunea să se îmbrace mai repede, să nu-i vadă cineva.

Se prăbuşise în abis. Totul era acum sfîrşit. Căzuse în mocirla fără de scăpare. Mai stătu aşa puţin şi, într-un tîrziu, începu să se îmbrace. Mintea i se oprise parcă în loc. Dar nici nu voia să iasă din această tulburare apăsătoare. S-a sfîrşit ! S-a terminat cu toate !

Şi-acum ? Unde se va duce ? Ce se va mai întîmpla ?

— Dar vino odată, Fotini... grăbeşte-te să plecăm de-aici !

— Du-te unde vrei... eu mă întorc în sat.

— Ce-o să le spui ?

Fotini nu-i dădu nici un răspuns. Îi făcu doar semn cu mîna, să plece, şi el s-a supus.

*

Fotini şi-a mărturisit vina doar atunci cînd sarcina ei n-a mai putut fi ascunsă. Era pe la începutul lui octombrie. Costis era plecat, căci începuse aratul, iar Staso spăla rufe în copaie, alături de Fotini. Deodată Fotini simţi că leşină şi căută să se sprijine de zid, să nu se prăbuşească.

— Ce e cu tine, Fotini, strigă Staso speriată, şi Fotini, fără să scoată o vorbă, se prinse de gîtul surorii ei, începînd să plîngă. Ce e cu tine, Fotini ? o întrebă Staso, mîngîindu-i cu dragoste fruntea, umezită de broboane de sudoare. Ce ai, copila mea ? De ce plîngi ?... Spune-mi...

— Sînt pierdută... am căzut în păcat, Staso... M-am prăbuşit în iad !

Pe Staso căzuse parcă trăsnetul. Îndată îşi dădu seama de păcatul în care căzuse Fotini ; ochii i se întunecară, dar mintea i se lumină.

— Uite răul de care mă temeam, biata de mine !

— Da !... S-a întîmplat tocmai lucrul de care te-ai temut, Staso !

— Şi-acum ? Ce ne facem, bietele de noi !... Unde să ne ducem, să ne ascundem ruşinea ?... Sîntem pierdute... Ni s-a deschis în faţă prăpastia blestemată...

— Staso, fii cu băgare de seamă, să nu afle cineva.

— Şi păcatul ?... Cum ne vom putea ascunde, oare, de privirea Celui-de-sus ?

Staso n-a mai scos nici un cuvînt, dar era alături de sora ei, şi o durea suferinţa ei. Atunci cînd Fotini n-a mai putut să se ascundă de ochii cumnatului ei, Staso i-a povestit pe de-a-ntregul întîmplarea. Omul, bun din fire, n-a spus decît atît : „Unul singur e fără prihană : Cel-de-sus".

Ultimele luni, Fotini le-a petrecut departe de sat, tocmai în celălalt capăt al insulei, la o rudă de-a lor, fără copii şi care ţinuse să oprească copilul. În felul acesta, cînd Fotini a apărut într-una din zile în sat, palidă şi slăbită, consătenii şi-au dat părerea că nu-i priise aerul de-acolo.

Au trecut ani şi ani, zece, douăzeci, treizeci. În sat nu s-a schimbat nimic. Oamenii îşi duc mai departe munca fără preget, vara ca şi toamna, primăvara ca şi vara. Se înmulţesc şi mor, instrumente supuse ale unicului scop al vieţii, făcînd să varieze monotonia existenţei lor cu interesele pe care le urmăresc, plini de lăcomie şi cu dorinţa de a apuca unul de la altul.

Peste Fotini au trecut anii. Părul i-a albit. Faţa-i se ascunde sub o broboadă neagră, iar veşmintele-i sînt totdeauna cernite. Se fereşte de ochii lumii şi nu se vede decît la biserică, unde se duce în fiecare zi şi se roagă în colţul cel mai întunecat şi mai retras.

Printre celelalte chipuri din viaţa de fiecare zi a satului, chipul ei are ceva aparte, fiindcă şi drumul pe care a păşit nu e un drum obişnuit. În familia satului, ea este spiritul cel bun, fiinţa care te ajută din toată inima la ceas de nevoie, care ştie să se dăruie cu mărinimie. Ceea ce îi dă un nimb de sfinţenie este păcatul ei de demult. Astăzi, toţi oamenii din sat ştiu ce s-a petrecut atunci (căci toate ies la iveală cu timpul), dar, asemenea unui om cu o voinţă de fier, păstrează taina de treizeci de ani şi se feresc să arate femeii vinovate că ar şti ceva de păcatul ei.

Ceea ce o sfinţeşte şi mai mult pe Fotini este austeritatea pe care şi-a impus-o, aceea de a nu se duce nicicînd să-şi vadă copilul, măcar că sora ei o ocăra pentru purtarea ei.

— Cum de te lasă inima, Fotini, să ai un astfel de flăcău, la care toată lumea priveşte cu admiraţie, iar tu să nu doreşti nici măcar să-l vezi !...

Fotini nu scoate nici un cuvînt, ci strînge doar din buze şi se roagă în gînd Sfintei Fecioare, cea darnică în mîngîiere, să aibă puterea de a rezista în canonul greu de suportat la care şi-a condamnat sufletul. Numai această pedepsire va putea face pe Cel-atotputernic s-o scoată din iadul în care arde. Şi numai zbuciumul ei sufletesc şi canonul pe care-l trăieşte cînd îi vin scrisorile prin care fiul pretinde mamei să se ducă s-o vadă, şi ea răspunde printr-un „nu", pot să-i spele păcatul.

— Du-te, cel puţin, îi spuse Staso, şi scrie-i pe numele lui averea ta. Ştii bine că pe lume nu e numai viaţă, ci şi moarte.

Fotini i-a răspuns :

— Am avut grijă şi de asta.

Iar Staso, care descoperise ce se petrecea sub această purtare nemilostivă a surorii ei, spuse :

— Dacă nu ajungi tu sfîntă... apoi nimeni pe lumea asta nu se mai sfinţeşte !

Şi numai atunci cînd i-a sosit vestea că i s-a prăpădit fiul în numai trei zile, de o boală neaşteptată ; atunci, ca şi cînd ar fi văzut în faţă tot sensul vieţii, a spus, cu mintea care devenise limpede :

— Nu există Dumnezeu !

Şi bătrîna Fotini, după ce-a privit o zi întreagă, fără să se sature, portretul fiului, dăruind astfel pentru prima dată sufletului ei de mamă această bucurie, pe înserate s-a aruncat în fîntînă.

STRATIS MIRIVILIS

Stratis Mirivilis, membru al Academiei din Atena, s-a născut în 1892, la Scamnia, în Mytilene. A făcut studii de drept şi de filozofie la Universitatea din Atena. În anii tinereţii a redactat revistele *Cambana (Clopotul)* şi *Tahidromos (Poştaşul)* din Mytilene. Este autorul unui număr important de povestiri, nuvele, romane şi studii critice. Opera care a contribuit în mod deosebit la consacrarea lui ca scriitor este romanul *Viaţă în mormînt* (1924), generat de experienţa tragică trăită în repetate războaie: războaiele balcanice din 1912—1913 şi expediţia grecilor din Asia Mică în 1922. Opera aceasta a cunoscut repetate ediţii şi se bucură şi de o frumoasă tălmăcire românească [1]. În acest roman, ca şi în nuvela *Războiul,* pe care o prezentăm, scriitorul şi-a impus ca sarcină să demaşte înfiorătoarea realitate a războiului şi să

[1] Stratis Mirivilis, *Viaţă în mormînt,* E.L.U., Bucureşti, 1963.

denunțe falsul patriotism și mobilurile tăinuite ale naționalismului elenic. Iată darurile scrisului lui Stratis Mirivilis, care fac pe cititor să simtă puternic repulsia pentru războiul nimicitor de vieți și idealuri și să dorească fericirea comună a tuturor oamenilor, apropierea lor. Alte lucrări ale lui Mirivilis, în afară de cele amintite, sînt *Povestiri roșii* (1915), *Povestiri* (1928), *Profesoara* (1933), *Sf. Fecioară Gorgona* (1949) și *Cartea vișinie* (1959). Scriitorul este cunoscut la noi în țară prin vizita amicală făcută cu ani în urmă, ca și prin interviul acordat ziarului *Scînteia* în 1956, cu prilejul anchetei întreprinse printre marii scriitori ai lumii, cu privire la perspectivele de viitor ale omenirii. Stratis Mirivilis este un mare iubitor al țării noastre, susținător înflăcărat al tuturor inițiativelor pentru apropierea culturală dintre cele două țări. El este autorul prefeței entuziaste care însoțește *Antologia prozei românești* apărută în Grecia și a culegerii antologice din proza lui Sadoveanu.

Opera lui Stratis Mirivilis este pusă în întregime în slujba ridicării morale a omului și a propagării ideilor umanitare.

RĂZBOI

Stăruie şi azi în mintea mea marşul acela al diviziei a cincea. Eram pe vremea aceea un student în vîrstă de douăzeci de ani şi mă înrolasem voluntar. Astăzi sînt un bărbat în toată puterea cuvîntului. Totuşi, amintirea acelui marş apasă asupra mea ca un coşmar şi-mi dau seama că acest coşmar nu-mi va uşura sufletul decît atunci cînd mi se vor sfîrşi zilele.

Un marş ! Ai băgat de seamă cît de simplu şi de blînd sună cuvîntul „marş" ? Atunci cînd citeşti despre „marşuri" în comunicatele date de comandanţi, fără să fi trăit în „mlaştina groaznică de sînge, de noroi şi pofte bărbăteşti", care poartă numele de „război", ai impresia că „marşul" este o paradă militară. Ţi-l închipui ca pe o defilare a armatei, încununată de glorie, măreţie şi triumf, cu steaguri de mătase albastră, care lovesc vesele aerul şi fîlfîie cu mîndrie deasupra baionetelor soldaţilor panglicile aurite ale steagurilor, care înalţă crucile lor de argint, din care ţîşnesc raze în lumina soarelui. Cît de bine le stă ofiţerilor în uniformele lor ! Ei merg călare pe cai împodobiţi cu şei cu catarămi de bronz şi care nechează cu mînie. Poporul, de bucurie, şi-a ieşit din minţi şi aruncă flori la picioarele învingătorilor, iar

fetele trimit cu mîna sărutări de sub ghirlandele de flori albe, ca la o adevărată sărbătoare. Dar lucrurile nu se petrec în realitate aşa, ele se petrec cam altfel !

Marşul diviziei a cincea ! Era o noapte întunecoasă şi umedă. Soldaţii noştri se culcaseră pe cîmpia cu pămînt noroios. Întreaga divizie dormea adînc şi greu, cufundată în noaptea umedă.

Era o divizie de bărbaţi obosiţi de eforturi supraomeneşti şi de veghe continuă. Îmi aduc aminte bine de tot că am mers în noaptea aceea neagră picotind de somn. Este o faptă neomenească să picoteşti de somn şi totuşi să fii obligat să înaintezi, ducînd cu tine puşca, cartuşiera şi, pe deasupra, şi o legătură grea de pături umede pe spatele tău, în care simţi cum te împunge durerea. Cînd plutonierii au poruncit „*alt*", m-am lovit de gamela camaradului din faţa mea ; se oprise tocmai şi el şi m-a făcut să mă trezesc de durere. Apoi a urmat ordinul „acum culcaţi-vă". O voluptate greu de suportat, o bucurie care a răbufnit întreagă s-a deşteptat în noi deodată. Dar nu i-a fost dat să trăiască şi s-a stins înainte de a se fi revărsat pe de-a-ntregul, înecată în noroiul negru, adormitor al somnului. Am căzut deodată la pămînt, în locul în care am auzit acest ordin ieşit din adîncul nopţii şi l-am sorbit ca pe o otravă dulce : „culcaţi-vă". Ne-am prăbuşit în noroi, în mijlocul drumului, cu curelele puştilor trecute sub braţ, cu raniţa umedă pe spinare, cu mijlocul strîns în centiron. Şi-am adormit adînc, parc-am fi fost nişte morţi. Deasupra capetelor noastre ploua fără pic de milă şi îndurare ; ploaia cădea măruntă şi deasă peste soldaţii adormiţi. Ziceau unii că adormiseră şi avangărzile, răzbite de oboseală. Deodată, în timpul somnului, duşmanii, pe care-i învinsesem, trecură la atac şi începură măcelul. Ieşiseră din întunericul de mucegai, să ne căsăpească. Nu ne-am

dat seama cum s-au petrecut lucrurile. Ne-am trezit deodată în picioare şi am strigat „la arme". Ne trudeam cu toţii să putem ţine ochii deschişi, peste care apăsau greu somnul şi întunericul. Încercarăm să privim şi să înţelegem ce se petrece. Am început să tragem cu toţii cu arma şi să ne măcelărim unii pe alţii, alergînd care încotro, ca ieşiţi din minţi. Atunci s-a întîmplat un lucru extraordinar. În rîndurile soldaţilor noştri a intrat panica. Panica este asemenea unor ţipete, ce ţi se pare că ies din gîtlejurile încordate a mii de nebuni, care au scăpat din celulele lor şi-şi arată ura, azvîrlind-o drept ocară spre palatul ceresc al lui Dumnezeu, rămas nemişcat. Asta-i panica ! Ea ţipă aşa !

Într-o asemenea situaţie, mintea îngheaţă, simţurile scapă de frîul stăpînitor ; creierul şi mădularele, toate răzvrătite şi nedisciplinate, acţionează la voia întîmplării, fără armonie, fără ţintă, la nimereală. Panica îţi vîră în suflet o suferinţă trimisă de sus şi urmăreşte oamenii cu boldul ei, aşa cum ar urmări nişte vite. Am dat ochii cu ea şi am simţit-o în acea noapte cînd ne fugărea peste cîmpiile întinse, pline de noroi, şi în văile pe care le lăsam răsunînd în urma goanei noastre nebune. Palidă la faţă, schimonosită, cu părul zbîrlit, cu gura strîmbă, cu ochii rotunzi, te privea, de-acolo dinăuntru, drept în ochi, insistent, halucinant, cu o privire piezişă. Glasul ei era plîngător, ca al unei turme nesfîrşite de cîini şi de şacali. Acest spectacol de groază te urmăreşte încontinuu, în timp ce tu alergi şi te clatini pe picioare. Panica te însoţeşte cu o mie de picioare şi cu o mie de priviri, să nu-ţi piardă urma. Îţi răsare în cale de pretutindeni : deasupra dealurilor, care fac strîmbături şi agită mii şi mii de picioare uriaşe în faţa ta ; îţi apare printre tufişuri, care murmură şi uneltesc împotriva ta, care se dau în lături din drumul tău, care tac şi veghează

în tovărăşii tăinuite, apropiindu-şi capetele lor pletoase. Unele dintre crengi sînt mlădioase şi prelungi, cu unghiile întoarse la vîrf şi care te adastă pînă-n clipa cînd te strecori pe lîngă ele. Atunci scutură deasupră-ţi şuviţele lor nervoase şi puternice şi te înhaţă pe neaşteptate de picior. Te prăbuşeşti atunci la pămînt, te zbaţi şi sîngerezi, fără să scoţi măcar o vorbă, te ridici şi alergi din nou, alergi neîncetat, mereu cu sufletul la gură. Nu vrei să mori şi totuşi treci pe lîngă moarte, şi împotrivă-ţi se aude un murmur plin de vrăjmăşie, murmur ce răsare din toate ierburile, din toate tufişurile, şi panica, asemenea unei fiare, te urmăreşte pas cu pas, nu-ţi dă răgaz să răsufli ; se află mereu pe urmele tale, te face să simţi fiori de ghiaţă pe grumaz ; îţi apare mereu înaintea ochilor. Oriunde te-ai îndrepta, îţi iese în faţă. Iese din fîntîni şi face grimase ; apa fîntînilor curge blestemînd ; şuieră deasupra copacilor, care azvîrl braţe de temut, ce te îngrozesc. Panica pătrunde şi în vagoanele goale, pe jumătate arse şi le face să împroaşte întuneric şi să vuiască îngrozitor, cu gurile lor deschise.

Iată ce este panica !

O divizie de fugari, galbeni la faţă, ieşiţi din minţi, au năvălit pe drumul larg deschis al salvării lor, spre localitatea ce-i zice Starohoria. Eram o turmă de animale, izgonite din sălaşul lor, urmărite de-o groază ce nu se poate descrie. Atunci cînd intrasem în satele lor, ţăranii, măcar că nu se mişcase nici un ac din avutul lor, ieşiseră din beznă, şi, de pe cele două părţi ale drumului larg, trăgeau în noi, ne sfîrtecau picioarele cu securile şi smulgeau cu cleştele limba din gura fandarilor [1]. Întunericul era plin de ţevi de armă, care trăgeau ; erau guri de armă însetate, care căutau să-şi înfigă dintele lor rece în carnea cea caldă, iar

[1] *Fandar,* soldat infanterist, pifan.

în carnea obrazului, lopeţi de fier şi topoare, care să taie obrazul în două. Ivită de pretutindeni, panica făcea să se zbîrlească firele de păr ca ţepii ariciului şi ne privea sfredelitor drept în faţă, cu ochii rotunzi şi şaşii, ca de nebun.

A urmat după aceasta regruparea trupelor. Am primit întărituri şi am dat lupta de la Cumanovo [1], înecaţi pînă în gît în noroi şi apoi am pornit înainte. Şi, astfel, localitatea Starohoria a intrat din nou în stăpînirea noastră. Atunci, comandantul suprem, care era însuşi fiul regelui [2] a dat poruncă :

„Localitatea Starohoria să fie incendiată din temelii, să fie pustiită de la un capăt al ei la altul ! Ţăranii de la 16 ani în sus să fie împuşcaţi cu toţii !"

Toate acestea acţiuni poartă, pe timp de război, un nume îndreptăţit : represalii.

Ne-am revărsat prin sate ca o turmă nesfîrşită de animale turbate, ale căror mădulare slăbite şi mînjite, tremurau de frigul înţepător, genunchii se plecau de oboseală, iar dinţii clănţăneau de dorul răzbunării. În sat se înşirau conacuri cu ziduri şi porţi înalte, prin care intrau de-a valma căruţe, animale şi oameni. Poarta era zăvorîtă cu străşnicie. Înăuntru, în jurul zidului curţii, erau magazii pentru cereale şi jgheaburi pentru adăpatul animalelor. La mijloc se înălţa casa. Cei mai mulţi dintre ţărani ştiind pedeapsa ce-i aşteaptă pentru netrebniciile lor, părăsiseră satul şi plecaseră, care cum a putut, împreună cu armata pe care o urmăream noi. În sat mai rămăseseră unii, care nu apucaseră să fugă spre graniţa Albaniei, să scape de pedeapsă. Pe aceştia îi luarăm prizonieri şi le prădarăm casele. Pe femei le despărţeam de copii, avînd grijă să-i închidem pe toţi într-o geamie din

---

[1] Oraş în Macedonia, în apropiere de Skopia.
[2] E vorba de fostul rege *Constantin I* (1868—1923).

sat. Instalam apoi pază puternică, să-i ferim de instinctele ațîțate ale fandarilor. Bărbații, de care ne temeam că ar fi putut trage cu arma în urma noastră, erau împușcați. După aceasta, deschideam geamia, eliberam femeile și copiii închiși înăuntru, dam foc satului și porneam spre alt sat, să procedăm la fel.

În această sălbatică peregrinare de la Starohoria, întîlneam la fiece pas cadavrele oamenilor noștri, purtînd răni adînci. Buzele și gurile lor înnegrite cereau parcă răzbunare. Fandarii ascultau îndelung, se pătrundeau pe de-a-ntregul de acest glas, mut și de temut, care ieșea din cadavre. Era glasul rugător al celor morți, care ne făcea să ne pierdem mințile la fiece pas.

În grupul meu se afla un soldat originar din Eptanez[1], care găsise într-un hal de nedescris cadavrul fratelui său mai mic — un voluntar căruia nu-i mijise încă mustața. Cîțiva turci dezbrăcaseră pe băiat la piele și se desfătaseră cu el rînd pe rînd, ca și cu o femeie. Apoi, după ce îi înfipseră țepi în organele lui genitale, gustară din plin desfrîul și se desfătară în continuare, găsind astfel un nou prilej de a-și satisface pofta trupului și setea de sînge. În cele din urmă îi retezară organul genital și-l înfipseră în gura băiatului, făcîndu-l să atîrne acolo printre dinții lui albi, asemenea unei limbi înnegrite și respingătoare.

Ca să-și răzbune fratele, soldatul ucise doisprezece antarți[2] zdraveni, la picioarele trupului martirizat. I-a omorît cu un iatagan turcesc lung, în fața cadavrului gol al copilului. Pe un bolovan se vedea limba uriașă. Ai fi zis că era un fel de idol al unui zeu însetat de sînge și căruia i se aduceau jertfe. I-a mă-

---

[1] Numele generic a șapte insule mari situate în Marea Ionică : Corfu, Kefalonia, Itaca, Leucas, Zante, Paxi și Kytera.

[2] Trupe organizate pentru a zădărnici acțiunile vrăjmașilor.

celărit unul după altul, cu o linişte cutremurătoare, fără să scoată o singură vorbă. Şuvoiul de sînge se prelingea, scotea aburi, care răspîndeau un miros puternic, ce-ţi producea greaţă.

În timpul acestui ritual înfricoşător, ochii soldatului se înroşiseră şi se tulburaseră din pricina lacrimilor. Antarţii, lungiţi pe pămînt, urlau din adîncul gîtlejului şi izbeau cu picioarele lor lungi, zbătîndu-se ca vitele, atunci cînd le duci la tăiere.

Mi-a fost dat să găsesc cadavre de fandari legate cu sîrmă de telegraf, două cîte două, mutilate în chip mizerabil de dogoarea cuptoarelor din sat, unde-i puseseră la fript. Pîntecele lor se balonase ca nişte burdufuri, iar pielea pîrlită formase băşici, din care se prelingea apă, şi căsca plăgi largi. Picioarele, cu tendoanele pîrlite, se zbîrciseră şi se încurcaseră într-o învălmăşeală groaznică. Găsirăm un cadavru complet gol, răstignit pe un paltin. Atîrna numai de cuiele pe care le înfipseseră în încheieturile mîinilor. Pleoapele erau crestate cu briciul de jur împrejur, astfel încît bulbii albi ai ochilor, măriţi peste măsură, priveau în jos cu o ciudată uimire. Pe pieptul lui scrijelase cineva, cu multă trudă, ca într-o operă cu subiect satanic, o semilună uriaşă şi o stea.

Într-un jgheab, dedesubtul unei albii, găsirăm optzeci de urechi înşirate pe-o sfoară, asemenea unor mătănii. Cadavrul unui căpitan purta chipiul ţintuit pe cutia craniană.

Îmi aduc aminte că am petrecut o noapte întreagă într-unul dintre satele de la Starohoria.

Ne aflam într-o casă de turci. Aceasta este întîmplarea cea mai de neuitat a vieţii mele.

Era o casă de oameni înstăriţi, aşezată izolat oarecum de restul satului. Se ridica mîndră, ca o cetăţuie pătrată, cu un gard înalt, care impresiona ca o arătare în noaptea umedă şi întunecoasă. Plutonul meu

primise ordin să ocupe casa și să-și petreacă noaptea acolo. Poarta imensă de-afară era solid zidită, adevărată poartă de strajă, iar trei cîini ciobănești, grași ca niște urși, lătrau în fața casei și se dădeau la noi, atunci cînd începeam să ne apropiem. Trupurile lor se mișcau necontenit, ca niște pete mari și întunecate, în noapte.

— Să-i străpungem cu lăncile și să-i punem la frigare, spuse caporalul. Să nu se audă nici o împușcătură !

— O, dar este cumplită sălbăticie să pui la frigare, înfipți în lance, trei cîini ciobănești, mari la trup, care nu au altceva de făcut decît să păzească o casă zăvorîtă, uriașă și pătrată, în întunericul nopții, o casă cufundată în liniștea și tăria ei, pe o vreme ploioasă, ce umezește totul. Poate că fapta aceasta este mai sălbatică decît dac-ai pune oameni la frigare. Cîinii ne-au dat mult de furcă. Cu trupurile sfîrtecate, cu gurile străpunse de lănci, săreau și mușcau cu sălbăticie fierul rece, văetîndu-se. Totuși, nici unul nu ne-a mușcat. Cîteșitrei au căzut la pămînt, cu un vaiet ce-ți făcea milă, cu măruntaiele ieșindu-le afară, amestecîndu-se cu noroiul, acolo, în fața ușii mari a fatalității lor. După ce scăparăm de cîini, făcurăm o scară, urcîndu-ne unul în spatele celuilalt, iar doi dintre camarazii noștri se cățărară sus pe gard. Săriră înăuntrul curții și ne deschiseră poarta de-afară. Așezarăm acolo o strajă și înaintarăm, cercetînd curtea cea mare, cu inima bătînd și cu o mie de precauțiuni. Aprinserăm un foc din paie, ca să ne lumineze, și începurăm să cercetăm atent magaziile, înfigînd lăncile în grîne. Acolo, în grîne, găsirăm doi bărbați acoperiți pînă la cap, o femeie tînără și doi copilași. Pe femeie și pe copii îi trimiserăm la geamie, iar pe bărbați îi legarăm de mîini și-i tîrîrăm aproape de noi. Apoi ne îndreptarăm spre poarta casei.

Băturăm cu patul puştii. Nu se auzi nici o şoaptă. Băturăm din nou. Nici de data asta nu primirăm nici un răspuns. Nu mai respiram, crezînd că vom putea surprinde vreun zgomot de paşi în casa închisă. Cubul uriaş se înălţa zăvorît continuu din toate părţile, cufundat în tăcere şi întuneric, cu ferestrele şi uşile închise. Doar o tablă bătută cîndva în cuie se desprinsese şi scîrţîia din pricina vîntului, frecînd o scîndură.

„Nu e nimeni înăuntru, ne asigurară cei doi prizonieri.

Oamenii noştri se înţelegeau cu toţii pe turceşte, fiind voluntari de prin părţile turceşti.

Un camarad, de fel din Constantinopol, slăbănog şi bolîu, cu înfăţişare de pisică, strigă :

— Voi, care sînteţi înăuntru ! Dacă nu deschideţi îndată, vom măcelări într-o clipă pe oamenii pe care i-am făcut prizonieri în magazii, vom da foc casei şi vă vom arde de vii.

Glasul strident şi plin de răutate ce străbătu în noapte pătrunse în casa zăvorîtă, ca un glonte, ca o împuşcătură.

— Deschideţi ! *Baba atimiz* [1]... Aşa strigau şi se rugau cei doi prizonieri, întinzînd mîinile lor legate spre ferestrele zăvorîte. Peste cîteva clipe, la catul de sus străluci o lumină. Îmi simţeam inima bătînd cu putere. Auzirăm scara, făcută din scînduri, scîrţîind sub paşi rari şi uşori. Ţineam ţevile armelor îndreptate spre uşă, iar mîna pe trăgaci, gata să apăsăm. Zăvoarele se traseră cu zgomot, şi uşa scîrţîi din ţîţîni, deschizîndu-se larg la perete.

În pătratul luminos al uşii deschise apăru un bătrîn. Ţinea aprinsă o lampă de tinichea, care ardea cu petrol. Bătrînul făcea plecăciuni, ţinînd o mînă pe

[1] Tatăl vostru... (trc).

piept. Avea frumusețea unui profet de pe vremuri, cu barba crescută și albă ca neaua, cu fața rumenă și cu ochii de un albastru senin. Pleoapele ochilor se agitau cu neliniște și trădau groaza pe care se străduia s-o ascundă. L-am urcat sus, împreună cu ceilalți doi, lăsînd un paznic și la poarta asta. Am aprins toate lămpile și toate opaițele găsite în casă. Erau vreo zece.

Casa cea mare s-a luminat ca la o sărbătoare aleasă. Ne-a condus într-o sală încăpătoare așternută cu chilimuri grele. În perete era zidită o vatră mare. Eu și cu Miron, un băiat de prin părțile Cretei, am rămas acolo, de pază. Băiatul era înalt și voinic și era renumit pentru bunătatea inimii lui. Numai în Creta poți întîlni azi bărbați atît de frumoși și de cinstiți. Am zvîrlit pe cei doi prizonieri într-un colț și le-am legat mîinile. L-am pus pe bătrîn să aprindă un foc bun, cu niște uscături grămădite lîngă vatră. Ceilalți camarazi luară în primire cu iuțeală casa cea încăpătoare și căutară pe turcii ascunși acolo, de-ale gurii și pradă. Priveam la bătrîn cu uimire. Strălucirea baionetei care dansa în vatră azvîrlea reflexe de aur și purpură în barba lui frumoasă, ce se revărsa ca o cataractă spumegînd pe pieptul lui larg.

Cu toată frica care-l stăpînea și făcea să-i tremure mîna, păstra o liniște plină de măreție în toate trăsăturile feței lui. Numai sprîncenele lui, stufoase și albe, se mișcau ca două aripi ori de cîte ori vorbea. Pleoapele se mișcau și ele neîncetat.

— Să nu mă ucideți, spuse bătrînul, întorcîndu-se spre noi. M-au împovărat anii. Nu am chef să pricinuiesc cuiva vreun neajuns. N-am făcut rău nimănui ; am rămas în urmă fiindcă știu că nu am de ce să mă tem din partea voastră. Eu știu ce înseamnă să fii ostaș. Am făcut și eu armata, la vremea mea.

— Ai făcut serviciul ca activ ?

— *Evet*[1]. Am avut grad de sergent. *Taus idim*[2].
— Nu-ţi vom face nici un rău, m-am grăbit să-l asigur.
— Noi nu omorîm pe bătrîni. Mai este cineva ascuns în casă ?
— *Hair efendim. Kim se ghioc.*[3]
— Bagă bine de seamă !
Bătrînul se jură că nu :
— *Valah bilahi*[4]. N-a mai rămas nimeni în casă. Toţi ceilalţi au fugit cu armata.
— Urît v-aţi purtat cu noi, i-am spus. Voi, ţăranii, nu trebuia să faceţi ce-aţi făcut, mai ales că soldaţii nu v-au pricinuit nici un rău.
— Este foarte adevărat ! Aveţi multă dreptate. Dar aceste lucruri le-au săvîrşit numai cîţiva endepsizi[5]. Ei au vîrît în capul oamenilor fel de fel de idei. Dumnezeu să-i pedepsească, după faptele lor.
— *„Insalah !“*[6]
— Războiul, spusei eu.
— Da, este drept, războiul, adaugă rar bătrînul, vorbind cu un aer solemn şi ciudat. Dar de ce sá se întîmple lucrurile aşa, copilul meu ? De ce ? Dumnezeu este unul, şi noi toţi sîntem fiii lui.
Era cît p-aci să-i spun că aceste reflecţii ne vin totdeauna în minte cînd sîntem învinşi. Dar am înghiţit vorba.
Deodată ne-am ridicat în piciodare şi am pus mîna pe arme. De la etajul de jos s-au auzit vociferări, tropăit. Apoi au ajuns pînă la noi ţipete de femei. Camarazii mei de arme rîdeau şi jubilau, de parc-ar

[1] Da (trc.).
[2] Am fost sergent (trc.).
[3] Nu e nimeni, domnule (trc.).
[4] Jur (trc.).
[5] Oameni needucaţi, fără scrupule.
[6] Cu voia lui Alah ! (trc.)

fi fost îndrăciți. M-am întors și am privit spre bătrîn. Era galben ca ceara, iar sprîncenele, de emoție, se mișcau cu nervozitate.

— Ne-ai mințit, *ceauș efendi*[1]. Ai ascuns și pe alții aici, înăuntru.

Bătrînul a căzut atunci jos și s-a tîrît la picioarele noastre, sărutîndu-ne opincile rupte, din care se prelingea noroiul.

— *Aman*[2]. Sînt fetele mele. Sînt fetele mele cele mici, care n-au apucat să fugă. Fie-vă milă de noi ! Fie-vă milă... Dumnezeu o să vă răsplătească !

Barba lui mătura podeaua. Camarazii mei îmbrînciră în sală, urlînd, pe cele două fete, cu pielea albă ca laptele și cu feregelele sfîșiate. Părul, neacoperit, era adunat în cozi de aur groase, în jurul capului, formînd parcă o diademă grea. Le tremurau mîinile și picioarele, iar pieptul lor plin se mișca cînd în sus, cînd în jos. Fetele dădură buzna și se ghemuiră în brațele bătrînului. Din ochii lor albaștri și speriați, lacrimile se scurgeau și priveau înspăimîntate cînd spre fețele, cînd spre mîinile noastre. Bătrînul se străduia să le încurajeze să fie liniștite.

— *Bi seigoc, efendi*[3]. Domnii sînt oameni de treabă, de prin părțile Anatoliei. Vorbesc și limba turcă. Nu vă vor face nici un rău.

— Lasă-le moșule, spuse caporalul. Le vom trimite la geamie, împreună cu celelalte femei.

— *Aman !* Nu ! Să fi rămas mai degrabă acolo, să fi rămas lîngă tatăl lor. Să nu le fi despărțit de bătrîn.

Se rugau și plîngeau cu hohote. Împreună cu ele se ruga și bătrînul și ne mîngîiau mîinile.

— Fie-vă milă de noi, *efendi !* Lăsați-le cu mine !

---

[1] Domnule sergent (trc.).
[2] *Fie-vă milă* (trc.)
[3] *Nu e nimic îngrijorător* (trc.)

M-am străduit să le explic că numai în geamie s-ar fi găsit la adăpost. Dar degeaba !

— Vă vom sluji. Vom fi sclavele voastre ! *Aman !* Vom fi ca praful pe care-l veți călca în picioare. Nu ne despărțiți ! Vă vom găti de mîncare ! Dacă vreți, vă vom găti compoturi, magiun, halva. Lăsați-ne cu bătrînul ! Dumnezeu o să vă răsplătească pentru binele ce ni-l veți face.

Caporalul, un băiat de treabă, dar lipsit de inițiativă, ne-a întrebat din ochi : Ce ziceți ? Să le lăsăm ?

— Să le lăsăm și le vom duce mîine dimineață.

Ne-au mulțumit, s-au rugat pentru noi, ne-au sărutat mîinile și picioarele. Cum de m-am stăpînit și n-am izbucnit în plîns, ca un bleg ? În ochii lor albaștri străluciră raze de bucurie. În veselia lor nebună, rîdeau și plîngeau.

Adevărul este că în adîncul sufletului nostru doream cu toții să rămînă acolo. Frumusețea lor strălucitoare și nepătată era pentru ochii noștri o bucurie puternică, pentru noi, cei care de-atîtea luni jinduiam după un trup de femeie, după o frumusețe odihnitoare, pașnică.

Cu un zel nebun, neobișnuit, fetele așezară trei pirostrii și trei tingiri mari de aramă. Apoi cărară acolo toate bunătățile din lume : unt, ouă, *trahana* [1], *manestra* [2], pregătită în casă, brînză, untdelemn, compoturi. Nu mîncasem de trei zile, adică din ajunul luptei de la Cumanovo. Mîncam și nu ne mai săturam. Beam *petimez* [3] dulce ca zahărul. Cum erau înfometați, masa aceasta fu o adevărată binecuvîntare. Bătrînul ne ceru voie să ia o carte de pe raftul de lemn. Era un *Coran*, cu filele învechite, galbene și cu încrestături în aur

---

[1] Fiertură din lapte și grîu.
[2] Un soi de paste făinoase.
[3] Un fel de must.

pe cotor. S-a retras într-un colţ al divanului şi a început să citească în gînd. Numai buzele i se mişcau cu putere, în timp ce capul i se legăna uşor. Numai cînd muia degetul în gură, să întoarcă filele, sprîncenele lui mari şi albe luau înfăţişarea unor aripi.

Singurul zgomot ce se făcea auzit era acela al paginilor întoarse. Părea că ospăţul n-avea să se sfîrşească nicicînd. Nu era chip să ne îndestulăm stomacurile. Cele două codane pregăteau de zor de mîncare.

Am amintit, pe cît îmi pare, de un voluntar din Constantinopol, un om cu o fire puţin plăcută. Era spîn, zuliar şi bolnăvicios ; era galben la faţă şi avea o piele care părea totdeauna unsă cu untdelemn. Nerăbdător, voluntarul se grăbi să ia de pe pirostrie o tingire plină cu ouă răscoapte. Bakiriul[1] incandescent îl fripse la mînă.

Voluntarul scoase un „vai", şi apoi continuă să se tînguie, băgînd degetele în gură. E nevoie de mînere, pentru o treabă ca asta. După ce-şi îndreptă privirea în dreapta şi-n stînga, se opri pe cartea bătrînului. Făcu o săritură şi smulse din *Coranul* bătrînului un pumn de pagini, cu care apucă tingirea fierbinte de pe pirostrii.

— Să vină şi Mohamed, să dea o mînă de ajutor ca să dăm jos mîncarea.

Bătrînul făcu o mişcare instinctivă, ca şi cum ar fi vrut să ocrotească cartea cea sfîntă, dar deodată se ghemui, cuprins de-o teamă şi mai mare. A zîmbit cu un fel de supunere, ce trăda îngrijorare, şi şi-a văzut mai departe de citit pe cartea Domnului, care suferise afrontul.

La un moment dat, un fandar rostogoli victorios în sală o legătură cusută trainic. A desfăcut-o cu un cuţit, şi din ea s-a revărsat pe jos o bogăţie ca de

[1] Cazan de aramă.

basme. Era acolo îmbrăcăminte femeiască nepurtată încă : cămăşi brodate la gît şi la mîneci cu mărgele, înfăţişînd cloşti cu pui şi colivii aurite ; pantaloni largi, cu creţuri, pentru *hanumise* [1], cu cordoane brodate cu fir de aur şi calamvrachia, şaluri, voaluri, şi cămăşi. Toate erau brodate cu mătase. Mai erau caftane de catifea, brodate cu trandafiri şi fluturaşi. Erau şi obiecte făcute din catifea grea, covoraşe pentru rugăciuni, cu grupuri de flori şi de litere, ciorapi albi de lînă, brodaţi cu trandafiri roşii, basmale arătoase, băsmăluţe fine. Toată zestrea fetelor, într-un cuvînt !

— Măi băieţi, ce-aţi zice dac-am schimba rufăria asta păduchioasă de pe noi ? spuse sergentul.

Propunerea fu primită cu entuziasm.

În cîteva minute am azvîrlit de pe noi toată rufăria murdară, care se lipise de piele din pricina grăsimii şi a ploii şi ne îmbrăcarăm din creştet pînă în tălpi cu veşmintele de *hanumise*. Tot timpul cît ne-am primenit, fetele ţinură capul plecat în tingiri, prefăcîndu-se că mestecă în mîncare.

— Măi băiete ! Aici e nevoie de-o mică operaţie, spuse răzînd prietenul meu, cretanul, după ce a strîns în talie cordonul lucrat cu fir, al indispensabilului nou.

Şi făcu o împunsătură cu vîrful baionetei. După el se luară toţi şi se prăpădiră de rîs. Fetele stăteau mereu plecate deasupra vetrei. Feţele lor, rotunde ca o lună, străluceau asemenea unor trandafiri roz, neobişnuit de mari. Mulţi soldaţi îmbrăcaseră pe deasupra caftanele de catifea brodate cu aur şi atîrnaseră la vatră hainele lor kaki, să se usuce. Se petrecea o scenă cu totul şi cu totul fantasmagorică. Voluntarul din Constantinopol arăta ca un paşă. Încălţase două perechi de ciorapi albi de lînă, pe

[1] Turcoaică din harem.

care erau brodate cu mătase flori roşii peste care îşi pusese papuci de catifea. Făcea temenele adînci, de saltimbanc, în faţa bătrînului, şi apoi plecăciuni turceşti. Bătrînul ridica ochii şi rîdea cu silă. Rîdeam cu toţii de caraghioslîcurile lui şi aplaudam din toată inima. Aşa cum stam în faţa acestei vetre mari, în care flăcările mistuiau rădăcini veştede, îmbrăcaţi în haine curate şi uscate, simţeam în noi o nesfîrşită satisfacţie. Flăcările de aur ale focului dansau şi umpleau odaia cu o căldură plăcută, răspîndind bucurie. Ceea ce gustau mai ales soldaţii erau fericirea pe care le-o da stomacul îndestulat, care de luni întregi visase să-şi potolească foamea, ca o închipuire care nu poate fi dusă la împlinire. Pe lîngă aceasta, soldaţii mai aveau senzaţia acoperămîntului, „a cărămizii", cum spuneau în mod obişnuit fandarii. Încercau sentimentul plăcut şi puternic al siguranţei pe care ţi-o dă casa primitoare şi trainică, cu ziduri solide ce înfruntă crivăţul, casa al cărei tavan roşu se întinde larg şi ocrotitor deasupra ta, atunci cînd afară plouă şi tună. Omul este plin de blîndeţe atunci cînd se simte sătul, cînd se află la căldură şi cînd are tot ce-i trebuie sub acoperişul casei. Într-o astfel de situaţie nu-i este greu să fie om cumsecade, în plin înţeles al cuvîntului. Numai *petimezul* ne dădea arsuri în stomac, obligîndu-ne să bem apă prea des. Cu ochii la cele două codane turcoaice, mă gîndeam că în vinele lor va fi curs dulceaţă, şi nu sînge.

Entuziasmat de aplauzele celor prezenţi, voluntarul înşira tot felul de nerozii. La un moment dat, chiar a încercat să-şi vîre mîna în sînul fetei care se plecase, dorind să ne servească cu halva.

— Toate ca toate, am strigat eu, ridicîndu-mă în picioare, dar nu îngădui josnicii ca astea !

Am simţit atunci în mine o îndîrjire ciudată şi am început să tremur. Prietenul meu, cretanul, a proce-

dat ca mine. S-a oprit în mijlocul odăii şi a spus, cu glas tare şi liniştit :

— Jur că cel ce se va deda la astfel de josnicii va avea de furcă cu mine ; cel ce se spurcă în război nu va scăpa nepedepsit de gloanţele blestemate.

Spunînd acestea, a şi ridicat deasupra turbanului celui din Constantinopol un pumn rotund, ca de copil.

Bătrînul îşi încordase gîtul, urmărind scena plin de zbucium. Fandarul din Stambul se liniştise şi părea asemenea unei gîngănii galbene pe care îţi vine s-o striveşti sub călcîiul tău şi care se întoarce pe spate, cu picioarele înţepenite de groază.

— Bine, frăţioare, spuse după aceasta ; *Gianum* [1], nu admiţi că trebuie să mai şi glumeşti ? şi căuta să ne facă să credem că a fost o glumă.

Ceilalţi nu scoaseră o vorbă. Sergentul fu de acord cu noi şi spuse :

— Astfel de purtări atrag în timp de război neajunsuri !

Fetele şi bătrînul lor tată trimiseră asupra noastră trei perechi de ochi de un albastru senin, înecaţi în lacrimi de recunoştinţă.

— A fost o simplă glumă, spuse cu ironie camaradul din Stambul. Ei nu ştiu oare că noi sîntem greci, adică nobili din moşi-strămoşi ? *Gianum*, noi ştim să ne purtăm ca nişte oameni civilizaţi chiar la Starohoria, cu toate că pe-aici drumurile gem de fandari traşi în ţeapă şi de greci arşi în cuptoare. Şi ce însemnătate are acest lucru ? Noi avem un fel al nostru de a ne purta. Semănăm cu acel boboc de bogătani, pe care tatăl lui l-a trimis la oraş, la un profesor cu renume, să-l înveţe să se poarte. „Ia seama, i-a spus bătrînul. Vreau să te întorci în sat cu purtări alese şi delicate."

---

[1] Suflete (trc.).

Bobocul, după ce-a învăţat tot ce era de învăţat, a încălecat pe catîr şi a pornit, plin de veselie, spre bătrînul său tată.

Trecea tocmai printr-o pădure, cînd îi ieşi în faţă un vlăjgan cît toate zilele.

Vlăjganului îi plăcu băiatul, căci era frumos. L-a coborît de pe catîr şi i-a spus verde în faţă ce vrea. Cred c-aţi înţeles despre ce era vorba.

Bobocul, care se deprinsese să se poarte frumos şi ales, îşi desfăcu cureaua pantalonilor, luă poziţia cuvenită şi, întorcîndu-se spre vlăjgan, îi spuse : „Să nu vă fie cu supărare că vă întorc spatele".

Cum vedeţi, bobocul învăţase cum trebuia să se poarte şi nu mai voia ca celălalt să-l ia în nume de rău. Uite ce înseamnă nobleţea ! Ce să-i faci ? ! Astăzi, şi noi...

Pe toţi ne-a pufnit rîsul.

Afară începuse să plouă cu găleata. Deodată, în întunericul adînc al nopţii, se auzi glasul plantonului de la poarta de-afară, pe care trebuia să-l schimbăm din oră în oră.

— *Alt !* Cine eşti ?

Am tăcut cu toţii şi am ciulit urechile. Se oprise un cal şi bătea cu potcoava în caldarîm.

— Camarazi ! Sînt aghiotantul Giumercas. Ştiţi oare unde se află cantonată compania a patra din regimentul 16 ? M-am dezorientat, măi băieţi !

— Dumneavoastră sînteţi, domnule aghiotant ? Dar şi noi facem parte din compania a patra. Nu vreţi să urcaţi sus ?

— Dacă e vorba aşa, cu atît mai bine ! Cu atît mai bine !

Calul înaintă, intră în curte, şi aghiotantul Giumercas descălecă. Peste cîteva clipe l-am auzit, plin de tristeţe, cum urca scara şi cum îi zornăiau pintenii.

Cîţiva dintre noi, care-şi zvîntau încă pantalonii

umezi, se grăbiră să-i tragă pe ei, aşa uzi cum erau. În acelaşi moment, aghiotantul apăru în fundalul întunecat al uşii, luminat de lămpi şi de focul din vatră. Ochii lui mici prinseră să clipească din pricina schimbării bruşte de lumină. Şi-i frecă cu pumnii, privi peste tot în sală, şi faţa i se înveseli.

— Bre ! Bre ! Ce minunat staţi voi ! Ca nişte greci de neam ales !

Sergentul luă, plin de respect, mantaua aghiotantului, udă de ploaie, şi o atîrnă de un cui. Aghiotantul se apropie de foc, frecîndu-şi necontenit mîinile.

— Bravo, Bravo ! Aşa mai zic şi eu ! Şi ce codane frumoase servesc pe învingători...

Hei, dar cu cîtă poftă nu ne-ar fi opărit pe burtă fetele astea două, cu untul ferbinte cu care rumeneau halvaua, dac-ar fi putut s-o facă.

Cu ochii lui mici privea cu duşmănie spre cele două codane, şi privirile îi alunecau cu obrăznicie pe rotunjimile trupului lor. Era o tesacă de vreo 40 de ani, cum spuneau fandarii. Era grec din Grecia veche ! Os bătrîn ! Trupul îi era zbîrcit şi strîmb, iar părul, cărunt ; avea nasul turtit şi capul lunguieţ şi aplecat spre spate, ca al pisicilor. Ochii lui se arătau doritori să cerceteze, să dezbrace pe cele două copile.

Sînt unele priviri mai ticăloase decît cele mai ruşinoase vorbe. Seamănă cu cele mai îndrăzneţe gesturi.

— Frumoase bucăţele, pe cuvîntul meu de onoare, spuse adjutantul, muşcîndu-şi buzele subţiri.

— Măi fraţilor, de ce nu le puneţi să danseze o clipă un dans turcesc ? Hai să le punem !

— Ai dreptate, domnule adjutant, strigară pifanii. Să danseze !

Am aruncat o privire deznădăjduită către prietenul meu din Creta. M-a privit și el, strîngînd pumnii, cu o revoltă slabă.

— Fir-ar mama lui a dracului, murmură printre dinți.

— Îngăduiți-mi, am îndrăznit să-i spun, cu glas rugător. Cred că ceea ce faceți este cu totul nepotrivit... Mi se pare...

— Nu ți se pare nimic, micuțule... Vezi-ți de treabă, mi-a spus Giumercas, cu ironie. Uite ce te sfătuiesc : mai bine te-ai fi înscris ca soră de caritate, și nu ca voluntar !

S-au adunat cu toții, să rîdă pe seama mea, pe față.

Miron mi-a strîns mîna cu simpatie. Voluntarul din Stambul triumfa. S-a repezit în mijlocul odăii, cu fața lui mică, plină de sudoare, învelit în caftane multicolore, plin de curaj și îndrăzneală.

— Eu le cînt, domnule adjutant. Știu melodia. E o horă a pîntecului. Le voi cere să facă toate fandoselile, toate figurile. Lăsați pe mine ! Fiți fără grijă.

— Atunci, de ce mai stai ? Explică-le !

Sergentul rîdea, avînd înfățișarea tîmpită și umilită pe care o capătă în armată orice galonat, atunci cînd superiorul lui își îngăduie să glumească cu el.

Fandarul din Stambul luă în mînă o tavă și începu să lovească în ea ritmic, cu degetele : temte, petem, tem-repetem. Apoi lovi ușor în umărul fetelor cu podul palmei și le spuse, privindu-le insistent și cu răutate :

— Haide, *ghiarum, bughinruzum !*[1] O să vă cînt eu, care sînt iubitor de jocuri naționale, și voi veți

[1] Hai, suflete, astăzi ! (trc.)

dansa după el. Ascultaţi ce vă spun : veţi dan-sa ! Pretinde ofiţerul ! Haide, *cuzum* [1]*!*

Bătrînul s-a ridicat, palid şi năuc, şi a întins braţele. Fetele s-au ghemuit una într-alta, zbătîndu-se şi tremurînd puternic. Bătrînul le-a întîmpinat. *Aman efendim.*

— Legaţi-l, ce-l mai ţineţi ? porunci cu sălbăticie adjutantul Giumercas. Lupii ăştia nu trebuie lăsaţi nicicînd de capul lor.

Şi-l plesni pe bătrîn peste barba lui albă.

„Are dreptate domnul adjutant", fură toţi de părere, miraţi că nu se gîndiseră pînă acum la acest lucru.

L-au legat şi apoi l-au îmbrîncit într-un colţ. Bătrînul s-a ghemuit, tremurînd din tot corpul şi înecîndu-şi suspinele într-o pernă. Voluntarul din Stambul s-a apropiat de el şi şi-a înfipt vîrful lăncii în mijlocul spatelui bătrînului.

— Priviţi aci, *cuzum,* le-a spus pe turceşte fetelor : o să dansaţi aşa cum trebuie hora pe care o cînt eu ; o s-o dansaţi bine, cu toate figurile, căci eu îi cunosc rostul. Dacă bag cumva de seamă că vă bateţi joc de dans, înfing fierul ăsta întreg în spinarea bătrînului.

— *Evet, efendim !* [2] O să dansăm ! *Aman !*

— Cu toate figurile ! Aşa cum îl dansaţi la voi în harem !

— *Evet, efendim !* Cu toate dichisurile !

— *Aferim !* Acum, daţi jos de pe voi hainele astea de bumbac, care vă fac să arătaţi ca nişte ursoaice...

— *Evet, efendim !...*

Hainele de pe ele, groase ca o plapumă, fură lăsate deoparte, şi fetele rămaseră într-o cămaşă foarte fină şi străvezie, cu mînecile largi.

— Aşa, bravo ! *Ascolsun !*

---

[1] Vere (trc.)

[2] Da, domnule ! (trc.)

Voluntarul din Stambul se aşeză turceşte şi începu pe un ton înalt, o melodie ciudată, în timp ce cu degetele lovea ritmic într-o tavă. Ritmul era cînd viu, grăbit şi sacadat, cînd leneş şi leşinat.

Dansul începu. Se executa cu paşi mici. Vîrfurile picioarelor păreau că nu se desprindeau de pe covor. Picioarele lunecau încet, apropiate, lipite unul de celălalt.

Dar, drept vorbind, nu dansau picioarele, dansa trupul, întreg trupul, prins într-o mare încordare, fiecare muşchi, fiecare mădular, fiecare rotunjime care te făcea s-o doreşti, fiecare colţişor ; dansa pieptul feciorelnic, neatins. Sînii, ca nişte rodii, tremurau în strîmtoarea lor şi se mişcau ca şi cînd ar fi avut o viaţă a lor aparte. Erau patru porumbei închişi sub îmbrăcămintea aceea străvezie ; erau patru porumbei care loveau nerăbdători cu năsucurile lor în haina străvezie şi care băteau din aripi, să-şi ia zborul prin sală. Şoldurile fetelor se mişcau cu un tremur al dorinţei, cu o mişcare ca de şarpe a muşchilor, care se zbuciumau, se contractau şi apoi se relaxau.

Pîntecul, graţios rotunjit, dansa şi atrăgea.

Îţi dădeai seama că acolo, sub şalvarii largi, burta, pîntecul erau în continuu zbucium. Carnea se contracta de bucuria plăcerii, făcea strîmbături. Se încorda şi se relaxa ritmic, se învîrtea, desenînd încovoieri şi retrageri în goluri însetate de plăcere. Tot aşa ca şi o fiinţă care te cheamă, ca o gură care te doreşte cu patimă. Dansau braţele. Mînecile fine şi largi le căzuseră pînă la umăr, dezvelind trupul pînă-n dreptul golului subraţului, unde puful de culoarea aurului prinsese să asude. Erau patru lebede, care-şi îndoiau gîturile lor de zăpadă în aer,

căutînd alene să atingă plăcerea. Coatele se rotunjeau apoi, pînă cînd cele două mîini se întîlneau deasupra capului, şi degetele, cu unghiile de un roşu aprins, lăsau un zgomot ritmic. Aveai atunci impresia că fetele treceau pe sub ghirlande aurite de iasomie albă. Şoldurile desenau neîncetat vălurele leneşe, ca marea frumoasă, în plăcerea dragostei, şi care suspină greu, mărturisind zbuciumul neîmblînzit al unui dor de neîmpăcat.

Voluntarul din Stambul porni să cînte apoi o melodie leneşă, ca un plînset prelungit. Glasul i se mlădia ca firul albastru al fumului şi se desfăta în aer în nesfîrşite ocoluri. Apoi se topea din ce în ce, pînă ce i se pierdea urma.

Începu astfel o nouă fază a dansului, mai vie, mai agitată. În acordurile melodiei, trupurile fetelor începură să se plece spre spate, de asemenea capetele lor, gîtul lor plinuţ, apoi pieptul, mereu tresărind, apoi mijlocul lor slab, care făcea să se îndoaie trupul lor mlădios. Toate părţile trupului tremurau, palpitau ca o chemare plină de o ciudată feminitate. Trupurile se încovoiau neîncetat, cînd în afară, cînd în jos, şi degetele lor vopsite ajungeau uneori pînă în dreptul tîmplelor, care, ca nişte amfore minunate, sprijineau două căpşoare bălaie, ca doi crini uriaşi, ce se încovoaie, obosiţi de gloria lor, sus, pe tulpini înalte, cu calicii grele. Capul se da pe spate pînă-n dreptul mijlocului, şi atunci sînii cei drepţi şi toţi muşchii trupului începură să freamăte de un fior erotic. Deodată, din pricina greutăţii, părul uneia dintre fete s-a revărsat ca aurul pe covorul vişiniu. S-a despletit apoi şi al celeilalte. O dată cu părul s-au împrăştiat pe covor şi o sumedenie de grăunţe aurite, care se încurcaseră în părul fetelor cînd se ascunseseră în magazie. Pletele bogate, la lumina

flăcărilor din vatră, erau asemenea unei cataracte luminoase. În sală se răspîndi un miros de sudoare ațîțător și străbătu o lumină. Parc-ar fi deșertat cineva pe covor două vase mari, pline, din care se prelingea pe jos miere.

M-am întors și am privit spre camarazii mei. Toți erau muți și parcă ieșiți din minți. Spinarea li se lăsa în jos, se cocoșau, iar vîrful nasului se mișca nervos, ca la un animal înfometat care a adulmecat prada. Ochii, strălucind de-o lumină ciudată, roșiatică, din pricina locului în care se aflau, priveau pătimaș, parc-ar fi stat să iasă din orbitele lor. Buzele tremurau în spasmuri, și pe cap apăreau broboane de sudoare.

M-am gîndit deodată că se putea ca și eu să am acea înfățișare groaznică și m-am cutremurat.

Adjutantul Giumercas strîngea cu putere genunchii, se cocoșa din ce în ce și respira ca un om beat. Cum respira mereu în sec, nuca gîtului se deschidea și se închidea cu nervozitate. Deodată s-a ridicat în picioare. Șoldurile îi tremurau ușor. Fața i se schimonosi de un spasm urît pe care se silea să-l transforme în zîmbet. Apucă pe una dintre fete de mijloc, înfigîndu-și degetele lui grosolane în sîn, și spuse, prefăcîndu-se că vorbește cu greutate:

— He, he, he! Vino-ncoace, *cuzum!* Pe cealaltă v-o las, ni se adresă nouă, gesticulînd cu mîna rămasă liberă. Profitați, măi, de cățelele astea. Nu e păcat să ne scape din mîini o astfel de ocazie, cînd ei s-au desfătat cu băieții noștri!... Ce căscați gura? Luați-o, măi băieți!

Porni spre camera de-alături, ducînd cu el fata, care se lovea cu pumnii în piept și se zbătea, înșfăcată de brațele lui puternice.

Fandarii se repeziră asupra celeilalte, ca niște cîini înfometați care au dat peste o bucată de carne.

Fetele strigau, în timp ce bătrînul se lovea cu capul de perete, gemînd pe înfundate:

— Omorîți-mă... Omorîți-mă... *aman*, omorîți-mă...

Ceilalți doi prizonieri, care erau legați, tresăriră la un moment dat. Fandarul care-și păzea postul îi înțepă puțin în șold, cu vîrful spăngii, și se culcară urlînd.

Nici eu și nici prietenul meu n-am întreprins nici un gest curajos. Din camera alăturată se auzi un țipăt străpungător, care nu avea nimic omenesc în el. De-afară, de pe coridorul întunecat, îi răspunse un alt țipăt, al celeilalte victime: victima fandarilor. Cele două fecioare sălbatice erau acum îmblînzite. Apoi se auzi un vaiet neîntrerupt, un oftat de durere și plăcere, care a durat pînă în zori.

Cînd s-a luminat de ziuă, de pe dealul cu clina domoală și învelit în noroi, trîmbița a sunat adunarea. Am adunat acolo toți prizonierii bărbați și i-am împușcat. Fiecare pluton așeza în față cinci-șase prizonieri și-i mitralia. M-am aflat în fața bătrînului. Avea urme vinete pe fața lui de patriarh și șoptea rugăciuni neîncetat. Barba lui mătăsoasă flutura încet în aer. Cel mai mare bine pe care i-l puteam face era să-l împușc imediat și definitiv, să nu sufere ca unii care se zvîrcoleau ca animalele, lovind pămîntul cu pumnii. Aveam atunci niște puști minunate, noi-nouțe, ușoare și care loveau la țanc. L-am ochit la cap, între sprîncenele lui albe ca neaua. A ridicat ochii lui albaștri spre mine și m-a privit liniștit. Parcă și-ar

fi dat seama de linia mea de ochire, care-şi găsise drept ţintă capul lui.

Am atins trăgagiul, şi s-a prăbuşit grămadă, ca ars de trăsnet, în noroi. O dîră subţire de sînge, ca o panglică, s-a prelins de pe cap pe faţa lui senină şi i-a pătat barba albă ca zăpada !...

Cînd execuţiile au luat sfîrşit s-a deschis geamia, ca să iasă femeile şi copiii întemniţaţi acolo. Apoi am dat foc satului. Pifanii alergau cu tinichelele în mînă şi vărsau gaz peste case. Cerul era mereu murdar, umflat de ploaie. Aerul intra în plămîni îngroşat de ceaţă. Focurile negre şi roşii îşi arătară limbile lor înfometate prin uşile şi ferestrele de lemn, fîlfîind ca nişte steaguri ciudate şi zdrenţuite deasupra zăbrelelor. Fumul incendiului se plimba în tărăboiul întunecat.

Ne-am pregătit de plecare. Pe neaşteptate, dintr-o uliţă năvăli o mulţime ieşită din minţi : erau copiii şi femeile închise în geamie şi cărora li se dăduse drumul. Urlau şi alergau spre cadavre. Femeile nu purtau basmale, erau cu pieptul gol, ca nişte menade[1]. Ochii lor mari erau deschişi de groază, iar părul le flutura, arătînd ca nişte reptile vii şi negre. Alergau spre deal, pe caldarîmul lunecos al satului, să caute pe-ai lor printre cadavrele ce zăceau la pămînt.

Focul mistuia totul cu scîrţîit uscat şi zburda ca o dansatoare îndrăcită, sărind dintr-un tavan în altul, din fereastră în fereastră, sau izbucnea cu turbare din

[1] Divinităţi însoţitoare ale zeului Dionysos, care personificau extazul erotic.

hornuri, zvîrlea fîşii-fîşii în aerul cel umed şi părea că îndoaie, învingător, steaguri roşii în aer, deasupra caselor boiereşti, care se prăbuşeau ca nişte vite mari, liniştite, îngenuncheate şi lovite la picioare.

De-atunci s-au scurs ani şi ani, şi trec mereu alţii. Dar în mine stăruie vie o privire albastră şi rece. Îmi dau seama că a rămas în mine neclintită, înfiptă acolo pentru totdeauna. O simt trăind în sîngele meu, ca o boală, ca o suferinţă. Şi mi se pare că nu va dispărea decît o dată cu sufletul meu.

ELLI ALEXIU

Scriitoarea Elli Alexiu s-a născut în Iraclionul Cretei, în 1899. A funcționat o perioadă ca profesoară în învățămîntul secundar din Atena. Activitatea ei literară, pe care o desfășoară neobosită, îmbrățișînd problemele majore ale societății grecești, o situează printre scriitorii militanți ai Greciei contemporane.

Dintre operele ei, menționăm volumul de povestiri : *Lupte aprige la o vîrstă tînără* (1931), *Liceul de fete creștin nr. 3* (1934), romanul *Luben* (1940), *Voia să i se spună doamnă* (1956), *Plecări și schimbări* (1962) și *Antologia Rezistenței* publicată de Academia din Berlin (1965) [1]

În 1966 a publicat o interesantă biografie a scriitorului Nicos Kazantzakis.

[1] Elli Alexiu *Antologia literaturii grecești a Rezistenței* 1941—1944 Vol. I proză, Akademie-Verlag Berlin, 1956, p. 418.

FRANŢESKOS

Printre elevii clasei mele — e vorba de clasa întîi a unei şcoli primare de fete —, elevul Franţeskos era cel ce stîrnea totdeauna rîsul. Cu alte cuvinte, atît în ochii învăţătoarei, cît şi ai persoanelor vîrstnice, era întruparea comicului, iar pentru eleve era un personaj demn de studiat. Fiindcă nu făcea parte efectiv din rîndul elevilor, era scutit, în mare parte, de controlul meu necontenit. Această situaţie îl făcea să fie nedisciplinat şi să-şi îngăduie plimbări prin clasă în deplină libertate. La aceasta contribuia şi faptul că era foarte mic, avînd doar patru-cinci ani. Nu ştiu dac-aş fi izbutit să-l supun unui program, dar o astfel de atitudine din parte-mi ar fi constituit un adevărat păcat.

Franţeskos avea o înfăţişare curioasă : nasu-i era turtit, n-avea nici dinţi, nici sprîncene, iar ochii îi erau mari şi negri. Era tuns la piele, iar pe faţa lui, de culoare neprecisă, puteai observa toate schimbările anotimpului. Arsurile provocate de dogoreala soarelui nu apucaseră să dispară de pe trupul lui, şi iată că iarna, cu îngheţul ei, îl găsea ars de soare. Trupul lui era plin de zgîrieturi şi de semne pe care le căpătase căzînd. Într-un cuvînt, asupra lui se abătuseră toate necazurile care pîndesc pe copiii de oameni săraci.

Neconformarea lui în clasă, ca şi faptul că era unicul nostru băiat, iată pricinile care obligau pe eleve să-l privească continuu cu curiozitate, ca şi cînd l-ar fi supus unui examen.

Franţeskos venea la şcoală numai şi numai ca să nu bată drumurile. Mama lui, o femeie săracă şi bătrînă, care mergea la spălat cu ziua, mă întîlnise într-una din zile şi mă rugase să-i îngădui lui Franţeskos, fiul ei, să vină şi el la şcoală.

— Doamnă Elli, mi se adresase femeia, vă rămîn recunoscătoare. Nu vă cer decît să îngăduiţi fiului meu să stea şi el într-un colţişor al clasei, ca să nu cutreiere străzile şi să înveţe lucruri urîte. Fiică-mea, care este eleva dumneavoastră, poate să-l ducă şi să-l aducă de la şcoală.

Am consimţit la acest lucru, şi-n ziua următoare l-am primit pe Franţeskos în clasa mea. În fiecare zi venea la şcoală însoţit de sora lui Margarita, elevă în clasa a patra. Cum intra pe poarta şcolii Franţeskos se despărţea imediat de sora lui şi se îndrepta spre clasa lui. Intra triumfător, strigînd cît îl ţinea gura „bună dimineaţa". După ce privea într-o direcţie oarecare, se ducea spre locul lui. Cînd îşi aducea aminte, îşi da jos de pe cap scufia, o scufie veche de marinar, chinuită, care nu mai avea nici panglică, nici inscripţie pe ea. Deşi Franţeskos era doar un copil, avea mania să-şi înfunde scufia pe urechi. Ca s-o ia, de pildă, de pe cap, trăgea cu putere de ea, şi apoi, cu un gest mîndru al mîinii, o zvîrlea în direcţia ferestrei. Dacă nu-şi aducea aminte de acest lucru, îi atrăgeau atenţia fetele :

— Hei, hei ! Ai de gînd să rămîi cu scufia pe cap ?

Dacă nu proceda nici într-un fel, nici într-altul — şi acest lucru se întîmpla în mod obişnuit —, Franţeskos rămînea ziua întreagă cu scufia pe cap.

Se aşeza la locul lui şi, după cîtva timp, îşi încrucişa braţele deasupra băncii şi adormea.

— Doamnă, doamnă, Franţeskos a adormit, strigau elevele.

— Să nu cumva să-l treziţi, le spuneam eu. Băiatul acesta este mai mic decît voi şi nu e nici o nenorocire dacă a adormit.

Căci, într-adevăr, era un adevărat chin pentru un copilaş de patru ani, să-l trezeşti cu noaptea-n cap şi să-l aduci la şcoală de la orele opt fără douăzeci, sau uneori şi mai devreme, cînd clasa a patra se întîmpla să aibă alt orar. Bietul Franţeskos trebuia să-şi urmeze sora şi să vină la şcoală cu noaptea-n cap. Eu îl lăsam să doarmă şi din pricină că atunci cînd era treaz deranja colegele de-alături, făcîndu-le mici neajunsuri : le trăgea de păr, le lua creioanele şi le ştergea tăbliţele. În clasa întîi primară, programul se desfăşoară punînd pe copii să spună lecţia unul după altul şi controlîndu-le temele. Lecţia decurgea în chip cu totul şi cu totul liniştit, fără nici un zgomot, ca şi cînd ne-am fi temut să nu cumva să-l trezim pe Franţeskos. Cînd interogarea elevelor lua sfîrşit, învăţătoarea începea să explice mai departe. Învăţarea limbii greceşti în clasa întîi elementară prezintă o mare varietate şi un deosebit interes, dar ea pretinde abilitate, dexteritate şi efort. Învăţătorul trebuie să izbutească să pună în mişcare toate simţurile copilului, auzul, văzul, pipăitul, ca să poată forma cît mai bine în mintea lui, cu totul nedeprinsă, prima literă.

În această luptă, greu de înfăţişat, pentru a deştepta mintea copilului intervine şi efortul copiilor spre a putea stabili legătura între „ieroglifele" pe care le scrie şi le pronunţă învăţătorul. Franţeskos, în tot acest timp, îşi continua somnul. Apoi, spre a completa lecţia, se impunea ca elevele să spună îm-

preună cu mine lecţia cea nouă, spre a se realiza cerinţele pedagogiei. Momentul acesta al lecţiei echivalează cu o eliberare şi cu o adevărată desfătare. Dar, în sfîrşit, am trecut şi peste dificultăţile zilei de azi şi am învăţat încă o literă nouă. Am terminat şi cu aceasta. Uşuraţi parcă, atît învăţătorul, cît şi copiii ne bucurăm de roadele eforturilor depuse, şi treizeci de glasuri în cor strigau cu entuziasm, cu bună dispoziţie lecţia cea nouă : Rrr, ra, re, ri, ro, rooka...

În mijlocul acestei tevaturi şi al vacarmului, Franţeskos se trezea o clipă, buimăcit. Ameţit, aşa cum eşti cînd te trezeşti din somn, dar fără să-şi piardă vremea, se grăbea să participe şi el la ţipetele şi la distracţia generală.

Fără să privească nici în carte şi nici în vreo altă parte, repeta şi el mecanic silabele şi cuvintele, străduindu-se să fie în pas cu ceilalţi copii, dar rămînînd totdeauna în urmă, în afara ritmului general. În felul acesta, glasul lui se deosebea, fiind în afara subiectului. Şi, apoi, era şi un glas gros şi răguşit, de băiat.

— Doamnă, de ce nu-i spuneţi lui Franţeskos să înceteze ? Nu-l auziţi ? Nu face decît să producă dezordine.

După mintea lui de copil de patru ani, căuta să fie şi el în rîndul elevelor. Lecţia spusă în cor îi da posibilitatea să se manifeste şi el şi să participe cu mult zel. Erau şi alte activităţi la care se străduia să nu rămînă în urmă şi să dovedească că nu era de prisos. Franţeskos îşi făcuse rost de tăbliţă, iar eu îi dădusem un condei. Îndată ce auzea cuvintele „pregătiţi-vă de scris“, lua un aer de seriozitate şi, cu o mobilitate de „elev“, îşi pregătea materialele de scris, căutîndu-le de zor în fundul unui săculeţ de pînză. Apoi începea să scrie, alături de celelalte eleve, dar după priceperea lui. Ca un şurub de ceasornic pus în mişcare, bă-

iatul începea să deseneze un şir lung de covrigei, şi tăbliţa se acoperea şi pe-o parte şi pe cealaltă.

Franţeskos era, de asemenea, cel mai zelos şi mai bun elev la muzică. Era „basul nostru", după felul impresionant în care înţelegea să cînte la „vocea a doua". De asemenea, la desen dovedea că înţelege subiectul. Atunci cînd spuneam elevelor să desenăm o frunză a lămîiului din curte, copilul desena şi el. De data aceasta desena în mijlocul tăbliţei un covrigel mai mare decît acela pe care-l făcea de obicei, îi adăuga o linioară acolo unde i se năzărea lui şi care simboliza codiţa. Astfel răsărea din plin frunza de lămîi.

Numai la „gimnastică" apărea ca un element „adăugat". El venea ultimul şi singur în rînd, în timp ce celelalte eleve veneau perechi-perechi, păşind în acelaşi pas : un-doi, un-doi. Franţeskos, care făcea paşii mici, nu mergea în acelaşi ritm, venind singur şi la urmă. De fiecare dată cînd vedea că fetele înaintaseră şi că el rămăsese în urmă, o lua la fugă şi se adăuga la coadă. După cîtva timp îl găseam din nou la coadă, singur, luptîndu-se să-şi ajungă rîndul. Numai cînd elevele se opreau, înceta chinul lui Franţeskos. Atunci, vesel şi mulţumit, respira adînc. Cînd era vorba de „pasul pe loc", îl cuprindea iar panica. Nu înţelegea ce se petrecea şi, în loc să facă ceea ce trebuia, îşi arunca picioarele îndărăt, aşa cum îi venea mai la îndemînă.

La matematică ne distram de minune. Recomandasem fiecărei eleve să aducă o cutie de chibrituri, în care să pună fasole uscată. Găsisem că era un mijloc simplu, uşor şi expeditiv, care obliga pe toate elevele să lucreze şi să dovedească spirit de iniţiativă. Boabele de fasole îl distrau pe Franţeskos în chip deosebit. Întindea fasolea pe bancă şi, în timp ce noi ceilalţi ne străduiam să vedem care şiruri erau mai

multe, șirurile de 6 sau de 7 boabe, el construia armate, curți, case și tot ce vrei. Unele dintre boabe îi cădeau pe jos, și atunci dispărea din mijlocul nostru. Pierdut în lumea subterană a băncilor, se agita ca să poată aduna fasolea înainte de a auzi clopoțelul sunînd.

Atunci cînd aveam de povestit o istorioară, izbutea să fie atent un sfert de oră, apoi obosea și-și schimba expresia feței, da din cap revoltat, disprețuitor și se întorcea spre fereastră, să respire. După aceasta înceta de a se mai interesa de noi și de ce spuneam. Adesea scotea pîinea și mînca pe îndelete, privind spre cer, și astfel timpul acesta dificil pentru el se scurgea mai ușor.

Credeți, oare, că era zelos numai la lecții ? Dacă făceam vreo recomandare — și acest prilej îi apare des unei învățătoare — Franțeskos se întrista, neștiind dacă putea duce la bun sfîrșit însărcinarea dată.

— După masă să nu uitați să aduceți ață și ace !

După masă, cel dintîi care se scula spre a se justifica era Franțeskos : „Doamnă, i-am cerut mamei ață și ac, dar ea n-a vrut să-mi dea".

— Băiețaș ! Nu v-am spus de-atîtea ori că nu vă iubesc, dacă aveți mîinile murdare ?

Franțeskos, în așteptarea recreației, își ascundea mîinile sub bancă. Cum auzea clopoțelul, da buzna la ușă și, plin de neastîmpăr, aștepta să se așeze sub apa robinetului. Cînd revenea în clasă era ud leoarcă și apa-i curgea de sus pînă jos.

— Doamnă Elli, m-am spălat, și acum sînt curat, se grăbea să-mi spună.

De multe ori, în clipa cînd plecam, Franțeskos mă oprea, așa cum mă opreau atîtea și atîtea eleve, și mă întreba :

— Ce-avem de scris pe mîine?

Întrebarea o punea numai pentru a întreba şi el ceva, fiindcă nu avea niciodată nimic de scris acasă.

— Mîine avem şcoală, sau ne ducem la plimbare?

Ultima întrebare o punea regulat atît dimineaţa, cît şi după masă. În fiece dimineaţă întreba dacă vom face lecţii după-masă, iar în fiece după-masă dacă vom avea lecţie a doua zi. Poate socotea că aceste întrebări sînt obligatorii pentru un elev, că sînt caracteristice pentru orice elev adevărat.

Într-o dimineaţă, în preajma Paştilor, clasa mea a primit vizita a trei doamne, care mi s-au adresat cu următoarele cuvinte:

— Domnişoară, comitetul şcolar, din care facem şi noi parte, urmează să distribuie îmbrăcămintea necesară la trei dintre elevii dumneavoastră; este vorba de trei dintre elevii cei mai săraci. Vă încredinţăm aceste trei bucăţi de stofă, să dispuneţi cum veţi socoti mai bine.

Îmi cunoşteam elevii foarte bine, şi, fără nici un fel de efort, am descoperit îndată copiii care aveau nevoie să fie îmbrăcaţi. Unul dintre ei era şi Franţeskos. Din clipa în care făcusem cunoştinţă cu el, adică din septembrie — şi acum ne găseam în martie —, purta un palton cadrilat, standard. Blana lui roasă şi cei doi nasturi ce-i mai rămăseseră erau indicii sigure ale unei proveniențe aristocratice. Pe dedesubt, o hăinuţă albă îi ţinea loc de cămaşă. Cînd se aşeza jos, îşi desfăcea paltonul, şi atunci i se vedeau picioruşele goale pînă sus. Deosebeam de la distanţă perechea Margarita şi Franţeskos. Margarita purta un şorţ de flanelă roşie, cum e macul, iar pe umeri, un şal alb din lînă de-a noastră, care se înne-

grise complet. În picioare purta o pereche de pantofi largi. Franțeskos era desculț, dar pe cap purta o scufie.

La orele 11, după ce-am terminat lecțiile, am reținut pe cei trei copii cărora urma să le dau șorțuri. Am dat fiecăruia materialul necesar. Cele două fetițe au luat materialul, Franțeskos l-a îmbrățișat cu amîndouă mîinile și l-a strîns la piept. Apoi l-am urmărit un ceas întreg, plimbîndu-se în curte agitat, cu pachetul în mînă, pînă către orele douăsprezece, cînd Margarita termina cursurile.

În după-amiaza acelei zile aveam gimnastica. Clopotul sunase de-o oră, dar Franțeskos nu-și făcuse apariția. Mă aflam în curte, la joc cu elevele, prinse într-un cerc mare. Atunci sosi și Margarita, întovărășită de Franțeskos. Franțeskos înainta, ținînd pachetul strîns la piept.

— Du-te, băiețaș, înăuntru. Lasă pachetul în bancă și vino să te prinzi în cerc.

Franțeskos, cu ochii plecați, era gata să izbucnească în plîns. Îmi dădui seama că-i era greu să se despartă de stofa aceea, îi era teamă să nu i-o smulgă cineva.

— Nu e nimic, am intervenit eu. Luați-l pe Franțeskos de braț. E același lucru.

*

A doua zi m-a invitat directoarea în biroul ei.

— V-am invitat, să-mi spuneți numele copiilor cărora le-ați dat șorțuri.

— Cu plăcere. Eleni Hristinachi, Maria Parasirachi, Franțeskos Devaris.

— Ce e cu el ? mă întrebă directoarea.

— Un biet copil necăjit...

— Nu înțeleg. E înscris în catalog ?

— Nu.

— Atunci, de ce i-aţi dat materialul ? Nu ştiţi, oare, că autorităţile şcolare vin numai în ajutorul elevilor înscrişi ?

— Nu ştiam de acest lucru.

— Mi-am închipuit. Dar cum rezolvăm încurcătura ? Dacă dăm în vileag acest fapt, rezultă că în şcoala noastră frecventează şi băieţi, fapt care vine în contradicţie cu legea care interzice să frecventeze în aceeaşi şcoală băieţi şi fete. Dacă acest fapt nu va fi adus la cunoştinţă, înseamnă că materialul a fost sustras. Există totuşi o soluţie : numele copilului Franţeskos să fie înlocuit cu un altul. Cu alte cuvinte, mă veţi obliga să mint în faţa comitetului şcolar. În cele din urmă, trebuie să mărturisesc că mereu îmi produceţi încurcături. Dar, lăsînd la o parte acestea, cum l-aţi primit, fără, consimţămîntul meu ?

— Sînt la începutul carierei şi n-am socotit că pentru un lucru atît de simplu era nevoie de o autorizaţie.

— Da, am înţeles... mi-a răspuns, zîmbind. Este oare un lucru atît de simplu, să faci cadouri invocînd numele şcolii ? Pe lîngă aceasta, trebuie să ştii că nu dispunem de locuri în plus şi că procedeul dumitale este echivalent cu un început rău. Vă rog să-i interziceţi de-a mai veni la şcoală ! Dacă vă vine cumva greu, atunci să-i spuneţi Margaritei că eu pretind acest lucru.

Am plecat, tremurînd din tot trupul. Nu-mi dam seama de ce se petreceau astfel lucrurile. Eram tînără, eram în primul meu an de învăţămînt, nu aveam experienţa vieţii, şi toate aceste lucruri mi se păreau ciudate. Parcă nu păreau să iasă dintr-o gură de om cuvintele directoarei... Era, oare, cu putinţă să-i spun lui Franţeskos să nu mai vină la şcoală ? Acest singur gînd îmi producea o mîhnire adîncă. Din fericire, în

dimineaţa aceea Franţeskos n-a mai venit la şcoală. Şi nici după-amiază. Totuşi, ar fi venit cîndva...

Se terminase anul şcolar. Clasa mea era bine pregătită în vederea sfîrşitului de an. Timp de opt luni, de dimineaţă şi pînă seara, ne cunoscusem cu toţii, legîndu-ne sufleteşte. Dintre toţi copiii clasei mele, Franţeskos era o figură aparte, iar acum, cînd împotriva lui se emisese o condamnare, îmi lipsea cel mai mult. Dacă Franţeskos ar fi plecat dintre noi, clasa mea şi-ar fi schimbat înfăţişarea, s-ar fi prezentat altfel. Nu vedeam, totuşi, nici o salvare.

Cu toate acestea, cei doi frăţiori, Franţeskos şi Margarita, n-au mai venit la şcoală nici în după-amiaza aceea, nici a doua zi şi nici în ziua următoare. Vineri, către orele opt şi jumătate, am văzut-o pe Margarita trecînd prin curte. Purta acelaşi şorţ de culoare roşie-aprinsă, iar în locul şalului, o basma neagră, legată strîns pe cap.

— Margarita, i-am strigat. Ce s-a întîmplat cu voi, de n-aţi venit la şcoală atîtea zile ? Unde e Franţeskos ?

— A murit, doamnă Elli.

— A murit ? Ce spui ? Cum s-a întîmplat ?

— A murit de rujeolă.

— De ce nu ne-ai dat şi nouă de ştire că e bolnav ? I-am fi trimis şi un medic, să-l îngrijească.

— N-am mai apucat, doamnă, a răspuns Margarita. Şi ochii fetei s-au umplut de lacrimi. V-aduceţi, doamnă, aminte de după-masa aceea, cînd făceaţi gimnastică ? S-a îmbolnăvit chiar în seara aceea, şi în două zile a şi murit. Şi nu uitaţi că, pînă-n ultima lui clipă, a ţinut strîns la piept stofa aceea albă, pe care o primise.

THRASOS KASTANAKIS

S-a născut la Constantinopol, în anul 1901. S-a remarcat de timpuriu în literatură, iar prima lui operă, romanul *Prinții* a fost distins cu un premiu important. Este unul dintre scriitorii cei mai poligrafi și dezvoltă o bogată activitate didactică și științifică la Paris, unde începînd din anul 1922 este profesor la Școala de limbi orientale. În timpul ocupației fasciste a locuit în Grecia și a participat activ la lupta frontului de rezistență, încadrat fiind în organizația E.A.M. a scriitorilor.

Menționăm cîteva dintre operele sale : volumul de povestiri *Dànsatoarea Contesina Felicita* (1928), *În hora Europei* (1929), *Neamul omenesc* (1932), *Farsa tinereții* (1944), *Șapte povestiri* (1944) și romanele *În vremuri de pace* (1942), *Hagi Manuil* (1956), *Capcana* (1962).

Romanul *Hagi Manuil* a apărut în traducere franceză sub titlul *Les chiens de la nuit*. O bună parte din opera lui a fost tradusă în limbile engleză, franceză, germană, spaniolă şi turcă.

TASOS TASULIS

Era destul s-o priveşti o dată pe Asimina, ca să-ţi dai seama cum arătau gospodinele de altădată, urmărite de sărăcie din generaţie în generaţie. Coana Asimina locuia împreună cu Tasos Tasulis, nepotul ei, într-o căsuţă joasă, la Surmena [1], şi nu trecea o zi măcar fără să fie căutată de familiile de bogătaşi de la Elliniko [2], pentru lucru cu ziua. Căci cucoanele astea de neam mare, măcar că aveau în casă trei şi chiar patru slujnice, nu pregetau totuşi să pornească pe drumurile proaste ale mahalalei pînă la „vila" Asiminei — căci aşa-şi numea Asimina căsuţa —, pentru a o chema măcar o dată pe săptămînă să pună ordine în casa lor. Pe Asimina n-o întrecea nimeni nici la spălat, nici la călcat. Cît despre curăţenie, ce să mai vorbim !... Cînd punea mîna pe cîrpa de şters, îi tremurau mîinile, scîrţîiau parchetul, geamurile, ferestrele...

— Cîţi ani ai, Asimino ?

— Şaptezeci şi ceva... Despre asta să nu mai vorbim.

---

[1] Cartier al Atenei locuit de refugiaţi veniţi din localitatea Surmena (Asia Mică) în 1922.

[2] Cartier maritim al Atenei.

— Nu ţi-aş fi dat nici măcar cincizeci.

— Nu mă mir de loc.

În timp ce răspundea, uşile pe care le ţinea între genunchi, să le cureţe, duduiau. „Noi, tatarlianele[1], spunea Asimina, aşa sîntem făcute. Bătrîneţea nu se prinde cu una, cu două de noi, fata mea !" Atunci cînd îşi întindea oasele, să se mai destindă, avea o frumuseţe bărbătească. Ochii ei mari, plini de vioiciune, te priveau cu o expresie romantică, şi numai gura, buzele şi dinţii trădau vîrsta ei înaintată. Ceea ce te făcea să-i bănuieşti vîrsta era îmbrăcămintea : o rochie ce va fi fost cîndva neagră şi care acum, din pricina spălatului prea des, căpătase o culoare cenuşie, cu pete albe pe umeri şi piept, ce păreau adevărate petice. Nu e om care s-o fi cunoscut şi care să nu-şi amintească cum umbla încoace şi-ncolo, duminica şi în zilele de lucru, iarna ca şi vara, cu încălţămintea ei de pînză — încălţăminte bărbătească —, pe care i-o fi dat-o cineva şi care totdeauna era proaspăt vopsită.

— Noroc, Asimina !

— Bună dimineaţa, copilul meu, răspundea Asimina şi se îndrepta grăbită spre casa doctorului Dimacos, a căpitanului, a generalului sau a învăţătorului, să constate ce ispravă mare făcuseră „slujnicele nepricepute" din ziua de azi, „să pună ordine" şi să se apuce de curăţenie.

Asimina era originară din Constantinopol, de la Tatarla, de unde se refugiase împreună cu fiica ei. Pe bărbatul ei, pe renumitul Tasos, care băgase frica şi spaima în rîndurile turcilor în războiul celălalt, l-au omorît „zaptiezii"[2] în 1918, în timpul unei în-

---

[1] Femeile din Tatarla, cartier grec din Constantinopol, distrus de turci în 1928.

[2] Jandarmii.

vălmăşeli care a avut loc la Karliki, cu puţin înainte de încheierea armistiţiului. Pe ginerele ei, Periclis, cu care nu era chip să glumeşti vreodată şi care era mîna dreaptă a socrului cînd era vorba de vitejie şi de patrie, turcii îl prinseseră chiar pe vapor, tocmai cînd le scăpase din mînă, îndreptîndu-se spre Grecia. Nu se ştie unde l-au dus şi ce s-a ales de el. Aşa s-a întîmplat că Asimina a ajuns cu fiica ei, care era gravidă, la Kesariani [1], unde au fost adăpostite în nişte barăci.

„Am trecut, fără îndoială, prin zile grele în viaţa mea, iar de cînd am venit în patria noastră, ne-a încercat sărăcia, foamea, nedreptăţile şi pungăşiile. Vezi că e o deosebire între a vorbi despre astfel de lucruri şi a le vedea cu ochii tăi. Fie ! Mare nenorocire a mai dat peste noi, mare şi de necrezut. «Dar o să treacă şi asta», mi-am zis. După cinci luni de la venirea noastră în patrie, fata a născut. Dar nici nu-ţi poţi închipui ce fel de copil avea ! Ai zice că necazurile şi lipsurile, în loc să-l omoare încă din pîntecele mamei, l-au hrănit şi l-au oţelit. Aşa se întîmplă în lumea asta. Doctorii cînd au văzut băiatul s-au crucit. Dar ce să vă mai povestesc ! Îl ştiţi, doar, pe Tasos al meu : e bunicul lui leit, în hărnicie, putere şi statură, pînă şi un drug de fier, dacă îl ia în mînă, îl frînge ca pe un creion."

— Dar cu mama lui ce s-a întîmplat ? întrebau cucoanele de la Elliniko, la care se angajase de curînd la curăţenie.

— Ea s-a prăpădit. Ne-a părăsit după ce ne-am mutat la Surmena, unde am ridicat „vila mea", cînd Tasos abia începuse să umble şi să ciripească cîteva cuvinte, abia învăţînd să spună cum îl cheamă. „Să-i fii tu mamă !" mi-a spus ea. Ce era să-mi spună mai

[1] Cartier al Atenei, la poalele Himetului.

mult? Cuvintele sînt sărăcia omului. Eu i-am fost și mamă, și stăpîn, și bunic, și bunică. I-am fost de toate!

Pentru Tasos Tasulis.

Da, pentru el, ștrengarul!

Acum băiatul o ia duminica pe bunică de braț și o duce la țărmul de la Elliniko, acolo unde se scaldă atîta omenire, o pune să stea la o masă, îi comandă o țuiculiță și un aperitiv. Apoi Tasos Tasulis își zvîrle hainele de pe el și, cu costumul de baie, pe care-l poartă mereu dedesubt, aleargă cu prietenii lui, cu băieții cei mai de ispravă, și se aruncă în apă. Astfel trece timpul, și mintea i se afundă în amintirile trecutului și ale prezentului. În fața ochilor visători și vioi apare tulbure icoana sfîntului Dumitru de la Tatarla, din satul ei natal. Apoi chipul arhiereului care ieșea pe înserate în curtea episcopiei, să se plimbe printre chiparoși. Cînd îl întîlnea cîteodată, îi săruta mîna, iar sfîntul îi spunea: „Ai grijă de Tasos! Fii cu băgare de seamă! Tasos face isprăvi mari. Totuși, să fie cu grijă. E o binefacere că neamul nostru are astfel de fii străluciți." Dar Tasos nu lua în seamă povețele. „Arhiereul mi-a spus că țara are nevoie de tine." „Dac-aș fi ținut atît de mult la mine, patria n-ar fi avut nevoie de ființa mea" răspundea, plin de mînie, Tasos. Dar și în mînie arăta blîndețe. Totuși, într-o zi în zori, l-au găsit mort la Karliki, răpus de patru lovituri de cuțit. Au trecut anii. Acum, Tasos Tasulis, nepotul lui, care nu și-a cunoscut bunicul, pășește totuși pe urmele lui, se comportă ca el și dă dovadă de mult curaj și dibăcie. El învață și carte, în timp ce bunicul lui nu voia nici s-audă de așa ceva.

Cînd iese din apă cu tovarășii lui, Asimina aude șoptindu-se în jur: „Tasos Tasulis a ajuns înotînd

pînă la Sf. Cosma... Asta-i om? E delfin!" Asimina se face că nu aude. Se face că nu-l vede, dar îndată ce băiatul își întoarce spatele să se îmbrace, nu se satură privindu-i trupul bine legat, brațele vînjoase, grumazul sălbatic, toată făptura lui, pe care a crescut-o, pe care a hrănit-o muncind cu ziua pe la case străine. Inima ei este plină de-o bucurie tainică, de mîndrie și de speranțele pe care și le făurește; vrea să spună ceva, dar ochii i se umplu de lacrimi și nu poate scoate un cuvînt. „Mergem, mămucă ?" întreabă Tasos. Bunica se ridică de pe scaun și o ia înainte pe deal, pînă cînd o ajunge băiatul, care îi apucă brațul, pășește alături de ea, glumind într-una. „Nu mă gîdila", îi spune și-i zîmbește cu zîmbetul cel mai drăgăstos de pe pămînt.

Cînd ajung acasă și pregătește focul pentru prînz, el îi taie lemne afară. Iar Asimina se închină și spune: „Doamne Dumnezeul meu, pe tine te slăvesc...!" Apoi își poartă ochii cu evlavie spre dulcea pustietate a străzii, asupra caselor scunde din apropiere, ridică ochii în sus și-i pironește pe povîrnișul Himetului: „Te binecuvîntez, Doamne!"

Cînd a izbucnit războiul cu albanezii, Tasos Tasulis s-a grăbit să se înscrie ca voluntar. I s-a răspuns: „Nu primim voluntari. Așteaptă! Peste unul sau doi ani o să chemăm și contingentul tău. Poate și mai devreme". Tasos Tasulis i-a destăinuit aceste lucruri bunicii. „N-ai altceva de făcut, i-a răspuns femeia, decît să aștepți." „Și în timpul ăsta ce fac?" întrebă Tasos Tasulis, cu un aer mînios, cu ochii lucind ca o pară și scînteind. „Între timp, fă și tu ce poți!"

Între timp sosise o puzderie de soldați englezi și și-au așezat tabăra pe locul de la Tricorfa [1], spre ae-

[1] Localitate în preajma Atenei.

rodromul de la Hasani[1], pînă la Pefkakia[2], la Glyfada[3]. Printre ei erau cîţiva tineri liniştiţi, cu vorba dulce, cu care se împrietenise Tasos Tasulis, ajungînd nedespărţiţi. Împreună cu ei, Asimina, după ce termina cu treburile, se ducea să facă o plimbare printre corturi, să facă un fel de inspecţie. Cel mai răsărit din grupul lui Tasos Tasulis era un scoţian de vreo douăzeci şi doi de ani, un bărbat solid şi cu o privire sfioasă, ca de fată. Pe acesta îl simpatiza bătrîna Asimina. A primit de la el în dar un pachet de ceai şi nişte conserve. „N-aş vrea, băiatul meu, spuse ea, să te lipsesc de ele, voi azi sînteţi aici, mîine colo, sînteţi ostaşi şi poate că vei avea nevoie de ele". El a ascultat-o, a dat din cap şi a insistat, punîndu-i-le jos la picioare. Asimina le-a primit, dar a doua şi a treia zi, ori de cîte ori găsea un ou în cuibar, se ducea glonţ la el. „Gion dragă, ţi-am adus ouă proaspete. Voi nu aveţi. Vreau să spun că veţi fi avînd acasă la voi, dar aici sînteţi printre străini, sînteţi soldaţi..." Soldatul ar fi vrut s-o refuze. Asimina însă l-a privit sălbatic, i-a spus cîteva cuvinte mînioase, pe care i le-a tălmăcit nepotul, căci el urmase doi ani la colegiu şi se putea înţelege cu aliaţii. „Spune-i că nevestele «beţivanului» ouă regulat. Sîntem, doar, în luna lui martie şi să nu-i pară rău, că vom avea ouă din belşug." „Beţivanul" era cocoşul ei, iar „nevestele", cele două găini bălţate, la care ţinea foarte mult. „Spune-i că dacă toate lucrurile merg bine, nevestele «beţivanului» vor deveni patru ; spune-i aşa, ca să înţeleagă". Prietenia lor creştea. După numele de Tasos Tasulis, îi născocise şi englezului numele de Gion Gionachi. Părea că aceste două nume erau numele lui adevărate, şi sub ele de-

---

[1] Aerodrom în Atica.
[2] Localitate în preajma Atenei.
[3] Cartier maritim la Atena.

venise cunoscut în întregul cartier. De multe ori seara, cînd bătrîna Asimina se întorcea de la muncă, găsea pe soldat curățindu-i cotețul, dereticîndu-i prin casă sau bătînd un cui. La picioarele lui sta „bețivanul", care se obișnuise să vină lîngă el și să-i ciugulească bocancii. „Ascultă, Gionachi, îi spunea Asimina, nu vreau să-mi schimbi obiceiurile »bețivanului«. Lasă cotețul descoperit, căci animalul are nevoie de aer". El răspundea căutînd să-i explice. „Fă cum îți spun eu", murmura Asimina și se ducea să scoată apă din fîntînă.

Într-o dimineață, pe neașteptate, cînd se ducea să spele rufe la casa învățătorului, se auziră sirenele urlînd. „Ce-o fi ? N-au de lucru ?" murmură bătrîna, dar pînă să ajungă la taverna lui Vitali, oamenii, speriați, i-au spus să nemții declaraseră război și atacaseră granițele. „Hei ! O să-i atacăm și noi ! Așa cum s-a întîmplat cu italienii lui Mussolini, o să se întîmple și cu ei. Ba, poate, și mai rău".

În zilele care au urmat, cu toate nenorocirile care ne copleșiseră de pretutindeni, bătrîna Asimina nu s-a arătat îngrozită. Numai buzele i se subțiară, iar în priviri îi apăruse ceva sălbatic, ciudat și sever. Cu sălbăticia asta a întîmpinat pe nemții care au venit la ea în miez de noapte, să-l ridice pe Gioni Gionachi și pe nepotul ei. „Nepotul dumitale adăpostește pe un englez !" i-a spus tălmaciul, un nemernic de-al nostru, ăla de-i zice Zuzucas. „Lasă-ne să intrăm, se face percheziție !" strigă Zuzucas, și cei trei nemți pregătiră armele automate. Fața Asiminei se sălbătici mai mult și apucă pe neamț de gît : „Spune-le, întreabă-i dacă la ei acasă se adresează bunicelor amenințînd cu armele... Să poftească să tragă în mine !" Zuzucas traduse ceva, și nemții începură să vorbească răstit între ei ; Asimina mai spuse ceva, și Zuzucas traduse din nou. Timpul tre-

cea, şi cînd duşmanii au intrat, în cele din urmă, în casă spre a face percheziţie, nu găsiră nici pe Gionachi, nici pe Tasulis. Trecură zile, trecură săptămîni şi luni. În ajunul Crăciunului îi sosi o veste de la nepotul ei, care-i spunea că luase drumul pribegiei în munţi şi că pe Gioni îl ajutase să fugă în ţara lui.

Asimina n-a spus un cuvînt despre cele aflate, fiindcă avea în căsuţa ei patru duşmani, care locuiau în încăperile din faţă, în partea principală a locuinţei, în timp ce ea dormea în bucătărie. Nu putea să se plîngă că erau oameni răi. Se purtau politicos, aveau grijă să dea din cînd în cînd şi nişte pîine mucegăită „beţivanului" şi „nevestelor" lui, dereticau prin odaie, spălau. Unul cînta la armonică ; deşi ei căutau să intre în vorbă cu Asimina, ea refuza orice legătură cu ei. Nu voia nici măcar să-i privească. Bătrîna auzise de fărădelegile făptuite de ei prin satele de primprejur şi că din pricina lor Grecia fusese răvăşită de la un capăt al ei la celălalt. „Fiecare în parte, spunea Asimina, ar putea să fie un om ca şi noi. Dar toţi împreună sînt nişte fiare, care sug sîngele, aşa cum nu s-a mai văzut niciodată. Şi noi căutăm să-i distrugem pe toţi împreună, şi nu pe fiecare în parte. Bine ne mai stă !"

I-a sosit mai tîrziu o a doua veste de la Tasos Tasulis, în care-i spunea că se află prin împrejurimi, între Coropi şi Fleves [1], împreună cu alţi flăcăi. Apoi a aflat de un sabotaj pe aerodrom : două avioane s-au ciocnit, îndată ce şi-au luat zborul, şi s-au prăbuşit la Ai-Iani [2]. După întîmplarea asta s-a aflat că a luat foc hangarul de la Calamaki. Apoi la Sf. Cosma, nişte avioane cu patru motoare s-au fă-

---

[1] Coropi, Fleves, Calamaki şi Sf. Cosma, cartiere ale Aticei.
[2] Localitate în apropierea Pireului.

cut praf. Un al doilea hangar, de-o construcţie specială, ridicată de nişte ingineri cu renume, din Frankfurt, a avut şi el aceeaşi soartă. Asimina auzea şi vedea tot. „După cîte îmi miroase mie, aici e mîna lui Tasos Tasuliş". Atunci cînd slujnica generalului i-a spus că Zuzucas a fost găsit mort la „Vechiul Faler", în faţa hotelului Giarubi, Asimina s-a convins că era mîna nepotului ei în toate aceste isprăvi. De aceea nu s-a mirat de-fel cînd a aflat că băiatul ei fusese prins şi că se afla în închisoarea militară de la Vuliagmeni[1]. „E condamnat să fie împuşcat", aşa i-au spus. S-a dus joi, să-l vadă. L-a găsit după gratii. La început nu l-a cunoscut, din pricina bărbii care-i crescuse. „Eşti nebun, mămucă ! Copil nelegiuit, nu te-ai temut, nu ţi-a venit mintea la cap." „Nu mi-a fost frică", aşa i-a răspuns. Asimina şi-a dat seama că nu mai era nimic de îndreptat. A luat pe „beţivan" şi pe „nevestele" lui şi le-a dus la slujnica generalului. „Păstraţi-le aici, pînă vedem cum mai merg treburile". Nu trecură zece ori douăsprezece zile, şi-i aduseră de la poliţie hainele copilului şi actele. „L-au împuşcat alaltăieri, împreună cu alţi şaisprezece. Mîine o să scrie şi-n gazetă despre asta..."

Asimina a cumpărat ziarul, pentru prima oară în viaţa ei, şi a citit. S-a urcat în căsuţa ei şi a aşteptat. Noaptea era adîncă. Neamţul cînta din armonică, iar ceilalţi trei din gură picotind de somn. Asimina aştepta. S-a făcut tăcere. Aşteaptă. Au adormit. Aşteaptă. A ieşit afară, a închis ferestrele, a închis uşa, a intrat apoi în casă, a închis şi uşa lor, a luat bidonul cu benzină, adusă de Gioni Gionachi, cînd s-au cunoscut, la început, a vărsat-o încet şi cu grijă, a privit cum alunecă sub uşa lor şi a aşteptat pînă s-a

[1] Localitate maritimă, la 22 km depărtare de Atena.

golit bidonul. A dat foc, a ieşit afară, s-a aşezat lîngă puţ şi a stat acolo, pînă au venit s-o aresteze.

La tribunalul militar, unde au judecat-o, au întrebat-o dacă ea a fost cea care a dat foc casei în care au murit cei patru soldaţi.

— Nepotul meu a făcut tot ce i-a stat în putere. Dar şi eu trebuia să fac ceva... Era, oare, cu putinţă să stau cu mîinile încrucişate?

— Ai vreo dorinţă ?

— Da, să i se comunice aceste lucruri lui Gioni Gionachi, fiindcă la ei oamenii ştiu limbi multe. Eu nu ştiu altă limbă.

— Mai ai ceva de spus ?

— Nimic !

Un neamţ s-a ridicat brusc în picioare, a vorbit tare şi a cercetat-o uimit.

— Spune ceva care să-ţi uşureze situaţia, interveni interpretul.

— N-am nimic, spuse din nou Asimina.

Gura i-a amuţit. Pe ochii ei mari, plini de vioiciune, s-au lăsat umbrele şi tovărăşia grea a morţii.

ILIAS VENEZIS

S-a născut în 1904. La vîrsta de numai 18 ani, adică în 1922, în timpul războiului greco-turc, dus pe tărîmurile Asiei Mici, Ilias Venezis a cunoscut mizeria, chinul dezrădăcinării de vatra străbună, deportarea, închisoarea. În 1923 a fost izgonit din Asia Mică, refugiindu-se în Grecia şi stabilindu-se la Atena, unde dezvoltă o bogată activitate literară. Amintirile vieţii trăite în Asia Mică s-au păstrat puternice în sufletul scriitorului, inspirîndu-i multe dintre operele sale. Cartea care l-a făcut celebru este romanul *Matricola 31 328* apărut în 1931, scris într-o limbă energică şi lipsită de orice ornamente, în care povesteşte scene din prizonierat. O altă operă care a contribuit la faima scriitorului este *Pămînt eolic*, apărută în 1943, în care evocă cu o emoţie copleşitoare, viaţa grecilor din Asia Mică.[1] Romanul *Linişte*, apărut în 1939

---

[1] *Lucrarea* a fost tradusă în următoarele limbi : franceză, 1947, suedeză, 1948 ; germană, 1949 şi 1958 ; engleză, 1950 ;

redă viața mizeră a grecilor dezrădăcinați din Asia Mică, iar *Exodul* narează episoade din cel de al doilea război mondial. Tema constantă în opera lui este antinomia dintre bunătate și răutate, curaj și frică, mărinimie și lașitate.

Lucrarea lui *Toamnă în Italia*, apărută în 1950, înmănunchează impresiile trăite cu prilejul unor popasuri italiene.

---

italiană, 1951 ; sîrbă, 1955 ; olandeză, 1955. În 1957 a apărut o traducere la New York, în *The Vanguard Press*.

22 IULIE 1943

În ajunul zilei acesteia pline de măreţie, după ce puseră la punct tot ce hotărîse grupa lor, s-au gîndit să se odihnească puţin.

— Să ne plimbăm pe alee, să luăm aer, spuse fata.

Au pornit spre alee şi s-au aşezat pe-o bancă. Pe cer apăruseră stelele ; noaptea era senină, şi pe alee numai ei doi. Au rămas o vreme tăcuţi.

— Nu cumva ţi-e frică... nu cumva te temi de ceva ? întrerupse brusc tînărul tăcerea.

— Nu mă tem de nimic, îi răspnuse fata, cu energie şi siguranţă în glas. Nu mi-e frică.

Şi apoi, după un timp :

— Cu siguranţă că mîine nemţii ne vor ataca cu forţe puternice, spuse tînărul.

— Sînt convinsă, îi răspunse fata.

Apoi, după cîteva clipe, tînărul îi vorbi, cu glasul sugrumat de emoţie :

— Vor veni şi pentru noi zile senine... Atunci ne vom gîndi şi la fericirea noastră, a ta şi a mea.

Vorbiră despre visurile lor, despre viitor. Se cunoscuseră cu cîteva luni în urmă, într-un moment critic, cînd întîmplarea i-a scos unul alături de celălalt la o manifestaţie, pe străzile Atenei. Fata păşea în fruntea mulţimii, cu pletele fluturînd în aer alături de

cutele steagului pe care îl purta în mîini. Deodată, în dreptul unei ferestre înalte apăru gura de foc a unui revolver, care ţintea spre fata cu pletele în vînt purtînd steagul. Dar, cu o clipă înainte de a se auzi zgomotul armei, a fost trasă înapoi. Manifestaţia s-a îndreptat spre o stradă dosnică, apoi şi-a urmat drumul spre o altă stradă, avînd mereu în frunte pe tînăra grecoaică cu pletele în vînt.

Aşa s-au cunoscut. Ea era studentă la Chimie, iar el la Politehnică. Amîndoi îşi făureau visuri de viitor. Cînd pacea avea să se reîntoarcă printre oamenii chinuiţi, cînd pe pămîntul liber al ţării noastre nu va mai călca piciorul cotropitorului, cînd oamenii vor avea iar dreptul la libertate, atunci şi ei, după ce-şi vor fi împlinit datoria către patrie, vor porni la drum, pentru a înfăptui fericirea propriei lor vieţi. Şi cît va fi de frumos ! Îşi vor termina învăţătura şi se vor căsători. Vor avea un băieţel, cu plete negre ca ale mamei lui. De mic, vor deprinde copilul să iubească cu patimă omul şi libertatea. Şi de va fi nevoie, îl vor învăţa chiar să urască. Căci doreau ca acest copil să ajungă un bărbat întreg, care la momentul hotărîtor să poată spune cuvîntul decisiv. Să nu mai existe tiranie în lume, să nu mai curgă sîngele şiroaie, să se curme nedreptatea, care a inundat pămîntul. Să nu mai fie pe lume copii îngînduraţi, îmbătrîniţi înainte de vreme, copii care să privească cu tristeţe spre stele.

Da ! Aşa îşi vor creşte băiatul lor ! Să fie un om întreg. Apoi i-a luat mîna şi i-a mîngîiat-o iar.

— Vor veni aceste zile. Este peste putinţă să nu vină. Curînd, vor veni zile senine, adăugă tînărul.

Atunci fata s-a plecat, la lumina stelelor, şi l-a sărutat pe frunte, dorind prin acest gest să pecetluiască marea făgăduială. Vor veni...

Poporul grec gemea îngenuncheat, sub jugul neîndurător al italienilor şi germanilor. Hoardele lor se revărsaseră pe pămîntul sărac al patriei, jefuindu-l, pîrjolind colibe şi sate, ucigînd femei, copii şi bătrîni. A urmat apoi foametea. Invadatorii au ridicat pînă şi ultimele roade de pe ogoare, au luat pîinea neagră de la gura copiilor şi a mamelor. Foamea făcea continuu jertfe. În oraşe şi sate se prăbuşeau oamenii pe drum. Pruncii îşi dădeau sufletul la sînul istovit al mamelor. Ochii lor, care trebuiau să viseze îngeri, se închideau albi ca varul, încetul cu încetul, cu părere de rău.

Cu toate acestea, poporul nu se lăsa îngenuncheat. Îşi aduna forţele ce-i mai rămăseseră, ieşea la drumul mare, cerîndu-şi libertatea.

Atunci a sosit vestea că, în părţile de miazănoapte ale Greciei, un nou cotropitor călca pămîntul. Poporul înfometat a scrîşnit din dinţi şi s-a hotărît să pornească din nou la luptă, să ceară libertate şi dreptate.

Pe străzile largi ale Atenei, mulţimea păşeşte tăcută. Ai fi zis că a ieşit pe străzi ca să se bucure de soare şi să admire monumentele. Nimic nu trădează că se pregăteşte ceva, că se va întîmpla ceva. În lumina pe care o revarsă soarele, liniştea este atît de mare, încît ghiceşti că îndată va izbucni ceva, ca un vulcan.

Şi scînteia se aprinse.

Din mijlocul mulţimii, care păşeşte parcă fără nici un gînd, într-o clipă se revarsă un val de oameni, care aleargă spre spaţiul gol din faţa Universităţii. Locul se umple de oameni. O tînără, ţinînd o cunună de

lauri, se cațără pe statuia lui Rigas Fereos [1]. Mulțimea cade în genunchi. Din toate gurile întristate răsună *Imnul libertății* [2]. În această clipă, dinspre marginea drumului se aud șenilele unui tanc german, care, galben ca moartea, aleargă înspre locul unde s-a aprins scînteia. Înainte de-a apuca să-și verse urgia, manifestația devine din ce în ce mai puternică. Se revarsă pe-o altă stradă, se dezlănțuie ca o ființă care se apără cu încredere și siguranță.

Acum n-a rămas gură să nu strige din răsputeri: „Sîntem sătui! Vrem libertate!"

Vrem libertate! Din depărtări mari, ca o moștenire din timpuri străvechi, izbucnește un sentiment profund, dragostea acestui popor pentru libertate și dreptate, al cărei glas trebuie să se facă auzit, în timp ce în jur armele turbate încep să zvîrle plumbul lor împotriva oamenilor neînarmați și lipsiți de apărare, împotriva femeilor și a copiilor.

„Am îndurat destul amarul și suferința. Destul! Jos cu tiranii!" Valul de oameni cobora acum fierbînd de mînie. Șoptit ușor mai întîi doar de cîteva guri, apoi din ce în ce mai puternic, a început să se reverse cîntecul patetic al libertății, *Imnul grecilor.*

În fruntea valului de oameni s-a desfăcut atunci un steag alb-albastru. O dată cu steagul au fluturat în aer și pletele tinerei fete care-l ținea. Ea înainta plină de mîndrie, în pas ușor, și alături de ea un tînăr. Înaintau, cîntînd *Imnul libertății.* La cîțiva pași înaintea lor strălucea puternică imaginea Greciei, a patriei lor. Mai departe se profila fericirea lor, despre care abia

---

[1] Cunoscut luptător împotriva jugului otoman, militant pentru unirea popoarelor balcanice (1757—1798). Statuia lui se află în fața Universității din Atena.

[2] *Imnul libertății*, scris de poetul *Dionysios Solomos* (1798—1857), a devenit imnul național al Greciei.

apucaseră ieri să vorbească; la lumina stelelor. Vedeau în fața lor chipul unui băiețel cu plete negre pe care-l creșteau învățîndu-l să ajungă un om adevărat, care într-un moment hotărîtor să poată spune un „nu" categoric. Nu mai vrem războaie și sînge vărsat pe nedrept !

Întîmplările și-au urmat cursul lor cu iuțeala fulgerului. Mașina nemțească și-a făcut apariția la capătul drumului, în partea opusă de unde cobora manifestația, și s-a năpustit asupra mulțimii. Mitraliera a început să pîrîie. Dar valul de oameni, care venea cu furie, nu mai putea fi stăvilit și-și urma drumul. Mitralierele vărsau acum otrava lor de plumb asupra trupurilor fără apărare. În calea lor a ieșit, cel dintîi, trupul copilei cu pletele fîlfîind în aer, care purta steagul în mîini. Trupul a șovăit cîteva clipe, asemeni unei păsări rănite, apoi s-a încovoiat și s-a prăbușit. În aceeași clipă, tancul, alergînd cu zgomot nebun, a călcat deasupra trupului rănit, care se zbătea. A trecut peste el cu șenilele lui grele, a intrat în mulțime, a împrăștiat-o pentru o clipă și și-a văzut mai departe de drum. Totul s-a petrecut asemenea unui fulger.

După ce moartea „motorizată" a dispărut, mulțimea, ieșită din minți, s-a revărsat din nou de pe străzile lăturalnice, unde se retrăsese, și a alergat, plîngînd, spre trupul tinerei. Ea ținea steagul strîns la piept udîndu-l cu sîngele care curgea din trupul ei sfîrtecat.

Cu ochii tulburi, tînărul a cuprins fata luînd-o în brațe. Un alt student a ridicat steagul, pătat de sînge.

Din liniștea adîncă pe care o așternuse groaza morții s-a ridicat atunci, sălbatic, strigătul de temut al

mulţimii, blestemînd pe ucigaşi şi cerînd răzbunare şi libertate.

Tînăra copilă îşi făurise visuri de viitor... Dormi, tînără grecoaică ! Visurile tale se vor împlini, dar nu pentru tine, ci pentru ceilalţi tineri şi pentru celelalte tinere de pe tot cuprinsul pămîntului. Ei îşi vor reaminti de tine şi te vor binecuvînta, pentru că cu sîngele tău ai sfinţit visele lor.

HRISTOS LEVANDAS

Hristos Levandas (pseudonimul lui Kiriakos D. Hagidakis) născut la Pireu, în 1904 şi-a făcut debutul colaborînd la ziarul *Tharos* (Curaj), din Pireu. În 1923, şi-a publicat primul lui volum de povestiri, intitulat *În beţia durerii.* De atunci îşi continuă neîntrerupt activitatea literară. Dintre operele lui menţionăm, volumele de povestiri *Drum drept* (1932), *Familia lui Noe* (1940), *Călătorie în necunoscut* (1949), *Călătorie împotriva uraganului* (1957), şi *Povestiri din Porto Leone* (1960).

Hristos Levandas a avut preocupări şi în domeniul literaturii pentru copii ca şi în acela al teatrului. Astăzi el este redactor al ziarului atenian *Vima* şi director al revistei literare *Revista noastră* care apare la Pireu.

Scriitorul care a închinat minunate şi însufleţitoare pagini Rezistenţei este şi un talentat povesti-

tor al peripeţiilor pe mare fiind socotit sub acest aspect un continuator al lui Andreas Karkavitzas şi al lui Alexandros Papadiamandis. Opera lui s-a bucurat de traduceri în limbile franceză, germană şi rusă.

MAMA

În după-amiaza aceea, pe strada bîntuită de crivățul ce sufla cu furie și sălbăticie nu vedeai pe nimeni în afară de o femeie într-o fustă de bumbac, bătută amarnic de vînt, ce lăsa dezvelite două picioare slăbănoage, galbene, și niște ciorapi deșirați. Femeia părea deznădăjduită. Mișca mîna în gol și căuta să apuce marginea rochiei zdrențuite, să-și acopere părțile dezgolite. Nu era nici o îndoială că purta o mare povară pe suflet. Părea că o preocupă în mod deosebit o casă cu poartă de fier și cu două etaje, aflată la cîțiva metri depărtare de ea. Cu ochii pironiți asupra casei, întorcea capul numai cînd auzea zvon de pași în urma ei. I se vedea atunci figura chinuită, palidă și întunecată, slăbită, stoarsă parcă de mizerie. Ațintea asupra ta ochiul ei întunecat și tulbure, ca o mare răzvrătită. Te privea stăruitor și părea să întindă spre tine mîna, în semn de rugă deznădăjduită, ca și cînd te-ar fi chemat tainic și fără curaj, să-i vii în ajutor. Trecătorii erau puțini la număr. Drumul părea pustiu, iar caldarîmul, alb-gălbui și înghețat. Dar îndărătul porții cu grilaj de fier se deosebeau capul și umerii unui om care se mișca agitat ; purta un fes kaki, înfundat pe cap și așezat pe o parte. Nu

era anevoie de ghicit că îndărătul porţii acesteia erau multe lucruri tăinuite, că se petreceau lucruri de o deosebită importanţă. Poate că în interiorul acestei case se instalase vreo autoritate, una dintre nenumăratele autorităţi care funcţionau în acest oraş mare, cu străzi largi şi cu uliţe strîmte, cu cartiere de oameni săraci, cu case de lemn, cu numeroase sălaşe de ţigani, cu fabrici şi cu port.

Din cînd în cînd apărea cîte un om care trecea pragul casei. Cei mai mulţi dintre cei ce intrau acolo erau militari, ofiţeri de-ai noştri, unii străini sau alţi cetăţeni aduşi de treburi stranii, cu ceva întunecat şi apăsător în întreaga lor făptură, în mers, în privire, pe faţă. Aerul lor îţi da fiori, te cutremura. Cînd îi vedea, femeia făcea cîţiva paşi către omul care ieşea din casa aceea. Ziceai c-ar fi vrut să-i spună ceva, să întrebe de un lucru la care ar fi aşteptat un răspuns. Dar îndată ce apuca să facă cîţiva paşi spre trotuarul casei, rămînea neputincioasă în bătaia vîntului. Dar nici oamenii aceia nu se gîndeau să se oprească sau să-şi încetinească pasul. Parcă şi-ar fi dat seama de ceea ce căuta în după-masa aceea, pe strada îngheţată, femeia cu ochii tulburi şi cu fusta zdrenţuită, parcă ar fi ghicit ce-i apăsa cugetul. Se uitau la ea, aruncîndu-i o privire grăbită şi sfredelitoare, şi apoi înaintau, mărindu-şi pasul, zorind să se îndepărteze. În momente ca acestea, pe strada cea strîmtă, pe care vîntul bătea cu furie, se petrecea ceva înfricoşător. Cerul întunecat, cu pete gălbui se lăsa în jos, căutînd parcă un sprijin pe pămînt. Trotuarele străzii cu case înalte se îndoiau, se prăbuşeau peste ea. Atunci femeia, ca şi cînd ar fi căzut într-un iad întunecat, desfăcea braţele înnebunită, căutînd să se sprijine de ceva, să poată rezista.

Cînd au venit să-l ridice pe Iani al ei, femeia se găsea acasă. Iani era fiul ei cel mai mare. Băiatul sta tocmai de vorbă în camera de-alături cu Caterina, soră-sa, şi ea o biată femeie necăjită. Bărbatul ei căzuse la pat de mai multe zile, şi în casă nu găseai nici un codru de pîine. Femeia nu ştia ce să mai facă, ca s-o scoată la capăt şi să poată hrăni pe cei trei prunci ai ei. Chiar în clipa cînd ei stăteau de vorbă, „indivizii" au pătruns în curte, fără ca cineva să fi prins de veste. Ai fi zis că i-a îndrumat cineva direct spre casa lor. Au ridicat clanţa şi au intrat în casă. Luat aşa, pe neaşteptate, băiatul şi-a pierdut cumpătul. „Tu eşti Iani al lui Liguras ?" „Da" a răspuns băiatul, ridicîndu-se de pe scaun. În faţa lui se afla o măsuţă hodorogită, bună de orice. Pe ea mîncau, pe ea preparau mîncarea şi tot acolo îşi întindea Iani actele. Acum se afla pe ea o hîrtie groasă, iar Iani, cu creionul în mînă, tocmai scria ceva.

„Indivizii" erau doi, şi amîndoi aveau figuri curioase : unul avea un ochi vătămat şi era galben la faţă, de-ţi venea să crezi că-n vinele lui nu curgea nici picătură de sînge. Celălalt era oacheş, cu o privire severă, asemănătoare unei vulpi. Ochii arătau ca nişte mărgele albastre-verzui, întunecate. „Am venit la momentul potrivit", spuse omul cu ochiul vătămat, pe jumătate mort. Celălalt ochi părea să privească cruciş. Trase o înjurătură cu sarcasm : „Tinerel mai e, pezevenghiul !" Iani avu puterea să-l privească drept în ochi. Dar simţi o licărire în el şi prinse curaj. Nu-şi dăduse seama, fără îndoială, că lucrurile se puteau petrece aşa de repede. Se munceau de zile întregi să-i prindă urma. Informaţiile primite arătau că era cel mai de temut dintre „anchetatori". Era un „diavol", şi

alta nu, şi de ordinele lui asculta tot cartierul, iar nemţii turbau de mînie cînd aflau de isprăvile lui. Uneori, nemţii găseau zidurile acoperite cu litere roşii de foc şi cu lozinci care arătau dispreţ faţă de guvern, faţă de cei ce se dovedeau laşi, şi mai ales faţă de cel de-al III-lea Reich. Alteori, străzile erau pline de hîrtiuţe care îndemnau poporul la luptă, sfătuindu-l să se răscoale şi să lovească în tiran. Se mai spunea de Iani că era şi el printre aceia care adunau haine şi arme şi le trimiteau în munţi. Îi dăduseră numele de „Xantos" şi se căzneau să-i afle adevăratul lui nume. Halal să-i fie negustorului ăluia... halal să-i fie lui Bunis, care s-a dus să vîndă nişte fier vechi şi le-a dat „informaţii precise". Şi iată că acum „Xantos", în jurul căruia se făcuse atîta zarvă, era în faţa lor. Avea înfăţişarea unui copil bolnăvicios... A naibii treabă ! Cum se face că toţi copiii de bastarzi sînt ofticoşi... abia dacă sînt mai înalţi de doi coţi...

Omul cu chip de vulpe a îndoit hîrtia şi a vîrît-o cu grijă în buzunar, după care a spus : „Să mergem !"

În clipa aceea, Maria, mama lui, îmbrîncită parcă de un vîrtej, ieşi din camera Caterinei. Cînd a dat cu ochii de ei, a simţit un fior de gheaţă trecîndu-i prin tot corpul. Voia să vorbească, să ţipe, dar vocea i se oprea în gît.

Băiatul izbuti să spună doar atît :

— Nu e nimic, mamă, ascultă-mă ! Nu e nimic !

Mama s-a prăbuşit peste ei.

— Pentru Dumnezeu, copilul meu ! Unul o împinse cu putere :

— Căţea, te-a cuprins acum durerea ?

— Ce-ai păzit, femeie, pînă acum ? Fiecare îşi ia răsplata faptelor lui, spuse celălalt. Pregăteşte-te, să sfîrşim odată.

S-au năpustit din nou, să i-l smulgă din brațe. Biata mamă se zbătea, se lovea cu pumnii în piept și se văicărea :

— Copilul meu, copilașul meu ! Oare nu sînteți și voi creștini ca noi ?

Au dat-o în lături și au ieșit. Iani abia avu răgaz să se plece spre umărul mamei și s-o sărute :

— Mamă, fii fără grijă. Acum toți copiii sînt ai tăi.

Mama s-a prăbușit la pămînt. Cînd s-a răspîndit vestea despre cele ce se întîmplaseră, vecinele din curte au alergat în camera ei, s-o mîngîie și s-o îmbărbăteze. Mama a plecat apoi să colinde. A aflat locul unde l-au închis și a venit și s-a așezat în dreptul porții de fier... Nu, nu era cu putință ! Trebuia să-i dea băiatul acasă. Erau, doar, și ei oameni !... Și erau de-ai noștri ! Erau de același neam și aveau aceleași legi. Trebuia, deci, să-i dea copilul acasă. Acum, cînd urma să se deschidă din nou ușa, ar fi dorit să-i fi ieșit în față unul dintre aceia care intrau și ieșeau mereu și să-i fi strigat : „Hei, cucoană. Nu ești dumneata mama lui Iani ? Vino, să-ți iei băiatul ! Drept ce fel de oameni ne-ai socotit ? A fost doar o glumă ! Vezi, noi mai glumim cîteodată, măcar că lumea zice despre noi că..." „Da, fiul meu"..., i-ar fi spus ea și i-ar fi sărutat mîinile și picioarele. S-ar fi lăsat călcată în picioare, pentru tot binele ce i-l făcuseră. „Da, fiul meu nu putea fi altfel !..."

Dar, împotriva așteptărilor mamei, nu se ivea nimeni care s-o strige, s-o cheme să-și ia copilul, pe Iani al ei !...

Și fusta zdrențuită a femeii continua să se lupte cu urgia vîntului, în mijlocul drumului. Și vîntul o lovea sălbatic, turbat și fără milă. Iar noaptea se întindea din ce în ce mai neagră și mai adîncă.

Aproape că se înserase cînd a ajuns în dreptul casei pe care o căuta. Lumina de azur a cerului începuse să pălească căpătînd o uşoară nuanţă de smarald.

Andreas, care coborîse pe această stradă perpendiculară pe bulevardul larg ce se deschidea în sus, cuprinzînd de la un capăt la celălalt oraşul mare şi zgomotos, se simţi uluit de forfota peste care dăduse. Şirurile nesfîrşite ale mulţimii, ce se îmbulzea asemeni unor valuri care se alungă unele pe altele, îi dădură o senzaţie de ameţeală. Ţi se părea că se revărsaseră mii de oameni din temniţe străjuite de ziduri înalte şi care căscau uşile lor grele de fier, să-şi facă drum în grabă către spaţiul deschis, spre aer. Ameţeala lui era mărită de mulţimea vehiculelor care circulau pe asfaltul înnegrit. Înainte de a-şi continua drumul, se opri o clipă şi aruncă o privire spre o ilustrată pe care o scoase din buzunarul hainei ; examină din nou numărul însemnat pe ilustrată şi apoi o ridică sus, deasupra intrării casei. Era exact numărul pe care-l indica cartea poştală primită de la Petros : Strada Keramikos, nr. 22. *„Te aştept"* — îi scria prietenul lui. Nu-l mai văzuse de mult, de pe vremea cînd izbutise să se transfere din acest oraş zgomotos în provincie, unde preda matematica, la un liceu de fete. *„Dacă întîmplarea te va aduce cîndva pe-aici, să nu care cumva să nu ne faci o vizită, în casa pe care am închiriat-o. Nevastă-mea ţine mult să te cunoască."*

Petros se căsătorise iarna trecută, şi Andreas abia aştepta vacanţa, spre a revedea oraşul cel mare. Intenţiona să se ducă direct acasă la prietenul lui, să-l vadă în noua lui locuinţă, să facă cunoştinţă cu tînăra pe care şi-o alesese să-i fie tovarăşă de viaţă. Îi mai

scria că era peste putinţă să nu-i placă fata şi să nu-l admire pentru alegerea făcută. Îşi amintea doar cu cîtă greutate se hotărîse Andreas să facă pasul ăsta. *„Este aşa cum am dorit-o, o femeie călită de viaţă, care ştie ce înseamnă efortul.“* Ea, la rîndu-i, îşi dorise un bărbat care s-o înţeleagă, alături de care să împartă bucurii şi dureri în aceste vremuri tulburi...

Se găsi deodată pe un coridor lung şi îngust, care se sfîrşea în faţa unei porţi de lemn de nuc, cu desene întortocheate, aproape şterse pe canaturile ei. Ajungeai acolo după ce urcai mai întîi cîteva trepte de marmură.

În urma lui, după ce pătrunse în coridor, larma străzii ajungea aproape stinsă. Abia se mai auzeau glasurile, uruitul maşinilor, frînele automobilelor, ce treceau într-o parte şi-n alta, strigătele răguşite ale negustorilor de mărunţişuri. În urechi îi vuiau încă glasurile vînzătorilor de ziare, care anunţau în gura mare apariţia suplimentului special al *Telegrafului de seară*, cu privire la descoperirea groaznică a unei noi bombe ucigătoare, şi mai cumplită decît aceea ce căzuse la Hiroşima. Vînzătorii de ziare strigau făcînd zarvă mare, ca şi cînd ar fi fost vorba de un lucru deosebit de plăcut, de o descoperire care ar fi schimbat înfăţişarea vieţii, care ar fi adus pretutindeni uşurare. Cei de la ziar se grăbeau să răspîndească noutatea, s-o facă cunoscută pînă la marginile lumii, să se bucure sufletele oamenilor.

Andreas se simţi năpădit de întuneric, de un întuneric atît de apăsător, încît atunci cînd ridicase mîna în sus, să atingă soneria din rama uşii, cu desenele întortocheate şi aproape şterse, şi cînd ochii-i căzură pe o scîndurică legată cu sîrmă subţire sub clanţa porţii dinăuntru, rămase uimit. Pe scîndurică se afla scris un cuvînt cu litere negre. Un cuvînt care închidea în el atîta umilinţă, încît ochii, descoperindu-l,

clipiră şi se închiseră speriaţi, ca şi cînd n-ar fi crezut celor ce vedeau : Nelocuibilă !

Da, acolo era scris doar un cuvînt, sec şi uscat, fără nici o altă indicaţie alături de el, fără nici un indiciu care să-i fi alinat tulburarea de care era cuprins. Un cuvînt care închidea în el ceva apăsător şi nedesluşit, un destin cu totul neaşteptat. Andreas fu străbătut parcă de un fior de gheaţă. Cum de nu-şi dăduse seama de cele întîmplate ? Atunci cînd se oprise pe coridor şi ridicase ochii în sus, să privească spre faţada casei şi văzuse numărul, două semne de un albastru închis, două semne citeţe, deosebit de clare, pe o scîndură albă, cum de nu înţelesese cele petrecute acolo „atunci cînd pornise să ajungă în fund"... Îşi aducea bine aminte. Nu zărise nimic care să-l fi înştiinţat din timp de acest lucru neaşteptat, despre soarta grea şi tristă a casei ce se găsea pe partea dreaptă a străzii perpendiculare. Părea, dimpotrivă, o casă înaltă, poate cu trei etaje. Înfăţişarea ei era încă impunătoare printre clădirile scunde de alături, măcar că pereţii vopsiţi cu ocru păreau decoloraţi, loviţi de vînturi şi de furtuni. Încercă să coboare iar, pe scările de marmură înnegrite. Dar, pentru o clipă, se simţi suspendat. Puse din nou piciorul pe treapta cea mai de sus.

Dar dacă această inscripţie neînsemnată şi respingătoare de pe scîndura cea mică, cu cuvîntul de necrezut, fusese uitată acolo ? Dar dacă Petros locuia în interiorul unuia dintre cele trei etaje ?

Andreas apăsă din nou pe sonerie. Îl trecu un fior de gheaţă. Nu se auzi nici un zgomot. Apăsă încă o dată, cu putere. Din nou nimic. Dar, întorcîndu-şi deodată privirea spre capătul coridorului, i se păru că zăreşte încă o uşă. Treptele, tocite de vreme, roase pe jumătate de umblet, păreau acoperite cu un strat de pămînt de o grosime de aproape două

degete. În linia pe care lumina slabă desena un mănunchi de raze de culoare roşiatică-rubinie, privea cum se răsfăţau nestînjeniţi de nimeni cîţiva păianjeni bine hrăniţi. Din pînza lor cenuşie porneau de pe pereţi felurite desene ce ajungeau pînă în spatele scării.

Deodată, rămînînd cu ochii fixaţi spre interiorul acestei curţi, auzi un zgomot uşor, şi inima-i bătu puternic. Şi-a îndreptat privirea spre locul de unde venise zgomotul. Părea că se tîra ceva... Zgomotul venea dinspre treapta a treia ori a patra, de unde o şopîrlă, surprinsă de prezenţa lui, ieşise, se pare, din vreo crăpătură a zidului. La capătul treptei a treia se oprise şi privea mirată, cu bulbii ei negricioşi, ieşiţi în afară. Andreas voi să se dea înapoi, să părăsească acest coridor lung şi strîmt. Nu şi-a putut, totuşi, urni pasul. Îl apăsa ceva, îl reţinea ceva, legîndu-l de această casă de nelocuit, părăsită, de liniştea de-aici. Era o linişte ce se furişase înăuntrul lui şi care-l înfăşura cu ceva irezistibil, ce ieşea din ea ; îi vorbea parcă cu un glas stins, care abia ajungea la urechile lui, şi-i povestea pe un ton jalnic ce soartă tristă şi grea avusese... Da, da... Fusese o vreme cînd îndărătul acestor uşi răsunaseră felurite glasuri omeneşti. Fusese o vreme cînd scările duduiau sub pasul locatarilor, care urcau şi coborau. Acolo răsunaseră altădată glasurile argintii ale copiilor, care se fugăreau şi se dădeau uţa. Copiii făceau fel de fel de nebunii, iar fetiţele zglobii nu se mai desprindeau de pe prispa din faţa intrării. Acolo, alături de tine, fuseseră copile zvelte, care păşeau fără să atingă pămîntul, ca nişte diafane închipuiri făurite de o fantezie vrăjită ; tineri care aveau pe faţă şi în mers un aer de prospeţime şi în ochii cărora strălucea marea aşteptare a vieţii ; bătrîne, cu feţe zbîrcite şi părul alb ca neaua, care crescuseră şi dăduseră vieţii, în aceste încăperi,

generații întregi. Pe brațele lor se jucaseră fetițe, cu panglici albastre prinse în păr, care întemeiaseră și ele la rîndul lor familii, care văzuseră copiii lor crescînd, căsătorindu-se, dobîndind nepoți și strănepoți, ajungînd apoi gospodari cu rostul lor, cu renume în acest oraș zgomotos.

Acum, în încăperile casei acesteia, domneau pustietatea și tăcerea, iar în fund stăteau zăvorîte ușile intrării, dar poate că sub acoperișul ei mai dăinuia căldura respirației oamenilor care trăiseră atîta vreme împreună, poate că tresăreau încă umbrele în interiorul casei, poate că scările mai păstraseră cîte ceva din zvonul pașilor de altădată...

...Da, dacă și-ar fi aplecat urechea, ar fi auzit pînă și vorbele lor. Ar fi auzit plînsul liniștit al unui copil ce sugea la piept, ar fi auzit cîntecul de leagăn al unei mame ce căuta în toate chipurile să-l facă să nu mai plîngă, încercînd să-l adoarmă... Ar fi ajuns pînă la el sunetele aproape stinse ale unui pian, la care cînta o fată de la etajul de sus...

...Da, da ! Nu auzea el, oare, glasurile care-i urau bun-venit, care se mirau de extazierea lui, care-l chemau, îi invitau cu politețe și bunăvoință să pășească înăuntru fără teamă ?

Dar un nor, parcă, i s-a așezat pe pleoapele lui Andreas, care a rămas în fața porților zăvorîte, pe coridorul lung și strîmt. Fără îndoială că soarele apusese dincolo de munți, spre apus, obosit de truda lui de-o zi întreagă, pentru a începe același drum, înconjurul veșnic în nemărginirea cerului, și ochii i se umplură de umbre.

Respiră adînc, ca și cînd ar fi simțit o placă de plumb care-i apăsa măruntaiele, apoi își îndreptă pasul spre ieșirea din coridor. Pășea rar, parcă i se oprise și respirația și o putere stranie îi împiedica picioarele. Ai fi zis că această casă, cu liniștea ei și cu pustiul

din ea, își zvîrlise greutatea pe pieptul lui și nu-i da răgaz să respire.

Cînd Andreas ajunse în dreptul ieșirii, s-a oprit și și-a aruncat din nou privirea în sus, spre intrare.

...Nu, nu greșise numărul. Era scris clar de tot, pe o tăbliță mică de metal. Erau două semne de un albastru închis, pe un fond alb : 22.

Dar cînd a privit puțin mai departe, spre colțul pe care-l forma drumul perpendicular, ce se încrucișa pe laturi cu unul strîmb, văzu atunci dărîmăturile din interior. Fără îndoială că o bombă aducătoare de moarte ce căzuse aproape de acoperișul casei, pe vremea prăpădului, atunci cînd hoardele vrăjmașe au călcat pămîntul patriei noastre, acele hoarde ce coborîseră de la nord, cu gîndul de a ne îngenunchea, prăbușise casa din temelie. Nu încăpea nici o altă explicație. Fără îndoială că Petros scrisese numărul greșit. Poate că exista și o altă stradă cu nume asemănător în acest oraș zgomotos !

Lui Andreas i se uscaseră buzele. Simți ceva urcînd și oprindu-se apoi în gîtlej. Se petrecuse ceva și mai întunecat chiar decît noaptea care se apropia, întinzîndu-se parcă ca franjuri cenușii spre cer.

Dar oamenii ? gîndi Andreas. Oamenii care și-au avut acolo un adăpost, oamenii ale căror umbre tresăreau prin spațiul ei încă, ce-or fi devenit ? Vor fi dispărut ? Vor fi fost înmormîntați copiii ce-și găseau de joacă în pragul casei ? Vor fi fost înmormîntate sub dărîmături fetele fragede, care abia dacă atingeau podeaua cînd umblau și care păreau ființe magice, diafane ? Dar femeile cu fețele îmbătrînite care dăduseră viață unor familii ? Dar bătrînele cu părul ca neaua, gospodarii renumiți pentru locul pe care-l ocupau în orașul zgomotos ? Ce-or fi devenit oare ? Ce s-a întîmplat cu ei ? În preajma lui s-a auzit deodată un glas strident. Un vînzător, cu un morman

de ziare la subţioară, cobora drumul înspăimîntat, strigînd suplimentul pe care-l editase *Telegraful de seară* cu privire la o nouă bombă descoperită, a cărei experimentare demonstrase că era mai primejdioasă ca aceea aruncată la Hiroşima. Andreas făcu o mişcare ca şi cînd şi-ar fi ieşit din minţi, vrînd să prindă pe cel ce striga. Ar fi vrut parcă să înnăbuşe cu palmele lui glasul acela strident.

GEORGIOS SIDERIS [1]

AMINTIRI

Treizeci şi doi de oameni, dintre care cei mai mulţi erau condamnaţi la muncă grea, îşi duceau viaţa între zidurile reci, de piatră ale unei temniţe, închişi într-o odaie lungă şi scundă, uitaţi de lume şi dispreţuiţi. Lumina palidă a unui bec electric se lupta din greu să biruie umbrele care atîrnau de tavan, în colţurile odăii. Cei mai mulţi dintre condamnaţi tăceau, înveliţi în păturile lor, unul alături de celălalt, aşezaţi pe două rînduri, pe laturile mari ale odăii. Un bătrînel cocoşat, numai piele şi oase, cu faţa întunecată, pe care ghiceai numai griji, umbla grăbit prin odaie, de colo pînă colo, printre cele două rînduri de aşternuturi. De fiecare dată cînd trecea în dreptul becului, capul lui chel arăta înfiorător, ca un cap de mort. Un altul, de vîrstă potrivită, sta aproape de lumină şi lucra la nişte flori artificiale, pe care le făcea din hîrtie colorată. Arăta atîta grijă şi interes pentru această muncă, încît fără îndoială că şi-ar fi petrecut şi noaptea astfel, ca şi cînd ar fi avut de îndeplinit o muncă de mare răspundere.

Puţin mai departe, alţi doi erau aplecaţi deasupra unui joc de şah ; făcuseră din carton toate piesele şi

[1] Scriitor a cărui biografie ne e necunoscută.

păreau cufundaţi în meditaţie adîncă. Un altul sta chircit, ţinînd o carte în mînă.

Dincolo de zidurile temniţei era vreme de iarnă, iar în odaie igrasia şi mucegaiul colorau pereţii, dîndu-le o nuanţă de un verde mohorît. Lumina zilei răzbea înăuntru întunecată şi sfîrşită, în timp ce în nopţile ce păreau fără de sfîrşit abia lumina lampionul. Numai o tuse seacă se auzea neîntrerupt, ieşind cînd dintr-un piept stors de viaţă, cînd dintr-altul.

Într-un colţ al odăii, în care umbrele se cuibăreau mai din plin, se auzea o vorbă domoală. Vreo patrucinci oameni stăteau în aşternuturile lor şi-şi sprijineau spinările de ziduri. Judecînd după felul în care se ghemuise în colţ, după barba sprijinită pe genunchii lui îndoiţi, cel care vorbea părea un bătrîn. Ţinea mîinile împreunate peste degetele de la picioare şi le desfăcea de fiecare dată cînd ţigara lui, după ce făcea înconjurul celor de faţă, revenea la el. Faţa lui osoasă, brăzdată de cute părea obosită, iar obrajii supţi ; buzele erau puţin cărnoase, urechile mari şi drepte, părul creţ şi albit, iar nasul subţire şi frumos croit. Faţa-i era albă ca varul, căci n-o văzuse de mulţi ani soarele. În seara aceasta împlinea şaisprezece ani de închisoare, care se scurseseră ca şaisprezece veacuri. Această tristă aniversare, ca şi faptul că mai păşise în temniţă încă unul îl făcură să dea frîu liber amintirilor. Ochii lui negri luciră, glasul lui bărbătesc tremură din pricina unei tulburări lăuntrice. Uneori răsuna asemenea unui vîrtej mînios de apă, alteori devenea plîngător, îndurerat. Cu cît povestirea înainta, cu atît mai mult îl cuprindea dorul de viaţă şi simţea cum o flacără nepotolită îi atingea pielea fără milă. Ceilalţi deţinuţi îl ascultau cu respiraţia tăiată, stînd în jurul lui. În afara odăii, pe coridorul lung şi aşter-

nut cu piatră, se tîrau zilnic bocancii grei ai paznicului de noapte.

— Înainte de războiul cel mare eram mecanic de locomotivă, spuse condamnatul, începîndu-şi amintirile. Aveam nevastă şi copii. Acum am rămas singur, căci nu mi-a mai rămas nimeni şi am îmbătrînit înainte de a-mi fi sosit vremea. Să zaci în închisoare de şaisprezece ani... ! Şi din ce pricină ?... Despre asta să nu mai vorbim. Şi la cîte nu mă pricepeam... La treierători, în mijlocul cîmpului, în toiul verii, cînd sudoarea curgea de pe mine şiroaie... căci era grea munca pe maşinile alea hodorogite... Am lucrat şi la pavarea străzilor, cînd eram încă un băieţandru. Pe frig, pe ploaie, pe îngheţ, alergam cu mult înainte de a se lumina de ziuă, să aprind cazanul, căci trebuia încălzită maşina. Cînd venea maistorul Nicos — uite, parc-ar fi acum —, îmi aduc aminte că totul era pregătit. Bun om mai era şi răposatul ! Era gras, înalt, mustăcios, vînjos, şi tare mai ţinea la mine ! Într-o zi m-am urcat pe maşină, căci voiam să-i aflu toate dichisurile, dar nu ştiam cum s-o fac să se oprească. N-am scos-o însă la capăt. Deodată îl văzui pe maistorul Nicos venind ; sării atunci de pe maşină şi o luai la fugă. Pe înserate veni la mine acasă. Bun om mai era...

Am muncit şi la dragă, timp de-o lună. Munca era grea, căci trebuia să adîncim albia unui rîu. În acest timp izbucni războiul. Îmbrăcai uniforma de fandar, din prima zi a războiului, şi ajunsei şofer pe un automobil, şi viaţa mi se scurgea dulce ca mierea. Mai tîrziu am avut şi eu de pătimit, ca şi ceilalţi care luptau cu lipsuri de neînchipuit. Vezi dumneata, domnii fascişti căutau cu tot dinadinsul să ne robească, şi noi trebuia să le dăm o lecţie zdravănă ! Uite pricina care i-a făcut pe soldaţi să lupte cu atîta însufleţire !

Am muncit pe maşină trei luni, făcînd drumul de la Ianina la Koriţa [1]. Cît timp am lucrat pe maşină n-am ştiut ce-i foamea şi nici frigul. În timpul unui bombardament ne-au incendiat toate maşinile. Asta s-a întîmplat aproape de Premeti. Pînă să ne aducă alte maşini, m-au vărsat la infanterie. Atunci mi-am zis : „Adio, viaţă fericită !" N-a trecut multă vreme, şi am fost rănit, dar şi de data asta am scăpat cu viaţă. Nu e vorba de curaj, vă daţi seama ! Dar fie ! Am îndurat de frig, de foame şi de somn ; m-au mîncat păduchii pe o creastă de munte, îngropat în zăpadă. Doamne, Doamne, cîte fapte de eroism nu face infanteria... Cînd îmi aduceam aminte de maşină mă podidea plînsul. Dar ce era de făcut ? Trebuia să îndur ! Fasciştii s-au pregătit de cu vreme, atacîndu-ne chiar din prima zi cu aviaţia. Valuri-valuri treceau avioanele. Îmi aduc aminte că le-am numărat : erau douăzeci într-un val şi străluceau pe cer ca argintul. Au aruncat bombe la o oarecare depărtare de noi, au atacat divizia, artileria, podurile, bazele de aprovizionare. A fost măcel şi jale mare acolo.

A doua zi în zori ne-au atacat cu artileria, au trecut peste nămeţi de zăpadă şi stînci, au dezrădăcinat pomi, de-au răsunat văile de zgomotul lor. Dar artileria n-a făcut prăpăd prea mare, căci n-a atins decît pe cîţiva. Obuzele i-au prăpădit pe-ai noştri cu grămada, de n-a mai rămas din compania noastră nici unul teafăr.

Cînd mi-am revenit şi am deschis ochii, italieni mulţi ca iarba se căţărau pe creste. Eram plin de sînge, urechile îmi vîjîiau, mă durea capul cumplit, toată omenirea se învîrtea în faţa ochilor mei. Alături de mine căzuse caporalul Mihalis. Era de fel din Sparta... un băiat deştept, viteaz ; gura-i era plină

[1] Oraş în Albania.

de sîngele ce curgea şuvoi. Tunarul căzuse, îmbrăţişîndu-şi tunul. Mi-am dat seama că eram pierdut. În jurul meu nu vedeam pe nimeni, auzeam doar vaietele şi ţipetele italienilor, care urcau buluc, unul după altul, la o depărtare de două sute de metri de mine. L-am aşezat deoparte pe tunar şi i-am luat locul. Cîţi italieni am doborît, nu mai ştiu nici eu, dar îmi aduc aminte că trupurile lor se ridicau ca nişte mormane în faţa mea. A venit un sergent ; nici eu nu-mi dau seama de unde o fi ieşit ; era puţin rănit şi a încărcat tunul. Nu ştiu nici cît timp a durat lupta şi nici cum am scăpat neatins. De ferit, nu mă feream, de parcă nu ar fi fost război. Stam în genunchi, să pot privi valea. Tunul secera neîntrerupt vieţi omeneşti. Mai tîrziu, îmi amintesc că a venit un căpitan de-al nostru, apoi doi sau trei fandari. Aşa am scăpat. Apoi, după cîte îmi amintesc, au venit mulţi de-ai noştri şi au luat-o la vale, cu baioneta la armă. Se auzeau trîmbiţe, bocănituri, ţipete, urlete, vaiete, focuri de puşcă, unul după altul, fulgere. Era prăpăd, nu altceva. Pe mine m-au cărat, nici eu nu ştiu pe unde, căci nu mai aveam vlagă în mine. Mai tîrziu m-au trimis la spitalul de la Ianina şi m-au operat. Am stat în spital o lună, pînă m-am însănătoşit.

Am fost trimis apoi la Tricala[1]. Era în aprilie, în anul 1941. Pornise o adevărată urgie de avioane, tancuri şi tunuri. Ziceau că vîlvătaia se aprinsese peste tot. Oraşul se transformase într-un morman de ruine fumegînde, oamenii fugeau înspăimîntaţi din casele lor, care fuseseră rase de pe suprafaţa pămîntului. Cadavrele se înşirau peste tot, printre ruine, pe drumuri, în pieţe.

---

[1] Oraş în Grecia continentală.

Priveliştea pe care o oferea oraşul distrus trezea în om porniri sălbatice; drumurile erau pline de dărîmături, limbile de foc înghiţeau parcă ruinele înnegrite, aerul era tulbure şi înnecăcios, din pricina fumului, a cenuşii şi a cărbunilor. În jurul meu nu auzeam decît ţipete şi vaiete. Mă îndreptai spre gară, trecînd printre ruine.

Şi acolo se petreceau scene zguduitoare. Răniţii zăceau cu sutele, părăsiţi în gropi, plini de noroi şi murdărie. Nimeni nu le mai purta de grijă. Mii de fandari, ale căror unităţi se răspîndiseră, se luptau din greu să se caţere în vagoane, să plece. Se petreceau scene de panică. Unii se îmbrînceau, alţii vociferau, loveau cu pumnii ori înjurau. Era un haos de nedescris. Toţi căutau să se urce în trenul care gemea de oameni. Mulţi se agăţaseră de ferestre şi de uşi, iar alţii, călcînd peste ei, căutau să-şi asigure un locşor cît de mic. Pe acoperişurile vagoanelor erau cocoţaţi mii de fandari. Dar cei ce încercau să se suie erau de zece ori mai mulţi, şi după ei veneau mereu alte cete de fandari. Te apucau deznădejdea şi groaza în această gloată, cuprinsă de panică. Cînd trenul s-a pus în mişcare, gemînd parcă sub povara lui prea mare, mai alergau încă unii după el, pentru a se agăţa pe undeva. Apoi o linişte adîncă s-a lăsat peste toată această omenire, care a rămas deznădăjduită pe peron. Dar peste puţin s-a auzit zgomotul greoi al aeroplanelor nemţeşti. Deodată, masa aceea de oameni nemişcaţi a tresărit, s-a destins şi s-a împrăştiat în toate părţile, cu o iuţeală de necrezut. Pînă şi răniţii care-şi păstraseră conştiinţa se luptau din răsputeri, să poată ajunge pînă la un adăpost, pînă la un şanţ. Am alergat cît am putut mai departe şi m-am ascuns într-un adăpost, împreună cu alţi fandari.

Aviaţia a început bombardamentul, dezlănţuind în jurul nostru un iad adevărat. Se auzeau explozii, urlete

care te asurzeau, apăreau străfulgerări care te orbeau, fum şi vîlvătăi. Dărîmăturile cădeau ca ploaia, după ce săreau mai întîi în sus, spre văzduh. În acest timp, un fandar se ridică în picioare alături de mine, ca şi cînd s-ar fi apucat să lovească în duşman, făcînd din gură : crrr, crra, crra, cra, crr... Înainte de a fi putut pune mîna pe el, a sărit din tranşee ca şi cînd s-ar fi pregătit pentru atac, tocmai pe locul unde explodau bombele. Spectacolul era înfiorător. În cîteva clipe, abia apucase să facă douăzeci de paşi, dispăru în străfulgerarea unei explozii.

Cînd s-a potolit bombardamentul, am pornit pe jos de-a lungul cîmpului, spre casă. Şiruri nesfîrşite de fandari ale căror unităţi se dezorganizaseră umpleau toate drumurile. Reveneau de pe front zdrenţăroşi, înfometaţi, somnoroşi, nespălaţi, nebărbieriţi, nenorociţi. Peste tot nu vedeai decît morţi, vite omorîte, case prăbuşite şi incendiate, lume smulsă de la rosturile ei, avioane, tunuri şi muniţii părăsite, haos şi distrugere. Şi acum stau şi mă întreb, cum de s-a întîmplat ca, după atîta distrugre fără seamăn, să mai existe atîta putere, atîta vitejie încît să se transforme în acea rezistenţă nemaiauzită de care a dat dovadă poporul nostru, puţin numeros, în lupta lui împotriva unui tiran atît de temut !

II

În anul 1941, cînd a izbucnit foametea, rămasă de pomină, am pornit în munţi, să lucrez ca zidar, alături de alţi meseriaşi. Ridicam colibe din cărămidă pentru karaguni. [1] Uite cum am reuşit să-mi agonisesc,

[1] Populaţie în Tesalia, locuind regiunile muntoase şi ocupîndu-se cu păstoritul.

un timp, traiul familiei mele... Am şi înaintat în meserie, căci am ajuns maistru, sau mai degrabă îmi dam aere de maistru. Plata mi se făcea în produse : meşterii, pentru o zi de lucru, primeau zece ocale de grîu sau douăsprezece de porumb, în timp ce zidarii primeau pe jumătate. Pe lîngă asta, ne dădeau şi de mîncare. În prima zi, atunci cînd se punea temelia unei case, ne ospătau tăind un cocoş, conform tradiţiei, iar în celelalte zile mîncam fiertură de grîu cu brînză sau numai fasole.

Dar în oraş situaţia era din ce în ce mai grea : nemţii, deopotrivă cu italienii, pe lîngă faptul că expuneau populaţia la foamete, se dedau la cruzimi. Fasciştii au fost cuprinşi de o adevărată turbare cînd a început să se răspîndească vestea că prin munţi au apărut antarţii[1]. Orice mişcare fusese interzisă în oraş, începînd de la apusul şi pînă la răsăritul zilei. Lumea trăia sub apăsarea unui adevărat coşmar. Munca obligatorie era impusă din ce în ce mai mult. M-au luat şi pe mine o dată, într-o seară cu lună, de-am muncit la întreţinerea drumurilor. Acolo am auzit vorbindu-se şi despre lucrătorii ce trebuiau trimişi în Germania. Îndată ce mi-au dat drumul, mi-am adunat lucrurile, cît ai clipi din ochi, şi am închis casa pe care o aveam în oraş pentru totdeauna. De-atunci nu mi-am mai văzut gospodăria niciodată. Dar m-am resemnat... Mi-am adus nevasta şi feciorii într-un sat, în casa unui gospodar de treabă, căruia îi botezasem copilul.

Din pricina mea, omul şi-a pierdut familia o dată cu a mea. Faţă de greutăţile de-atunci, noi trăiam bine. Omul a fost şi învăţător în oraş pe vremea

[1] Revoluţionari care, părăsindu-şi gospodăriile de la oraş, s-au retras în munţi, formînd armata de rezistenţă împotriva cotropitorilor.

aceea. Ce era să facă ? ! Pe el îl silea foamea, iar copiii trebuiau să se ducă la şcoală !

— Hei ! Îmi aduc aminte de Dimitracos al meu... cît era de deştept ! Măi copii ! N-o să-l uit niciodată ! Avea nişte ochi, cum n-am să mai văd ! Şi învăţa cu atîta uşurinţă, bietul copil !... Şi Nicos ale meu era un băiat bun, trebuie s-o recunosc. Era puţin mai mare, un băieţandru de opt ani, gingaş ca o floare. Cît era de mîndră de el biata lui mamă ! Cît era de mîndră Anula !... S-a prăpădit şi ea !

Dar pe vremea aceea nu mă gîndeam la nenorocirea asta, la situaţia asta tristă ! Pe vremea aceea oamenii se înflăcărau, inimile ardeau în piept. Vedeam pe ţăranul care trăise de cînd lumea muncind din greu şi aplecat spre pămînt, în mizeria şi sărăcia care-l prostiseră, îl vedeam — zic — ridicîndu-se plin de mîndrie, strălucind ca o făclie dreaptă, atunci cînd auzea vorbindu-se de antarţi, de dreptate, libertate şi slobozenie. Nu mă dumiream eu însumi unde se ascundea atîta forţă în fiinţele astea... Aveai impresia că legendele despre fapte măreţe ca ale lui Hercules şi despre actele de vitejie nemaiauzite se înfiripau de la sine, pretutindeni. Dar cînd s-a răspîndit, zburînd din gură în gură, vestea despre minunata faptă de la Gorgopotamos [1], atunci entuziasmul oamenilor de pe cîmpie a crescut la culme. Înţelegeai că aceşti oameni, care vorbesc zîmbitori, dînd din cap, vorbesc despre faptele de la Gorgopotamos ; îţi dădeai seama că aceşti oameni, care păşeau cu mîndrie, lovind pămîntul cu picioarele lor goale, aveau în mintea lor faptele de vitejie de la Gorgopotamos. Ţi se părea că norul cel întunecat, care apăsa peste toate inimile pînă ieri, se

---

[1] Rîu în Grecia continentală, devenit celebru în timpul ocupaţiei Greciei de către nazişti prin acţiunile de rezistenţă organizate de greci.

ridicase pe neaşteptate de pe ei şi că s-a risipit, făcînd loc nădejdilor.

Îmi aduc aminte că era spre seară, se lăsase amurgul, şi muncitorii se întorceau acasă. Noi, meşterii, coborîsem de pe schelă şi ne curăţam de zor, cînd ne-a sosit o veste care ne-a impresionat pe toţi. Antarţii îşi făceau intrarea în satul nostru ! Toată suflarea s-a revărsat atunci pe străzi şi punea întrebări, să se lămurească. Ochii priveau căutători pe toate cărările, iar feţele noastre străluceau de mîndrie.

Deodată s-a auzit toaca bisericii, şi lumea a dat năvală într-acolo, aflînd totul. În curtea bisericii, lumea înconjura pe cei cincisprezece antarţi care sosiseră în sat ; fiecare îi îmbrăţişa şi-i săruta, le mîngîiau cu toţii mîinile lor scumpe, de viteji, şi armele pe care le ţineau. Copiii ţipau cît îi ţinea gura, ca şi cînd şi-ar fi ieşit din minţi. Cînd entuziasmul s-a mai domolit, comandantul antarţilor s-a urcat pe trotuar şi a spus aceste cuvinte :

„Surori şi fraţi, am venit în sat la voi nechemaţi, şi totuşi avem siguranţa că venim la nişte prieteni şi oameni de-ai noştri. Am venit la voi să vă spunem hotărîrea ce-am luat-o, de-a lupta împotriva cotropitorului, şi să vă chemăm să intraţi în luptă alături de noi. Noi, grecii, sîntem un popor mic şi sărac, dar nu putem răbda robia, iar cotropitorul nu are ce căuta pe meleagurile noastre. Vrem să înfăptuim dreptatea sub soare, vrem să ne eliberăm de sclavia fascismului, să ne eliberăm de toate relele ce ne chinuie. Dar libertatea, dreptatea nu ţi se dăruiesc, ele se cuceresc prin luptă. De aceea am pus mîna pe arme, să ne eliberăm. Toate popoarele lumii, robi ori oameni liberi, luptă alături de noi. Fascismul se va prăbuşi şi va fi măturat. Lupta este grea şi sîngeroasă, este cinstită şi sfîntă, dăruiţi-vă ei din tot sufletul. Pentru popor şi patrie, veniţi cu toţii la arme, veniţi toţi în organiza-

ţiile noastre de rezistenţă ! Cu toţii şi cu totul pentru luptă ! Invadatorului, numai mînie şi ură ! Vă aduc salutul de la Gorgopotamos !“

Aşa a vorbit voinicul, băiat simplu, apoi a coborît de pe trotuar, în timp ce în jurul lui fierbea o mare furtunoasă de suflete noi. În cîteva clipe, douăzeci de arme şi mii de gloanţe au fost dăruite antarţilor, în timp ce şase levenţi din sat intrau în vorbă cu ei. În bucuria ce-i cuprinsese pe toţi şi în timp ce sătenii îi cinsteau, antarţii au cîntat cu avînt cîntecul de la Gorgopotamos, care a făcut să se aprindă văpaia în suflete :

„Gorgopotamos trimite Alamanei
un salut plin de mîndrie.
Sună clopotul unei noi învieri,
armele noastre vestesc eliberarea !“

Lumea le smulgea cîntecul de pe buze şi-l repeta, plîngînd de bucurie şi de măreţia clipei trăite. Apoi antarţii începură din nou cîntecul, cristalizînd dorul inimilor în aceste versuri, care spuneau totul :

„La arme, înainte, în luptă,
Pentru preascumpa noastră libertate !“

Pînă în zorii zilei următoare, în sat se închegase organizaţia revoluţionară. Fuseseră numiţi responsabilii fiecărei munci, fuseseră stabilite metodele de luptă şi legăturile cu organizaţiile periferice de rezistenţă. Cu puţin înainte de răsăritul soarelui, antarţii, semănînd cu nişte fantasme în dimineaţa cu brumă, plecară din sat. Se pierdură în pădure, păşind uşor.

Cîte zile am mai rămas în sat după această întîmplare, nu auzeam nimic altceva decît descriindu-se noaptea aceea. Fiecare îşi avea impresiile lui personale. Zdrenţele care acopereau trupurile antarţilor apăreau frumoase în ochii oamenilor, datorită strălucirii armelor. Suferinţele ce-şi lăsaseră urma pe feţele

supte şi înnegrite erau acoperite de strălucirea plină de curaj a ochilor lor.

Am băgat de seamă toate aceste lucruri şi m-am bucurat de vitejia lor. Era ceva ce mă îndemna să plec şi eu pe urmele antarţilor, dar m-a reţinut grija copiilor mei. Că m-a oprit grija asta, e un fel de a vorbi, căci din noaptea aceea n-am mai avut linişte, gîndindu-mă mereu cum să iau din nou armele în mînă. Întorceam lucrurile şi pe-o faţă, şi pe alta, dar nu ajungeam la nici o soluţie. „Ce se va alege din copiii mei ? Mama lor şi prietenii vor avea oare grijă de ei ? Cît va ţine războiul ? Doi ani ? Zece ? Va ţine mai mult? Şi dacă mor ? Dacă toţi îşi vor face astfel de socoteli, nu vom rămîne, oare, să trăim totdeauna ca nişte robi, şi noi, şi copiii noştri ? Dar dacă vom muri cu toţii, şi copiii, şi Ana, şi eu ? Nu se poate una ca asta, îmi ziceam. Copiii îi voi ţine pe lîngă mine, pînă şi în cea mai cumplită sclavie. Şi avînd copiii, nu mai doresc nimic." Cînd reflectam la astfel de lucruri, mi se umplea inima de amărăciune şi plîngeam de ruşine, fără să ştiu de ce, şi tot eu îmi puneam întrebarea : Dar fasciştii ăştia de ce nu se gîndesc şi ei la copiii lor şi pornesc cu război ? De ce împrăştie jalea pe întreg cuprinsul pămîntului ? Aşadar, ei găsesc în sufletul lor curajul necesar ca să semene nenorocirea pe pămînt, în timp ce noi nu avem în noi nici măcar o picătură de sînge, de mîndrie, ca să putem apăra libertatea şi dreptatea !

Am stat de vorbă cu cumătrul meu în legătură cu hotărîrea pe care o luasem şi, în loc să-mi răspundă printr-un „nu" categoric, aşa cum mă aşteptam, mi-a răspuns că şi el luase aceeaşi hotărîre şi că se tot frămînta de mai multe zile, să poată vorbi. Am insistat să plec eu mai întîi, şi mai tîrziu ne-am fi îngrijit şi de el. Cu greu l-am convins să aibă răbdare şi să mă lase să plec la început eu singur. Dar cînd i-am mărturisit

turisit nevestei mele, Anula, hotărîrea ce-o luasem, a cuprins-o o deznădejde fără seamăn şi a început să plîngă atît de sfîşietor, că mi se rupea inima. Două zile şi două nopţi, cît am mai rămas acasă, plîngea şi se bătea cu palmele peste faţă, fără încetare. Nu era cu putinţă s-o mîngîi, orice i-aş fi spus. Îşi blestema viaţa şi ziua în care se născuse, mă implora în numele copiilor, blestema războiul şi pe cei ce-l puseseră la cale.

Dar eu mi-am păstrat neclintită hotărîrea, chiar şi în clipa cînd copiii m-au îmbrăţişat, plîngînd de ţi se rupea inima. I-am sărutat şi eu pe obrăjorii lor dragi, pentru ultima oară. Le-am sărutat mîinile lor catifelate.

A treia zi, seara, mi-am pregătit îmbrăcămintea ; am luat numai ce-mi era de mare trebuinţă, mi-am luat armele şi am pornit spre munţi. Organizaţia din sat mi-a fixat locul unde trebuia să mă duc şi mi-a dat desluşiri, să pot găsi cuiburile antarţilor. Pe drum n-am avut piedici ; am ajuns cu bine şi mi-am atins scopul. Am devenit „antart". O noapte întreagă, cît am mers, gîndul meu alerga cînd înainte, către viaţa care mă aştepta, cînd spre ai casei şi spre traiul de care mă despărţeam. Mii de gînduri mi se învălmăşeau în minte, la toate mă gîndeam, pe toate le calculam, în afară de gîndul pe care îl văzusem împlinit. Îmi puteam, oare, închipui că după terminarea războiului, după îngenuncherea duşmanului, familia mea avea să zacă în pămînt, iar eu urma să lîncezesc în închisoare, pentru vina de a fi luat parte la rezistenţă ? Nu ! Spuneţi-mi dacă acest lucru ar fi fost posibil vreodată !... Şi, totuşi, aşa s-au petrecut lucrurile !

III

M-am întîlnit cu antarţii în noaptea următoare, în luminişul unei păduri întunecate. Eram frînt de oboseală şi am adormit curînd, după ce mai întîi am mîncat şi am stat de vorbă cu cîţiva antarţi, în preajma unui foc. M-am deşteptat dis-de-dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui şi, după ce m-am spălat cu apă de izvor, unde se spălau şi alţi antarţi, m-am întors lîngă foc. Antarţii pregăteau acolo *kaţamaki* [1], cu bucăţi de şuncă, să-i dea miros. Doisprezece antarţi, care tocmai se întorseseră dintr-o cercetare, căutau să se încălzească, stînd în jurul focului. Pe haine şi pe cap se vedea încă bruma ce căzuse în timpul nopţii. Am cercetat locul de jur împrejur. Cît puteai cuprinde cu ochiul, era numai pădure, cu stejari înalţi şi drepţi, care-şi clătinau vîrfurile lor semeţe în aerul dimineţii. După ce-am mîncat, s-a apropiat de mine un antart, care s-a prezentat cu numele lui cel mic. „Mă cheamă Stefos", mi-a spus. I-am spus şi eu cine sînt. Mai tîrziu am devenit prieteni : era un băiat curajos. Şi-a găsit moartea în luptele de la Porta [2]. A venit şi s-a aşezat lîngă mine şi m-a tot întrebat cu grijă despre viaţa pe care am dus-o. La urmă mi-a întins o foaie de hîrtie şi un creion şi m-a rugat ca mai întîi să scriu despre viaţa mea, apoi despre ce m-a îndemnat să urc în munţi şi cum înţeleg eu scopul revoluţiei. După aceea a plecat de lîngă mine, s-a îndreptat spre un altul, apoi către unul care se pregătea să devină şi el antart. După cîte am aflat, cei ce veniseră în cele două nopţi din urmă erau patru ; eu eram al cincilea şi mergea vorba că urma să se facă o discuţie largă a antarţilor, pentru a fi încorporaţi în unitatea lor.

---

[1] Fiertură de mălai.
[2] Localitate între Epir şi Etoloacarnania.

Atunci mi s-a părut, într-un fel, ciudată această dezbatere, dar mai tîrziu mi-am dat seama că-şi avea importanţa ei. Ce bine-ar fi fost dacă acest lucru s-ar fi pus în aplicare pretutindeni, cu aceeaşi seriozitate ; dar din păcate, în unele unităţi, treaba asta era lăsată cam deoparte. Aşa s-a întîmplat că au putut pătrunde în rîndurile noastre cîţiva aventurieri şi destul de multe secături.

În sfîrşit, am scris pe hîrtia ce mi s-a dat toate lămuririle, la care mă gîndisem de mai multă vreme.

Consfătuirea s-a făcut pe înserate, şi la ea au luat parte vreo şaptezeci de bărbaţi, adică toţi oamenii din unitate, în afară de străji şi de cercetaşi, care au rămas la posturile lor. După ce-a fost desemnat preşedinte un antart care părea om cu carte, a luat cuvîntul Stefos, care ne-a prezentat pe cei nou-veniţi în faţa adunării. Apoi preşedintele a citit cu glas tare tot ce scrisesem fiecare şi le-a cerut antarţilor să-şi spună părerea asupra lor. A luat cuvîntul mai întîi un bărbat uscăţiv la faţă, cu barba roşcată ; semăna la vorbă cu un adevărat caragun şi-ţi sta mintea în loc ascultîndu-i vorba isteaţă. Despre cei doi copii de ciobani care scriseseră că luaseră drumul în munţi fiindcă le furaseră italienii oile şi că scopul revoluţiei era să ne răzbunăm pe italieni, a spus aceste cuvinte tăioase : „Aveţi dreptate să fiţi mînioşi pentru vitele pe care vi le-au răpit împăunaţii ăia de italieni, cu atît mai mult cu cît ele erau tot avutul vostru. Aveţi dreptate cînd spuneţi că trebuie să ne răzbunăm împotriva acelora care ne răpesc avutul, dar gîndiţi-vă la următorul lucru : noi, antarţii, ca să putem trăi, ca să avem ce mînca şi cu ce ne îmbrăca, nu vom lua oare şi noi de la oameni ? Armata noastră de antarţi sporeşte pe zi ce trece — şi e bine că este aşa. Din această cauză sporesc şi cresc şi trebuinţele noastre. O să-mi spuneţi că noi nu luăm cu japca, că nu luăm

fără voia omului, dar şi acest lucru s-ar putea întîmpla. S-ar putea să-mi spui că omul ne dă cu plăcere..."

„Fără îndoială că-i aşa, răspunse ciobănaşul, roşind, căci n-avea curajul să vorbească în faţa lumii. Noi ridicăm armele împotriva duşmanului pentru binele tuturor."

„Ai judecat drept, spuse omul cu barba roşcată. Noi, continuă el, am pornit lupta pentru libertate. Luptăm pentru binele ţării noastre, pentru ca oamenii să-şi ducă traiul în linişte în casele lor şi la treburile lor. N-am dreptate în ce spun ?"

„Foarte multă dreptate", spuseră ciobănaşii, într-un singur glas.

„Atunci, spuse omul cu barba roşcată, tragem concluzia că scopul revoluţiei este să aducă pacea în mijlocul poporului şi al ţării noastre. Dar, ca să ducem la îndeplinire acest lucru, trebuie să alungăm de pe grumajii noştri pe tiranul cel străin. Cum vom putea izbîndi acest lucru, fără să ridicăm armele ? Prin rugăminţi ? Spun acest lucru şi pentru acela care a scris pe hîrtie că a pornit în munţi fiindcă visa de mic copil să ajungă ofiţer şi că n-a izbutit să se ducă la şcoala de ofiţeri din Atena, şi alte lucruri de soiul acesta..."

„Mă iertaţi, spuse, cu sfiiciune, voinicul de douăzeci de ani şi ridică mîna, cu degetul arătător întins, aşa cum fac copiii la şcoală. Pot să vorbesc ?" se adresă preşedintelui.

„Cum de nu !"

„În vară îmi terminasem liceul şi visul meu de mic copil era să urmez la şcoala de ofiţeri, să ajung ofiţer, aşa cum fac atîţia şi atîţia copii de greci. Deci nu e nimic deosebit în asta. Nu m-am gîndit nicicînd să intru pe căi lăturalnice, ci m-am bazat totdeauna pe dragostea mea de muncă cinstită. Îmi iubesc patria şi vreau să lupt pentru libertatea ei. Am gînduri cinstite,

vă rog să fiu sprijinit. N-aş fi avut conştiinţa împăcată, dac-aş fi rămas în oraş şi aş fi stat acolo cu mîinile încrucişate." Aşa a vorbit absolventul de liceu, privind temător şi sfios spre antarţii adunaţi.

„Mai ai de spus ceva ?" a întrebat preşedintele pe antartul cu barba roşcată, care aştepta în picioare, la locul lui.

„Da, răspunse el. Am impresia că nu înţelege bine scopul revoluţiei. Vede armata ca o meserie, iar mai departe nu mai vede nimic. Este însufleţit de simţăminte patriotice, dar nu are o concepţie clară. Să înveţe mai întîi ce înseamnă lupta, şi apoi să ajungă antart. Cît priveşte pe celălalt, cu capul ras, la el nu-mi place nimic. Ne spune că a dezertat din închisoare, aduce vorba despre treburi femeieşti, vorbeşte de negustorie, de învîrteli, de lucruri dubioase. Cît despre ceilalţi, propun să fie primiţi !"

Omul cu barba roşcată avu cuvinte de laudă pentru cele scrise de mine şi mă făcu să roşesc, fiindcă mă urca în slăvi.

„Cer cuvîntul", spuse un alt antart, supt şi el la faţă, cu o mustaţă frumoasă, cu o vorbă cam de maidan. Era ofiţer, după cîte aflasem, şi era un om aşezat şi cu scaun la cap.

„Vorbeşte", spuse preşedintele.

„În esenţă, sînt de aceeaşi părere cu tovarăşul nostru de luptă, dar propun să fie admişi cu toţii, bineînţeles cu excepţia celui ras în cap. Îl examinez de două zile, de cînd se află aici, fiindcă nu-mi place privirea lui. Ieri s-a lipit ca strechea de ţăranii care au adus de mîncare şi le cerea brînză şi ouă, prezentîndu-se ca un erou. Pînă azi n-a stat la coadă niciodată să-şi ia mîncarea, ci umblă după bucătar şi-l linguşeşte, să-şi aranjeze treburile lui. Apoi, tot ce spune este confuz şi dă de bănuit. Noi ducem un război de eliberare şi avem datoria să primim în rîndul nos-

tru pe toţi aceia care vor să lupte împotriva cotropitorului, indiferent de ce i-a îndemnat să pornească la luptă, dar printre noi nu pot trăi nici trădători, nici tîlhari şi nici cei cu mînă lungă. Uite ce-am avut de spus !“

Apoi discuţia a căpătat un caracter general. Au luat cuvîntul mulţi şi s-au auzit păreri de tot felul. Dar s-a văzut că au vorbit cu toţii cu mînie şi dispreţ pentru candidatul ras în cap, care la început s-a arătat indiferent, apoi, însă, a început să nu se mai simtă în largul lui, fiindcă unul dintre cei prezenţi a propus să fie luat în cercetare. Cînd l-a chemat preşedintele şi l-a îndemnat să vorbească, toţi ochii s-au aţintit cu severitate asupra lui. Părea un cîine plouat care tremura în frig. În cele din urmă, preşedintele i-a dat cuvîntul lui Stefos, care a vorbit astfel : „Scopul revoluţiei este de a izgoni pe cotropitor, iar înţelesul revoluţiei izvorăşte din acest scop, al eliberării. În această privinţă sînt de acord toţi grecii, în afară de aceia care au îmbrăţişat pe cotropitor şi care, alături de el, asupresc poporul ca să se îmbogăţească ei. Aceştia sînt trădători, şi ei sînt mai urîţi chiar decît cotropitorul. De asemenea, revoluţia are un caracter naţional, un caracter de eliberare şi, în acelaşi timp, popular şi democratic. Poporul însuşi, muncitorii şi ţăranii sînt sufletul şi puterea conducătoare a revoluţiei. De aceea, scopul revoluţiei este, mai departe, de a da dreptul poporului ca să hotărască el singur asupra viitorului său. Vrem ca poporul să fie stăpîn în ţara lui, vrem o libertate desăvîrşită. Iată scopul pentru care luptăm ! În clipa cînd acestea vor fi îndeplinite, revoluţia îşi va fi realizat obiectivul. Dar în lupta noastră nu există loc, să-şi înceapă careva o carieră. Lupta, de altfel, nu e un prilej să dea cuiva posibilitatea de a se răzbuna. Noi, aici, luptăm împotriva duşmanului comun, pentru libertatea tuturor.

Nădăjduiesc că, intrînd în viaţa noastră, tinerii luptători îşi vor da seama, încetul cu încetul şi cît mai temeinic, de scopul urmărit de lupta noastră şi că vor deveni un singur suflet, împreună cu noi şi cu poporul. Propun să fie primiţi toţi candidaţii, în afară de acela care se înfăţişează ca un dezertor şi care nu pare un om cinstit. Dacă se crede nedreptăţit, să se ducă la comandament !"

După ce s-a aşezat Stefos, preşedintele s-a adresat antarţilor, spunîndu-le să ridice sus armele, dacă erau de acord cu felul în care fuseseră prezentaţi. Am fost primiţi toţi, afară de cel ras în cap, şi pe loc ne-au şi fixat grupele din care urma să facem parte. Pe mine şi pe cel „cu carte" ne-au trimis în compania lui Stefos, şi am fost mulţumit de acest lucru, pentru că de la început mi s-a părut un om cu scaun la cap şi fiindcă aveam credinţa că ne asemănăm unul cu altul. Curînd am devenit fraţi de cruce şi am trăit nedespărţiţi timp de opt luni, pînă cînd bietul de el a murit. L-a doborît o salvă de tun, care l-a lovit în cap, împrăştiindu-i creierii pe stîncă. „Cel cu carte" a ajuns un luptător neînfricat şi a fost luat repede la şcoala de cadre. Acum îşi duce şi el viaţa într-o temniţă. După ce l-am pierdut pe Stefos, m-au făcut sergent şi, pînă la sfîrşitul războiului dus de antarţi, am luptat cu acest grad. În timpul acesta mi-am pierdut familia şi viaţa mi-a fost numai şi numai venin.

IV

A fost o tragedie, un adevărat iad.

La începutul lui iunie, italienii au invadat satul în care trăiau ai mei. Eram antart de şase luni şi scăpasem de multe ori din gura iadului, în lupte sîngeroase. Italienii au încercuit satul, iar în zorii zilei au

adunat toată suflarea la biserică. Nu le-a fost greu să afle ce familii aveau antarţii. S-au pus pe bătaie, pe schingiuiri ; au ars, au ucis, au spînzurat, pînă cînd s-a găsit unul din sat care a deschis gura şi a spus adevărul întreg.

Satul avea pe vremea aceea optsprezece antarţi şi douăzeci şi cinci de elasiţi [1] voluntari ; dintre aceştia au fost prinşi doi, care nu dormeau cu restul oamenilor în pădure, ci rămăseseră în casele lor. Pe aceştia i-au executat în faţa satului, sub ochii consătenilor adunaţi acolo. Pe secretarul E.A.M.-ului [2] l-au spînzurat de plopul cel mare de lîngă fîntînă. Au luat apoi ca zălog cincizeci de oameni şi au dat foc la toate casele antarţilor şi elasiţilor voluntari. Au lipit apoi pe ziduri o proclamaţie, prin care anunţau pe antarţi, ca şi pe cei puşi în urmărire că, dacă se vor prezenta în interval de o lună cu muniţia, viaţa rudelor rămase ca zălog ar fi fost cruţată, iar dacă nu, urmau să fie condamnaţi la moarte.

Împreună cu ai mei au ridicat şi familia cumătrului meu ; l-au luat şi pe el, fiindcă primise să adăpostească în casă un antart. N-a trecut o lună, şi fiul meu Dimitrachis a murit, pe cîmpul de luptă, de dizenterie. Am aflat vestea de la un consătean care a izbutit să evadeze în zilele acelea. Nevastă-mea, împreună cu celălalt fiu al meu, cu Nicos, au murit din pricina minelor puse de-ai noştri, după o lună şi jumătate. Nicos n-a murit imediat, a mai trăit o săptămînă încheiată într-un sat unde l-au dus antarţii după ce s-a potolit lupta. Dar de unde să găsească doctor şi medicamente ? În fine...

Italienii i-au pus pe un camion care mergea în fruntea coloanei ; în urma lui veneau alte maşini, cu ca-

---

[1] Soldaţi ce formau armata populară de eliberare (Elas).
[2] Frontul de eliberare naţională, constituit în Grecia în timpul ocupaţiei naziste.

rabinieri italieni și cu fandari. Un batalion de-al nostru îi urmărea, de-aproape, pe drumul minat. După ce s-a dat lupta, antarții au ridicat cinci sau șase oameni din cei luați zălog și care erau încă în viață. Nevastă-mea fusese sfîrtecată de-o mină, dar copilul, pe care-l ținea strîns în brațele ei, era încă în viață. Ceea ce era grav era hemoragia pe care o avea. Lupta a durat patru ceasuri, iar bietul copil n-a mai putut rezista.

Cu greu l-au putut dezlipi de mama lui, căci carnea lui și a mamei se desfăcea în fîșii, care se făcuseră totuna. Lucrurile astea mi le-a povestit antartul care i-a descoperit pe-ai mei într-o groapă. Se transformaseră într-un ghemotoc de carne neagră și arsă. Îmi spunea despre copil că se văita și că i-a auzit chiar el glasul. Pe nevastă-mea, pe ceilalți morți și chiar și pe italieni i-au îngropat, împreună, într-o groapă. Iată nenorocirea mea.

Am fost înștiințat după două zile și am pornit spre copilul meu în aceeași noapte, alergînd călare pe un cal care a murit în urma unui galop de-atîtea ore. Și-a dat sufletul la o mică depărtare de sat.

M-am îngrozit, cînd l-am privit pe Nicos... Ce să vă spun ?! Nici dușmanului să nu-i dorești o asemenea soartă ! Fața lui nu mai era de recunoscut, ochii i se schimbaseră, și te îngrozea privirea lui. Credeți, oare, că era atins numai capul ? De unde ! Picioarușele lui erau acum doar niște oase, de care atîrnau fîșii de piele, lipite deasupra. Le-am observat după ce a murit. Nu mi-am dat seama cînd și-a dat sufletul, dar nu mi-am luat ochii de la el nici o clipă. Nu mai respira, totuși mai era încă în viață. Dar cum ?! Inima lui, a copilului meu, rupt din inima mea, atîrna numai de-un fir. S-a stins, a dispărut în fața ochilor mei, fără să-l pot ajuta cu nimic. Era în sat și un sanitar, dar nu i-a fost nici el de folos. Pentru salvarea lui ar

fi fost nevoie de doctori, de medicamente şi de multe lucruri ; şi tocmai de ele duceam lipsă.

În clipa cînd m-am aplecat pe perna lui şi i-am şoptit : „Nicos, Nicos, Nicolachi, băiatul meu... sînt tatăl tău“, i-am văzut pleoapele tremurînd şi apoi a privit spre mine cu atenţie. Privirea copilului meu m-a pătruns, m-a sfredelit. Durerea, părerea de rău pe care o arătau ochii lui m-au ars. M-a privit drept în ochi cîteva clipe şi din nou a închis ochii. Îmi aduc aminte de ochii lui albaştri, de ochii ce mi-au fost atît de dragi... Buzele palide şi ofilite s-au mişcat, dar n-a putut vorbi. Glăsciorul lui nu l-am mai auzit. M-a privit şi m-a recunoscut, cu toată durerea lui ; ochii lui îmi cereau să-i vin într-ajutor, dar eu nu i-am putut fi de nici un folos. Puişorul acesta rănit era pentru mine bucuria întregii mele vieţi. S-a stins după şase zile.

„Acum, totul e pierdut, gîndeam în sinea mea. Mîntuire nu mai există“. Şi, totuşi, mai sînt încă viu. Măcar că mă aflu în temniţă, îndur — şi totuşi vreau să mai trăiesc ! De ce n-aş mărturisi-o ? Ce reprezintă omul ? Ce reprezintă sufletul lui ? De-abia atunci am înţeles cît poate răbda un om. Noi sîntem, măi băieţi, ca nişte draci şi nimic nu ne poate doborî, nici măcar moartea. Mi-am îngropat copilul pe meleagurile acelea, şi mi-am luat valea. Acum eram cu totul singur în lumea asta largă şi gîndul mă chinuia îngrozitor. Păşeam în noapte plîngînd ; cînd eram cu ceilalţi, mă sfiam să plîng, dar sufletul meu îşi revărsa din plin amărăciunea în singurătate. Copii, nevastă, visuri... toate se năruiseră !

Umblam ca un om sfîrşit. Deasupra mea, cerul îmi părea un zăbranic, asemenea unui iad, iar în faţă-mi se întindea o pînză de întuneric ; în suflet purtam povara a trei morminte, şi aveam totuşi puterea să urc pînă şi pe vîrf de munţi, fără gînduri, fără grijă

chiar, fără întristare, aş putea spune. Îmi simţeam sufletul pustiit... Tremuram din tot trupul şi mă pătrundeau fiori de gheaţă în toiul verii. Era şi ăsta un semn că mai trăiam...

Îmi aduc aminte că urcam o potecă a muntelui, priveam în jos, spre marginile cîmpului, spre luminile micului orăşel în care văzusem lumina zilei, în care crescusem şi mă însurasem, unde dobîndisem urmaşi, şi-acum... Oare nu e nelalocul lui şi nefiresc ca copiii mei să moară, iar eu să mă tîrăsc, totuşi, în lume ? ! Mii de lumini străluceau acolo, departe, în întuneric. Priveam orăşelul. „De ce mai trăieşti ? m-am întrebat. Nu întreprinzi nimic, ca să te duci şi tu cu ei ? Armă ai, de ce mai stai pe gînduri ?“

Hai ! Atunci a crescut în mine dulcea nădejde că pe undeva copiii mei trăiesc, că i-aş putea găsi într-o altă lume... Clipă deşartă ! Mi-adusei aminte de mormîntul nenorocit, de pămîntul apăsător, de zgomotul lopeţilor, al coşciugului, atunci cînd cădeau pe el bulgării de pămînt... Acolo, dedesubt, mi-am înmormîntat copilul meu, propriul meu copil... Viaţă blestemată ! Viaţă amăgitoare !

Deodată apărură acolo, departe, în oraş rachete luminoase, care descriau în întuneric rotocoale de lumină, şi, după aceea, la un mic interval de timp, a ajuns la urechile mele vuietul îndepărtat al unei explozii. Am înţeles că acolo se dădea o luptă. Gloanţele şi rachetele luminoase erau din ce în ce mai dese. Am aşteptat să văd ce se va petrece. Era pentru prima dată cînd vedeam o luptă nocturnă de la înălţime şi de la depărtare. Spectacolul mi-a amintit pentru o clipă de o petrecere în carnaval, cu iluminaţii şi foc bengal, şi sufletul părea să tresare de bucurie. Dar cînd mi s-a dus gîndul la moartea care secera acolo, în vale, atîtea şi-atîtea vieţi, cînd mi-a zburat gîndul la copii, la nevastă, la moarte şi cînd, în cele din

urmă, gîndul mi s-a întors la situaţia mea nenorocită, atunci m-a cuprins frica în faţa spectacolului războiului. Între timp, lupta se înteţea, devenind mai aprigă. Jos, în oraş, se auzeau acum explozii dese ale artileriei şi ale tunurilor de tranşee. Proiectilele porneau ca roiurile de albine şi se încrucişau pe cerul întunecat. Undeva se aprinsese un incendiu, făcînd să ţîşnească scîntei roşii şi verzi. În timp ce urmăream lupta, am aprins o ţigară, apoi a doua, apoi altele. Căutam să ghicesc în ce părţi ale oraşului se da lupta. S-a aprins un nou incendiu, şi mai mare, iar vîlvătăile se înălţau gigantice spre cer. Negreşit că trebuie să fie un depozit de aprovizionare, unde sînt lucruri care pot lua foc ; ştiam, de altfel, locul. Acolo sînt multe gropi. Au nimerit la ţintă, căci locul e un adevărat labirint. Mi-am dat seama că mi-e frig, deoarece bătea un vînt puternic ; în jurul meu adulmecam miros de brad şi de ferigă.

Acolo, jos, oamenii se măcelăreau cu o ură nepotolită ! „De ce, oare ?" gîndeam eu. Părea că fuseseră cuprinşi cu toţii de turbare. Dorinţa de distrugere a pus stăpînire pe ei. Cînd vreunul simte pe duşman dîndu-şi sufletul sub loviturile cuţitului său, simte cum i se umple inima de-o bucurie sălbatică. Uite cum e omul ! E în toată fiinţa lui o beznă de nedescris. Pretextul care-o fi ? Vor să ţină popoarele în robie, pentru ca tiranii să le stoarcă tot aurul... Şi ideile de umanitate ?... Pînă şi pietrele ştiu că războaiele sînt puse la cale ca să se poată construi tunuri şi să poată fi jertfite vieţile care le prisosesc... apărătorilor civilizaţiei creştine...

Mai tîrziu, focurile de armă s-au rărit şi, încetul cu încetul, s-au oprit de tot. Oraşul s-a cufundat într-un întuneric adînc. Nici o lumină nu se aprindea pe nicăieri. Singurul lucru care arăta locul orăşelului în acel haos întunecat erau incendiile, ale căror flăcări

se înălţau cu furie, din ce în ce mai sus, în întuneric. În clipa aceea vedeam incendiile ca nişte semne dezgustătoare, pentru că în nesfîrşitul nopţii numai aceste indicii ale distrugerii arătau prezenţa oamenilor. „Iată de ce copiii mei..." m-a trecut un fior de gheaţă. Am pornit din nou pe cărare, urcînd singur pe muntele împădurit.

V

O dată cu venirea iernii începură acţiuni importante pentru distrugerea armatei de antarţi. Noi evitam pe cît puteam luptele frontale, atacînd numai prin surprindere, prin capcane şi totdeauna numai în timpul nopţii. Nemţii fură constrînşi să nu mai facă nici o mişcare după apusul soarelui. Deci toată noaptea era a noastră şi puteam face mişcări de învăluire. Acum era uşor pentru noi să cădem în spatele inamicului şi să atacăm coloanele de reaprovizionare. Aplicînd aceste măsuri, nemţii s-ar fi văzut siliţi să fugă de pe munte. Ei au reacţionat răspîndind pîrjol şi groază în drumul lor. În chipul acesta socoteau c-ar fi putut frînge puterea de combativitate a poporului. Nemţii ardeau toate satele în care intrau, ucideau pe toţi cei pe care-i găseau în drumul lor. De asemenea, transportau în munţi noi unităţi S.S.

Situaţia deveni îndată critică, şi, mai exact, tragică. Muniţiile şi hrana, care erau întotdeauna neîndestulătoare, acum deveniseră rare. Oamenii îşi căutau refugiul în peşteri şi păduri, ajunseseră aidoma fantomelor, din pricina foamei şi a urmăririlor. Voinţa omenească se menţinea printr-o încordare a nervilor, într-o veghe deznădăjduită ca să nu cedeze. Trebuia să facem faţă acestei situaţii, căci altfel s-ar fi sfîrşit cu antarţii. De acest lucru îşi dădeau cu toţii seama.

Tovarăşi, vă spun că şi eu sînt surprins că a putut exista atîta curaj în acele ruine omeneşti, căci ruine ajunsesem. Aşadar, nu e nici un lucru care să nu se poată împlini, atunci cînd se face pentru binele şi gloria poporului. Gigantică este puterea dreptăţii... E un lucru de care sînt convins pe deplin.

Într-o noapte, detaşamentul nostru a pătruns într-un sătuc. Să fi fost acolo vreo patruzeci de colibe, răspîndite printre două şiruri de stînci uriaşe. Nu închisesem ochii de aproape cinci zile şi cinci nopţi ; eram uzi pînă la oase şi morţi de foame. Pe deasupra, căzuse o nouă ninsoare, care ajunsese pe alocuri la doi metri, iar în alte părţi şi mai mult. Frigul era de nesuportat. Nu era cu putinţă să mai rămînem sub cerul liber, fără să ne fi odihnit mai înainte.

Ne-am răspîndit prin colibe şi grajduri şi astfel ne-am odihnit şi ne-am încălzit puţin. Căsuţa în care m-am refugiat cu plutonul meu avea o odăiţă, un grajd, iar la mijloc o sală mare. În odăiţă ardea focul în vatră şi am pus să fiarbă *kaţamaki*. De la aprovizionare primisem cinci ocale de mălai, să mîncăm seara şi dimineaţa treizeci şi patru de oameni. N-aveam nici pîine şi nici strop de untdelemn. Ne-au dat numai puţină brînză, dar ne mulţumeam şi cu atît. Ai casei, cele două femei, mama şi fiica, şi doi băieţaşi drăguţi, care mi-au amintit de copiii mei, ne-au dat o jumătate de gamelă de untură şi cîteva cepe. Aşa ne-am ospătat în seara aceea. În casă nu era nici un bărbat. Oasele tatălui copiilor se odihneau acum în Albania. Sărăcia acestor oameni era de nedescris, şi noi totuşi am primit ultima lor provizie, căci n-aveam încotro. Antarţii au aprins focul în sală şi în grajd, să-şi usuce hainele. Fumul înnegrise atît de mult aerul, că nu ne mai vedeam unul pe altul. Era o fumăraie de nedescris, totuşi gustam o mare bucurie : căldura pe care ne-o dădea casa înviora puterile secătuite în trupurile

noastre. După ce mîncarăm, ne-am întins jos, pe crengi uscate, în grajd, alături de două capre şi un purcel, care se tot învîrtea, zăpăcit de prezenţa noastră. Ne-am odihnit ; dar n-a fost un somn, ci numai o letargie grea, care desface încheieturile şi face să-ţi simţi trupul ca şi cînd ar fi de plumb. Dar odihna noastră nu ne-a putut bucura nici măcar o noapte. Aşa e viaţa antartului. La prima detunătură eram cu toţii în picioare.

Era întuneric beznă pe la ceasurile două din noapte. Mai era pînă să se lumineze de ziuă. În partea de miazănoapte a satului se încinsese o luptă zdravănă. Rafale dese de mitralieră şi explozii repetate de grenade făceau să răsune tot locul din jur. De pretutindeni din colibe apăreau antarţi, pornind spre crestele munţilor din jur, să scape de încercuire. Am trimis un om de legătură la detaşament, să anunţe că mă îndrept spre ieşirea din vîlcea, spre miazăzi, şi că trebuia lăsat drumul liber. Am alergat cît am putut mai repede şi am ocupat poziţii de luptă pe ultimele stînci. De asemenea, am trimis o serie de patrule la depărtare de doi kilometri, spre creastă.

În acest timp, focurile se înteţeau, întinzîndu-se de la o margine la alta a satului. Nu-mi dădeam bine seama ce se petrecea, fiindcă omul de legătură pe care-l trimisesem la detaşament nu se gîndea să se întoarcă. Începuseră să sosească oamenii din sat, înspăimîntaţi, împreună cu femeile lor şi cu ce brumă putuseră să ia cu ei în acele clipe. Îmi spuseseră că în sat rămaseră numai cîţiva antarţi, împreună cu maiorul, şi că în casele din partea de jos a satului, ai noştri intraseră în luptă cu nemţii şi că măcelul era înspăimîntător. Oamenii îşi părăseau satul în grabă mare şi plini de groază, strecurîndu-se în noapte ca nişte adevărate fantasme. Lăsau în urmă tot avutul lor şi casele, ca să-şi afle adăpost în peşteri. Într-un

ceas plecaseră cu toţii, în afară de cei care purtau răspunderea organizaţiei rezistenţei. Unul dintre aceştia ajunsese pînă la noi, împreună cu omul de legătură pe care îl trimisesem la detaşament, şi mi-a transmis ordinul să punem imediat stăpînire pe creastă, căci pe-acolo urma să treacă întreg detaşamentul, înainte de a se lumina de ziuă.

În sfîrşit, aflasem cele ce se întîmplaseră. Nemţii, luîndu-se pe urmele lăsate pe zăpadă, izbutiseră să ne descopere. Cercetaşul aflat în partea de miazănoapte a satului îi descoperi pe oamenii lor care porniseră în căutarea noastră, tocmai în clipa cînd ei ajunseseră la o depărtare de treizeci de metri de el. El trase atunci cu arma şi ucise pe unul dintre urmăritori, dar nemţii izbutiră să înconjoare cele două case izolate care se aflau în marginea aceea a satului.

Plutonul dinăuntru se lupta trăgînd cu mitralierele de pe ferestre şi aruncînd grenade. Avură norocul că un alt pluton izbutise să pună stăpînire pe stîncile care dominau intrarea de miazăzi a satului. În felul acesta izbuti să se refacă restul detaşamentului, într-o oarecare ordine. Dar nemţii, lăsînd în urma lor plutonul încercuit, puseră stăpînire pe alte cîteva case, în timp ce alte şi alte unităţi intrau în luptă. Atunci, o altă companie primi ordin să taie legătura duşmanului, cu orice risc, ca să poată fi salvat plutonul. Acolo a avut loc ciocnirea cea mai sălbatică, care a durat mai mult de un ceas. Nu era casă care să nu treacă de două-trei ori, la scurt interval de timp, din mîinile unora în mîinile celorlalţi, în timp ce luptătorii erau de-a valma, în întuneric. Zăpada din curte se roşise de sînge. Situaţia a fost salvată datorită aceluiaşi pluton care a pornit la atac în timpul acestei mari învălmăşeli şi, la momentul oportun, trecînd peste tunurile grele ale nemţilor, s-a unit cu cel de-al doilea pluton.

Nu ne-am amărît atît din pricina celor opt tovarăşi căzuţi din mijlocul nostru în această luptă, cît din pricina celor doi antarţi care erau grav răniţi şi pe care plutonul încercuit i-a lăsat în mîinile duşmanului. Singura noastră nădejde că i-am fi putut lua pe oamenii noştri erau cei şase nemţi făcuţi prizonieri de cel de-al doilea pluton ; dintre ei, unul avea grad de ofiţer. Ne-am bucurat mult c-am pus mîna pe cele două mitraliere, pe gloanţele şi grenadele care ne-au rămas în număr mare de pe urma nemţilor ucişi sau căzuţi prizonieri. După ce-am izbutit să salvăm plutonul, unităţile noastre s-au retras cu repeziciune şi s-au căţărat pe stîncă. Nemţii căutau să încercuiască satul, dar acum era tîrziu, şi pentru ce ? Detaşamentul a trecut repede peste trecătoare şi a intrat în pădure. Plutonul meu a primit ordin să formeze ariergarda şi să păstreze poziţia aceea încă două ceasuri. Dar nemţii nu s-au arătat pe nicăieri, şi acest lucru inexplicabil ne pricinuia o şi mai mare nelinişte. Cînd am pornit în întîmpinarea detaşamentului, ne-au ajuns oamenii de legătură din satele învecinate şi ne-au spus că nemţii aşază şi ei capcane în toate punctele de trecere şi că, după itinerarul pe care-l urmăm, vom fi încercuiţi.

Zilele ce-au urmat au fost cele mai critice pentru revoluţie, în regiunea aceea. În aceeaşi zi, punînd la grea încercare puterile noastre fizice, am izbutit să ajungem detaşamentul către prînz.

Acolo fuseseră primite şi alte informaţii, fiindcă, între timp, izbutiseră să facă legătura cu cei de la aripi. Totul arăta că detaşamentul era de-acum încercuit. Am părăsit pădurea spre seară şi am urcat pe linia care ducea în vîrful muntelui. Cînd am ajuns pe muntele pleşuv, unde nu mai exista nici o potecă, drumul devenise cu adevărat un martiriu. Picioarele se înfundau adînc în zăpada proaspătă. Pentru fiecare pas

făcut se cereau grijă şi mare osteneală. Am înnoptat, nu prea departe de pădure, dar nu putea fi vorba să ne întoarcem. Noaptea se lăsase rece ca gheaţa, şi zăpada se întărise sub picioarele noastre. Umblam acum cu mai multă libertate, dar a prins să bată un vînt năprasnic care ne pătrundea pînă în măduva oaselor. Zăpada, care semăna cu o adevărată grindină, pornea în vîrtej subţire şi ne biciuia feţele şi mîinile, descoperite. Cei ce nu aveau încălţăminte şi erau nevoiţi să umble desculţi aveau picioarele roşii ca focul şi nu-şi mai dădeau seama că le era frig.

Ceea ce povestesc mi s-a întîmplat şi mie, care am umblat desculţ prin zăpadă cincisprezece zile şi nopţi. Dar n-am răcit şi n-am pătimit din pricina îngheţului. Omul este nebănuit de rezistent. Aveam la mine o pereche de ciorapi de lînă, pe care-i păstram uscaţi şi calzi, ţinîndu-i la piept. Îndată ce poposeam pe undeva, îmi ştergeam picioarele şi mă încălţam. Asta a fost salvarea mea.

În zorii zilei ne aflam pe creasta muntelui, la o înălţime de peste 2.000 de metri. Acolo nu mai simţeam nici frig, nici vînt, nu mai simţeam nici oboseală, nici foame, nici somn, ci numai o furtună care şuiera fără încetare şi un vîrtej de zăpadă care nu te lăsa nici să răsufli, nici să distingi ceva în faţa ta. Nu era chip nici să auzi, nici să gîndeşti la ceva. Eram parcă hipnotizaţi şi beţi, încercînd din greu să ne putem ţine pe picioare şi să înaintăm. Zăpada se făcuse acum ca o crustă sub picioarele noastre ; cădeam în fiecare clipă şi, în cădere, pielea se înnegrea pe loc. Căzusem în somnolenţă şi toropeală. Picioarele se clătinau, şi înaintam. Acum, cînd mă gîndesc la toate aceste întîmplări, rămîn nedumerit.

Am ajuns pe un platou pustiu, unde vîntul bîntuia cu furie. Deodată, ce să vezi ? Ne apărură în faţă nişte dărîmături ale unor colibe de piatră, mai puţin

încăpătoare decît un coteț de găini. Erau goale și acoperite cu zăpadă. Ne-am îngrămădit în ele cum am putut și am ațipit, frînți de oboseală. Nu doream altceva decît să ne încălzim și să dormim puțin. Am simțit atunci pătrunzînd în trupurile noastre un fel de toropeală, și nimeni nu avea curaj să se împotrivească acestei plăceri. Nici unul nu voia să se miște de la locul în care se găsea, sau să vorbească, atît era de odihnitoare această amorțeală. În liniștea de moarte nu se auzea decît respirația noastră slabă. Toate simțurile noastre, cugetul nostru simțeau că lumea se întuneca, se stingea.

Alături de mine ațipise căpitanul care comanda compania întîi. Era student la Medicină. Într-o clipă, s-a repezit de la locul lui.

„Domnule maior, scoală", strigă studentul.

Maiorul nu dădu nici un răspuns. Era galben ca un cadavru neîngropat și sta zgribulit într-un colț.

„Maior combatant, deșteaptă-te ! Ai datoria !" striga celălalt, cu un glas care tremura.

„Dar ce s-a-ntîmplat, căpitane ?" îl întrebai eu.

„Trebuie să ne sculăm imediat de pe locul ăsta, căci altfel murim cu toții. Peste o oră, nimeni nu se va mai putea urni de-aici", îmi spuse.

Atunci văzui pe maior mișcîndu-se. Își deschise ochii și se uita la el, ca venit de pe altă lume. În jurul nostru, antarții dormeau înghemuiți pe pietre și cu trupul înnegrit de îngheț. Se sculă anevoie și strigă : „Înainte, copiii mei, sculați-vă, căci trebuie să trăim. Înainte !"

Nimeni nu s-a mișcat din loc. „Moartea albă" își întinsese aripile deasupra lor. Un ceas dac-ar mai fi trecut încă, am fi zăcut cu toții morți. Atunci văzui pe căpitan luînd o mitralieră și trăgînd prin ușa deschisă. Deodată, tot detașamentul a dat buzna afară.

Toţi se grăbeau să aşeze mitralierele şi luau poziţii de luptă pe unde puteau. Maiorul dădea ordine :

„Compania întîi să pornească repede spre linia întîi din vîrf ; să urmeze compania a treia şi plutonul de conducere. Plutonul al doilea să ocupe poziţii de luptă !"

Aşa a fost salvat detaşamentul de primejdia „morţii albe".

Drumul devenea din ce în ce mai anevoios, iar noaptea, care şi-a întins curînd aripile, a fost noaptea cea mai înfricoşătoare. Îngheţul şi crivăţul, foamea şi epuizarea, nesomnul şi descurajarea, alunecuşul şi loviturile la care eram expuşi pe creasta de munte, care lucea ca sticla, întreceau chiar şi iadul, prin chinurile la care eram supuşi. Puţin după ce ne-am trezit, am ajuns la o mînăstire, ce se afla în mijlocul unei păduri, la poalele muntelui.

Am rămas acolo timp de şase ore ; am găsit cîte ceva de mîncare, ne-am dezmorţit şi ne-am odihnit o clipă. Dar nu puteam rămîne mai mult timp acolo. Am ieşit din nou pe vîrful de munte şi ne-am continuat marşul. Spre seară coboram spre trecătoare, cînd, deodată, furăm întîmpinaţi de focuri dese, care porneau dintr-o dată din mai multe mitraliere ; trăgeau însă de la o mare distanţă, cam de la doi kilometri depărtare în urma noastră. Avangarda, care depăşise acum trecătoarea, a luat-o repede spre vîrful din faţă. Ea s-a oprit pe locul unde se găsea, în timp ce restul detaşamentului a urmat să mărşăluiască spre trecătoare.

Cînd avangarda ajunse în vîrful muntelui, se încinse acolo o luptă sîngeroasă, căci nemţii împingeau într-acolo o unitate de-a lor. Atunci plutonul meu a primit ordin să ocupe cît mai repede o altă creastă, care se afla în faţa aceleia pe care se dădea lupta. Am năvălit cu oamenii mei spre creastă, cînd, pe neaştep-

tate, în spatele nostru, pe trecătoare, în timp ce restul detaşamentului înainta, au izbucnit focuri de armă, iar trîmbiţele noastre dădeau semnalul pentru atac.

Ce mare influenţă are trîmbiţa asupra luptătorilor! Influenţa ei este tot atît de mare cît este influenţa unei pînze roşii pentru un taur. O asculţi cum îşi înalţă sunetul ei pătrunzător deasupra vuietului luptei şi te cheamă la atac. Ce minune se petrece în sufletul luptătorului cînd o aude! Îmi întorc capul şi văd în spate o ciocnire aprigă. Nemţii năvăleau din pădurea de-alături şi alergau, mitraliind din picioare pe-ai noştri, care, la rîndul lor, năvăleau parcă beţi împotriva duşmanului. Am oprit îndată două mitraliere ale plutonului meu şi spusei celorlalţi oameni să suie mai departe. Dar, pentru că nu mai era timp să se pregătească locuri de tragere, am dat ordin ca mitralierele să fie sprijinite pe umerii celor ce le încărcau şi să dezlănţuie un foc care să secere. Văzui că şi căpitanul detaşamentului, cu trei-patru mitraliere, făcea acelaşi lucru în trecătoare.

Nemţii fură îndată izgoniţi şi se întoarseră, unii alergînd, alţii făcînd adevărate sărituri spre pădure. Ai noştri se retraseră dinspre partea luminoasă spre locuri mai potrivite.

Pe întinderea acoperită de zăpadă a trecătorii zăceau cadavrele alor noştri şi ale nemţilor. Pe unul, care se vedea după mişcările pe care le făcea că este rănit, nu-l puteam deosebi dacă este de-al nostru sau dacă era neamţ; încercînd să se retragă într-un loc ferit de focurile mitralierelor, se rostogoli pe zăpadă, prăbuşindu-se într-o prăpastie adîncă. Sărea, nenorocitul de el, din stîncă în stîncă, pînă se prăbuşi de-a binelea.

N-a trecut mult, şi ne-au atacat cu tunurile, în timp ce pe întinsul cerului apăruseră nouă aeroplane. Dar lupta începu să se desfăşoare cu oarecare regulă, căci

noi ţineam dîrji defileul, precum şi crestele din dreapta şi din stînga, care dominau locul. Lupta a continuat pînă noaptea tîrziu, cu dîrzenie, dar fără atacuri periculoase. Aviaţia şi artileria ne bombardau, fără însă să ne nimerească. S-ar putea explica aceasta prin faptul că timpul era noros, iar terenul accidentat. Noi i-am atacat cu artileria, aruncînd cîteva grenade împotriva unei unităţi de-a lor, care căuta să-şi ia poziţie către flanc.

Noaptea am petrecut-o în spatele nemţilor, fără ca ei să ne surprindă. Într-un sat pîrjolit de ei am găsit mulţi oameni spînzuraţi de pomi. Am coborît cadavrele şi le-am îngropat în grabă, apoi, cu aceleaşi frînghii şi de aceiaşi pomi, i-am spînzurat pe prizonierii pe care-i duceam cu noi legaţi.

Trecuse o săptămînă întreagă fără lupte şi, în cele din urmă, nemţii se hotărîră să părăsească munţii. Armata noastră de antarţi a ieşit victorioasă din această încercare grea. Disciplina şi capacitatea ei de luptă au crescut, iar credinţa în izbîndă s-a întărit. Pierderile grele de oameni au fost înlocuite repede şi s-au format noi unităţi.

Duşmanii au părăsit îngroziţi munţii noştri, cuib de oameni liberi, lăsînd în urmă nenumărate cadavre.

Detaşamentul nostru a atacat prin surprindere o coloană care se retrăgea din sectorul nostru. Prima maşină a sărit în aer, din cauza minelor, şi s-a prăbuşit, cu oamenii din ea, în văgăună ; celelalte au fugit ca vai de ele, ducînd cu ele nenumăraţi răniţi şi morţi.

VI

O dată cu venirea verii, cotropitorul s-a mărginit să ducă lupta în oraşe. Ambiţia cea mai mare a vrăjmaşului era să poată acţiona în deplină libertate pe

şoselele principale ale ţării noastre. Nu mai credea şi nici nu mai dispunea de forţe, ca să poată nimici armata noastră populară de antarţi. De aceea, ţinea poporul sub teroare ; căutau în felul acesta să ascundă propria lor groază. Singura grijă a vrăjmaşului era să aibă, pe cît era cu putinţă, cît mai mici pierderi. El nu mai căuta acum nici lupte, nici ciocniri, ci încerca doar să le evite. Se mărginea numai să se apere, transformînd oraşele şi cazărmile în cetăţi întărite. Ridicase întărituri şi adăposturi din beton pentru apărare, înconjurîndu-se cu mai multe rînduri de sîrmă ghimpată. Adăpostiţi în fortificaţii, duşmanii priveau cu îngrijorare munţii noştri, mîndri, îndepărtaţi. Iată în ce situaţie ajunsese acel cotropitor îngîmfat al întregii Europe !

Dincolo de sîrmele ghimpate, îndărătul baricadelor, la cotitura fiecărui drum sta de veghe antartul cu puşca în mînă, dornic de răzbunare. Dar adesea, şi în interiorul adăpostului, şi în pat, şi chiar în clipa în care-şi căuta uitarea în felurite distracţii, venea să-l întîmpine răzbunarea, în timpul nopţii. O dată, un cercetaş de-al lor, ziua în amiaza mare, a fost doborît de la postul lui de observaţie, ca şi cînd ar fi fost trăsnit.

Execuţiile în grup, spînzurătorile şi măcelurile la care se deda invadatorul, în loc să facă poporul să cedeze, îl oţeleau mai mult, în lupta fără îndurare.

Dar se găseau şi greci dintre aceia care urau „anarhia“ şi care iubeau ordinea şi starea de siguranţă, organizînd aşa-numitele „detaşamente de siguranţă“. Astfel, aceşti „greci de treabă“ veneau în ajutorul duşmanului, în treburile lui, fără îndoială nu fără foloase pentru ei...

Pe vremea recoltei, invadatorul luase hotărîrea să pornească la ţară, să poată aduna roadele de pe cîmp. „Prietenii greci“ îşi frecau mîinile bucuroşi, cînd

auzeau de astfel de acţiuni ; tocmai de aceea erau în primele rînduri, cînd era vorba să-i sărăcească pe oameni. Dar vezi că poporul nu avea de gînd să-i cedeze pîinea lui... Lupta pentru „recoltă" s-a dat şi a fost cîştigată de sărăcimea satelor şi de antarţi. Invadatorul şi prietenii lui s-au angajat într-o luptă grea, dar n-au putut pune mîna pe recoltă. Toate roadele cîmpului au fost ascunse de ţărani în galerii săpate adînc şi în peşteri. Ei s-au înarmat cu voinţa şi cu fanatismul pe care ţi le inspiră dreptatea cauzei pentru care lupţi şi au ridicat mîinile lor noduroase împotriva invadatorului. Au urmat execuţii în masă, torturi de nedescris, lupte fără sfîrşit. Recolta cîmpului fusese cîştigată. Invadatorul s-a retras din nou la oraşe şi nu şi-a mai scos capul la iveală.

Una dintre luptele date pentru recoltă, dar nu cea mai importantă, a fost pretext pentru judecarea şi condamnarea mea. Aş putea, oare, să-mi aflu mîngîiere la gîndul că astăzi sufăr pentru pîinea pe care-am cîştigat-o atunci pentru popor şi pentru care alţii şi-au jertfit atunci viaţa ?

Era către începutul lunii iulie ; era pe vremea secerişului şi a treieratului. Înainte de a se lumina de ziuă, un sat de la şes s-a aflat încercuit de cincizeci de oameni din „detaşamentul de siguranţă", care venise din Atena, şi de zece infanterişti nemţi, comandaţi de un subofiţer. Cînd s-a luminat de ziuă, au pătruns în sat cu paisprezece maşini de transport şi au adunat tot poporul la biserică şi la şcoală. Apoi s-au pus pe jaf. Toate proviziile din casele ţăranilor au fost strînse şi încărcate în maşini, care însă nu s-au umplut. Faptul acesta i-a mîhnit peste fire şi i-a scos din sărite pe nemţi, ca şi pe ceilalţi.

Atunci, comandantul „detaşamentului de siguranţă" a ieşit în balconul şcolii şi s-a adresat caragunilor adunaţi acolo, cu aceste cuvinte : „Ascultaţi la mine,

vitelor, să aduceţi grînele, brînzeturile şi untul tot aici, căci de nu, dracu l-a luat pe cel ce v-a născut. Bre, eu nu ştiu de glumă şi vă curăţ unul după altul, aşa cum vreau eu. Acum o să omor unul, numai aşa, să vedeţi cu ochii voştri şi să vă daţi seama ce vă aşteaptă. Să nu cumva să vă treacă prin minte că n-o să vorbiţi. Să-mi spuneţi mie «fiu de curvă», dacă nu vă voi sili să vă sugrumaţi cu mîinile voastre copiii, iar pe cel ce nu are copii îl voi sili să-şi zdrobească singur picioarele. Pe mine, care stau în faţa voastră, n-ar fi trebuit să mă vedeţi aici; eu trebuia să stau acum la Atena, cu iubita mea, şi să am la dispoziţie tot ce-mi trebuie şi-mi place, iar voi să vă închinaţi în faţa mea, măgari fără de căpăstru. Dac-am venit aici, am venit ca să vedeţi cu cine aveţi de-a face şi, dacă vreunul dintre voi este bărbat, s-o dovedească. Aţi înţeles, vitelor ? Vreau să-mi daţi grîne, brînzeturi, unt ! Înainte ! Marş ! Ce, nu vă mişcaţi ? A, am uitat, şi o să spuneţi că nu-mi ţin cuvîntul..."

Omul din „detaşamentul de siguranţă" şi-a scos pistolul şi a privit spre caraguni, rîzînd cu răutate. A tras în mulţime, şi ţăranii căzură la pămînt, cerînd milă, femeile îl rugau pentru copiii lor, iar cei mici plîngeau îngroziţi. El se prăpădea de rîs, împreună cu ceilalţi care înconjuraseră pe ţărani. În cele din urmă trase în mulţime, şi un caragun s-a rostogolit, însîngerat, pe pămînt. Deasupra lui s-au prăbuşit fata şi nevasta lui, plîngînd sfîşietor şi trăgîndu-şi părul despletit. În clipa aceea se auziră primele împuşcături în afara satului, fiindcă n-am putut surprinde pe oamenii din posturi, care ne-au văzut îndată ce-am ieşit din satul vecin. Oamenii din „detaşamentul de siguranţă", împreună cu nemţii săriră în maşini şi porniră în toată graba în direcţia oraşului. Îndată însă ce se găsiră în afara satului, pe drumul cel mare, îi atacă postul nostru de observaţie cu focuri dese. S-au întors

de îndată în sat şi s-au instalat la şcoală, în biserică şi în două case vecine. Caragunii, între timp, dezgropară toate carabinele pe care le aveau şi ni se alăturară nouă.

În clipa cînd a fost asediat satul, cu puţin înainte de a se lumina de ziuă, vreo treizeci de voluntari elasiţi, din sat, se întorceau din pădurea vecină, unde dormeau totdeauna, şi se îndreptară spre casele lor, spre treburile lor. Auzind însă motorul automobilelor, care în clipa aceea intrau în sat, şi-au dat seama de ce se întîmpla şi s-au înfundat în gropi. Unul dintre ei izbuti să ajungă pînă la primele case, unde află cu precizie ce se întîmplă. Într-o jumătate de ceas, doi călăreţi m-au întîlnit pe un teren mlăştinos, unde mă aflam în ziua aceea cu detaşamentul meu. Am chemat pe antarţi la o consfătuire şi ne-am hotărît să atacăm. După două ceasuri am ajuns în afara satului, la marginea pădurii. Acolo am studiat şi am discutat planul de luptă. O mitralieră şi un număr de zece oameni, dintre cei treizeci şi opt pe care-i aveam, împreună cu patru voluntari elasiţi au pornit îndată să atace prin surprindere drumul cel mare, care ducea spre oraş. Ceilalţi ne-am împărţit în cinci grupe ; dintre ele, două aveau cîte o mitralieră şi opt puşti, iar celelalte două-trei arme mici automate şi şase puşti. Eu, cu alţi cinci, înarmaţi cu puşti şi mitraliere cu trei aruncători de grenade, trebuia să pătrundem cei dintîi în sat, fără să fim observaţi.

După ce-am aşteptat atît cît trebuia ca ceilalţi să ajungă la punctul stabilit, am pornit cu unitatea mea. N-am apucat însă să facem nici o sută de paşi, că fasciştii ne-au şi observat. Suiseră pe unul dintre ei într-un pom, să cerceteze cu binoclul. Cum ne-a văzut, a şi început să tragă. Mitraliera, care primise ordin să ne protejeze cu focul ei la caz de nevoie, n-a întîrziat să descopere pe observatorul din pom şi, dintr-o ra-

fală, l-a și doborît. A scos un țipăt și s-a rostogolit la pămînt.

De vreme ce ne văzuse și nu se produsese atacul prin surprindere, am strigat unităților să înainteze către sat, hărțuindu-i printre gropi și șanțuri. Înaintarea noastră se făcea cu precauțiune, fiindcă nu ne închipuiam panica în care intrase vrăjmașul. După ce-am auzit însă focurile unui post, ne-am dat seama de ce se întîmplase.

Am năvălit și ne-am apropiat de caraguni, care fugeau din școala asediată. Între timp am auzit motoarele automobilelor, care se întorseseră din nou în sat. Am cules informații cu privire la numărul lor și la armament. Erau puțin mai tari decît noi. Trebuia, așadar, să ne grăbim, să nu apuce să se întărească sau să-și revină din panica lor. Am îndreptat toată greutatea atacului asupra unei singure case, de care ne putusem apropia ușor. Pe ceilalți i-am atacat astfel încît să nu poată veni în ajutor. Gloanțele noastre cădeau dese ca grindina asupra ușilor și ferestrelor casei. Atunci cînd gloanțele celor închiși se împuținară, un tînăr antart s-a apropiat de casă dintr-o săritură și a aruncat două grenade. Din cei unsprezece care se aflau acolo, n-au fost găsiți în viață decît doi, ascunși în vatră. Cei ce fuseseră cantonați în cealaltă casă, cînd au aflat că le-a venit și lor rîndul, s-au predat. Din cei treisprezece care erau acolo, fuseseră omorîți numai doi. În casa asta a fost prins și comandantul care omorîse pe țăran. Cei ce erau închiși în biserică și în chilii s-au predat ușor. Printre cei aflați în biserică era și negustorul care contribuise la condamnarea mea. Numai cei cantonați la școală au opus rezistență, fiind acolo și nemții și avînd și un loc potrivit pentru luptă.

Mi se pare că numai unul sau doi au supraviețuit dintre cei închiși în școală. După o luptă de un ceas,

am izbutit să ne apropiem de clădire. Am pus dinamită şi am zvîrlit în aer un zid. Prin deschizătura făcută am aruncat grenade într-o sală. Apoi am adus benzină de la automobile şi am dat foc. Cîţi mai erau în viaţă au încercat să fugă, şi astfel şi-au găsit moartea aproape toţi. Am stins repede focul, iar în ziua următoare am refăcut zidul dărîmat. Cel ce omorîse pe ţăran era omul cel mai laş, un om de nimic. Plîngea şi se ruga, tîrîndu-se la picioarele noastre. Tremura din toate încheieturile, iar în ochi i se citeau neîncetat groaza şi nebunia. Vorbea repede, se încurca, părul i se zbîrlise, şi în cîteva ceasuri îmbătrînise. Ţăranii l-au executat în piaţă. Am aflat apoi repede josniciile fiecăruia, fiindcă se pîrau unii pe alţii, dezvăluindu-şi mîrşăviile. Astfel au fost descoperiţi unii care uciseseră oameni şi care denunţaseră pe luptători. Erau patru, şi au fost trimişi sub pază la detaşament. Mi-a produs impresie un tînăr cu o înfăţişare foarte aleasă. El sta singur într-un colţ şi plîngea liniştit. M-am apropiat de el şi mi-a vorbit cu sinceritate, plîngînd necontenit.

Copilul acesta îşi trădase patria şi poporul, ca să poată proteja pe părinţii lui, bătrîni şi bolnavi şi care-ar fi murit de foame, dacă el n-ar fi intrat în „detaşamentul de siguranţă". I-am explicat că fapta lui n-a fost o jertfă de dragul părinţilor, ci un sentiment de egoism în faţa patriei şi a poporului. Îmi amintesc de uimirea cu care m-a privit cînd a înţeles sensul adînc al cuvintelor mele. Mi-am dat bine seama că ar fi vrut să devină antart şi că se sfia s-o spună. Dar nici eu nu i-am propus acest lucru, ci l-am lăsat împreună cu ceilalţi.

În ziua următoare urmau să plece la Atena, mergînd pe jos, din sat în sat. Nici unul dintre ei nu mai prezenta vreo primejdie, căci îşi dădeau seama că nu trebuia să mai fie prinşi a doua oară.

Mai tîrziu, pe vremea cînd am fost judecat, am căutat să aflu veşti despre tînărul din „detaşamentul de siguranţă". Se sinucisese, după ce i-au murit părinţii, cu puţine zile înainte de plecarea nemţilor. Era un băiat de treabă, care căzuse şi el jertfă războiului şi ocupaţiei.

Negustorul care m-a denunţat era cel care subvenţionase întreprinderea. În „afacerea" aceea a pierdut mulţi bani şi două automobile. Vinovat de paguba lui m-a socotit pe mine, cu atît mai mult cu cît aflase că aveam o casă şi putea fi despăgubit pe măsura pierderii şi „simbolic", aşa cum declarase la judecată, căci, în fond, ceea ce-l interesa era numai pedepsirea celui vinovat. Vinovatul eram eu, iar victimele erau el şi prietenii lui, „cei ucişi şi de neuitat". În fine, am fost condamnat la moarte pentru treizeci şi cinci de omoruri — socotiseră şi pe nemţi —, şi de-atunci, de şaisprezece ani, îmi aştept moartea.

Cît m-a costat sufleteşte această condamnare este greu de descris. La început am trăit în închisoare într-un fel de coşmar. Nu puteam afla nici un sens pentru viaţa mea, în întîmplările ei. Nu puteam afla nici o raţiune, nimic care să stabilească o legătură între condamnarea mea şi trecutul meu. Am reflectat asupra vieţii mele şi am examinat-o de la începutul ei. Am cîntărit fiecare faptă importantă cu cea mai mare severitate, dar concluzia nu s-a schimbat. Aveam datoria să fiu mîndru de tot ce săvîrşisem în timpul ocupaţiei. Şi, totuşi, iată-mă condamnat, aşteptîndu-mi moartea. Îmi spuneam că poate exista ceva nelalocul lui, sau vreun lucru pe care eu nu-l vedeam. Ajunsesem să mă întreb cine sînt şi ce sînt, dacă eu şi lumea existăm, sau dacă visez în mijlocul lumii. Am trăit în această febră două luni încheiate, care nu se

mai sfîrşeau. Situaţia în care se află un condamnat la moarte îl obligă să treacă neapărat prin aceste crize sufleteşti. Nu este, totuşi, greu să învingi criza.

VII

Într-una din ultimele lupte date pe vremea ocupaţiei, am fost grav rănit pentru a doua oară, dar am scăpat din nou cu viaţă, ca să ne întîlnim acum în această temniţă. De data aceasta am fost rănit la picior, pînă sus la pîntece. O grenadă făcuse explozie la doi paşi în faţa mea şi, cum eram în picioare, m-a atins. Gazele m-au făcut să leşin şi aş fi murit din pricina hemoragiei, pe locul unde căzusem, dacă întîmplările àstea nu s-ar fi petrecut tocmai cînd se sfîrşea lupta. Am stat şase luni încheiate în spital, şi mai sufăr şi acum de picior, în fiecare iarnă.

Erau chiar zilele în care fugeau nemţii. Cu excepţia marilor oraşe, ţara era liberă, dar mai existau încă temeri. Duşmanul era încă tare, fiindcă noi nu dispuneam de armament greu. Cîteva tunuri pe care le aveam nu aveau destule obuze. Deşi erau puţine, am izbutit totuşi să nimicim, cu prilejul acelei lupte, o coloană întreagă a duşmanului. Organizaţiile ne informaseră cu privire la forţa şi la itinerarul coloanei germane. Erau cam o sută cincizeci de maşini cu soldaţi şi prizonieri, patru tancuri mari şi peste zece tunuri. Noi aveam trei tunuri, care aveau misiunea să distrugă tancurile. Succesul depindea de luarea prin surprindere. În acele părţi ale drumului care nu puteau fi atacate de tunurile noastre au fost aşezaţi antarţi camuflaţi, înarmaţi cu grenade antitanc. Drumul şerpuia pe la poalele unui munte, iar pe partea cealaltă se întindeau ogoarele semănate cu porumb. Printre semănături, care ajungeau la un metru şi jumătate înăl-

ţime, detaşamentul nostru a ocupat poziţii de luptă, întărite de două tunuri antitanc, cu tragere rapidă. Pe înălţime ocupase poziţii un detaşament organizat al Elas-ului, iar înspre oraş, de unde trebuia să pornească întăriri pentru nemţi, luase poziţie de luptă un detaşament de rezervă, mobilizat în vederea acestei lupte. Înainte de apariţia coloanei, zburară deasupra poziţiilor noastre două avioane nemţeşti de recunoaştere, care însă nu văzură nimic, atît de desăvîrşită era camuflarea posturilor de observaţie. În sfîrşit, către prînz se ridică pe cer un praf gros, pe care-l lăsa şirul cel lung al camioanelor. Cu cît coloana se apropia, cu atît se înteţea zgomotul motoarelor şi al şenilelor, care umplea aerul.

În faţă mergeau trei camioane pline cu nisip, destinat pentru mine. Urmau două tancuri uriaşe, cu tunuri şi artilerie grea. Apoi urma convoiul lung al camioanelor cu S.S.-işti. La jumătatea coloanei se aflau tunurile şi automobilele cu provizii. La urmă veneau alte tancuri, asemănătoare cu cele dintîi.

Deasupra celor mai multe camioane erau aşezate mitraliere, gata să intre în acţiune. Soldaţii erau albi de praf şi purtau căşti de oţel, care străluceau în lumina soarelui. Toţi păreau narcotizaţi de soarele puternic şi de oboseală. Priveam la ei, în timp ce coloana înainta, urlînd sub gurile armelor noastre, printre norii de praf. Dincolo de postul de observaţie începea cîmpul de mine.

O dată cu aruncarea în aer a primului automobil, se porni o furtună îngrozitoare de explozii şi proiectile, care au umplut cerul de fum, de foc, de oţel topit, de urlete şi zgomote. Tunurile antitanc, obuzele, grenadele, revolverele atacară în masă tancurile şi automobilele. Proiectilele aruncate de armele mici căzură ca grindina ucigătoare deasupra maşinilor pline de fandari. Nemţii rămaseră uluiţi. Tancurile

care se aflau în capul coloanei fură îndată distruse; alte două au fost distruse în primele zece minute ale luptei. Multe mașini luară foc, unele, mai ales cele pline cu muniții și cu proiectile, săriră în aer, producînd zgomote înfiorătoare și împrăștiind țăndări la o mare distanță.

În mijlocul exploziei și al dezordinei, S.S.-iștii săreau de pe mașini, alergînd, ieșiți din minți, încoace și încolo, negăsind nici un loc în care să se ascundă, în timp ce gloanțele noastre îi secerau de pretutindeni.

Numai ariergarda lor izbuti să se refacă într-un fel oarecare și, avînd la început în ajutor două tancuri, căuta să încercuiască detașamentul nostru, desfășurat pe cîmp. Aceasta ne-a obligat să îndreptăm toate focurile împotriva ariergărzii. Printre semănături izbucni o luptă sălbatică, în timp ce fumul mașinilor, care ardeau pe tot parcursul, ne împiedica să vedem în jurul nostru. După două ceasuri, nemții mai rezistau în trei puncte. Cel mai important punct era la poalele muntelui, de unde izbutiră să disloce o companie de-a noastră. Ariergarda lor, formată din aproape o sută de S.S.-iști, înarmați cu toții cu arme automate și mitraliere, era așezată într-un labirint de șanțuri. Al treilea punct de luptă era izolat la o cotitură a drumului.

În jurul acestor trei puncte, lupta se întețea mereu. Detașamentul nostru lovea în aceia care luptau la poalele muntelui. Restul detașamentelor au fost utilizate pentru distrugerea S.S.-iștilor, care luptau la cotitura drumului. În momentul critic al luptei se auziră focuri în direcția orașului. Cei încercuiți primeau ajutor. Tunurile noastre aveau mai puțin de cinci încărcături fiecare. Detașamentul de rezervă al Elas-ului nu avea obuze și nici un fel de muniție grea; n-avea de asemenea nici experiența unor lupte de proporții. Cei ce veneau din direcția orașului erau

cam opt sute de S.S.-işti şi erau apăraţi de artilerie şi de patru tancuri. Rezerva Elas-ului izbuti să reziste aproape o oră. Atunci a alergat să pună mîna pe nemţi unul dintre detaşamentele noastre înaintate, în timp ce celelalte loveau cu furie cele două puncte care mai rezistau. Detaşamentul nostru, care lupta cu ariergarda, a fost întărit cu artilerie, şi lupta deveni mai crîncenă. Pas cu pas, strîngeam cercul în jurul nemţilor, dar ei rezistau cu hotărîre nouă, căci simţiseră întăririle. Dar nu le mai rămînea drum pe unde să se poată întoarce, şi lupta ajunsese la grenadă. Am dat lupta finală, care a ţinut o jumătate de oră. Toţi S.S.-iştii au fost ucişi în acel punct.

Şi noi am avut pierderi mari, căci un sfert din detaşament murise sau căzuse în captivitate.

În clipa în care ne pregăteam să atacăm ultimul punct al nemţilor, îşi făcu apariţia aviaţia lor, care se apucă să bombardeze şi să tragă cu artileria în detaşamentele noastre, de la o distanţă mică de pămînt. În acelaşi timp, întăririle lor au izolat şi detaşamentul care ieşise în întîmpinarea lor, în timp ce artileria noastră arunca ultimele obuze, ca să distrugă numai unul dintre cele patru tancuri. Celelalte trei, cu ajutorul aviaţiei lor, izbutiră să-i izoleze pe-ai noştri. Întăririle se apropiaseră de poalele muntelui şi de-acolo sprijiniră ieşirea S.S.-iştilor, care se luptau încă pe povîrnişul muntelui. Se înnoptase de-acum, şi lupta continua, sîngeroasă. Noi am transportat armele noastre antitanc, ca să putem ataca tancurile nou-sosite, în timp ce înapoia nemţilor se refăcea detaşamentul ce fusese izolat.

Dar S.S.-iştii îşi dădură seama că nu trebuia să-i surprindă noaptea pe cîmp, şi de aceea încercau să se retragă cu toată graba spre oraş. Noi eram hotărîţi să nu-i lăsăm să plece, şi de aceea i-am şi atacat din nou. Am văzut pe soldatul neamţ care s-a ridicat din

şanţ şi a aruncat în mine cu grenada, dar nu m-am putut feri. Cînd mi-am revenit de pe urma leşinului, eram într-o căruţă.

Era noapte, pe cer o puzderie de stele şi o linişte deplină. După cîteva zile m-au transportat într-un spital, în oraşul în care mă născusem. Am ieşit din spital, să fiu adus la tribunal, şi de-acolo în celula în care stăm de vorbă acum. Nemţii, între timp, plecaseră de la noi din ţară, după ce-au luat lecţii usturătoare de la poporul nostru, cu privire la felul în care ştie să pedepsească pe invadatori.

*

În odaia temniţei, nimeni nu dormea în noaptea asta. Toţi ascultau amintirile luptătorului condamnat. Omul care străbătea odaia de la un cap al ei la celălalt îşi continua acel du-te-vino chinuitor. De asemenea, celălalt condamnat, care zîmbea cu bunăvoinţă, cufundat în gînduri, continua să lucreze la florile lui artificiale.

Cînd a încetat vorba şi s-a întins peste tot tăcerea cea mai adîncă, atunci se auziră pe coridor bocancii paznicului, care se depărta de uşă. Toţi şi-au dat seama că paznicul urmărise amintirile celui condamnat. Nimeni n-a vrut să se culce în seara aceea, fiindcă toţi se luptau cu întunericul, care apăsa asupra vieţii lor, ca un coşmar.

THEMOS KORNAROS

S-a născut în insula Creta în 1909 şi a cunoscut mizeria şi sărăcia încă din anii copilăriei. A lucrat multă vreme ca muncitor manual. În anii ocupaţiei fasciste a Greciei a luat parte activă la mişcarea de rezistenţă. A fost prins de germani şi schingiuit în lagărul de la Haidari. Suferinţele îndurate de scriitor fac obiectul lucrării *Lagărul de la Haidari* (1943). De asemenea şi-a povestit ostracizarea, exilul şi atrocităţile la care a fost supuş în insula Macronisos în cartea *Scrisori din Macronisos* (1954). Prima lui operă, *Sfîntul Munte* sau *Sfinţii fără mască* (1933), este o satiră necruţătoare la adresa slujitorilor republicii monahale de la Sf. Munte. Lucrarea a fost bine primită de critică, şi apariţia ei a produs o mare vîlvă. Un interes deosebit a produs opera lui intitulată *Spinalonga* (1933), povestire a vieţii celor internaţi în leprozeria din insula Spinalonga şi a lipsei de solicitudine a statului faţă de aceşti dezmoşteniţi ai soartei.

UN VITEAZ

Era pe la începutul lui august 1944. Abia se luminase de ziuă cînd un cercetaş anunţă organizarea Elas-ului. Pricina organizării ei era o tulburare care da de bănuit şi care fusese semnalată în cartierul periferic Byron. [1] Un „om de legătură“ răspîndi curînd vestea că mahalaua urma să fie încercuită de un detaşament mixt format din nemţi şi ţoliazi. [2] Efectivul de care dispunea Elas-ul era neînsemnat faţă de efectivele şi armamentul vrăjmaşului, totuşi Elas-ul trebuia să dea semnalul luptei. Trebuia de asemenea să se dea răgazul necesar ca să poată fi evacuate arhivele organizaţiilor, iar ilegaliştii care rămîneau să aibă timp să ia măsurile necesare.

Dar peste noapte s-a şi produs undeva răzvrătirea. Lupta a început cu violenţă şi patimă într-o margine a cartierului şi a cuprins casele, una după alta. Radioul răspîndea mesaje încurajatoare pentru luptători, vîra panică în pifani şi da veste oamenilor din cartier despre tot ce se întîmplă. Lupta sta să înceapă, în noaptea întunecată ca smoala. După ce totul a fost

---

[1] Cartier mărginaş al Atenei, locuit în cea mai mare parte de refugiaţi greci din Asia Mică.

[2] Infanterişti greci.

pus în ordine grupa cea mică a Elas-ului a primit ordin să se retragă. Cartierul era înconjurat de pretutindeni, iar ordinul sever. Trebuia deschis un drum pentru salvarea muniției și pentru fuga copiilor în munți, cu cele mai puține jertfe posibile.

Unitățile armate ale dușmanului își făcură apariția în cartier ziua în amiaza mare, după o luptă aprigă, de mai multe ceasuri, cu cîțiva voinici fără mustăți din corpul de voluntari ai Elas-ului.

Clopotele băteau, în timp ce pifanii se împrăștiau pe toate drumurile, amenințînd. Oamenii din cartier primiseră ordin să se adune în piață, în zece minute. Cine se va ascunde, cine va încerca să fugă va fi executat pe loc, împreună cu toți membrii familiei, iar casa le va fi incendiată. Scopul acestui atac dezlănțuit în zori nu-l cunoștea nimeni. Ceea ce era sigur era că nu mirosea a bine. Și fiecare se pregătea sufletește, să poată înfrunta clipele grele și veștile dureroase. Nu vedeai nici lacrimi, nu auzeai nici suspine, deși clipele erau nespus de grele ; fiecare dintre membrii familiei își lua rămas bun unul de la celălalt. A devenit acum o tradiție în cartierele dinspre răsărit ale Atenei ca oamenii să pornească cu demnitate și liniște la ultimul lor joc cu moartea.

Piața freamătă. Se simte un vuiet fără cuvinte, ce seamănă mai degrabă cu o pregătire pentru luptă a unui roi de viespi, decît cu un zgomot produs de o adunare de oameni, străjuită de automate și tancuri. „Bărbații, deoparte !“, se face auzit primul ordin.

Cîteva mîini se întind pe furiș, se strîng grăbite, și fiecare se așază la locul lui. Pruncii, în brațele mamelor, fără să bănuiască vreo primejdie, cheamă pe tații lor, să privească jucăriile și ghidușiile pe care le fac. Dar acel „ţoliaz“, din a cărui vorbă picură numai

otravă, răspunde la nevinovăţia copiilor numai cu înjurături şi ameninţări.

— Ai răbdare, micuţule, că-ţi voi da eu o minge să te joci.

Şi „ţoliaz"-ul arătă spre capul tatălui copilului, făcîndu-l să înţeleagă cum poţi tăia capul cuiva. Nemţii vor să afle ce le-a spus. Apoi încep să rîdă, lovind în spate pe deşteptul „ţoliaz". Nemţii despart apoi, din rîndul bărbaţilor, pe cei tineri de bătrîni. Din cînd în cînd le pipăie şi braţele, să le aprecieze puterea. Lucrurile încep să se lămurească. Au nevoie de robi, care să trudească în obiectivele industriale ale Germaniei. Sînt aleşi o mie cinci sute de oameni. De altfel, n-a fost o operaţie anevoioasă. Greutatea constă în a putea descoperi ce se ascunde îndărătul acestor figuri, cu priviri întunecate şi cu buzele strînse. Fără îndoială că nu este o treabă prea simplă, să poţi trimite în spatele frontului o mie cinci sute de bărbaţi care fac parte dintr-un cartier al Atenei ce nu vrea să se supună. Nemţii şi „ţoliazii" discută cu aprindere între ei. Deodată, patru spioni înaintează şi pătrund în mijlocul grupului, care rămîne mut. Cei patru se uită cu atenţie în ochii fiecăruia, rînd pe rînd, apoi fac alegerea. Au pus deoparte un număr de doisprezece. Sînt doisprezece palicari, în ale căror priviri poţi citi poveşti ciudate despre libertate şi luptă. Cei doisprezece sînt aşezaţi la perete, unul lîngă celălalt, în faţa mulţimii. Nu se aude decît zgomotul produs de respiraţia oamenilor. Ritmul respiraţiei devine acum mai viu. Toată această mulţime, de la copilul de şase anişori pînă la cel mai vîrstnic, e organizată cît se poate de bine. Cu toţii ştiu ce rol s-a încredinţat fiecăruia din această duzină preţioasă de oameni. Ofiţerul german dă apoi un ordin în limba lui aspră. Trădătorul traduce, privind spre cei doisprezece :

— Veţi fi împuşcaţi pe loc ! Cel ce doreşte să rămînă în viaţă să declare care dintre cei o mie cinci sute sînt comunişti şi eamişti.

Mulţimea răsuflă din greu. Din dreapta şi din stînga se încrucişează mii de ochi, şi înţelegerea s-a făcut pe deplin. Linişte.

Ordinul este repetat cu mai multă putere. Glasul trădătorului seamănă cu un strigăt al groazei, într-o noapte pustie, în care nu adie nici vîntul şi nici frunza nu se mişcă în pomii rămaşi şi ei muţi. Detaşamentul „ţoliazilor“ stă cu armele automate în poziţie, în faţa celor doisprezece „aleşi“. Aceştia stau liniştiţi, ţinînd capul în sus, şi privesc cu hotărîre spre oameni. Numai dacă eşti din cartierele răsăritene ale Atenei poţi înţelege ce-au avut de spus ochii celor doisprezece. Au mulţumit ei, oare, oamenilor pentru comportarea lor ? Au dat semnalul unei linişti desăvîrşite ? Sau au salutat pentru ultima oară ochii unei mame sau ai unui prunc cu părul plin de cîrlionţi, care-i desfăta oriunde s-ar fi aflat ?

— Aşadar, nu vreţi să vorbiţi ? *Gut !*[1]

— *Epi scopon.*[2]

Detaşamentul a primit ordinul. Tăcerea e în luptă cu inima, căci numai bătaia ei se mai aude. Oamenii nu mai au glas, de parc-ar fi fost loviţi de un trăsnet. Un glas puternic şi tărăgănat străpunge pustietatea, răzvrătind inimile, înfiorînd mulţimea. Omul abia mai răsuflă şi parc-ar vrea să strîngă de gît pe trădător.

— Opriţi-vă !

Atît a putut spune. Mii de ochi sînt aţintiţi asupra unui cap bălai ca soarele ; omul se agită, se zbuciumă,

[1] Bine ! (Germ.)
[2] Ordin militar : trageţi la ţintă.

să-şi facă loc prin mulţime. Nemţii intervin. Lovesc, latră, caută să-i facă drum, să ajungă cît mai repede în faţa lor un nou „om de încredere". Toţi îl văd acum bine pe omul care a strigat. Doi eponiţi[1] plîng undeva deoparte. E dintre ai lor cel ce a strigat. Din mijlocul lor a apărut un trădător ! Aceştia doi, împreună cu acela care se află acum alături de nemţi, formează secretariatul Eponului din cartierul Byron al Atenei !...

Nu se mai simte o răsuflare... Este o furtună ascunsă, care mugeşte, o mînie care stă să izbucnească, e un zbucium care arde şi distruge.

Copilul cu părul bălai ca soarele are ochi albaştri. Dacă-i priveşti, aşa cum sînt acum, sălbatici şi aprinşi, te-apucă plînsul. Să fie el, oare, un trădător ? Un voinic ca el ?! Ce ciudat !

— Ce ai de spus ? îl întreabă nemţii.

— Aceşti doisprezece oameni sînt nevinovaţi. Lăsaţi-i în pace. Ei nu au habar de nimic. Pe comunişti vi-i arăt eu.

Rîsul luminează feţele călăilor. În acest rîs sec ghiceşti curata bucurie, triumful lor.

— *Gut !* Vorbeşte !

Din ochii celor ce urmează să fie executaţi pornesc scîntei care înconjoară pe bătrînul luptător, despre care fiecare ştie că e în stare să arunce, într-o singură clipă, în aer organizaţia Byron. Din mulţime a izbucnit glasul răguşit al unui om care se zbătea :

— Nu, nu, Kasimatis !

Dar glasul s-a înecat şi n-a mai ajuns la urechile studentului Kasimatis, care se află acum în faţa duşmanului, gata să vorbească.

— Vorbeşte, dar ! Care sînt comuniştii ?

— Eu !

— Bravo ! Eşti un viteaz ! Dar ceilalţi ?

---

[1] Membrii Organizaţiei naţionale panelenice a tineretului.

Un val de dragoste şi admiraţie porni din mijlocul mulţimii, învăluind pe erou. Iar luminile din ochii celor doisprezece care urmau să fie executaţi formează o cunună strălucitoare în jurul capului bălai ca soarele al eponitului. Pentru cel ce nu se pricepe să citească în fundul sufletului, purtarea studentului Kasimatis este o faptă măreaţă, fără un ţel. Este o izbucnire frumoasă, dar în acelaşi timp necugetată. Dar pentru fiecare luptător byronist, fapta aceasta îşi are tîlcul ei, ţinta ei. Şi cuprinde în ea o primă izbîndă.

Băiatul mîndru şi curajos nu avea nici o nădejde c-ar fi putut scăpa cu viaţă pe cei doisprezece membri ai organizaţiei Epon ; de asemenea, era exclusă speranţa că el ar fi putut rămîne în viaţă după o astfel de atitudine. Avea totuşi siguranţa că va atrage asupră-i interesul duşmanului într-un moment critic. Avea convingerea că va izbuti să trezească în mulţimea pe care duşmanul caută s-o îngenunche, cu sadism şi pricepere multă, un val de entuziasm. Era clipa hotărîtoare în care „pericolul" se plimba printre noi, căci, dintr-un moment în altul, putea să se ivească o slăbiciune, vreo abdicare la care nu s-ar fi aşteptat. Şi atunci ? Dar acest „atunci" trebuie înlăturat... „Sînt comandant ! În calitatea pe care o am, interzic apariţia «pericolului» şi «abdicarea». Eu sînt cel ce ridic moralul oamenilor ; eu sînt cel ce întreţin entuziasmul în sufletul mulţimii." Aşa a stat de vorbă voinicul cu sufletul lui de viteaz. Şi-a făcut planurile şi socotelile lui, apoi a sărit în sus, ca un demn şi vajnic apărător al onoarei. „Eu sînt acela, şi nimeni altul." Glasul lui era ca o poruncă de foc ce se adresa entuziasmului, să se ridice ca un val uriaş şi să înnăbuşe orice sentiment de slăbiciune care-ar fi putut apărea. Duşmanul a fost cuprins de enervare. Se frămîntă. Lasă sadismul să izbucnească în toată libertatea. Această „libertate" este a doua izbîndă a voinicului. Dar jocul sadic, ştiin-

ţific calculat, cu sufletul ameninţat al oamenilor începe să slăbească. Mulţimea respiră uşurată, se entuziasmează, se electrizează, şi gîndul abdicării aleargă să se ascundă acolo de unde a pornit.

Sadismul întreg, ştiinţific pus la cale, îşi pierde scopul şi ţinta principală. Jocul duşmanului îşi alege un obiectiv nou : eponitul erou !

Mulţimea este eliberată. Băiatul cu părul bălai ca soarele este aşezat în rînd cu cei doisprezece. „Este al treisprezecelea." Armele automate izbucnesc în cîntec, pentru preamărirea eroului : *„Grecie, ţara mea, înainte !"*

Mulţimea nu plînge. Privirile din mii de ochi rîzători se încrucişează cu privirea mîndră a celor treisprezece voinici. Eponitul Kasimatis a intrat în istorie, iar numele lui se leagă de una dintre situaţiile critice prin care i-a fost dat poporului său să treacă.

O mie cinci sute de oameni pornesc spre subteranele Germaniei. Dar nădejdile unei reîntoarceri cîntă în sufletul lor. Şi mereu, în fiece strofă a cîntecului, răsună numele eponitului Kasimatis.

SOFIA MAVROIDI-PAPADAKI

Scriitoarea este originară din Creta. A făcut studii superioare de matematici la Universitatea din Atena şi-a funcţionat în învăţămînt pînă în 1946, îmbinînd obligaţiile impuse de catedră cu preocupări literare. S-a distins în domeniul literaturii pentru copii, scriind *Povestea Olimpului* (1943), *Atalanti, nereida pădurii* (1957), *Glasul clopotului* (1965). Prima ei culegere de poezii se intitulează *Clipe de dragoste* (1934) şi a fost elogios întîmpinată de critică.

Sofia Mavroidi-Papadaki reprezintă figura luminoasă a scriitorului-cetăţean, care a dat glas tuturor năzuinţelor şi suferinţelor îndurate de poporul grec în anii ocupaţiei fasciste. Opera ei vorbeşte despre foamea care a ucis copiii, despre durerea mamei lipsite de singuru-i sprijin, despre eroismul celui condamnat la moarte, despre dorul de libertate şi bucuria eliberării patriei. Activitatea scriitoarei continuă prodigioasă.

LA MARGINEA VIEŢII

Am rămas surprinsă de îmbrăcămintea ei albă şi de privirea ei, care era veselă, cu toate că-şi pierduse tatăl şi doi fraţi. Moartea îi pustiise căminul, şi totuşi avea puterea să păstreze un rîs atît de luminos. Avea trupul zvelt, părul lins şi negru, şi ochii ei pluteau în lumină. Nu era o frumuseţe aparte, dar faţa ei oglindea bine sufletul. Am căutat s-o cunosc. Voiam să ştiu cum arată o copilă de optsprezece ani, care pierduse totul, dar pe care nenorocirile n-o aruncaseră în ghearele deznădejdii. Am încercat totdeauna un sentiment de teamă în faţa acelora care au plătit un tribut scump vieţii. Fiinţa ta ţi-o dărui cu uşurinţă, iar moartea este o beţie atunci cînd cunoşti cauza pentru care te jertfeşti. Dar atunci cînd te afli în primejdia de a pierde pe aceia pe care-i iubeşti, pe tatăl, pe soţul tău, pe fratele sau copilul tău, lucrurile iau altă înfăţişare. Nu te afli, oare, în situaţia de a ţi se părea scumpă viaţa, nu te copleşeşte gîndul că trebuie să salvezi ce-ţi rămîne ? Dacă aşa stau lucrurile, nu trebuie să te supui, o dată ce lupta merge mînă în mînă cu moartea ?

Dar Elli, care întrupează tinereţea însăşi şi care stă acum în faţa mea, a dăruit tot ce-a avut mai bun, şi

totuşi în privirea ei strălucitoare luceşte încă dorinţa de a dărui!

— Cum se simte maică-ta acum? am întrebat-o.

— Doctorii spun că, dacă va urma tratamentul recomandat, va putea fi salvată. Am închiriat pentru ea o cameră la Marusi.

— Cum vă descurcaţi? Aveţi cu ce trăi? Vă dau o mînă de ajutor prietenii?

— De pe urma tatii, care a fost director de bancă, ne-a rămas o pensie modestă. Dar ne descurcăm cu ea. Cît despre prieteni, am avut mulţi altădată. Părinţii mei erau mereu invitaţii lor şi ne făceau şi ei vizite. Dar acestea s-au întîmplat înainte de Rezistenţă. Acum, aceşti prieteni nici nu vor să mai audă de noi. N-au venit nici la înmormîntare. Vezi, noi sîntem „răzvrătiţii" care am făptuit marea crimă de a merge alături de mulţime. „Dar asta n-are importanţă, spune mama. Nu ne leagă nimic de aceşti oameni." Într-adevăr, aşa e mai bine. Gîndiţi-vă ce groaznic ar fi fost pentru mine ca în aceste zile să fi fost obligată să ţin seama de formalităţi sociale...

Deşi eram dornică să aflu cîte ceva despre „acele zile măreţe", ezitam totuşi să întreb. Dar amintirile au început să prindă aripi în jurul nostru, aprinzînd trandafirii purpurii de pe obrazul copilei şi dînd imbold destăinuirilor.

Elli vorbea în cuvinte simple, lipsite de orice accent tragic. Ai fi zis că debita o poveste pe care o citise undeva. Dar cînd a venit momentul să-şi descrie fraţii, să-mi arate firea fiecăruia, glasul ei a căpătat mlădieri.

— Fanis, băiatul nostru cel mai mare, era serios şi vorbea măsurat. Gîndea mult, dar nu scotea o vorbă. A intrat de la început în lupta pentru eliberare, dar noi n-am ştiut niciodată drumul deosebit pe care apucase. Intra în casă grăbit, mînca ceva, apoi pleca din

nou. Era senin și tăcut. Și, totuși, sub privirea lui liniștită ghiceai o scînteie fără astîmpăr, care punea multe lucruri la cale. Luase hotărîrea să păstreze o tăcere desăvîrșită, ca să ascundă în fața surorii și mamei ceea ce hotărîse pentru seara aceea firea lui arzătoare : consemne, proclamații, emisii la radio, acțiuni, arme. Toate acestea le puteai citi pe fața lui senină, dacă în cei patru ani ai fi învățat să citești pe ea. Paul era altă fire. Spunea totul, nu ascundea nimic. Și atunci cînd fața lui bălaie se aprindea și se roșea, însemna că trăia dinainte tot ce plănuise: „Astă-seară voi vorbi nemțește la megafon. La zece metri distanță de cazarmă : Soldați nemți, douăsprezece fără un sfert arată ceasul. Ceasul se apropie. De ce stați aici, în timp ce țara voastră se prăbușește în flăcări ?“ Mama devenea palidă, dar nu deschidea gura să spună un cuvînt măcar. Mai tîrziu însă, cînd Paul vorbea nemțește în fața pîlniei, ea sta alături de el, la încrucișare, la 20 de metri depărtare de cazarmă. Ea sta acolo de veghe, fără nici o apărare, ca o strajă mută, și numai atunci cînd vedea pe Paul sărind și dispărînd și cînd nu se mai auzea glasul megafonului pe străduțele strîmte ale cartierului, se întorcea acasă și aștepta venirea lui.

— N-a căutat niciodată să-l împiedice ?

— Nu ! Știa că așa ceva nu era cu putință. O singură dată a spus : „Nu uitați că tatăl vostru a fost împușcat de nemți...“ Dar Fanis a întrerupt-o : „Măicuță, tocmai din pricina asta îi luăm noi locul în luptă.“

De-atunci n-a mai vorbit. Numai că era toată numai ochi și urechi. Căuta să prindă un cuvînt, să ghicească programul serii, să aleagă și pentru ea o cale de luptă.

„Ştii ce părere am, măicuţă, i-a spus într-o seară Paul, de vreme ce tot te oboseşti venind după noi, nu vrei să iei şi tinicheluţa cu vopsele ?"

— Elli, tu ai lucrat pe undeva ? am întrebat-o.

— Am făcut şi eu cîte ceva, dar m-am aflat totdeauna mai la margine. Cînd l-au împuşcat pe tata, Fanis mi-a spus : „Elli, ai grijă de mama, ca de ochii din cap. Poate că i-e dat să soarbă şi din alte pahare ale amărăciunii. N-o lăsa singură ! Noi pornim pe drumul pe care l-a sfinţit sîngele tatălui nostru. Tu să fii alături de ea." Iată pricina care m-a făcut să nu pornesc şi eu la luptă, aşa cum aş fi dorit, să lupt piept la piept. Ajutam copiii, scriind ceea ce era necesar. Eram condamnată să trăiesc zbuciumul meu întreg în umbra casei mele, deşi l-aş fi putut uita intrînd în zbuciumul general şi în beţia luptei. Dar într-una din nopţi a venit nenorocirea... Nu fusese prevestită prin nimic. Auzisem, dar nu-mi venea să cred că marile nenorociri vin tocmai cînd nu gîndeşti. Copiii se culcaseră devreme, iar mama dormea fără grijă. Dar la miezul nopţii se auziră bătăi în uşă. Bătea tare, cu furie. Nu mai putea fi nici o îndoială că fuseserăm descoperiţi, dar cum să te hotărăşti să deschizi, cînd ştii că în dosul porţii te-aşteaptă moartea ?! M-am dus şi am deschis. Aveam în faţă trei nemţi şi un trădător de-al nostru. „Avem treabă cu fraţii tăi, spuse grecul. Unde sînt ?" „Dorm, spusei. Dar cu ce s-au făcut vinovaţi ?" Nu mi-a răspuns la întrebare. Deodată mă văzui înconjurată de puşti. Copiii căzuseră în mîinile lor, aşa cum erau, în pijamale şi papuci. „Aşteptaţi două minute, să ne îmbrăcăm", le spuse Paul, pe nemţeşte. Dar sergentul — *Ober*-ul, cîinele cel mai sălbatic pe care l-a zămislit rasa germană — l-a întrerupt brusc : „N-ai pentru ce, tinere." Şi, lovindu-şi vecinul pe umăr, adăugă, rîzînd sadic : „N-ai nevoie de haine acolo unde te duc. Nu-i aşa, Hans ?"

Şi s-au pus cu toţii pe rîs, împreună cu trădătorul, care vorbea în limba noastră grecească.

Atunci mama s-a repezit, cu avîntul unei fete de şaisprezece ani. Le-a cuprins mîinile şi a început să le vorbească, nemaicontenind cu vorba, ea, care nu vorbea niciodată : „Să nu mi-i luaţi ! Nu mai am în viaţă pe nimeni, în afară de ei. Mi-aţi ucis bărbatul, lăsaţi-mi măcar copiii ! Aveţi şi voi mame, aveţi şi voi feciori ! Oare voi nu ştiţi ce înseamnă durerea ? Nu se poate să nu ştiţi ! Sînteţi, doar, oameni şi aveţi o inimă... Făgăduiţi-mi că nu mi-i veţi lua. Priviţi ! Toată casa vă stă la dispoziţie. Luaţi hainele, luaţi mobila, cărţile. Luaţi-mă pe mine, dar lăsaţi-mi copiii." Şi mama se prindea de umerii lor, le mîngîia mîinile, se apleca şi le îmbrăţişa genunchii, căutînd să închidă uşa cu corpul ei.

„Trebuie să terminăm, spuse Hans. Luaţi şi femeile. Dar sergentul, *Ober*-ul, i-a retezat-o din nou, cu un rîs cinic : „N-ai de loc inimă, Hans, trebuie să rămînă cineva ca să-i plîngă."

Era o fericire că mama nu le înţelegea limba. Dar ar fi putut oare afla mai multe lucruri decît cele pe care le ghicise ? Îi dădură un brînci şi o rostogoliră în mijlocul camerei, apoi mă împinseră şi pe mine înăuntru şi zăvorîră uşa.

„Elli, ai grijă de mama, ca de ochii tăi !" auzii pe Fanis spunîndu-mi.

A doua zi către pînz am avut senzaţia că avusesem un vis urît. Căci nu a fost cu putinţă să îndur toată această tragedie şi să mai am totuşi mintea întreagă. În aceeaşi noapte, mama a avut o puternică hemoptizie, pe care doctorul abia i-a putut-o opri cu narcotice. Apoi a căzut într-o afazie şi nu mai pricepea nimic. În situaţia aceasta a trebuit eu să mă ocup de toate. În dimineaţa următoare mi-au adus fraţii într-un lac de sînge. Îi împuşcaseră la răspîntie. Le-am

spălat trupurile şi i-am îmbrăcat cu mîinile mele. Nu mi-a picurat din ochi nici o lacrimă şi am rezistat cu tărie. Îmi dam, de altfel, seama că nu aveam nici un ajutor de la nimeni, că trebuia să mă grăbesc, să pun totul în ordine, înainte de a se însera. Fără îndoială că nu eram în toate minţile. Căci nu-mi pot da seama de multe lucruri petrecute. De pildă, în timpul slujbei de înmormîntare de la biserică, în timp ce preoţii slujeau, eu nu mă puteam dumiri ce rost avea această scenă şi mă întrebam : „De ce oare nu cîntă, de ce nu cîntă imnul naţional ? Oare ce legătură poate fi între fraţii mei şi această slujbă tristă ?" La cimitir m-am desprins din mîinile acelora care mă ţineau şi am început să mă plimb ici şi colo, să strîng flori sălbatice de pe garduri pe care le aruncam pe feţele lor. Îmi aduceam aminte de bucuria pe care am simţit-o toţi ai casei cînd am putut scăpa cu viaţă pe Paul, care zăcuse de tifos. Mă gîndeam şi la Fanis, băiatul nostru cel mai mare, care era totdeauna bolnăvicios, iar mama tremura pentru sănătatea lui. La lucrurile astea mă gîndeam şi le mîngîiam obrajii...

S-a oprit. Privirea ei luminoasă se înnourase, dar nu i se vedea nici o lacrimă. I-am respectat tăcerea. Dar cum sta în faţa mea, îmbrăcată toată în alb şi-i vedeam întipărită în ochi stăpînirea de sine, mi-am reamintit de regretul ei : „Eu am muncit totdeauna la margine."

— Cînd şi-a revenit, în scurt timp, mama n-a mai întrebat nimic. Mi-a mîngîiat doar mîna, spunîndu-mi : „Elli, acum am rămas singure. Trebuie să facem şi noi ceva. Îţi aminteşti ce spunea Fanis ? «Dacă unul pleacă, trebuie ca ceilalţi să-i ia locul». Aş fi vrut să muncesc pentru acelaşi scop pentru care şi-au jertfit viaţa copiii mei şi bărbatul meu... Elli, fata mea, pune-mă să fac ceva..."

Iată de ce-am venit astăzi la d-voastră. Trebuie să-i găsiţi ceva de lucru mamei mele. Dar, în cele din urmă, vreau să găsesc şi eu ceva de lucru. Fără îndoială că nu-mi pot părăsi mama, singură şi bolnavă. Voi munci din nou la marginea vieţii. Dar cînd va veni, peste puţin timp, libertatea, nu vreau să-mi fie ruşine că n-am contribuit cu nimic pentru dobîndirea ei.

Am trimis-o să lucreze în cadrul presei ilegale. De-atunci n-am mai văzut-o şi nici nu i-am spus cît de mult îi datorez. Acum nu mai am nici un fel de teamă, acum nu mai număr cu emoţie jertfele pe care le dăm zilnic morţii.

Moartea merge mînă în mînă cu lupta, dar nu-i destramă puterea, ci o îmbărbătează. Pămîntul patriei noastre, care atît a avut de pătimit, ne înapoiază sîngele, pe care-l soarbe, dîndu-ne curaj.

Această fată, care şi azi munceşte la marginea vieţii, se va zvîrli mîine pe baricadă şi va lupta cu tot entuziasmul de care este în stare acest neam. Falanga nu se va rări. Şi libertatea va veni !

MENELAOS LUDEMIS

Scriitor militant, în a cărui operă s-au reflectat evenimentele zguduitoare pe care le-a trăit Grecia, începînd cu perioada ocupației fasciste. S-a născut la Constantinopol în anul 1910, dintr-o familie de oameni lipsiți. Și-a cîștigat existența muncind din greu, practicînd diverse meserii, de la aceea de muncitor pe ogor la aceea de ospătar, copist, actor și funcționar. Este autorul mai multor volume în proză și versuri avînd ca teme eliberarea socială, rezistența împotriva ocupației fasciste, ura față de urgia războiului, față de trădători. Citām cîteva dintre lucrările sale : *N-au ancorat corăbiile*, povestiri, 1938, premiate cu Premiul de Stat ; *In așteptarea curcubeului*, povestiri, 1940 ; *Extaz*, roman, 1942 ; *Zori de zi*, povestiri, 1944 ; *Strigăt peste întreaga lume*, poezii, 1954 ; *Cireșii vor în-*

flori și în acest an, roman (1956); *Un copil numără stelele*, roman (1956), *Cînt pentru Cipru*, poezii (1956), *Strada Abisului nr. 0*, roman (1962), *Ceasul lumii bate miezul nopții*, roman (1963).

TACEȚI, S-AUZIM CE SPUNE „CEL DE SUS"

În noaptea apăsătoare și umedă, satul era cufundat într-un întuneric adînc. Nu se vedea licărind nicăieri nici măcar o feștilă. Așa-și petreceau nopțile oamenii satelor de pe creasta aceea de munte, de teamă ca nu cumva să dea de știre dușmanului.[1] Familii întregi trăiau zile de groază, măcinîndu-și viața, clipă de clipă, în așteptarea dușmanului, care trebuia să sosească dintr-un moment în altul. Voinicii nu se încumetau să se descalțe și abia dacă puteau ațipi. De fiecare dată cînd oaia behăia sau catîrca da cu piciorul, gîndul oamenilor zbura către voinicii ce-și duceau viața pe creasta muntelui. Orice zgomot îi făcea să tresară, fiecare vuiet făcea să le bată inima. Satele care se găseau pe șosea luaseră hotărîrea să facă față oricărei situații, oricît ar fi fost de primejdioasă, dar în locurile sălbatice de la munte pînă și zvonurile cele mai slabe ce se auzeau în noapte băgau spaima în oameni. Iată pricina care-i silea pe oameni să stea zăvorîți ; iată de ce închideau ferestrele și camuflau luminile.

În casa cea mai îndepărtată din sat, sus pe creasta muntelui, Vanghelia, nevasta lui Hristi Marudi, frun-

---

[1] Acțiunea se petrece pe vremea ocupației germane în Grecia.

taşul satului, îşi aştepta bărbatul. Femeia, de curînd căsătorită, părea încă o copilă. Alături de ea, în leagăn, era un copilaş abia de un an. Amărăciunea ce-o încerca era din pricina întîrzierii lui Hristi. Întîmplarea n-ar fi avut nici o importanţă, dacă nu s-ar fi răspîndit vestea cea rea că se sfîrşise cu minciunile şi că nemţii începuseră să atace satele. La o astfel de veste, mai puteai fi oare cu inima liniştită, măcar că era ziua Domnului ? N-avea însă nici o legătură una cu alta. Ucigaşul nu ştie ce înseamnă tihna, cînd trebuie să săvîrşească omorul. Vanghelia, ca să-şi mai potolească groaza ce-i apăsa sufletul, chemase doi vecini.

— Nu-ţi fie frică, Vanghelia. Zăpada a troienit potecile şi e greu de mers... nu se vede nici o lumină.

— Are dreptate Vanghelia, interveni celălalt vecin, aşa cum sîntem camuflaţi, nici lupii nu ne mai descoperă.

Dar Vanghelia nu ştia decît una şi bună. Frica ei s-a dovedit însă a fi deşartă, căci în zăpadă s-a auzit scîrţîitul bocancilor lui Hristi, iar după asta nechezatul calului. Vanghelia a fugit în prag, să-şi întîmpine bărbatul.

— Mi s-a uscat sufletul, stăpînul meu.

Hristi a lovit-o uşor pe umărul ei plin. Apoi şi-a scos haina şi a aruncat-o la un loc cu celelalte. Şi-a scuturat de cîteva ori bocancii şi a intrat în casă, îndreptîndu-se spre vatră.

— Bună seara, măi vecini !

Ceilalţi îi făcură loc lîngă ei.

— Turbată vreme !

— Să nu dai afară din casă nici măcar un cîine. Ce mai spun oamenii ?

Hristi s-a întunecat la faţă.

— Andricos Matapas s-a întors de pe cîmp.
— Şi ?
— Zice că ruşii se retrag din nou.
— Iar se retrag ?
— Dacă pierd şi ei...
— Ei sînt singurii de la care aşteaptă omenirea slobozenie.
— Se aude că au pierdut Sevastopolul, la Marea Neagră.
— Cîinii de nemţi ! Nu se găseşte nimeni, să le vie de hac !
Au aprins cîteşitrei cîte o ţigară şi au rămas pe gînduri, cu privirile aţintite spre vatră.
— Mai e vreo noutate ?
— Da, cîţiva patrioţi adevăraţi au pus stăpînire pe sate ; au cu ei bănet, nu glumă şi recrutează armată ca să lupte — cum spun ei — împotriva duşmanului civilizaţiei. I-am aşteptat în seara asta la cafenea. Iată pricina care m-a făcut să întîrzii. Se vede că i-o fi împiedicat zăpada. Ştiu că sînt doi. Altceva nu pot să vă spun. Poate să fie la mijloc vreo momeală... ca să ne ducă cu binişorul, apoi să le cădem în plasă. Te mai miri ? Sînt în stare doar de toate vicleniile. Matapas, care i-a văzut şi le-a arătat şi drumul, susţine că sînt oameni hotărîţi şi cu curaj. Au trăsături bărbăteşti şi le picură vorba din gură ca mierea.
— Dacă a spus aşa, apoi aşa trebuie să fie. Căci doar n-o fi nebun Matapas ? !
— Să aşteptăm, ca să ne încredinţăm.
Apoi căzură din nou pe gînduri. Nevasta, la lumina opaiţului, torcea fără să scoată un singur cuvînt.
— Vanghelia, spuse la un moment dat Hristi, ai ceva de mîncare ? Să luăm şi noi ceva în gură.
— Fasolea de la prînz...

— N-ar fi rău dacă ne-ai pregăti oleacă de *trahana* [1], să guste şi vecinii.

— Nu te îngriji de noi, Hristi, îi luă vorba cel mai vîrstnic. Noi am mîncat de seară.

Vanghelia, fără să asculte de cuvintele lor, a alergat voioasă, să facă pe voia bărbatului.

Apa de pe foc începuse să fiarbă. Oamenii păreau copleşiţi de sumedenie de gînduri.

— Nici astă-seară nimic ?

— Ne-a părăsit şi „el". Hristi se amărî. Hm ! Nu ţin seama de ce le spun eu ! Aşa preşedinţie, fac ceva pe ea ! „Ascultă, dom' Anghel, îi spusei epitropului. Glasul care se aude de pe coastă este glas dumnezeiesc, fără doar şi poate. Iată de ce: mai întîi, există vreun om care să aibă atîta înţelepciune şi un astfel de glas ? Apoi dacă, aşa cum spui dumneata, este om cu adevărat, aş vrea să-mi spui, ce-l face să ne poarte nouă de grijă ?" Spune, Stamatis, am vorbit drept ?

— Drept, şi încă foarte drept. Dar ce le pasă lor de asta ?!

— „Să iei bani din cutia mesei de la biserică, unde se vînd lumînările, şi să pui pe maistorul Iracli să ridice un loc de închinăciune în vîrful dealului şi să punem acolo şi o candelă să ardă. De ce să-l izgonim acum, după ce şi-a arătat puterea în satul nostru ?"

Stamatis scormoni în foc.

— „Amintiţi-vă, fraţilor, le zic eu, de prima dată cînd spunea aşa : «Patrioţi ! Nu dezarmaţi ! Nu vă închinaţi tiranului ! Luaţi armele şi urcaţi în munţi, unde vă aşteaptă fraţii voştri.

...Săteni, fiţi cu mare băgare de seamă. Mîine vor trece prin sat cei fără credinţă. Nu le destăinuiţi unde ţineţi armele. O să plătiţi cu capul vostru. A doua zi

---

[1] Fiertură de grîu.

vine un bosnac, dezgroapă armele și le predă. Neamțul nu vrea altceva ! „Cîine, o să-i strige. Ții arma ascunsă de-atîta vreme ? Omorîți-l !"» După o asemenea întîmplare, cine mai are curajul să facă așa ceva ?" Toți așteaptă povață de la „cel din munți".

— Așadar, avea dreptate Popa Sideros cînd spunea la vecernie : „Binecuvîntați creștini și enoriași, vă spun că este voia Domnului să ne eliberăm. Fiți cu credință și ascultați de poruncile lui. Domnul-Dumnezeul nostru a luat în mîinile lui conducerea luptei noastre." Așa a spus preotul. „Dar ești sigur, părinte, că Dumnezeu este acela care strigă în pîlnie, din vîrful muntelui ? îl întrebă Patlakis cel ager la minte. Dar dac-o fi dracu ? Dar dac-o fi vreun țăran trădător, care-și bate joc de noi ?" „Încetează ! Nu intra în păcate, nelegiuitule, îi spuse preotul. Cuvintele sînt pline de înțelepciune, sînt deci ale lui Dumnezeu. Nu cunoști versul care spune : *«Mărit ești, Doamne, și tot ce-ai făptuit ai făptuit cu înțelepciune»* ? Ai auzit cuvintele astea ?" „Le-am auzit", spuse Patlakis. „Atunci, mergi în urma mea, Satana !" Și popa Sideros l-a lăsat în apele lui și a intrat în altar.

Vanghelia tocmai venea să arunce un vîrf de sare în apă.

— Vorbiți de „glasul acela" ? S-a mai auzit ?

— De cîte ori s-a auzit, Vanghelia ? Ai numărat ?

— În total, de trei ori, și de fiecare dată începea prin cuvintele : „Patrioți, patrioți, faceți așa și-așa". Glasul era răsunător, parc-ar fi vorbit o sută, nu un singur glas. Ne-a uitat Dumnezeu, cum văd. Iartă-ne, Doamne, pe noi, păcătoșii !

Nu mult după aceea, *trahanaua* scotea aburi pe foc. Musafirii șterseră lingura cu degetul lor cel mare, să facă începutul. Dar s-au ridicat de la masă fără să fi terminat de mîncat. În noaptea aceea mută, satul

întreg părea că se răzvrătise. Vestea s-a răspîndit din casă în casă, şi oamenii ieşeau unul în izmene, altul în cămaşă, curioşi cu toţii să vadă ce se petrece, şi nu se mai întorceau. Cafeneaua gemea de lume. Cei doi „trimişi", pe care-i aştepta tot satul, veniseră cu puţină întîrziere, dar veniseră. Aveau la ei bani cu nemiluita. Unul le-a ţinut un discurs patriotic. Toţi au fost mişcaţi. Constantin Maratlos, care ţinea cafeneaua, aproape că plîngea. Spunea că-i cheamă patria la arme. „Să vă hotărîţi pe loc. Lupta nu aşteaptă." Ii îndemna să se ducă să-şi ia rămas bun de la părinţi şi să se întoarcă într-o clipă, căci „patria nu aşteaptă". (Toate le voia făcute într-o singură clipă).

— Şi cuvintele voastre, oaspeţi, şi gîndurile voastre sînt ca mierea, dar vezi că noi sîntem ţărani fără de carte şi dacă nu luăm povaţă de la preşedintele nostru, de la Hristi, care e ager la minte şi iute la picior, nu ne ducem nicăieri.

— E adevărat... dar vezi... lupta... patria...

— Aşteptaţi. Aveţi puţină răbdare, că el vine îndată, ori-unde ar fi. Au şi plecat oamenii să-i dea de veste.

— Noi ne adresăm dragostei voastre de patrie. Părerea preşedintelui este o părere personală, iar voi aveţi părerea voastră.

— Uite, vezi că noi nu înţelegem... dar uite-l că vine !

Intră Hristi, cu boiul lui de chiparos.

— Bun venit, cetăţeni. Ce gînd bun v-aduce la noi ?

— Lupta, dom' preşedinte !

S-au apucat să lămurească fiecare lucru pe rînd şi cu grijă. I-au arătat şi o pungă cu bani.

— Nu încape nici o îndoială, spuse Hristi, că tiranul trebuie lovit. Dar de unde să luăm muniţii ?

— Muniţii avem jos. Avem şi uniformele. Am adus şi banii pentru leafă. Iată ce se cere să avem în primul rînd !

— Zici că sînt jos ? Dar cu nemţii ce facem ?

— Lasă-i pe nemţi. Ei cu ale lor, noi cu ale noastre.

Preşedintele rămase uimit.

— Dar, atunci, care sînt duşmanii noştri ?

— Nelegiuiţii, anarhicii. Iată pe cine trebuie să distrugem.

— Pe ei să-i distrugem ? Atunci n-am făcut nici o ispravă. Nu e mai bine să distrugem mai întîi pe duşmanii noştri, ca să ne vadă şi „cel de sus" ?

— Dar ăştia sînt duşmanii noştri.

— Ascultaţi, cetăţeni ! Altuia puteţi să-i arătaţi orice. Dar pe duşman îl ştii numai tu şi inima ta. Pentru grec nu există decît un singur duşman, şi el trebuie distrus : neamţul. Noi nu ducem război între fraţi. Atîta am de spus.

— Dar ce-o să spună aliaţii noştri, englezii, care ne trimit lire ?

— Pentru treaba asta ne trimit lirele ? Ca să ne măcelărim între noi ? Atunci, de ce ne tot aţîţă împotriva nemţilor ?

— Să nu luaţi seama la ce ne spun de ochii lumii, ci la ce ne îndeamnă să facem într-ascuns.

— La aşa ceva ne îndeamnă ?

— Ei ştiu mai bine ca voi care vă sînt duşmanii. Apoi, ce ştie gospodarul, omule, nu ştie tot satul ! Ei să dea porunci la ei acasă, în ţara lor, în Anglia lor. Iar dacă ne trimit lirele de aur pentru o treabă ca asta, să şi le ia şi să şi le pună la gît, ca amuletă, şi să facă ce-or vrea cu ele. Aşa să le spuneţi ! Iar voi mai aşteptaţi puţin, căci nu e de umblat pe drum.

— Nu face nimic ! Ne vom duce !

Hristi se aşeză în dreptul uşii, ca o stîncă peste care nu poţi trece.

— V-am spus o dată că drumul nu e slobod.

— Dar cine-l închide?

— Eu!

Vreo cîţiva ţărani fură de altă părere. Englezii — ziceau ei — se pricep mai bine decît un biet omuleţ. Englezii, din capul locului, ne-au vrut binele. Sîntem cu ei fraţi de cruce, de multă vreme. Aşadar... Aşadar, Hristaco, să nu fii repezit!

Aşa începură să se despartă părerile şi izbucni cearta. Dar n-a fost numai ceartă, ci şi înjunghiere. Doi dintre ei şi-au pus la îndemînă bîtele. Maratlos căută sub tejghea toporişca cu care crăpa lemnele. Muhalis ridică glasul:

— V-au scos din minţi geremelele de aur. Lăsaţi pe preşedinte să facă ceea ce crede el de cuviinţă.

— Măi Muhalio, îi tăie vorba Maratlos.

— Mai tacă-ţi gura, bre, să mai vorbească şi alţii.

— Uite! Mai bine tacă-ţi ţie gura, şi nu mai face pe grozavul.

Cearta se aprindea din ce în ce. Un cioban mînios smulse un băţ din gardul grădinii. Atîta lipsea, şi omorul n-a mai putut fi evitat.

Dar în timpul acesta s-a produs ceva neprevăzut. Rămaseră cu toţii cu înjurătura între dinţi, cu mîna pe bîte şi ciomege. Ce se întîmplase? Toţi răspunseră într-un glas: „Se aude glasul! Se aude glasul! Tăceţi, s-auzim ce spune «cel de sus»."

Din vîrful muntelui s-a auzit glasul puternic şi clar: „Patrioţi, dreptatea este de partea lui Hristi".

— Aţi auzit?

— Tacă-ţi gura, Muhalis!

— Sss!

„Domnii care-au venit să stea de vorbă cu voi sînt trădători şi spioni. Ciomăgiţi-i şi urcaţi-i sus, la stîna

lui Bahuli, în zori de zi. Ascultaţi mai departe. Într-o săptămînă va veni un om cu acte şi veşti. Este trimis din partea «luptătorilor». Primiţi-l cum se cuvine şi daţi-i ascultare! Uite ce-am avut de spus! Jos cu tiranul! Trăiască libertatea! Aţi auzit glasul patriei!"

Glasul de pe coastă tăcu. Nimeni nu ripostă. Atunci Hristi a ieşit mai în afară, să afle toţi ceea ce spunea:

— Aţi auzit, aşadar. Asta vom face mîine. Doi copii, Ianakos Kusuris şi tu, Strati, veţi face aşa cum a spus. Să fiţi atenţi, să nu vină spioni. Să nu care cumva să vă scape! Să porniţi în zori de zi către stîne. I-ai legat? Bine. Săteni, noapte bună! Are cineva vreo altă părere? Nu? Noapte bună.

În clipa aceea s-a auzit în depărtare un pistol. Omul nu s-a neliniştit. Nimănui nu i-a luat foc pistolul din neatenţie. Sătenii s-au răspîndit cu toţii liniştiţi şi s-au îndreptat spre casele lor. Hristi şi vecinii i-au ajuns în dreptul porţilor.

— Ce ziceţi, măi băieţi, nu veniţi ca să terminăm cu trahanaua aia?

— Mîncaţi singuri, Hristi. E tîrziu!

— Cum vreţi. Atunci, noapte bună!

— Să vă treziţi sănătoşi în zori.

Perechea s-a aşezat singură la masă. Copilul respira liniştit. Trecuse aproape un sfert de ceas. Deodată, două bătăi s-au făcut auzite în noaptea mută.

Hristi a ciulit urechea. Loviturile s-au auzit din nou. Ţăranul a luat toporul şi s-a apropiat de uşă.

— Cine e?

— Eu, eu, deschide!

Hristi descuie, dar n-apucă să deosebească bine că era un trup de om, că şi căzu deasupra lui.

— Fă lumină, Vanghelia, strigă Hristi, pe care-l treceau fiorii. Omul e rănit.

Pînă să aducă lumînarea, Hristi îl şi trăsese înăuntru, încuind din nou uşa. Rănitul ţinea o mînă în dreptul inimii, iar în cealaltă un carton enorm, făcut pîlnie. O dată cu apropierea lumînării, Hristi dădu un ţipăt. În braţe ţinea pe învăţătorul satului.

— Domnule învăţător ! Arghiri ! Ce ţi s-a întîmplat ? Cum de-a dat nenorocirea peste tine ?

— Sss, făcu învăţătorul, să nu ne audă careva.

— Apă, nevastă ! Adu cîrpe, pansament, repede, să-i spălăm rana.

— Te trudeşti zadarnic, Hristi. Nu mai am de trăit decît vreo două-trei minute. Dă-mi doar un pic de rom, s-apuc să-ţi povestesc. Ştiu că eşti omul cel mai de ispravă din sat. Mai ştiu că eşti şi un patriot cinstit. Eu cad jertfă pentru patrie. Tu îmi vei lua locul. Era vorba să vin de cîteva zile, dar eram urmărit. Ascultă, Hristi ! N-am apucat să vestesc pe căpitan, să trimită mîine la stînă flăcăii, ca să ia pe spioni.

— Aşadar, aşadar, tu erai „cel de sus" ?

— N-am spus nicicînd că eu eram „cel de sus". Eu înfăţişam lupta. Dar şi „cel de sus" lupta alături de noi şi se afla în primele rînduri.

Glasul învăţătorului slăbea din ce în ce.

— Vorbeşte, îi strigă Hristi, dîndu-i din nou rom. Ce să fac ? Să mă duc eu. Dar unde ?

— Sus... este drum de trei ceasuri de-aici. În peştera lui Ţakalos se află cuibul voinicilor noştri. Porneşte îndată ! Cînd ţi-or striga „alt", tu să răspunzi „Andruţos" ! Spune toate lucrurile căpitanului, din fir-a-păr, şi mai spune-i că vrei să iei locul meu în toate.

În clipa aceea, un nou val de sînge umplu gura învăţătorului.

— Fotis al Sevastei este spionul satului. Trebuie să fie omorît în clipa asta, ca să nu ne facă rău. El m-a lovit.

Un nou val de sînge îi ieşi din gură, şi învăţătorul n-a mai putut vorbi.

Hristi îşi scoase de pe cap scufia şi duse mîna la piept.

— Jur, spuse mai tîrziu. Apoi s-a ridicat în picioare şi a strigat spre odaia de alături, unde Vanghelia căuta un pansament.

— Femeie, astă-seară n-ai văzut nimic, n-ai auzit nimic, nu s-a întîmplat nimic în casa noastră. Ia pîlnia asta şi ascunde-o în hambar. Aşa ! Curaj ! Pe înserate voi fi aici. Acum dă-mi toporul.

— Dar ce treabă ai cu toporul ?

— Taci ! Mă duc să tai un trunchi de copac putred.

Satul întreg era cufundat în întunericul miezului de noapte. Pe drumul acoperit cu zăpadă păşea „noul învăţător“ al satului, care poate nu ştia să arate cum trebuie să ţii creionul în mînă, dar ştia bine cum trebuie să păstrezi neîntinată onoarea patriei.

DIMITRIOS HAGIS

Dimitrios Hagis, rapsodul prin excelenţă al Rezistenţei — după caracterizarea istoricului literar G. Valetas — este originar din Ianina-Epir, unde s-a născut în 1911. A fost atras de timpuriu de literatură. A scris eseuri, romanul *Focul* (1946), o culegere de nuvele intitulate *Sfîrşitul orăşelului nostru* (1952) şi Cronica *Muryana.*

În colaborare cu scriitoarea Melpo Axioti a publicat o antologie a nuvelei neogreceşti în limba germană, tipărită la Berlin sub titlul *Antigona trăieşte.*

Numeroase dintre nuvelele sale au fost traduse în limbi străine şi incluse în diferite antologii.

MARGARITA PERDICARI

Cînd au executat-o nemţii, la începutul verii anului 1944, cu puţin înainte de Eliberare, Margarita nu împlinise încă douăzeci de ani. Cu tot trupul ei plăpînd, a suportat cu tărie suferinţele temniţei, iar gura i-a rămas mută în faţa tuturor schingiuirilor la care, cum s-a aflat mai apoi, a fost supusă. Chiar şi în faţa detaşamentului de execuţie, Margarita şi-a păstrat zîmbetul caracteristic al familiei Perdicari. Amănuntul acesta, cu privire la zîmbetul cu care a întîmpinat moartea, l-a răspîndit preotul, care, prin prezenţa lui obligatorie la executări, întărea în numele Cezarului întoarcerea sufletului la Dumnezeu. Tot el a mai spus că atunci cînd soldaţii au ridicat armele să tragă, Margarita a făcut un semn cu mîna şi a spus, „Noapte bună".

Margarita a fost cea dintîi femeie din oraşul nostru care şi-a sfîrşit zilele în acest chip. Pînă la ea, femeile din oraşul nostru mureau la ele acasă, în paturile lor, fie de boală, fie de bătrîneţe, mureau la naştere sau în timpul lehuziei, de amărăciunea sărăciei, din pricina nenorocului avut în căsătorie, din pricina dorului după copiii şi bărbaţii plecaţi pe meleaguri străine. Iată atîtea pricini pe care fiecare le consideră naturale, fireşti. Cît priveşte pe femeile din

neamul Perdicari, ele mureau de amărăciunile bătrîneții, de boală de nervi ori de inimă. Cele mai multe femei din neamul lor mureau fete bătrîne.

Ultima din neamul Perdicari, Margarita, a murit și ea necăsătorită. Margarita terminase de doi ani liceul de fete „Arsakion", la Atena, așa cum era obiceiul și o veche tradiție a familiei. La întoarcere a fost numită învățătoare în orașul ei și locuia, împreună cu ceilalți membri ai familiei, într-o casă cu două etaje, în care trăiau ultimile vlăstare ale acestui vestit neam.

Trăiau cu toții împreună, păstrîndu-se în acea izolare pe care le-o impunea rangul. Nu știa nimeni în ce consta rangul lor, înșiși ei n-ar fi putut da nici o explicație de cînd data acest rang și cum decăzuseră. Societatea s-a văzut în situația de a recunoaște că, deși sărăciseră, în privința rangului nu făcuseră niciodată un pas greșit, nu cedaseră cu nimic, nu abdicaseră de la nimic.

Femeile din familia Perdicari continuau să se pieptene după moda cea veche, cu părul strîns de tot, ridicat în conci înalt. Pieptănătura aceasta se numea „rață", fiindcă, orice a-i zice, semăna cu capul unei rațe. Și hainele pe care le purtau erau de modă veche, din catifea neagră, garnisite cu un șiret lat. Blana cenușie de la guler și de la revere se prelungea pînă jos, de jur împrejur, strîngînd mijlocul ca în cleşte. Femeile acestea, fără să clevetească pe nimeni pe față — nici nu admiteau asemenea comportări, ca ale oamenilor de jos —, știau să-și arate disprețul față de cei cărora le surîsese norocul, precum și față de cei păcătoși și decăzuți. Această comportare a lor obliga pe fiecare să se ferească de ele.

Erau considerate un fel de „gîşte sacre“ ale Capitoliului [1], în privinţa virtuţii oraşului nostru.

Bărbaţii, atît iarna, cît şi vara, erau şi ei îmbrăcaţi în negru. Nu intrau niciodată într-o cafenea ; drumul lor, aşa cum moşteniseră obiceiul de la înaintaşi, trecea numai pe la farmacie, notariat şi la „biroul milelor“, de la Sfînta Mitropolie. Nici unul dintre ei nu muncea, stînd astfel departe de orice atingere vulgară cu lumea de jos şi dispreţuind tot ceea ce impresiona într-un moment, fie că era vorba de oameni, cunoştinţe sau lucruri. Cîteşitrei bărbaţii, care aveau cîte o pensioară, ca şi întreaga familie îşi duceau traiul cu o demnitate nedezmiţită.

Aşa că, pe bună dreptate, fiecare se simţea obligat să-i considere printre sprijinitorii societăţii şi ai clasei tradiţionale. Clica mitropolitului înscria totdeauna şi numele unui membru al familiei Perdicari pe buletinele de vot ale epitropilor enoriei, astfel încît, cu timpul, aceşti oameni severi şi inaccesibili deveniseră un factor permanent în conducerea instituţiilor de binefacere din oraşul nostru. Era lucru consacrat ca actele pentru acordarea de ajutoare săracilor să poarte întotdeauna iscălitura unuia dintre ei, şi în special pe-a doctorului şi filozofului Periclis Perdicari, socotit ca şef al familiei. El era, de astfel, şi epitrop la biserica Sf. Anton, martirul cel nou şi făcătorul de minuni, unde se iviseră cîteva probleme anevoie de rezolvat, cu privire la persoana căreia îi reveneau untdelemnul şi ofrandele pe care le aduceau credincioşii.

Cu toţii recunoşteau că Periclis Perdicari făcuse ordine în aceste probleme complicate. În mod general i se recunoştea lui Periclis Perdicari că nu tre-

---

[1] Aluzie la invadarea Capitoliului, centrul întărit al Romei, de către gali, cînd gîştele sacre ale templului au început să ţipe şi cînd garda, trezindu-se, galii au fost respinşi.

buia să aibă altă grijă şi preocupare în viaţă în afară de această misiune, de a se ocupa de actele de binefacere din oraşul nostru. Iată motivul pentru care s-a făcut atîta zarvă cînd a fost arestată Margarita. Îi venea greu fiecăruia să creadă că ultimul vlăstar şi cel mai răsfăţat din familia Perdicari ar fi putut ajunge un factor atît de important şi de atîta încredere în mişcarea de rezistenţă. De altfel, nici Margarita nu arătase şi nu săvîrşise nimic care s-o fi deosebit de-ai ei în cei doi ani de cînd trăiau alături.

Era o fiinţă slabă, reţinută, retrasă, cu o tristeţe mereu zugrăvită pe faţă, încît făcea mai degrabă impresia că se teme de oameni, decît că o interesează viitorul lor.

De aceea unii au căutat să stabilească o legătură între această afacere şi clicile locale ; alţii au vrut să lovească în clica mitropolitului, iar cei din preajma mitropolitului au căutat să speculeze această situaţie, răspîndind în acest scop în oraş tot felul de ştiri.

Dar Margarita le-a tăiat avîntul ; s-a aflat că această făptură le spusese nemţilor chiar din primul moment că era comunistă, că tovarăşii ei erau de asemenea comunişti şi că în zadar ar fi chinuit-o ca să-i dea în vileag. În ceea ce priveşte pe membrii familiei Perdicari, ea a declarat că nu ştiau nimic despre ceea ce se petrecea în subsolul casei.

Netrebnicii şi speculanţii ştirilor şi ai evenimentelor, care se făleau că nu le rămînea nimic ascuns, s-au văzut obligaţi să renunţe la intrigi. Ea nu făcea parte din lumea lor. Treaba asta nu le putea alimenta curiozitatea. Aşadar, au lăsat-o în pace, cu satisfacţia că n-ar fi trecut multă vreme, şi nemţii ar fi ucis-o. Şi tot asta doreau şi pentru toţi acei copii bastarzi, care se înmulţiseră.

„Bine-ar fi fost — gîndeau ei — să-i omoare nemţii înainte de a-şi lua tălpăşiţa."

Nu le rămînea decît să dezlege misterul, să afle cum de-au putut-o prinde acolo, înăuntru, în catacomba Perdicari. Era lucru limpede că cineva o trădase, după cum spuneau jandarmii care se îndreptaseră ţintă spre subsol, ca şi cum ar fi cunoscut locul dinainte. Acolo dădură peste o maşină mică de multiplicat şi coli de hîrtie, sticluţe de cerneală şi o mică instalaţie tipografică ilegală. Margarita aşeza toate acestea într-o lădiţă, care se afla zvîrlită acolo de mulţi ani, iar pe deasupra lor arunca mai multe vechituri. Păianjeni atîrnau de tavan, cariul rodea încetul cu încetul lădiţa uitată, iar moliile mîncau pe îndelete vechiturile nefolositoare. Nimeni nu intra acolo.

Aşadar era firesc să te întrebi cum de-au putut-o descoperi acolo, fără ca nimeni s-o fi trădat?

Haina cea neagră purtată de toţi membrii familiei Perdicari o purtase şi ea. Crescuse înbrăcată mereu în negru, şi tot în negru a murit. Cu singura excepţie, că atunci cînd se întorcea vara în vacanţă, de la „Arsakion", în ultimii ani purta un guleraş alb de pichet, care se termina în faţă cu o fundă albă, ale cărei benţiţe atîrnau în jos, pînă la despărţitura pieptului, deasupra hainei celei negre. Se pieptăna cu cărare la mijloc şi cu părul strîns într-un coc, după acelaşi fel de pieptănătură „raţă" ; ochii ei mari şi plini de tristeţe, sub fruntea uşor rotunjită, picioarele ei lungi şi îmbrăcămintea lipsită de orice graţie îţi lăsau o impresie de stîngăcie, de jenă aproape comică.

„A venit şi mucoasa" — bîrfeau şi rîdeau pe socoteala ei fetele din oraş, în primele zile în care îşi

începeau plimbările în grupuri, pe strada cea mare.

Margarita era totdeauna singură. Nu se apropia de nimeni, nu venea în contact nici cu colegele ei de altă dată, nici cu fetele vecinilor, nici cu cele bogate, nici cu cele sărace. Reîntoarcerea ei, vara, era o problemă greu de rezolvat în familie. Margarita era cu totul străină de viaţă demnă şi nedezminţită a Perdicarilor, care se scurgea în acea casă cu două etaje, ce se năruia încetul cu încetul. Cum situaţia impusese plecarea fetei din preajma lor îndată ce-a mai crescut, acum le venea greu să-şi dea pe faţă felul lor de viaţă. Pe neaşteptate s-au aflat, în propria lor casă, încurcaţi în această minciună, care le acoperea viaţa.

Altă dată, iarna, mătuşa Caterina se putea scula de dimineaţă, putea să zvîrle o zdreanţă umedă pe un lemn şi să lovească cu putere în butuc cu cuţitul cel mare, cu care tăia carnea, să creadă vecinele că familia Perdicari a cumpărat din nou carne. Erau în stare să rabde de foame, să se ocărască, să se scuipe. Dar Margarita nu trebuia să vadă nimic din aceste manifestări ale lor. Aşa că, de la începutul primăverii, începeau să socotească cum vor proceda la vară, cînd va veni „copilul" ; cum îi vor pregăti îmbrăcămintea, camera, patul, cum vor putea face rost de banii necesari...

Periclis credea totdeauna că mătuşa Caterina, sora lui, cu mulţi ani mai în vîrstă ca el, păstra aur ascuns. Aşadar, se cuvenea să cheltuiască din el pentru „copil", de pe-acum, şi să-i dea şi lui ceva, să fie liniştit.

„Mi-aţi mîncat tot, tot, urla atunci Caterina, neam blestemat", şi ridica mîinile sus, atît cît îi permitea cocoaşa, să-i blesteme încă o dată, cum auzea pe cineva amintindu-i de bani şi de aur ; lacrimile începeau atunci să-i curgă din belşug.

Bărbatul ei — se numise Canavos — se întorsese cîndva din România cu un sac plin de lire. E vorba de un sac, şi nu de un săculeţ. Perdicarii s-au apucat atunci să-i toace banii, pînă la ultimul sfanţ. Omul, nedumerit, filotim şi nerăbdător, a ieşit o dată în dreptul ferestrei şi le-a azvîrlit în drum, de s-au adunat săracii să le strîngă.

„Bietul de el! A căutat cu orice preţ să scape de cerşitul şi de văicărelile voastre! L-aţi mîncat, bietul de el, un om înalt ca plopul, şi acum vă bateţi joc cum vreţi de biata lui văduvă, care trăieşte cu voi în casă."

Iatrofilozoful[1] Periclis putea, într-o măsură oarecare, să se supere de aceste acuzări adresate trecutului lui, cam exagerate de altfel. Aducînd vorba de întîmplările recente, îi amintea Caterinei că el era cel ce se interesa de ea, pînă cînd Dumnezeu se va milostivi de el, să-l ia de pe lumea asta.

„Minciuni, minciuni, spunea Caterina, cu sălbăticie, în faţa unei astfel de nedreptăţi. Tu eşti ăla care trăieşti pe spinarea mea, cu toţi banii pe care-i încasezi de la Mitropolie.

Omul se revolta în faţa acestei purtări şi întorcea capul, înfricoşat, ca nu cumva să-i audă careva. Era adevărat că baza lui de existenţă erau instituţiile filantropice ale oraşului. De fiecare dată cînd se împărţeau ajutoarele săracilor, se îngrijea să pună şi el în buzunar o sumă rotunjoară. Fără îndoială că nu în contul lui, ci în contul mătuşii Caterina, care era văduvă, în contul verişoarei lui, Fotini, care, biata de ea, rămăsese fată bătrînă, în contul Antigonei, mama Margaritei, care era totdeauna în aşteptarea pensiei. Iscălituri pentru astfel de sume nu se dădeau,

[1] Cuvîntul are sensul de învăţat care a studiat filozofia şi medicina.

întrucît ajutorul acordat unor persoane de încredere era socotit secret, pe răspunderea „prea sfîntului". În schimb Periclis Perdicari iscălea, fără să controleze situațiile umflate peste măsură ce-i erau prezentate.

Mătușa Caterina știa aceste lucruri și, în astfel de împrejurări, îi aducea aminte totdeauna că pretinde partea ei, ca să închidă astfel gura lui Periclis. Cumnata lor, Antigoni, mama Margaritei, văduvă și ea, intervenea pe loc. Unchiul Stefanos, cu mîna lui paralizată, avea totdeauna darul să încurce mai tare lucrurile, iar fiica lui, Fotini, fată bătrînă, se prefăcea că deplînge marea lipsă de dragoste a rudelor față de cele două „fete", adică față de ea și Margarita. Singurul care nu voia să se amestece în aceste certuri era unchiul Vasilis. Căutînd să pară totdeauna discret și misterios, izbutea să apară mereu beat, fără să aibă măcar cinci drahme în buzunar. Absurditățile și minciuna întregii familii găsiseră în Margarita pretextul de care aveau nevoie. Viața și fericirea Margaritei constituia ținta preocupării tuturor la un loc și a fiecăruia în parte. În numele ei aveau acum o etică și o bază logică, pentru a se putea bîrfi unul pe celălalt, pentru a se înjura, a se scuipa și a se blestema în tot timpul iernii.

Vara, o dată cu venirea Margaritei, deși „războiul" din casă devenea mai aprig, era totuși dus pe înfundate, fără știrea ei, pentru ca „copilul" să nu afle, să nu vadă și să nu înțeleagă nimic. N-o lăsau să iasă niciodată din casă singură — căci nimeni nu știa ce i s-ar fi putut spune —, așa că totdeauna se afla în tovărășia unui membru al familiei. Trăind în aceeași casă, puțin dacă s-ar fi mișcat, dacă ar fi dispărut pentru cîtva timp pe undeva, dac-ar fi făcut ceva neobișnuit, toți se speriau și se răzvrăteau. I-a surprins adesea întrerupînd brusc din cauza ei, con-

versația, ascunzînd grăbiți cîte ceva, schimbîndu-și atitudinea cu un surîs silit pe buze.

Această minciună pregătită o înfășura, o învăluia din prima zi a revenirii ei acasă, în fiece vară, și o îneca. Nu deschidea ușa nici unuia dintre ai casei, nu intra în bucătărie, nu cutreiera prin casă, nu întreba nimic, zîmbea doar tuturor. Cea mai mare parte a timpului, sta închisă în camera ei, punea scaunul în dreptul ferestrei și sta acolo fără să plîngă, fără să citească. Vecinii și trecătorii se obișnuiseră, vară de vară, cu această față ofilită, care sta la fereastra casei boierești, o ruină a familiei Perdicarilor.

Seara pentru membrii familiei era grea și apăsătoare, de parcă s-ar fi găsit toți la capătul unui efort lung și zadarnic.

— A adormit ?

— Da...

Atunci se linișteau cu toții și, înainte de a se duce la culcare, porneau unul cîte unul, s-o vadă.

— Noapte bună, spunea cu un aer ocrotitor, crăpînd puțin ușa, unchiul Periclis.

— Noapte bună, spunea și ea.

— Noapte bună, Margarita mea, bîlbîia unchiul Vasilis.

— Noapte bună, unchiule !

— Să nu citești seara ; ferește-ți ochii și, în general, să nu citești seara !

— Să nu citesc în general ?

— Numai astronomie !

— Astronomie ?

— Noapte bună, copilul meu scump ca aurul, spunea, după două minute, și tanti Caterina, agitîndu-și trupul întreg.

— Noapte bună, tușico !

— Noapte bună, spunea și unchiul Stefanos, cel cu mîna paralizată.

Unchiul Stefanos avea obiceiul s-o privească adînc în ochi, ca şi cînd s-ar fi străduit să citească în ei dacă nu ascundeau ceva.

Fotini răspundea parcă pe un ton grăbit, zicîndu-le mieros : „Hai, acum noapte bună“, spus ca de o fată bătrînă !

Cine mai rămînea ?

— Margarita, noapte bună, spunea, în sfîrşit, mama ei, cu un glas impunător.

— Ah, da, noapte bună, şi fata socotea să vadă dacă se perindaseră toţi.

Atunci stingea lumina, deschidea ochii mari în întuneric, şi un surîs amar i se desena pe buze.

„Haide, acum noapte bună“, îşi spunea sieşi. Şi în fiecare seară socotea zilele care mai rămăseseră pînă la întoarcerea ei la şcoală.

De-acolo, din atmosfera acestei case, se deprinsese cu un sentiment al tristeţii şi cu dorinţa de a fi mereu singură, cu ochii mari deschişi, ca şi cînd ar fi căutat să găsească ceva, să lămurească ceva. Din cauza aceasta se deprinsese să fie reţinută şi tăcută, să strîngă din buze ; colegele ei o cunoşteau şi ştiau că nu devenea niciodată arogantă, că nu era ambiţioasă, că nu uita ce făgăduia şi nici nu amîna nimic. Nu se juca cu ele, nu făcea prostii şi nici glume, nu înţepa cu vorba pe nici una. Uneori, în dormitorul cel mare, cînd colegele ei începeau să ţipe, zvîrlind cu pernele, ea, cu mîinile trecute după cap, le striga brusc :

— Hai, acum noapte bună !

La atîta se reducea gluma Margaritei. Era singura ei glumă, şi colegele se bucurau şi rîdeau cînd o auzeau. Dormitorul răsuna de aceleaşi cuvinte şi nu se mai potolea rîsul, pînă cînd apărea pedagoga la uşă şi le pretindea să stingă lumina, repetînd şi ea cuvintele „Hai, acum noapte bună“.

Fetele se linişteau după asta. Ea, însă, rămînea cu mîinile îndoite după ceafă şi cu ochii deschişi în întunericul nopţii.

Cînd Margarita a terminat liceul şi s-a întors acasă la ei, prefăcătoriile toate s-au dat pe faţă singure, foarte curînd. N-a fost nevoie nici să i se vorbească şi nici să i se lămurească ceva. De altfel, nici Margarita n-a avut nevoie să caute să se informeze. Părea să cunoască de mult toate tainele casei. Ba, ceva mai mult, părea că numai aşa, numai în acest fel trebuia să se desfăşoare toate întîmplările.

Perdicarii se năpustiră cu toţii pe leafa ei mică, care, de altfel, reprezenta singurul venit în casa lor. Margarita nu făcea nici un efort, să scape din această situaţie. Le-a dăruit tot, căci numai aşa putea să procedeze. Şi, cu toate acestea, a provocat subiecte de discuţie, ce-au înrăutăţit şi raporturile în familie. Viaţa în familia Perdicari se rotea din nou în jurul fetei acesteia, dar sub un aspect puţin convenabil. Dragostea isterică, pe care Perdicarii o înnăbuşiseră în trecut, îşi găsise acum o nouă formă de manifestare.

Mama Margaritei a ridicat ea cea dintîi pretenţia ca Margarita să nu mai dea din leafa ei nimic celorlalţi membri ai familiei şi să-i încredinţeze doar ei salariul, ca să poată trăi ele două şi să-i poată pregăti şi zestrea. Unchiul Periclis a protestat pînă şi în faţa lui Dumnezeu împotriva acestei pretenţii egoiste a cumnatei şi a susţinut să rămînă el mai departe şeful familiei şi adevăratul tutore al Margaritei. El pretindea acest lucru cu atît mai mult cu cît aceasta fusese recomandarea tatălui Margaritei, înainte de a-şi fi dat sfîrşitul. În faţa acestei situaţii, tanti Cate-

rina, care nu avea nici o pretenţie de la „copil" şi care cunoştea intenţiile fratelui ei de a toca leafa fetei, ca şi pe cele ale strigoaicei de Antigona, cumnata ei, a cerut ca, în locul Margaritei, ei doi să-i plătească contravaloarea a trei inele de aur pe care le vînduse, să poată termina Margarita şcoala. Verişoara Fotini plîngea zi şi noapte din pricina răutăţii rudelor ei. Se ducea, seară de seară, în camera Margaritei şi discuta cu ea pînă-n clipa cînd o făcea să plîngă alături de ea. Tatăl Fotiniei, unchiul Stefanos, cel cu mîna paralizată, era sigurul membru al familiei care nu pretindea nimic de la Margarita. El prefera ca din cînd în cînd să-i deşerte poşeta, asigurîndu-şi astfel cheltuiala zilnică. În chipul acesta, vina cădea pe toţi ceilalţi şi discuţiile nu mai conteneau, spre marea lui satisfacţie. În sfîrşit, unchiul Vasilis, „astronomul cel înţelept", a discutat direct cu Margarita „chestiunile lui". El i-a explicat, pe un ton părintesc, că nu avea nici un interes şi nici o neînţelegere în cadrul familiei şi că nu mai avea nici legături şi nici trebuinţe în lumea asta. El trăia numai cu spiritul. Singurul lucru de care avea nevoie era o sticluţă de rachiu, lucru puţin pretenţios, pe care Margarita i-l putea asigura discret, fără să dea naştere la discuţii. În chipul acesta — şi acest lucru era marea taină a vieţii lui, pe care i-o împărtăşea fiindcă o iubea mult —, bietul om ar fi scăpat de „şmecherul acela" ; acest şmecher era groparul, împreună cu care dezgropa noaptea morţii furîndu-le hainele. Lucrurile mortului le lua groparul el rămînînd fără de nici un cîştig în afară de puţin rachiu.

Ideea de familie din mintea unei fete de şaptesprezece ani se prăbuşea acum deasupra ei, împreună cu tot ce se lega de casă, legături de rudenie, dragoste şi milă. În timpul nesfîrşitelor certuri din familie, toate lucrurile se năruiau, unul după altul. Margarita a

aflat astfel lucruri cu totul și cu totul neplăcute despre tatăl ei, a cărui amintire căuta să i-o întreţină mama, înfăţişîndu-l ca pe un om superior şi înţelept. Farmacistul Grigoris Perdicari fusese cel mai decăzut dintre pederaştii acestui oraş, al căror număr era destul de mare. Erau printre ei popi, epitropi, negustori şi alţi cetăţeni virtuoşi şi care meritau „respect". În anii din urmă, într-atît se înfundase în mocirla acestui viciu, încît ai casei s-au văzut siliţi să tragă obloanele farmaciei şi să-l constrîngă să stea acasă. Despre Canavós bogătanul, vestitul soţ al mătuşii Caterina, se spunea că săvîrşise un omor în România. Poate să nu fi fost adevărat acest lucru, dar aşa se vorbea în casă. Cît despre tanti Caterina, în timpul cît bărbatul ei lipsea de-acasă, ea îl înşelase cu un turculeţ. Poate că nici acest lucru nu era adevărat, dar în momentul cînd izbucneau certurile, membrii familiei Perdicari o apostrofau cu cuvinte de acest fel. Cît despre unchiul Periclis, el continua să care acasă „partea" ce i se cuvenea din untdelemnul adus de credincioşi la icoanele sfinţilor. Unchiul Stefanos era sifilitic, şi chiar cînd îi trăia nevasta umbla numai după femeile cele mai destrăbălate. Despre Fotini se spuneau lucruri tot atît de groaznice şi de întunecate. Unchiul Vasilis ar fi fost, poate, dintre cei mai puţin vinovaţi, dacă n-ar fi fost atît de cufundat în astronomie, şi în beţie şi dacă nu l-ar fi ros atîta ură faţă de gropar. Virtutea familiei Perdicari se cufundase în cea mai josnică imoralitate. Margarita aflase şi de furturile care se practicau la Sfînta Mitropolie, în biserici, la primărie... auzise de necinstea care se încuibase în toate locurile. Mitropoliţi, preoţi, primari, prefecţi, membri ai diferitelor consilii, epitropi, toţi, fără excepţie, i se înfăţişau ca nişte fiinţe netrebnice şi imorale. Toată această lume a ei, pe care o cunoştea din copilărie,

biserica, oamenii dreptății, organe de conducere, autorități și bogătași se prăbușeau cu toții.

La început a plîns mult de tot. Și ziua, și noaptea. Cîteodată o apuca plînsul, și la școală, și acasă, în timpul certurilor din familie, care se sfîrșeau cu vaiete și cînd plîngeau cu toții. Noaptea plîngea singură. Vedea că viața ei nu putea să se sustragă sorții hărăzite membrilor familiei Perdicari : boala, nebunia, minciuna. Își dădea seama că nu putea avea parte nici măcar de nenorocirile oamenilor simpli. Margarita se vedea silită să scrîșnească din dinți, să trăiască ca ceilalți și să se prefacă. Trebuia să admită toate acele principii păstrate prin tradiție și care erau ale clasei din care făcea parte și pe care le văzuse decăzînd. O putea aștepta — dacă n-ar fi fost precautǎ — o condamnare și mai grea, în acest oraș de provincie : batjocura lumii. De aceea și în oraș, și la școală nimeni n-a prins-o făcînd ceva care s-o deosebească de ceilalți membri ai familiei.

Încetul cu încetul a crescut în ea un gînd, l-a hrănit plîngînd, zi de zi, noapte de noapte, i-a dat consistență : fiecare avea o bucurie în viață, o nădejde, o dragoste, o iluzie. Ea nu avea nimic din toate acestea. Deci nu exista pe lumea asta o ființă atît de singuratică, cum era ea. Ca femeie, nu reprezenta nimc ; ca om, nu era încă formată, înțelepciune nu avea prea multă, iar sufletul îi era înfricoșat. N-avea nici un talent, n-avea pe nimeni apropiat pe lume, era înfășurată într-o mie de frînghii, de care știa bine că n-ar fi izbutit vreodată să se elibereze. Avea o soartă pe care n-o putea schimba, n-o putea îndulci, de care nu putea scăpa, pe care n-o putea înșela. Înaintea ei sta neputincioasă. Nu-i rămînea decît s-o privească drept în față.

Cumplită speranță... Și-a pus toată nădejdea existenței ei și justificarea acesteia în această cunoaștere.

Şi a hrănit în ea gîndul crescut din marea ei mîndrie, că poate privi drept în faţă viaţa ei, soarta ei.

În preajma ei, în vremea aceea, se dezlănţuia cu turbare cumplitul război mondial.

Şi pe acele meleaguri oamenii sufereau de foame, de frig. Fiecare avea de jelit pe unul dintr-ai lui, căci nu trecea o singură zi, fără să cadă careva victimă.

Margarita îşi dădu seama dintr-o dată, cu oarecare surprindere, că există atîta nenorocire pe lume... I se părea că acum oamenii, ei înşişi, veneau mai mult spre ea, aducînd cu ei şi suferinţa lor, durerea lor, lacrimile lor. O cuprinse îngrijorarea socotind că vin să calce peste domeniul sfînt al deznădejdii ei monahale. Dar nu voia să-i fie tovarăşi de nenorocire. Făcea o distincţie între ea, între propria ei suferinţă, şi soarta şi durerile celorlalţi ; aceste dureri i se păreau trecătoare şi le credea nedemne, ca şi lacrimile lor, stîrnite doar de teamă.

Ar fi vrut să fie ca mai înainte, singură, fără să-i fie teamă, fără să aibă vreo nădejde. Dar valul nenorocirii şi al distrugerii o înconjura de pretutindeni, ajungea pînă la ea în fiecare zi. La şcoală, copilaşii, cu veştile lor groaznice, îi aduceau zi de zi ecoul acestor suferinţe. Erau unii copii ai căror părinţii şi fraţi, precum şi rude intraseră în focul luptei, muriseră de foame sau pieriseră în război ; pe unii îi uciseseră nemţii, alţii fuseseră duşi în lagărele de concentrare, alţii fugiseră pe neaşteptate, şi copilaşii nu ştiau unde. Ei îi încredinţau totul. Doreau să-i destăinuie totul ! „Da, Margarita, aşa a spus tata : «Să nu spui nimănui».“

Şi cum copiii erau mici de tot, nu i se adresau cu „învăţătoare", ci îi spuneau, pur şi simplu, Margarita.

Îi povesteau şi lucruri ce se petreceau la ei în casă, că nu mai puteau de foame, îi mai spuneau cînd găseau cîte ceva de-ale mîncării, dacă se îmbolnăvea vreunul dintre ai casei, că nu ştiau cum să-şi facă rost de medicamente şi că stăteau în frig...

Îi povesteau că nemţii ucideau, că făcuseră din nou victime, îi spuneau pe cine omorîseră şi pe cine puseseră mîna. Ştiau aceşti copii de toate şi voiau să i le încredinţeze şi ei pe toate. Mai ştiau copiii şi de acei oamenii răi, de vînzătorii la negru, care ascundeau totul şi adunau bani ; povesteau de bogătaşii din oraş, care trecuseră de partea nemţilor, că nu mai stăteau cu mîinile răstignite pe tronul de nezdruncinat al clasei lor. O porniseră şi ei să lovească, unii pe faţă, alţii pe ascuns, cu mîinile germanilor, şi dădeau în cei mulţi. „Omorîţi-i", scria Apostolis Dervis, în ziarul *Trîmbiţa*. Soţia lui, doamna Antigona, nu avea nici o obiecţie ; dînsa prefera, de altfel, pe nemţoii bine hrăniţi, şi nu pe „rîioşii" ăia de prefecţi greci.

Cunoscutul nostru căpitan Liaratos devenise din nou fanatic, din pricina nemerniciei gloatei, care ridicase din nou capul ; el ajunsese comandantul batalioanelor pentru „siguranţa oraşului", şi această situaţie îl obliga să aibă întotdeauna de-a face cu comandatura. Ştiau tot despre situaţia fronturilor, tot ce se spunea despre război şi povesteau cu ochii strălucitori. Toată ziua pomeneau despre antarţi şi despre cîntecele lor.

Dar, mai mult, vorbeau despre marea speranţă care mobiliza sufletele, în vederea unei omeniri mai bune, la sfîrşitul acestui război. Margarita asculta şi zîmbea. La început a surîs cu amărăciune. Apoi, în-

cetul cu încetul, dacă îi vedea înfricoşaţi, le spunea cîteva cuvinte blînde, care să-i încurajeze pe acei copii care nu voiau să asculte. Dacă vedea vreun copil întristat peste măsură, îl lua cu ea şi începea să-l liniştească; îl îmbrăţişa, simţindu-i inimioara bătînd alături de-a ei. Dacă-i vedea plini de veselie sau luînd în batjocură pe nemţi, simţea nevoia să fie împreună cu ei.

Într-o zi s-a văzut obligată să le destăinuie că şi ea avea ascunsă nădejdea, ca şi toţi ceilalţi oameni, că războiul se apropia de sfîrşit, că nemţii mîncau mereu bătaie şi urmau să-şi ia tălpăşiţa şi de pe meleagurile acelea, şi atunci...

În ziua aceea, Margarita s-a întors acasă tulburată. În camera ei cea mică, în care-şi trăia propria suferinţă, îşi încrucişă mîinile şi reflectă pentru prima oară la suferinţele oamenilor din cele patru colţuri ale lumii, suferinţă mereu prezentă. A reflectat şi la speranţă.

Şi, totuşi, speranţa îmboboceşte şi se transformă în acea voinţă care face ca viaţa să-şi urmeze cursul înainte. Şi ce-ar fi fost, dac-ar fi nutrit şi ea o fărîmă de nădejde, din marea nădejde a oamenilor?

Curtea familiei Perdicari se învecina cu a Sturneilor, nişte bieţi oameni simpli, care munceau cu ziua şi care nu aveau alte legături cu Perdicarii decît acelea de „bună ziua". Tatăl, un biet cizmar, murise cu mulţi ani în urmă. Mama muncea prin case străine, să poată întreţine pe cei doi orfani. La urmă se sfîrşi şi ea. Fiica lor, Anghelicula, de aceeaşi vîrstă cu Margarita, crescuse împreună cu ea. Fuseseră colege la şcoala primară şi rămăseseră prietene pînă cînd a

venit vremea ca Margarita să plece. De-atunci nu li s-a mai permis să se vadă.

Pietrele zidului despărţitor al curţii se prăbuşiseră şi orătăniile coanei Sturnena pătrundeau în curtea Perdicarilor. Anghelicula sărea mereu despărţitura, ca şi cînd ar fi vrut să le adune. Ţinea s-o revadă pe Margarita. Cînd o vedea de sus, Margarita da şi ea fuga în curte. Alerga spre ea cu braţele deschise.

„Margarita !", se auzea un glas de sus. Fără îndoială că o urmărise unul dintre ai ei.

„Poftim !" Mîinile i se lăsau în jos, ca şi cum ar fi fost fără vlagă, şi privea spre Anghelicula, cu ochii înlăcrimaţi : „Vino, puişorul meu, o clipă sus la mine ! Mîine, Anghelicula, da ?"

„Mîine", răspundea şi Anghelicula, cu ochii şi glasul pline de tristeţe.

Povestea asta se întîmpla în fiecare vară.

Întorcîndu-se într-una din zile de la şcoală, Margarita se duse de-a dreptul spre poarta Anghelicului. Inima îi bătea cu putere. Se opri o clipă nehotărîtă, apoi bătu. Nu veni nimeni să-i deschidă. Plecă capul şi se întoarse acasă.

Nopţi de-a rîndul, Margarita frămînta în ea gîndul care o ducea acolo. Plănuise toată conversaţia pe care-ar fi purtat-o în legătură cu această vizită ; căutase să-şi imagineze cam cum ar fi fost comportarea ei, cum ar fi întîmpinat-o, ce i-ar fi spus, ce s-ar fi întîmplat după aceea. Toate aceste gînduri căpătau în mintea ei proporţiile unei întîmplări extraordinare. Nu era aceasta numai cel dintîi pas spre oameni, era ceva mai mult. Fratele Anghelicului, Nicolas Sturnas, era printre comuniştii fruntaşi din oraş, şi în toţi aceşti ani trăise la început mai mult în exil, apoi într-un lagăr de concentrare. Margarita ştia de aceste întîmplări, şi acum se îndrepta spre poarta acestor oameni. În casa aceea în care Anghe-

licula sta singură se găsea cheia minunată ce deschidea poarta spre acea lume dorită de oameni.

Nu i-a deschis nimeni, n-a venit nimeni în întîmpinarea ei. S-a dus din nou, într-o altă seară, și din nou nu i-a deschis nimeni. Anghelicula nu era acolo, sau poate n-o văzuse, sau poate nu mai voia să stea de vorbă cu ea.

A cuprins-o, pentru scurt timp, vechea ei deznădejde. S-a lăsat cufundată din nou în ea, să afle din nou liniștea. Și s-a înspăimîntat că n-o putea găsi iar. Pietrele prăbușite ale zidului care o despărțea de casa aceea, poarta, care a rămas zăvorîtă, Anghelicula, care refuza să stea de vorbă cu ea, Nicolas comunistul și oamenii din jurul ei, care pătimeau cu această mare ·.ădejde în inimă, o chinuiau ziua și noaptea. De-acum încolo, viața avea să fie și mai grea pentru ea. Singură, înfiorător de singură și fără nici o nădejde !

A luat o hotărîre. Într-o seară, cînd s-a întors de la școală, s-a urcat în camera ei, a lăsat servieta acolo și s-a așezat așteptînd să se însereze. În timp ce ai casei se culcaseră, Margarita a coborît în curte. Ploua. A sărit, în cele din urmă, zidul despărțitor și a intrat în curtea Sturneilor. La fereastra strălucea o lumină slabă, roșiatică, mîngîietoare. Se opri în ploaie și privi spre lumină. Totul semăna a vis. Lovi cu degetul în geam.

— A venit, i-a răspuns Anghelicula, ca și cînd ar fi stat mereu în așteptarea ei.

Apoi n-a mai fost nimic. Încetul cu încetul, seară de seară, în odaia cea mică reînvia prietenia de demult a celor două copile, și la lumina roșiatică începuseră să prindă cîte puțin curaj una în fața celeilalte.

Cînd termina cursurile, Margarita înainta cîțiva pași dincolo de casa ei și se ducea mai întîi puțin

la Anghelicula. Vorbeau acolo despre aceleaşi veşti pe care le aduceau copiii la şcoală, despre război, despre Rusia, despre frontiere şi despre îndîrjita revoltă, ajunsă la culme, şi dîrzenia de care dădeau dovadă oamenii. Nicolas era informat de toate aceste evenimente şi le ştia el cel dintîi. Se ducea acasă, aştepta pînă se culcau toţi şi se ducea din nou dincolo. Anghelicula se bucura de toate acestea şi simţea o mare satisfacţie. Margarita asculta cu o sete nepotolită, şi cele două fete rămîneau acolo uneori pînă noaptea tîrziu.

— Ar fi mai bine să nu ieşi pe poartă, o sfătuia Anghelicula.

Poliţia o urmărea în ultimul timp. Ieşeau împreună în curte, şi Margarita sărea zidul.

O dată cu năruirea frontului italian, Nicolas izbuti să fugă din insula în care era exilat şi se întoarse acasă. Anghelicula i-a destăinuit Margaritei întîmplarea în primăvara lui 1943, cînd nu mai avea nimic de ascuns.

— Ştii ? I-am spus şi lui Nicolas...

— Ce să ştiu ?

— Despre tine !

— Despre mine ?

— Da ! I-am spus. Şi Anghelicula a privit-o cu ochii ei buni şi cinstiţi. I-am spus că eşti de-a noastră.

Margarita îi cuprinse mîinile.

Spuse un „da“ pe care părea să-l fi smuls din inimă. Apoi îşi plecă capul pe pieptul plin al Anghelicului şi plînse în voie.

În noaptea aceea avu un vis plin de peripeţii : visase că era urmărită, că izbutise să scape şi că se afla mai întîi în locuinţe necunoscute, udate cu sînge, apoi, rînd pe rînd, în locuri primitoare, sălbatice sau încîn-

tătoare, cu milioane de oameni în jurul ei, care plîngeau, să văicăreau, strigau, se prăbuşeau şi se ridicau, apoi rîdeau în hohote. Chipul lui Nicolas apărea pretutindeni în mijlocul lor. La un moment dat i se păru că se opreşte şi că o priveşte, zicîndu-i :

— Tu eşti, Margarito ?

— Da !

— Eşti de-a noastră ?

— Nu ţi-a spus-o Anghelicula ?

O luă de mînă şi se pierdură în vis, printre milioanele de oameni. Erau ani de cînd nu-l mai văzuse. Îşi amintea de el cînd era copil, cu capul ras şi desculţ şi cu o bucată mare de pîine în mînă. Cînd s-a trezit de dimineaţă avu impresia că ţinea în braţe acel cap. Se sculă din pat aproape goală şi, fără să-şi explice cauza, se uită în oglindă. Poate că nu era atît de urîtă... În acea dimineaţă de primăvară, visul eliberării o întărea, trupul ei fremăta, de fiecare dată un fior îi trecea prin inimă... Era, aşadar, un lucru de mare însemnătate, să te numeri printre ai noştri ?...

— Şi ce-a spus Nicolas, Anghelicula ? a întrebat-o seara.

— Da, a spus ceva şi pentru tine...

Aşadar, Nicolas urma să plece din oraş. Ea urma să plece cu el, în munţi. Iată, aşadar, despre ce era vorba : urma să meargă şi ea. Şi a întrebat dacă vrea să vină şi ea. Poţi veni, dacă vrei, răspunse Nicolas.

— Nu, răspunse cu repeziciune, parc-ar fi fost gata de răspuns. Voi rămîne aici ! Se opri pentru o clipă. Un nod i se puse în gît, scrîşni din dinţi, îşi strînse sprîncenele, iar faţa i se întunecă toată. Nu, spuse iar. Voi rămîne aici. Pe mine nu mă ştie nimeni şi nici nu mă bănuieşte. Pot să îndeplinesc multe ordine. Să-i spui să-mi dea...

Dar nu i-a pronunţat numele. Anghelicula a cuprins-o în braţe şi din ochi îi porniră lacrimi. Ea însă nu plînse.

Mai tîrziu... cărară împreună tiparniţa în subsol. Înainte de-a pleca, într-o seară, Anghelicula a chemat-o în curtea lor. Un om cu capul mare sta alături de ea. Peste puţin timp şi-a simţit mîna ei tremurînd în mîna lui mare şi caldă ; îi strîngea mîna cu putere. El nu vedea decît ochii ei mari, care străluceau în întuneric.

— Şi-acum, noroc, Margarito !

— Cînd ne vom întoarce, Margarito...

Vorbele i se părură sărace, puţine, fără de importanţa momentului acela.

— De-acum nu mai am nevoie de nimic...

Îi lăsă mîna şi le sprijini pe-ale lui de umărul fetei. Îi păru rău că era mai înalt decît ea. Îşi întinse trupul drept, întinse mîinile, care acum încetaseră de a mai tremura, şi-i mîngîie capul. Aşa cum o ţinea de umeri, o trase spre el şi o sărută.

Anghelicula privea de la o mică distanţă şi plîngea.

— Salutare, tovarăşă Margarita !

— Salutare, Nicola drag... Anghelicula, salutare !

Mai apoi... Un copilaş sta seara, la o anumită oră, în spatele pietrelor prăbuşite ale zidului şi-i da hîrtia cerată pentru multiplicat. Pe lîngă cele şase arătări care se tot învîrt ziua în casa cu două etaje a Perdicarilor, se adaugă încă una, care se mişcă în taina nopţii. Maşina cea mică de multiplicat munceşte fără să producă vreun zgomot. Se aude doar un fîşîit, pe

care-l face de fiecare dată organdina. Aceasta îi este de-ajuns ca s-o facă pe Margarita să audă din nou același glas: „Salutare, Margarita, tovarășă Margarita!"

Frumos și cu grijă pregătește pachetul pe care va veni să-l ia în seara următoare micul tovarăș, acolo, lîngă poarta zidului, nu mai departe. Un copil rîde și-i face semn cu ochiul.

— În ordine, Margarita!

— Mîine seară!

— La șapte!

— Nu, să vii la șapte și jumătate!

— Nu mai vin eu, vine Iani, în colțul școlii.

*

În acest timp, verișoara Fotini muri dintr-un atac al inimii, produs de-o criză de isterie. Unchiul Stefanos căzu și el la pat, lovit de apoplexie. Era pe vremea cînd o omenire întreagă jubila de izbînzile repurtate de ruși. În familia Perdicari se iviră noi complicații. Se punea problema moștenirii Fotiniei și a îngrijirii lui Stefanos. Certurile ajunseră la un punct culminant, cu toate că moștenirea rămasă de la Fotini era o nimica toată, iar îngrijirea de care avea nevoie Stefanos nu conta, de vreme ce trebuințele lui erau atît de reduse. După multe discuții, ai casei ajunseră la părerea că era drept ca Margarita să moștenească pe Fotini, iar mama Margaritei să poarte de grijă lui Stefanos. Margarita nu avea de făcut nici o obiecție la toate acestea. Îi părea că, procedînd în felul acesta, lucrurile s-ar fi liniștit, cînd o întîmplare nouă aduse cea mai teribilă perturbare în familie. Caterina descoperi că din cufărul Fotiniei lipseau două perne, o față de masă de olandă și un vas de porțelan. Mătușa Caterina invoca numele Margaritei

şi cerea, sub cele mai fioroase blesteme, să-i fie înapoiate lucrurile furate. Toţi membrii familiei respinseră afrontul ce li se aducea. Unchiul Stefanos, ca unul care era bolnav în pat, rămînea în afara oricăror bănuieli. Ceilalţi aruncară cele mai teribile blesteme şi înjurături, care se întîlniră cu jurămintele cele mai de temut. Părea că şi această întîmplarea s-ar fi putut uita, dacă nu ar fi ieşit multe lucruri în vileag. Stefanos, care zăcea la pat, destăinuise, totuşi, Caterinei că aceste obiecte preţioase dispăruseră din casă după moartea Fotiniei. Era sigur de acest lucru, mai ales că însuşi Fotini i le arătase cu puţin înaintea morţii. În ceea ce-l privea, se temea mult de Vasilis.

Atunci mătuşa Caterina vorbi şi cu Vasilis.

— Dar de ce să fur tocmai eu pernele ? spuse astronomul, iubitor de linişte. Mie nu-mi trebuie altceva decît puţină ţuică, şi Margarita îmi satisface această dorinţă.

— Îţi dă să bei ?

— Desigur, se mîndri el. E o fată de treabă.

— Poveşti !... Dar de unde are banii ?

— De unde vrei să ştiu... Ceea ce ştiu e că are de unde !

Mătuşa Caterina se apucă atunci să caute ea singură, fără ştirea celorlalţi. Mai întîi a cotrobăit printre lucrurile Antigonei, dar fără nici un rezultat. A cotrobăit din nou prin lădiţă — de teama de a nu se fi înşelat —, dar din nou nu găsi nimic. Căută încă o dată în camera lui Vasilis, dar nici acolo nu erau.

— Este în casă, ţi-o spun eu, striga Stefanos.

Îşi aminti de deschizătura din tavan, pe unde urcau meşterii ca să iasă pe acoperiş. Luă scara şi se urcă sus, la despărţitura tavanului de acoperiş, îşi zgîrie mîinile, fu cît p-aci să se prăbuşească şi să moară, dar nu găsi nimic nici acolo şi-şi feri mîinile, să nu se vadă

zgîrieturile. În fiecare zi, de dimineaţă şi pînă seara intra în odăile celorlalţi, se uita pe sub paturi şi în aşternuturi, sub scări, sub haine, în toată casa.

Cînd găsi maşinuţa de multiplicat într-o lădiţă din subsol, rămase trăsnită. Aşa ceva nu mai văzuse în viaţa ei şi nu ştia ce ar putea fi. De un singur lucru era sigură, că se găsea în casă la ei — dar a cui era ? Dar tuburile ? Deşurubă un tub şi se umplu de cerneală pe mîini. Era ceva misterios de tot. Desfăcu pacheţelele cu hîrtie fină. O hîrtie de ceară încă neîntrebuinţată îi făcu cea mai adîncă impresie. Margarita o luase cu o zi înainte şi urma s-o utilizeze în aceeaşi noapte.

Subsolul era luminat de o lumină slabă. Caterina luă hîrtia acoperită cu ceară, acoperi restul cu grijă, lăsă totul aşa cum era şi urcă sus. Încuie uşa, îşi puse ochelarii şi începu să citească scrisorile. Îi erau deajuns cîteva rînduri. Vorbeau de aliaţi şi ocărau pe nemţi. Lăsă cititul, dar nu înţelegea nimic. Deodată mintea i se lumină.

— De unde să ştiu eu cum găseşte banii ? Adevărul este că are. !"

— „Are ?"

Puse hîrtia în sîn şi alergă să-l găsească pe Periclis. Îl aduse în cameră, avînd grijă să închidă uşa pe dinăuntru.

— Prin urmare, aşa stau lucrurile cu lirele !

— De ce lire vorbeşti, o întrebă, răstit. Pentru asta m-ai adus aici ?

— Lasă vorbele astea, Periclis. E vorba de lire.

— Ai înnebunit, Caterina... Ce mă tot plictiseşti cu lirele ? !

— Ştii tu de ce e vorba ! De lirele alea englezeşti.

A dat din cap şi s-a sculat, să plece. Caterina i-a cuprins braţul.

— Pericli, am aflat cum stau lucrurile. Le-am văzut cu ochii mei.

El a mişcat mîna, a căutat să fugă, socotind că femeia şi-a ieşit din minţi.

Caterina scoase atunci din sîn hîrtia cu ceară şi i-o întinse în faţă :

— Dar asta ce e ? Nu sînt lire englezeşti ? Le ascundeţi de mine şi le tocaţi numai voi. Mi-a spus mie Vasilis... De la omul beat afli tot ce vrei...

Periclis a luat în mînă hîrtia cu ceară pe ea. Şi-a fixat ochelarii, să poată citi, apoi ridică din nou ochii spre Caterina şi privi insistent.

— Ce e cu asta, Caterino ?

— Poţi să spui că nu ştii despre ce este vorba ?

— Nu înţeleg nimic, a spus, uitîndu-se la ea şi căutînd să citească mai departe.

Caterina a fost surprinsă de purtarea lui.

— Spui cu adevărat că habar n-ai ?

— Îţi spun că nu ştiu... Unde ai găsit hîrtia asta ?

— Vino cu mine !

Îl luă şi coborî în subsol. El o privi uluit, apoi ridică ochii şi o privi fix.

— Nu, nu, Caterina. Astea nu sînt lire !

— Dar atunci ce sînt ?

— Pericol mare, mare de tot, nu-mi dau seama. Îi luă apoi mîna şi o sfătui să nu spună o vorbă nimănui.

— Ce ai de gînd să faci ?

— Ai grijă să nu spui nici o vorbă !

Îl văzu atît de tulburat încît se înspăimîntă şi ea.

— Bine, nu spun !

Periclis luă hîrtia de ceară, o îndoi şi o duse drept la biroul mitropolitului. Înştiinţă pe mitropolit printr-un diacon, care se afla afară în vederea unei audienţe cu caracter particular. Intră, se aşeză pe un scaun, aruncă privirea spre uşă şi dădu hîrtia prea-

sfîntului. Mitropolitul citi primele rînduri, apoi se opri, ridică ochii spre el şi-l privi.

— Da, spuse pe un ton indiferent; sînt scrise de comunişti. Unde le-ai găsit?

— Da, preasfinte, sînt ale comuniştilor. Exact.

— Ce e cu asta? Ei tipăresc în fiecare zi!

— În fiecare zi?

— Ce-ai păţit, Periclis? Ce-ţi pasă ţie?

— Preasfinte, ştiţi în ce loc sînt tipărite?

— Nimeni nu ştie şi nimeni nu poate afla!

— Aşadar, preasfinte, comuniştii tipăresc în fiecare zi. Eu ştiu unde!

Mitropolitul lăsă ochii în jos şi-l privi atent.

— E interesant ce spui! De unde ştii?

— Preasfinte, acestea se tipăresc acasă la mine...

Preasfîntul nu se putu stăpîni să nu rîdă.

— Periclis Perdicari a înnebunit!

— Din nefericire, nu... Nu sînt nebun de loc.

Se aşeză şi-i povesti totul. Îi povesti de perne, de Stefanos, de ţuica lui Vasilis, despre Caterina, despre Margarita. Şi, cu cît îl asculta, faţa preasfîntului devenea mai întunecată. În cele din urmă îi spuse:

— Lasă-mi mie această hîrtie şi nu fi îngrijorat... Cu o condiţie, să nu spuneţi nimănui o vorbă!

Periclis plecă oarecum liniştit, în timp ce preasfîntul fu cuprins de o nelinişte tulburătoare.

Treaba asta putea să aibă urmări foarte neplăcute. Perdicarii erau oamenii lui devotaţi, şi el trebuia să-i apere în faţa nemţilor.

În aceeaşi zi el invită în biroul său pe directorul poliţiei, în vederea unei chestiuni urgente, cu caracter naţional. Aşa cum i s-a destăinuit, voia să-i încredinţeze chestiunea personal. După părerea lui, nu trebuie să se facă nici cel mai mic zgomot în jurul acestei chestiuni.

Margarita i-ar fi spus repede numele comuniştilor ; ar fi putut chiar nici să nu mărturisească că i-a denunţat ea. Toată această afacere putea să fie prezentată ca un succes al poliţiei, care izbutise să-i descopere.

Directorul poliţiei căzu cu totul de acord şi făgădui să ancheteze lucrurile cu tact şi cu discreţie. Sărută mîna preasfîntului şi, cînd se găsi singur, reflectă din nou, mai insistent, asupra chestiunii. Prefera să aranjeze lucrurile singur, tratînd direct cu nemţii, în situaţia în care fata i-ar fi destăinuit numele. „Dar, ia aminte, frate dragă, unde şi-au imaginat să ascundă tiparniţa..."

Seara, Margarita nu s-a întors acasă. Periclis şi Caterina au destăinuit secretul şi celorlalţi ai casei şi au început să se înjure unii pe alţii pentru vechile lor neînţelegeri — mereu aceleaşi —, fără ca vreunul dintre ei să se gîndească că-l trădaseră pe „propriul lor copil", osîndindu-l la moarte !

De dimineaţă s-a răspîndit vestea că Margarita a fost luată de poliţia greacă şi dusă la Gestapo. În aceeaşi seară s-a aflat în întreg oraşul că Margarita era supusă la chinuri şi că nu răspundea o vorbă. Lanţul întrebărilor începea cu ea şi se sfîrşea cu ea. Preasfîntul era expus iremediabil în ochii nemţilor, şi el, şi clica lui. Directorul poliţiei turba din pricina gafei pe care o făcuse şi-şi făcea imputări fiindcă crezuse şi se grăbise s-o prindă — fiara cea otrăvită. Nu era mai bine dac-ar fi urmărit-o o bucată de vreme ? Atunci, în sfîrşit, şi-au dat seama şi Perdicarii că o aruncaseră în mîinile nemţilor. Era ultimul act al vieţii lor, şi prin el îl osîndiră la moarte pe propriul lor copil.

Curînd după această întîmplare, muri mai întîi unchiul Stefanos. Sub aşternutul lui fură descoperite pernele şi faţa de masă ; vaza fusese ascunsă în aşter-

nut și se făcuse țăndări. Mai tîrziu, în scurt timp muriră și ceilalți : Caterina, Antigona, Periclis. Ultimul fu unchiul Vasilis, care sfîrși după ce cutreierase nesupraveghiat de nimeni prin cîrciumile orașului, bînd și ocărînd pe gropar, pe nemți și pe mitropolit și plîngînd-o pe Margarita lui...

Chinurile, ancheta și judecarea se făcuseră cu cea mai mare repeziciune. Se spunea că în tot acest timp Margarita avea un surîs pe buze și o lumină în ochi care-i făcea să pară mai mari, mai frumoși, chiar. Ce ochi frumoși avea Margarita !

În ultimul moment, în fața detașamentului, a întors privirile spre orașul învăluit încă în ceață. O lume întreagă de nebuni, de isterici, de degenerați și de tîlhari se prăbușea o dată cu casele lor ruinate, toată această viață degenerată, care-i dăduse naștere !

Zîmbetul amar al familiei Perdicarilor a reapărut pe buzele ei. Ea făcu cu mîna acel gest neprecis care părea să caute să destrame tabloul ce i se înfățișa.

— De-acum, noapte bună !

— *Feuer !* [1]

De după piscurile înalte ale Olimpului [2] răsare soarele. În scurt timp se va lumina de ziuă.

Nicolas și Anghelicula, lumea cea nouă ! Către voi se îndreaptă ultimul gînd, atît cît mai dăinuie încă în craniul deschis ultima zvîcnire a vieții :

„Construiți lumea cea nouă, o lume mai bună !"

---

[1] Foc ! (Germ.)

[2] Olimp, cel mai înalt munte al Greciei, socotit de grecii antici lăcaș al zeilor.

CUPRINS

Redactor responsabil : GIZELLA CSAKY
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Dat la cules 27.01.1967. Bun de tipar 07.04.1967. Apărut 1967. Tiraj 40.160 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 21,11. Coli de tipar 15,25. A. nr. 20.379/1966. C. Z. pentru bibliotecile mari 877.4 C.Z. pentru bibliotecile mici 877.4—32=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 70086 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

antologia nuvelei neogrecești

În volumul de față au fost selectate cîteva dintre cele mai reprezentative nuvele ale literaturii neogrecești. Avînd o tematică variată (viața pe mare, dragostea, viața satului, lupta împotriva cotropitorilor fasciști etc. ...) nuvelele aparțin unor scriitori de seamă din secolele XIX și XX. Menționăm, din sumar, cîteva titluri:

Arghyris Eftaliotis (1849—1924)	Căpitanul Gheorghe Moartea lui Tramundanas
Alexandros Papadiamandis (1851—1911)	Insula Uraniței Americanul Vis pe mare Bocetul unei foce
Costis Palamas (1859—1944)	Moartea palicarului
Grigorios Xenopoulos (1862—1951)	Nourașul Nanota
Andreas Karkavitzas (1866—1922)	Marea Naufragii Două schelete
Galateea Kazantzaki (1886—1962)	Păcatul Fotiniei
Stratis Mirivillis (n. 1892)	Război
Ilias Venezis (n. 1904)	22 iulie 1943
Menelaos Ludemis (n. 1910)	Tăceți, s-auzim ce spune «Cel-de-sus»
Dimitrios Hagis (n. 1911)	Margarita Perdicari

Lei 5

editura pentru literatură